

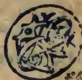
IVL. CÆSARIS BVLENGERI DE CIRCO ROMANO, LVDISQVE CIRCENSIBVS; ac Circi & Amphitheatri VENATIONE, liber.

Cui accessit D. Ioan. Chrysostomi Constantinopolitani Archiepiscopi ORATIO DE CIRCO, *ex vet. Græco manusc. excerpta, nusquam hactenus edita; cum eiusdem* BVLENGERI *interpretatione.*

EDITIO PRIMA.

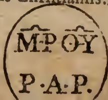

LVTETIAE PARISIORVM,
Apud ROBERTVM NIVELLIVM, viâ Iacobæâ, ad insigne Columnarum.

CIↃ. IↃ. IIC.

Cum Regis Christianiss. Priuilegio.

Extraict du Priuilege.

PAr grace & priuilege du Roy il est permis à Abraham Saugrain & Guillaume des Rues, d'imprimer ou faire imprimer, vendre & distribuer vn liure intitulé *Iul. Cæsaris Bulengerj de Circo Romano ludísque Circensibus liber. Cui accessit D. Ioann. Chrysost. Oratio de Circo ex vet Græco manusc. excerpta, cum eiusdem Bulengeri interpretatione.* Et deffences sont faites à toutes personnes de quelque qualité & condition qu'ils soyent, de non imprimer ny vendre ledit liure durant le temps & terme de neuf ans, sans le consentement desdits Saugrain & des Rues, sur peine de confiscation desdits liures, & de six cens escus d'amende. Et voulons qu'en chacun desdits liures estans mis vn extraict de nosdites lettres, elles soyent tenues pour suffisamment signifiées, comme plus amplement est declaré esdites lettres de Priuilege. Donné à Paris le dixiesme Mars, mil cinq cens quatre vingts dixhuict. Et de nostre regne le neufiesme. Par le Conseil,

Signé,

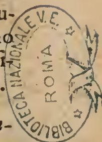
De Lavetz.

Et seellé en simple queuë de cire iaulne.

Acheué d'imprimer par Pierre Mettayer, pour la premiere fois le 10. Mars, 1598.

ILLVSTRISSIMO VIRO D. REGINALDO BELNAEO Archiepisco, Primati & Patriarchæ Bituricensi, designato Senonensi, magno Galliæ Eleemosynario, & sacri Consistorij assessori, I. C. Bulengerus S. D.

TIBI Gallicæ eloquentiæ principi aureo amne fluenti, Græcæ eloquẽtiæ principem aureo flumine exuberantem offero & dico, Præsul amplissime: tibi vetera quæque animo tractanti, mirabiliq; memoriæ bonitate quæ tenebris obsita sunt felicissimè complectenti, res in situ & tenebris iacentes, inscribo: tibi iampridem in sacris literis, velut in cælesti stadio cum honore & plausu currenti, spiritale stadium nuncupo, vt quibus equis in cælum Elias euectus est, ijsdem olim in cælum Dei virtute, bonis geniis præeuntibus efferendum te esse augureris, vbi cælestis illius curri-

culi artem & disciplinam re & ore populo admiranti diu multúmque præscripseris. Tibi pro stadio pietas, pro curru literæ sunt, equi subjuges fides integra, syncerúmque cum fide iudicium, funales ecclesiæ patrúmq; authoritas, quos in amoribus ac delitiis habes; meta Deus, quē animo tenes, pietate amplecteris, septémq; spiritus donis quasi septeno spatio feliciter ambis, Euripus occupationum vndæ, quarum affluxu refluxúque spiritale studium à vi aliena integrū præbes, vniuersa spectat Gallia, Christus editor est, boni genij designatores, vnus ego è spectatoribus velut in tabula lineas duco, & curriculi artem ę tuo cursu dimetior, quam tibi refingendam offero, priusquàm in hominum oculos incurrat, vt tuo iudicio proba, auspicio fausta, præsidio tuta eruditorum manu bona scena tractari possit.

CLARISSIMO VIRO D. SERVINO IN SENATV PARISIENSI Regio Aduocato, Iul. C. Bulengerus. S. D.

VPERA *eſt ea familiaritas (vir clariſſime) qua te vtor ſtudiorum hortatore & patrono, ſed ita vtilis & grata, vt multi anni quos in aliis colendis poſui, mihi minus ornamenti & voluptatis attulerint. Tu dubitanti Circum aperuiſti, & ante curſum, vt ſapiens ille Senex apud Homerum, præcepta dediſti, quibus & curſum regere, & metam circumire inoffenſo pede poſſem. Primo ſtatim congreſſu quod mihi exciderat de meta ſudanti monuiſti, de fundæ forma ex interprete Dionyſij de ſitu orbis indicaſti, è Seneca odioſam in Circo pompam oſtendiſti, tãta facilitate, & ingenij celeritate, vt eſſe te auditorium ac theſaurum totius antiquitatis ſubitò augurarer. Sed illud pleno ore clamant omnes in frequentiſſimo Senatu, qui tua eloquentia fruuntur, vbi repentino eruditionis flumine ſic exundas, vt priſca illa tibi penitus inſita eſſe*

videantur. De me fatebor, è litterata tua consuetudine vberrimos fructus adhuc cepisse, vberiores exspectare, & te authore nihil non in literis ausurum. Argumento sit quod tuo hortatu ad Mauricij, Leonis Porphyrogenetæ, Onosandri, Heronis, & aliorum qui adhuc latuerunt strategica, polyorcetica, mechanica non vereor aggredi, quæ propediem in publicum exitura tuis auspicijs sperare audeo. Iam verò Circum hunc meum è manibus mihi elabi patior, qui fortè in annum decimum premendus, aut potius opprimendus erat, nisi tibi hoc quicquid est industriæ probari cognouissem. existimaui enim vix esse, vt quod acerrimo tuo iudicio limatissimóque placuerit, alijs displicere posit.

LIBRI DE CIRCO ROMANO LVDISQVE CIRCENSIBVS.

Capitum Index.

TOY

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑ-
τρὸς ἡμῶν Ιωάννου τοῦ Χρυσοστό-
μου ἀρχιεπισκόπου Κων-
σαντινοπόλεως,

Εἰς τὸ ἱπποδρόμιον λόγος.

D. IOANNIS CHRY-
SOST. CONSTANTINO-
politani Archiepiscopi
Oratio de Circo.

A

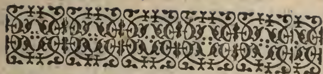
ΤΟΥ̃ ΕΝ ἉΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡῸΣ ἡμῶν ἰωάννου τοῦ χρυσοστόμου, ἀρχιεπισκόπου κωνσταντινουπόλεως, Εἰς τὸ ἱπποδρόμιον λόγος.

Στάδιον ἡμῖν σήμερον πνευματικὸν, καὶ δρόμος οὐράνιος ἠνέῳγε, τοῖς ἑτοίμως πρὸς τὴν θεωρίαν τοῦ πνεύματος ἔχουσιν, οὐ κατὰ τὸν ἐκ γῆς χοϊκὸν, ἀλλὰ κατὰ τὸν τοῦ πνεύματος ἐπουράνιον ἄνθρωπον. ἐφ' ᾧ δεῖ τρέχειν μὲν κατὰ τὴν γῆν, σκοπεῖν δὲ κατὰ τοῦ οὐρανοῦ. τοῦτο προήχθην ἱστορῆσαι πρὸς ἔλεγχον τῶν φιλοθεαμόνων, τῶν τὸ πνευματικὸν τῆς σωτηρίας θεώρημα παρορώντων, καὶ τὸ σωματικὸν τῆς πονηρίας ἱπποδρόμιον, μᾶλλον δὲ σατανοδρόμιον προτιμώντων θεωρεῖν. ποῦ δὲ σπουδαίως ἀγαπητὲ μᾶλλον

Putem legendum, σατανοδρόμιον προτιμώντων. τί δεῖ σπουδαίως, ἀγαπητὲ, μᾶλλον θεωρεῖν, ἢ τὸ τῆς ἐκκλησίας ἀπερίεργον.

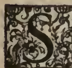
τὸ τῆς ἐκκλησίας ἀπερίεργον ἱπποδρόμιον, ἔνθα παῦλος ἀγωνίζεται, οὐκ εὐρίπου καὶ κάμπτων κύκλους τρέχων, ἀλλ' ἀπὸ ἱερουσαλὴμ κύκλῳ μέ-

χρι

D. IOANNIS CHRYSOST. CONSTANTINOPOLITANI Archiepiſcopi oratio de Circo.

TADIVM hodie ſpiritale, curſúſque cœleſtis nobis apertus eſt, ſi qui fortè ad ſpiritus ſpectaculum animo pulchrè comparati ſumus, nō quidem illo homine qui de terra terrenus eſt, ſed illo cœleſti, ſpiritúſque ductum ſequente vigentes. in quo ſtadio per terram quidem decurrere, in cœlum autem oculis ferri oportet. Equidem adductus ſum ad hunc ſermonem, vt homines arguerē ſpectaculorum amātes, qui cùm ſpiritale ſalutis ſpectaculum neglectui habeant, corporale nequitiæ curriculum, magíſque Satanæ ſtadium pietati anteponunt. Vbi verò libentiùs ac ſtudioſiùs, cariſſime, verſari debes, quàm in eo eccleſiæ non inutili, nec operoſo curriculo, in quo Paulus in certamen venit, non quidem Euripi, ſtadiorúmque orbes decurrens, ſed ab Hieruſalem circum-

χεὶ τοῦ ἰλλυρικοῦ ἐκπληρῶν τὸ εὐαγγέλιον τοῦ χριστοῦ, ἔνθα ὁ ἠλίας ἡνιοχεῖ, περὶ οὗ εἴρηται· ἅρμα, ἅρμα ἡνίοχε τοῦ ἰσραὴλ, καὶ ἱππεὺς αὐτοῦ, οὐκ ἀπὸ λευκῆς ἐπὶ σφενδόνα μιλιοδρομοῦν, ἀλλ' ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανὸν πυρίνου ἅρματος καταπολμοῦν, ἔνθα λαὸς οὐρανοπολιτῶν ἐπὶ τὴν θεωρίαν πάρεστι, καὶ κριτὴς πνευματικὸς καθέζεται, καὶ βασιλεὺς θεωρεῖ, καὶ ἐπινίκιον οὐράνιον δῶρον τέθηλαι, καὶ μάστιγες φοβερᾶς κρίσεως πρόκεινται. βούλεται σε ὁ θεὸς δι' ἑαυτοῦ ἀγωνίζεσθαι. διὸ καὶ δέδωκέν σοι τὸ τῶν εὐαγγελίων * τετράθηρον ἅρμα, ἐν ᾧ ἅρματι ἵπποι λευκοὶ κατὰ τὸν Ζαχαρίαν. ζυγαῖοι μὲν φῶς καὶ ἀθανασία, ἀκροτῆρες δικαιοσύνη καὶ ἀλήθεια· οἱ πορευόμενοι κατόπισθεν τοῦ ἅρματος τοῦ πορευομένου εἰς γῆν βορρᾶ, περὶ οὗ λέγει ἡ σοφία, σκληρός τις ἄνεμος βορρᾶς. σκληρὸν γὰρ ἀληθῶς πνεῦμα πονηρὸν ὁ διάβολος. ἐν ἅρματι αὐτοῦ ἵπποι μέ-
2. λανες, ὑποζύγιοι μὲν ὁ ἅδης καὶ θάνατος· ἀκροτῆρες δὲ σκότος καὶ ἀπώλεια, οὓς δεῖ κατηνιοχεῖν τῷ ἅρματι τοῦ χριστοῦ. ὅτι τὸ ἅρμα, φησὶ, τοῦ θεοῦ μυριοπλάσιον, χιλιάδες εὐθυνόντων, οὓς δεῖ κατηνιοχεῖν ἐν ταῖς τρικυμίαις τοῦ βίου ὡς ἐν θαλάσ-

* Fortè τετράθυρον. postea enim vocat τὸ τῶν εὐαγγελίων τετράθυρον. vide an verius legi possit τετράωρον. τετράηορον, ob 4. animalia Ezechielis ferri potest.

quaque Illyricum vsque Christi Euangelium explens, ac diuulgans? Quàm in eo curriculo, in quo Elias auriga est? de quo dictum est, currus currus auriga Israël, & eques eius: non à linea alba decurrens in milliario ad sphendonem, & metam, sed à terra cœlum vsque igneo curru tendere iter audens: vbi ciuium cœlestium populus ad spectaculum adest, Iudex spiritalis sedet, Rex spectat, victoriæ præmium cœleste positũ est, & flagella tremendi iudicij prostant. Vult te Deus per seipsum certare: ideo tibi dedit euangeliorum currum 4. animalibus tractum, ad quem equi candidi adiugati sunt secundum Zachariam. Iugales quidem lumen & immortalitas, extremi duo Iusticia & Veritas, qui eunt post currum pergentem in terram Aquilonis, de quo Sapiẽtia dicit, ventus horridus Boreas. Asper quippe & horribilis vẽtus est Diabolus, in eius curru atri equi. Subiuges sunt Orcus & Mors, extremi autem & funales Caligo & Pernicies, quos oportet cum curru Christi componere, contráq; aurigari. quia, sicut ille ait, currus Dei decem millibus multiplex, millia lætantium in ipso: & quidem eos oportet in huius vitæ procellis, vt in mari

4.Reg.3.

Zachar.6.

Psal.66.

θαλάσσῃ. ἐπεβίβασαν γὰρ εἰς θάλασσαν τοὺς ἵπ-
πους αὐτοῦ ταράττοντας ὕδατα πολλά, καὶ κα-
ταστρέφοντας τὰ ἅρματα τοῦ νοητοῦ φαραὼ, καὶ
τὴν δύναμιν αὐτοῦ εἰς θάλασσαν ἐρυθράν. ἔχει
δὲ καὶ πάμπτοι ἄγγελοι τὸν καταδιώκοντα καὶ
παρασκολοῦντα τοὺς ἵππους τοῦ ἐχθροῦ σου. γενηθή-
τω γὰρ, φησὶν, ἡ ὁδὸς αὐτῶν σκότος καὶ ὀλί-
σθημα, καὶ ἄγγελος κυρίου καταδιώκων αὐτούς.
ἔχεις ἐξ ἐναντίας τοὺς τὰς δόσεις αὐτοῦ καταγγέλ-
λοντας Χαναναίους, Φαρισαίους, Σαδουκαίους. ἔχεις
3. καὶ σὺ Μωσέα, Σαμουὴλ καὶ Δαβίδ, οἳ προκα-
τήγγειλαν περὶ τῆς ἐλεύσεως τοῦ δικαίου. ἔχει
ἐκεῖνος μεσαφέτας δαίμονας, Βὴλ καὶ Δαγὼν
καὶ Βαὰλ καὶ Χαμὼς, οἳ τὸν Ισραὴλ ἔβαλον
4. ἀπὸ σκελῶν, καὶ τὰ κῶλα αὐτῶν ἔρριψαν ἐν
τῇ ἐρήμῳ. ἔχεις καὶ σὺ θυρανοίκτας Παῦλον,
καὶ Σιλουανὸν, καὶ Τιμόθεον, καθὼς αὐτοί φα-
σιν, ὅτι θύρα ἡμῖν ἠνέῳγεν μεγάλη, καὶ ἐναρ-
γὴς, καὶ ἀντικείμενοι πολλοὶ, οἳ καὶ ἐζήτησαν
ἵνα δοθῇ αὐτοῖς λόγος ἐν ἀνοίξει τοῦ στόματος
5. αὐτῶν. ἔχει ἐκεῖνος Φίλητον, Ἰούδαν, Δήμαν καὶ
Ερμογένη, Υμέναιον καὶ Αλέξανδρον τὸν χαλ-
κέα ἀποκρίσεως γέμοντας. ἔχεις καὶ σὺ θεω-
ρητὰς

contra vim hostium rectis habenis tendere. Deduxerũt enim in mare Dei equos aquas multas turbantes, & currus Pharaonis illius spiritalis euertentes, eiúsque copias rubri maris fluctibus obruentes. Habet autem currus Dei equitem vicinũ, & assessorem Angelũ, qui tetri illius hostis equites insequitur, & tenebris inuoluit. Fiant, ait ille, viæ illorum tenebræ, & lubricum, & Angelus Domini persequens eos. Habes altera ex parte Chananæos, Pheresæos, Saducæos, largitiones Diaboli annuntiantes. Habes & tu Mosem, Samuelem, & Dauidem, qui iusti aduentum prænunciarunt. Habet Diabolus à tergo editores Dæmonas, Bel, Dagon, Baal, & Chamos, qui supplantatũ populum Israël deturbarunt, & eorum membra in eremo disiecerunt. Habes & tu qui tibi ianuam aperiant, Paulum, Syluanũ, & Timotheũ, sicut & ipsi dicunt, ostium nobis apertum est magnum & euidens, & aduersarij multi, qui & ipsi petierũt vt sibi daretur sermo in apertione oris. Habet hostis hominum Philetum, Iudam, Demam, Hermogenẽ, Hymenæum, & Alexandrum fabrum ærarium hypocrisi plenos. Habes & tu spe-

Psal. 34.
Pharisæos.
1. Cor. 16.
Ephes. 6.
1. Timot. 1.
1. Timot. 4.

ῥητὰς τὸν τῶν ἀγγέλων δῆμον, τὰ τῶν δικαίων τάγματα ἄνωθεν καθορῶντα πῶς μὲν πάντες τρέχουσιν, εἷς δὲ λαμβάνει τὸ βραβεῖον. εἷς ὁ κατὰ τὴν ἀλήθειαν λαὸς τοῦ Χριστοῦ, εἷς ἐν Χριστῷ βαπτισθεὶς, καὶ Χριστὸν ἐνδυσάμενος, καὶ μηκέτι
6. Ἰουδαῖος μήτ' Ἕλλην, ἄρσεν καὶ θῆλυ, δοῦλος ἢ ἐλεύθερος, Σκύθης, Ἄρειος, Εὐνόμιος, Μακεδόνιος, ἀλλ' εἷς ἐν Χριστῷ. ἀξίως τοῦ θεοῦ τρέχε, καὶ πολιτεύου λαὲ τοῦ θεοῦ ἐν τῷ θεατρῷ τοῦ παναγίου πνεύματος. μὴ τρεπέτω σε τὰ περιπτικὰ κομβινεύματος, ἵνα μὴ καταλάβῃ σε τὰ περὶ κρίσεως κινδυνεύματα. εἰ βούλει κομβινεύειν, καὶ διαπάσεσθαι, δύνασαι τοῦτο ποιεῖν μᾶλλον ἐν τῷ θεωρήματι πνευματικῷ· ζεῦξον κατὰ τῶν θηλυμανῶν ἵππων τοῦ διαβόλου τοὺς
7. εὐσεβεῖς σου λογισμοὺς ἀντιδιάταξαι κατ' ἰσχυρῶν μακροθυμίαν· κρεῖττον γάρ, φησι, μακρόθυμος ἰσχυρῶ. κατὰ ἰουδαισμοῦ χριστιανισμὸν, καθ' ἑλληνισμοῦ θεοσέβειαν, κατὰ πορνείας σωφροσύνην κατὰ πλεονεξίας ἐλεημοσύνην, κατὰ ψεύδους ἀλήθειαν, κατ' ὀργῆς πραότητα καὶ ἐπιείκειαν. πάλιν κατ' ὀξέων ζεῦξον καθυποταγὰς, τουτέστι,
κατὰ

ctatorem Angelorum populum, omnésq; iustorum ordines intuentes, quomodo omnes decurrāt. Vnus autem est qui brauium accipit, vnus, inquam, reuera Christi populus, vnus ille Christi sanguine sacróque baptismate tinctus, qui Christum induit. Et iam non est Iudæus, neq; Græcus; non est seruus, neque liber; non est masculus, neque fœmina; non est Scytha, Arius, Eunomius, Macedonius: sed vnus est in Christo. Popule Dei, sic curre, sic age in circo sancti Spiritus, vt Deo digna sit tua decursio. Ne te prolusio paribus equis euertat, ne ante iudicium in periculum incidas. Si vis paribus equis currere, & designari, hoc magis potes in spirituali spectaculo. Iungito contra equos Diaboli furentes libidine, pias cogitationes: instruito te contra fortes patientia; melior est enim, (ait ille) patiens viro forti. Iunge contra robustos longanimitatem; contra Iudaismum, Christi fidem; cōtra Græcorum errores, Dei vnius cultum; contra ebrietatem ac proteruiam, iunge temperantiam; contra auaritiam, eleemosynam; contra mendacium, veritatem; contra iram, lenitatem, ac mansuetudinem. Rursum contra acriores impetus iunge eos

Galat. 3.

Prouer. 16.

8. κατὰ θυμοῦ καὶ λύπης πρᾳοθυμίαν. πρᾳόθυμος γάρ, φησιν, ἀνὴρ καρδίας ἰατρός. * κατ' ὀξέων πρᾳοθυμίαν, καὶ ἔχθρας φιλίαν, κατὰ μίσους ἀγάπην, κατὰ θλίψεως εὐχαριστίαν, καθ' ὑπερηφανίας ταπεινοφροσύνην, κατὰ πονηρίας ἀγαθοσύνην, καὶ κατὰ παντὸς ἅπαξ ἐναντίου πράγματος, τὴν ὀρθόδοξον καὶ σωτήριον πίστιν ἔχε. Δεῖ δέ σε ἡνιοχοῦντα, καὶ τὴν τοῦ πνεύματος ἔχειν ἐγκράτειαν, ἵνα μὴ ναυσιασμῷ περιπεσὼν ἀκηδιάσῃς. ὁ γὰρ ἀγωνιζόμενός, φησι, πάντως ἐγκρατεύεται. ἐκεῖνοι μὲν οὖν ἵνα φθαρτὸν στέφανον λάβωσι, ἡμεῖς δὲ ἄφθαρτον. λάβε καὶ τὴν κασσίδα τοῦ σωτηρίου, καὶ τὸ εὐαγγέλιον ἐν τῇ χειρί σου. ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ποιήσας ἐκ σχοινίου ἤλαβεν ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ τοὺς τοῦ διαβόλου ἐμπόρους. στῆκε ἑδραίως ἐπὶ τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς. ἀνάβηθι ἐπὶ τὸ ἅρμα τοῦ εὐνούχου, ὦ Φίλιππε, τοῦ ἀπηλλαγμένου τῆς ἀκαθαρσίας πάσης. ἀνάβηθι ἐπὶ τὸ ἅρμα. ἀμετεωρίστως ἀτέ-

9. νιζε τὸν τῷ ἀναγνώσματι τοῦ εὐαγγελίου διακονοῦντα μαμπάριον. μήπως με δόξῃ γελοιάζοντα λέγειν, οὐ ψεύδομαι. ὡς γὰρ ἐν τῷ ἱπποδρομίῳ πάντων οἱ ὀφθαλμοὶ ἐπὶ τὸ μαμπάριον πεπηγότος τοῦ σημάντορος ἀτενίζουσι, ἐκδεχομένων

* verba illa redundant, & delenda videntur.

motus qui contrarios ſuperent; hoc eſt, cõtra iram & dolorem, animi æquitatem. Vir enim lenis cordis eſt medicus. Contra inimicitias, amicitiam; contra odium caritatem; contra afflictionem, gratiarum actionem; cõtra ſuperbiam, humilitatem; cõtra malitiam, bonitatem: & vt vno verbo dicam, contra omnia aduerſa, fidem orthodoxam & ſalutarem habe. Oportet autem aurigantem ſpiritus habere continentiam, vt ne in nauſeam incidens à labore deterrearis. Omnis enim qui in agone contendit, ait ille, ab omnibus ſe abſtinet: & illi quidem vt corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam. Accipe & galeam ſalutaris, & flagellum in manu tua, quod è ſparto Chriſtus Dominus cùm feciſſet, expulit è templo negotiatores Diaboli. Stato firmiter ſupra vas electionis, aſcende Philippe ſuper currum eunuchi ab immunditia omni liberati: inſcende currum animo minimè elato, oculos dirige in eum qui lectione euangelij mappam miniſtrat. Ne quis me putet per ludum hæc dicere, ſeriò dico, neç mẽtior. Vt enim in circo omnium oculi in mappam ſigno fixo recta feruntur, * cùm ij qui

Prou. 14.

1. Cor. 9.

* Accipiẽtiũ in eius iactu carcerũ apertionem.

μένων ἐν τῇ βουλῇ ἐκείνου τὸ ἄνοιγμα, οὐδὲν
ἧττον καὶ οἱ ἐπὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν θεωρίαν εἰς
τὸ αὐτὸ ἀθροιζόμενοι, τοῦ διακόνου ἀνοίγειν μέλ-
10. λοντος τὸ τοῦ εὐαγγελίου τετράθυρον, πάντες αὐ-
τῷ ἀτενίζομεν ἡσυχίαν παρέχοντες, καὶ ἡνίκα
τοῦ δρόμου τῆς ἀναγνώσεως ἄρξηται, εὐθέως
διαναστάμεθα ἡμεῖς ἐπιφωνοῦντες· ἀλλὰ δόξα
σοι κύριε. ἀνάβηθι ἐπὶ τὸ ἅρμα, θήρευσον, ἀπο-
δρόμησον, κατάστηλον, ἔκβαλε, ἀπόστρεψον, πία-
σον (καὶ ποίησον) ἐκ τοῦ στόματος τὴν καλὴν ὁμο-
λογίαν, ἀποδρόμησον κατὰ τοῦ ἐναντίου. ὁ γὰρ πορευό-
μενος ἁπλῶς, πορεύεται πεποιθώς. κατάστηλον
αὐτὸν ὡς ὁ Δαβὶδ τὸν Γολιάθ, ἔκβαλλε αὐτὸν ὡς ὁ
Ελισσαῖος τὸν Γιεζὶ, πίασον αὐτὸν ὡς ὁ Ηλίας τὸν
11. Αχαὰβ ἐν τῷ ἀμπελῶνι τοῦ Ναβουθαὶ, ἀπόστρε-
ψον αὐτὸν εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον, ὅπου ὁ κλαυ-
θμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων. πρόσεχε σεαυτῷ.
προσέχετε γάρ, φησιν, ἑαυτοῖς, μήποτε βαρυν-
θῶσιν ἡμῶν αἱ καρδίαι, ἐν κραιπάλῃ καὶ μέθῃ. πάν-
τα βάστασον· ἀλλήλων γάρ, φησι, τὰ βάρη
βαστάζετε. ἄπεδα ἔχων (φυλάττου) μή ποτε
προσκόψῃς πρὸς λίθον τὸν πόδα σου. μὴ ἀπο-
στρεφόμενος εἰς τὰ ὀπίσω, μνημονεύων τῆς γυναι-
κὸς Λώτ. μέσον ἔχε ὁδὸν δικαιοσύνης, μὴ ἐκ-
κλίνης

ſunt in conſilio editoris poteſtatem eius ſigni aperiendi ac promendi acceperint, itidem & qui in vnum eccleſiaſtici ſpectaculi cauſa conuenerunt, diacono iamiam 4. euangelij fores aperturo, omnes in ipſum intuemur ſilentium præbentes, & quando lectionis curriculum ingreſſus eſt, confeſtim exſurgimus & nos acclamantes, gloria tibi Domine. Aſcende in currũ, venare, excurrito, contrahito, iniicito, auertito, promito, mittito ex ore pulcram confeſſionem, excurrito in aduerſarium. qui enim ambulat ſimpliciter, ambulat confidenter. Compeſcito eum ſicut Prou. 10.
Dauid Goliath, eiicito eum vt Eliſæus Gieſi, premito eum ſicut Elias Achab in vinea Naboth, auerte eum in tenebras exteriores, vbi ſtridor & fletus dentium. Attende tibi. attendite enim, inquit, vobis ne quando grauentur corda veſtra in crapula, & ebrietate. Om- Luc. 21.
nia ſufferto. Alter alterius onera portate, ait. Gal. 6.
Vias inuias caueto, ne offendas pedem tuum ad lapidem. Ne retro auertaris, ſed memento vxoris Loth. Mediam iuſtitiæ viam teneto, ne declines ad dexteram, aut læuam. Interius

κλίνῃς εἰς τὰ δεξιά, μηδ' εἰς ἀριστερά. ἔσωθεν ζήτει ἐκ τοῦ παραδίσου ἔσωθεν ζήτει. ἐκ γὰρ τῆς καρδίας ἐξέρχονται διαλογισμοὶ πονηροί, φόνοι, μοιχείαι, κλοπαί, ψευδομαρτυρίαι, καταλαλιαί, βλασφημίαι, τὰ κοινοῦντα τὸν ἄνθρωπον. μὴ συναναστραφῇς αὐτῷ· εἰς ἁμαρτίαν σε καλεῖ. αὐτός σε κάμψει· καὶ γένου περὶ αὐτοῦ λέγων αὐτῷ, ὕπαγε ὀπίσω μου σατανᾶ, ὅτι οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων· ἔξω μεῖνον ὡς Ἠλίας φεύγων τὴν Ιεσαβέλ. σπεῦσον εἰς τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως, μή σε καταλάβῃ, ὡς οὐδὲ Αβεσαλὼν παῖδες τοὺς περὶ Ιωναθὰν καὶ Αχιμαὰς τοὺς ἱερεῖς τοῦ κυρίου φεύγοντας. μή σε πιάσει, ὡς οὐδὲ βασιλέως Ιεριχὼ παῖδες, τοὺς κατασκόπους· ἀλλ' εἰ δυνατόν, ἀπάτησον αὐτὸν ὡς Ῥαὰβ τοὺς ἐρευνῶντας ἡ πόρνη. μὴ σὲ καθυποτάξῃ, ὡς οὐδὲ Φαραὼ τοὺς περὶ μωσέα, καὶ Ααρὼν. ἀλλὰ περίκαμψον αὐτὸν, ὡς οἱ μάγοι Ηρώδην. μὴ ἀγωνιάσῃς· ἔχεις γὰρ τὸν διαταύκτην θεὸν, καὶ ἰατρὸν τὸν Χριστὸν. μηδὲν πτοηθῇς· ἔχεις γὰρ ἀλείπτην τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸν τοῦ Σαμουῆλος μυστικῷ κέρατι χρίοντά σε τῷ μύρῳ. μηδὲ τὸ δίψος φοβηθῇς· ἔχεις γὰρ τὸ ὕδωρ ἐπί σε τῆς ανα-

quære de paradiſo. Quære apud te quæ Dei ſunt. De corde enim exeunt malæ cogitationes, cædes, adulteria, furta, falſa teſtimonia, obloquutiones, blaſphemiæ, quæ hominem inquināt. Ne cum Diabolo in currum vnà aſcenderis, quemadmodum nec Deus cum Iſraël aſcendit, quia duræ ceruicis fuit. Ne cum eo aſcenderis, ad peccatum te vocat. Ipſe te flectet, eius artem & inſidias anteuerte, dicens ipſi, retro diſcede à me Satana, quia non ſapis quæ Dei ſunt, ſed quæ ſunt hominum. Extra maneto, fugitóque hominum conſortium, vt Elias fugiēs Ieſabel. Curre ad brauium cœleſtis vocationis. Non te cōprehendet, vt neque famuli Abſalom cōprehenderunt Ionatham, & Achimaas ſacerdotes Domini fugientes. non te Diabolus opprimet, vt neque regis Hiericho famuli exploratores Hebræos oppreſſerunt. Sed ſi fieri poteſt illudito Diabolo, ſicut Raab meretrix iis qui Hebræos ad cædem quærebant. Non te ſuperabit, vt neque Pharao Moſem & Aaron, ſed circumuenito eum ſicuti magi Herodem, & alia via diuerte. Ne in agone deficias. habes enim deſignatorem Deum, medicum Chriſtum. Ne deterrearis. habes enim vn-

ἀναπαύσεως τοῦ βαπτίσματος διὰ τῆς κολοκύνθης, ἵνα προερχόμενόν σοι, τοῦτ' ἔστι διὰ τῆς κηρυκείας τοῦ Ἰῶνα. ἀνάλαβέ σε· στρέψον τὸ ἅρμα τῆς τυραννίδος αὐτοῦ. βάλε αὐτὸν εἰς βόθρον ὃν εἰργάσατο· βάλε αὐτὸν εἰς τὴν βαθεῖαν ἐκεῖ. ψαλμικῶς ἀναβόησον, ἐκ βαθέων ἐκέκραξά σοι κύριε, κύριε εἰσάκουσον τῆς φωνῆς μου. βάλε αὐτὸν εἰς τὴν βαθεῖαν καταχώσας μονώτατος ἐκ τῆς ἀπωλείας αὐτοῦ. ἆρον εἰς ὕψος ὁσίους χεῖρας πρὸς τὸν βασιλέα, λαβὼν βραβεῖον τῶν φοινίκων κατὰ τοὺς παῖδας, καὶ σείσας προσκύνησον αὐτῷ, ὅτι ἔπεσε Βὴλ, συνετρίβη Δαγὼν· χάρις δὲ τῷ θεῷ τῷ διδόντι ἡμῖν τὸ νῖκος, διὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. ταύτῃ τῇ νίκῃ καὶ τὸν παράδεισον οἷα λουτρὸν πάνδημον ἀνοῖξαι δυνηθήσῃ, ἔνθα πόταμοι τέσσαρες, ὕδωρ πολύ, ὡς ἐν λουτρῷ ἐν τῷ ἀπὸ χλόης,

12. ὅπως καὶ σὺ εὐχαρίστως λέγῃς, εἰς τόπον χλόης ἐκεῖ με κατεσκήνωσεν, ἐφ' ὕδατος ἀναπαύσεως ἐξέθρεψέ με, καὶ ἐπὶ πᾶσι τούτοις καυχώμενος λέγῃς, τὸν καλὸν ἀγῶνα ἀγωνίσμαι, τὸν δρόμον τετέλεκα, τὴν πίστιν τετήρηκα, λοιπὸν ἀπό-

τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἠγώνισμαι.

ctorem Spiritum sanctum, qui te Samuelis mystico vnguento deliniet. Neque sitim metueris, habes enim aquã super te quietis baptismi per cucurbitulam, vbi designatur sanctus ille fons, & tibi præit, Iona prædicante. Collige te. euerte currum tyrannidis eius, deiiciẽs eum in foueam quã ipse suffodit, deturbans eum in profundũ quod ibi est. Ex psalmo exclamato, De profundis clamaui ad te Domine, Domine exaudi orationem meam. Deiice eum in profundum, deflectẽs solus ex eius exitio; tolle in altum manus puras ad regem, accipiens brauium palmarum, vt à pueris olim factum est: & quatiens adorato eum, quia Bel excidit, Dagon contritus est. Gratia Deo qui nobis victoriam dedit per Christum dominum nostrum. Hac victoria Paradisum, vt lauacrũ publicum, aperire poteris, vbi fluuij quatuor, aqua multa vt in lauacro, in loco pascuæ, vt & tu opportunè dicas; In loco pascuæ ibi me collocauit, super aquam refectionis educauit me. & super hæc omnia dicas exsultans, Pulcrũ certamen certaui, cursum cõfeci, fidem seruaui, de reliquo reposita est mihi corona iustitię in Christo Iesu Domino nostro, cui gloria in sæculorũ sæcula. Amen.

Psa.22.

2.Tim.4.

ἀπόκειταί μοι ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

1 *Subiiciam huic orationi aliquot animaduersiones, quæ faciunt ad rem. Vbi legitur* σφενδόνα *legendum puto* σφενδόνην, *nisi vulgarem ac plebeiam id temporis vocem fuisse* σφενδόνα *quis putet. Locus ille 4. Reg. 3. in 70. ita concipitur.* Πάτερ, πάτερ, ἅρμα ἰσραὴλ, καὶ ἱππεὺς αὐτοῦ. *Ambrosius tamen l. de Nabutha c. 15. sic recitat, Pater, pater, agitator Israël, & eques eius.*

2 Μυελοπλάσιον *lego.*

3 *Fortè* φερεσταίους.

4 *Repono* ὑποσκελῶντες, καὶ τὰ κῶλα αὐτῶν ἐρείψαν, *vel* ἀποσκελῶντες, *vel* ὑποσκελίζοντες.

5 *Fortè* φιλητὰς, *id est fautores.*

6 *Repono* Μακεδόνιος, *non* Μαγεδόνιος.

7 *Fortè* τὰ προΐππικὰ κομβινεύματα.

8 *Fortè* ἠπιοτάκτας, *id est motus eos qui lenitatem imperent.*

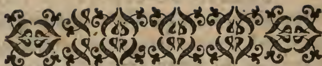
9 *Lego,* ἐπὶ τοῦ τῷ ἀναγνώσματι.

10 *Lego,* ἐκδεχομένων ἐν τῇ βουλῇ ἐκείνου τὸ ἄνοιγμα, *vel* ἐκδεχομένων τῶν ἐν τῇ βουλῇ ἐκείνου τὸ ἄνοιγμα.

11 *Lego,* πίασον καὶ ποίησον ἐκ τοῦ στόματος.

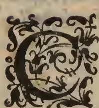
12 Ὡς ἐν λύτρῳ, ἐν τόπῳ χλόης.

Hæc subnotabo. μίλιον locus Constantinopoli propter forũ, vbi decursio circensium. μεσαφέτας editores, aut qui mittunt è carceribus. φίλῆλον, aut φιλῆλας forte, id est fautores. χομβινεύειν pares & binos equos iungere interpretor, aut accipio de desultoribus in circo, qui ex equo in equum transiliebant, cum paribus equis currerent. διαγλάττεσθαι, designari, in ordine quadrigariorum poni, instrui & comparari ad cursum. Hoc vicit Chrysostomus hac oratione, vt circenses prohibiti sint Dominicis diebus, festis Natalis, Epiphaniæ, Paschæ, Pentecostes. l. dominico. de spectacul. C. Theodos.

IVLII CÆSARIS BVLENGERI, DE CIRCO ROMANO, Ludiſque Circenſibus.

De origine Circenſium, & nomine. CAP. I.

Irci celebritas ea fuit, vt nullum eo ſplendidius, oculiſve gratius ſpectaculum in Italia, Græcia, reliquóque Imperio Romano dari potuerit. Romæ quidem ab ipſis vrbis initijs magnâ hominum frequentiâ decurſio Circenſis habita eſt, quæ dicta fuiſſe equiria id temporis videntur. Auſonius in eclogis:

Nunc etiam veteres celebrantur equiria ludi:
Prima hæc Romanus nomina Circus habet.

Ea Marti ſacra fuerũt, & tertio Kal. Martias celebrata ſunt. Ouid. 2. Faſt.

Iámque duæ reſtant noctes de menſe ſecundo,
Márſque citos iunctis curribus vrget equos.
Ex vero poſitum permanſit equiria nomen,
Quæ Deus in campo proſpicit ipſe ſuo.

Agitabantur enim in campo Martio; vel ſi aquis occupatus eſſet, in Cælio, authore Varrone l. 5. de lingua Latina. Equiriorũ, inquit, die currunt equi in campo Martio. Feſtus: Equiria ludi quos Romulus Marti inſtituit, per equorũ curſum, qui in campo Martio exercebantur; ſi quando aquæ Martium occuparint, in Martiali monte, qui eſt in Cælio, equiria fiũt: vnde & Martialis mons dictus eſt, quòd Martio campo aquis occupato, in ea Cælij montis parte, ludi equeſtres Marti ſacri fierent. Ouidius 3. Faſt.

Altera gramineo ſpectabis equiria campo,
Quem Tiberis curuis in latus vrget aquis.
Qui tamen eiecta ſi fortè tenebitur vnda,
Cælius accipiet puluerulentus equos.

Altera quippe equiria pridie idus Martias agebantur. Sextus Ruffus, equiria in via circi Flaminij ponit, in parte campi Martij, non procul à villa publica, theatro Põpej & amphitheatro Tauri Statilij. Publius Victor Equiriorum locum eſſe vult ad campum Martium, & ſepta trigaria in 8. regione vrbis. Priora equiria fuere vt equitatus luſtraretur: altera, vt numerus integraretur, ſi licet augurari. Fuerunt eadem cum Cõſualibus, ſi ſpectas originem;

quanquam Conſualiá Conſo, qui Neptunus putatur, equiria Marti ſacra erãt. Certè idem penè inſtitutum in vtriſque fuit: antiquiora tamen eſſe videntur Conſualia, quę ab Euandri comitibus agitata ſint, & ab Arcadibus petita, authore Dionyſio Halycar. equiria à Romulo inſtituta ad inſtar conſualium, quæ 20. Auguſti habita eſſe diſcimus ex veteri Kalendario Romano, cum equiria Februarij 26. agerentur, vt ibidem notatur. Sed de Conſualibus infra agemus. Hoc igitur fixum eſto, ludos circenſes olim equiria dictos. Circus ipſe à Græcis ἱππόδρομος, à Baſilio dicitur θέατρον ἱππηλασίας, id eſt, theatrum vbi agitantur equi, ςάδιον; & κάμπος, id eſt flexus. ſic ille in Gordio, cum darentur ludi curules: καὶ δούλους ἀνῆκαν δεσπόται, καὶ παῖδες ἐκ διδασκαλείων πρὸς τὴν θέαν ἡνιόχων ἔτρεχον· πλήρες δ᾽ ἦν ςάδιον, id eſt, dimiſerunt domini ſeruos, & pueri è ſcholis ad ſpectaculum aurigarum currebant: plenum autem erat ſtadium. Heſychius vocem campi Siculis propriam fuiſſe vult, à quibus Romani deinde mutuati ſint. Ait enim, κάμπος ἱππόδρομος σικελοῖς· κάμπειοι δρόμοι οὐκ εὐθεῖς καὶ ἁπλοῖ, ἀλλὰ καμπὰς ἔχοντες. Id eſt, campus hippodromus Siculis. Campici cur-

ſus non recti & ſimplices, ſed flexuoſi. Ab hoc ſignificatu non abhorret illud Chryſoſt. in orat. de Circo: οὐκ εὐρίπους, καὶ κάμπτων κύκλους τρέχων. id eſt, non euripos, & flexuum orbes decurrens. Cedrinus & Zonaras, Circum vocant ἱππικὸν καὶ θέατρον ἱππηλασιάς. Cedrinus κερκέσιον. Conſtantinopoli videtur dictum ἱπποδρόμιον, qua voce vtitur Chryſo. de Circo. Himerius in fragmentis manu ſcriptis ἱπποδρόμιον ſemper vocat: quanquam vox Hippodromi ſignificat interdū iter quod vno die conficit eques, aut viam militarem, vt Hieronymus monet in c. 48. Geneſ. Sicuti vox ipſa δρόμου, non ſemper curſum, ſed Tarentinis ὀρχήστραν διονυσιακοῦ θεάτρου ſignificat, apud Heſychium. Dio apud Xiphilinum p. 156. Theatrum Venatorium pro circo accipere videtur his verbis. εἰς ἱππόδρομον καὶ θέατρον κυνηγετικὸν εἰσῆλθον. Auſonius Olympico ſtadio Circi nomen attribuit. ſic enim ille in Idylliis.

Primus Olympiacæ ſacrauit feſta Coronæ
Iuppiter, Argiui ſtadia ad longiſſima Circi.

Circus vnde dictus.

CAP. II.

CIrcense ludicrum in insula primum Tiberina datum est, nullo ad id certo constituto loco, sed ab altera parte Tiberis prometa erat, ab altera enses. Indicat Seruius in id Virgil.3.Georg.

Centum quadriiugos agitabo ad flumina currus.

Olim, ait, in littore fluminis circenses agitabantur, in altero latere positis gladiis, vt ab vtraque parte esset ignauiæ præsens periculum. vnde & Circenses dicti sunt, qui exhibentur in circuitu ensibus positis. & in Æneid.8.

Consessu caueæ, magnis Circensibus actis.

Vbi nunc, ait, metæ sunt, ibi olim gladij ponebantur. Cassiodorus l.3. variarum cũ Seruio sentit, simúlque ortum Circẽsium, ac velut incunabula ponit. Primus, inquit, Ænomaüs apud Elidem circum instituit, qui à circuitu dictus est. Circenses quasi Circuenses, inter enses & flumina, locis virentibus agebantur. Isidorus l. 17. Etymol. vbi nunc metæ, ait, olim gladij ponebantur, quos quadrigæ circuibant in littore, circa ripas fluminum currus agitantes.

Gladios in ordine, in ripæ littore ponebant, & erat artis equum circa pericula torquere. Alij Circum à Circe dici volũt. Tertul.lib. de ſpectaculis, quod ſpectaculum primùm à Circe habẽt, Soli patri ſuo editum, nẽpe vt curſum Solis, quem quadrigis ferri volunt, deſignaret. Eodem accedit Iſidorus, l.18.c.25. Græci verò, ait, à Circe filia Solis, quæ patri ſuo hoc genus certaminis inſtituit. Equidem Circenſes non ab enſibus qui circùm poſiti eſſent, ſed à Circo dictos autumo, vt à magna dea, μεγάλῃ θεᾷ, Megalenſes. Circum ipſum à circuitione metæ, quam circum ſeptenis orbibus ſeſe agebant quadrigarij. Nam & in genere veter. Grammatici ἀγῶνα τὸν κυκλοτερῆ καὶ γωνίαν οὐκ ἔχοντα τόπον, id eſt circularem locum angulis carentem interpretantur, & Circites Feſto dicuntur circuli ex ære facti, & Circites anni apud Varronem, & Circitores Vlpiano in Pandectis, tit. de inſtit. act. l. 5. Circitores circuitores, quibus veſtiarij vel lintearij dant veſtem circumferẽdam & diſtrahendam: & Vegetio l. 3. c. 8. circuitores vigilias circuunt. Nunc militiæ factus eſt gradus. dicuntur circitores. Et Circanea auis Feſto dicitur miluius in or-

bem volans. Et Circare eſt Circuire in vet. gloſſ. & Circus dicitur Plauto palus, circa quem humo fixum ſe milites circumagebãt per luſum. In milite glorioſo.

Iámne eſt ante ædes circus, vbi ſunt ludi faciendi mihi?

Vbi malè Lambinus adluſum eſſe vult ad ludos circenſes. Accipitur & pro circulo. Cicero in Arato.

Vidiſti magnum candentem ſerpere circum.
Lacteus hic nimio fulgens candore notatur.

Capella l. 8.

Quin etiam medios quos nectit culmina circos.

Haud ſcio an vetus illa in littoribus decurſio expreſſa ſit in nummis priſcę notæ, in quibus facies altera equitem præfert equum ad curſum incitantem, ſecundum fluminis ripam, cum hac inſcriptione, Decurſio. Hoc ſcio, plures Romæ equitum decurſiones, & peditum fuiſſe. In veteribus inſcriptionibus pag. 35. ponitur decurſio Tyberina, quæ & in priſcis illis nũmis exprimitur.

De forma Circi.

CAP. III.

CIrcus longiori facie fuit, & in orbem ducta, quæ ab oui ſpecie non longè

abesset, atque ad amphitheatri formam accederet: quare à Dionysio Halyc. l. 4. p. 142. ἀμφιθέατρον ἱππόδρομος vocatur, & à Virgil. l. 5. Æneid. ita describitur, vt spacium interceptum inter duos montes accuruos, aut geminum veluti theatrum esse putes. sic ille:

Gramineum in campum, quem vallibus vndique curuis
Cingebant syluæ, mediáque in parte theatri
Circus erat.

Geminum autem theatrum, quod & amphitheatrum dicitur, rotundum fuisse in oui speciem, nemo dubitat. Calpurnio canente,

Et geminis medium se mollibus alligat ouum.

Vnde & circum pro amphitheatri cauea posuit Acron in Horat. his verbis: Vadem gladiator stans ad crepidinem Circi sub circulo amphitheatri à populo petere, & impetrare solebat. nam & ipsum Theatrū, ait Dio Chrysostomus in Euboico, est ad instar vallis cauum, non tamen vtrinque longum, sed media ex parte rotundum. τὸ δὲ θέατρόν ἐστιν ὥσπερ φάραγξ κοῖλον, πλὴν οὐ μακρὸν ἑκατέρωθεν, ἀλλὰ στρογγύλον ἐξ ἡμίσεος. Vnde & Circum quasi circulum appellatum notat Corippus l. 1. & teretem

orbem lōgis amfractibus fecisse. eius verba sunt:

Ipse ingens Circus plenus ceu circulus anni,
Clauditur in teretem longis amfractibus orbē.

Apollonius l. 4. Argonaut. spatium illud vbi equi decurrerent, εὐρέα κύκλον ἀγῶνος vocat, id est, latum circulum certaminis. Sic ille, ὡς δ᾽ ὅγ᾽ ἀνὴρ θοὸν ἵππον ἐς εὐρέα κύκλον ἀγῶνος στέλλει.

Id est, vt autem cum vir celerem equum mittit in latum Circulum certaminis. Fuit igitur Circus longior quàm latior, vt ex Dionysio liquet, l. 4. κατεσκεύασε δὲ καὶ τὸν μέγιστον τῶν ἱπποδρόμων ὁ ταρκύνιος, ὁ μεταξὺ τοῦ αὐεντίνου καὶ τοῦ παλατίου κείμενον. μῆκος μὲν τριῶν καὶ ἡμίσεος ἐπὶ σταδίων, εὖρος δὲ τεττάρων πλέθρων.

Id est, extruxit autem maximum Circum Tarquinius Priscus, qui medius est inter Auentinum & Palatium, longitudine trium cum semisse stadiorum, latitudine 4. iugerum. Facit à Dionysio Plinius, l. 36. qui Circo maximo longitudinem tribuit trium stadiorum, latitudinem vnius, cum ædificiis iugerum quaternûm, ad sedem 260. millium. Quare vt ædificia numeres, haud paulo tamen longior quàm latior Circus fuit. Longitudo enim fuit

pedum 1890. latitudo 960. tantùm, vt altera parte & 30. pedibus longior quàm latior fuerit. Stadium quippe 126. passus & pedes 630. iugerum 240. pedes in longum amplectitur, vt Plinius l. 1. c. 23. l. 18. c. 3. Tria stadia cum dimidiato efficiūt bis mille ducentos quinque pedes: quatuor iugera, nongentos sexaginta pedes continent. Sed hic mihi nota, Plinium ædificiis tantùm iugera tribuere, Dionysium autem vni porticui 8. stadia: quod si verum est, latior fuit circus quàm longior. πλέθρον autem hic pro iugero Italico accepit Dionysius. Apud Græcos enim, Suida teste, πλέθρον vltra cētum pedes in longum non producitur, aut paulo plures, cùm sit ἕκτον τοῦ σαδίου μέρος, id est, sexta pars stadij.

De Circo maximo.

CAP. IIII.

ROmæ non vnus Circus fuit, sed plures. Circus maximus omnium primus & nobilissimus, Tarquinij Prisci opus, ait Dionys. l. 4. situs erat inter Auentinum & Palatium colles, vbi Tarquinius 30. tribubus sedes diuisit, vt iam non stan-

tes, sed sedentes spectarent, ait Dionys. Circum maximum colli Auentino vicinum fuisse indicat Martial.l.6.c.64.

Quíque videt propiùs magni certamina circi,
Laudat Auentinæ vicinus Sura Dianæ.

Tarquinius euripo Circum hunc circumcinxit, tres addidit porticus lapideas, cum subselliis & foris, sic vt ex tribus vna fieret in ambitu circi, quæ 150. hominum millia caperet: verba Dionysij alio loco ponamus. Liuius l. 1. foros appellat tabulata furcis iuncta 12. pedes alta, è quibus populus spectaret. eius verba sic habēt. Tunc primùm Circo, qui nunc maximus dicitur, locus designatus est, loca diuisa patribus, equitibúsque: vbi spectacula sibi quisque facerēt, fori appellati: spectauere furcis duodenos ab terra spectacula alta sustinentibus pedes. ludicrum fuit equi, pugiléSque ex Hetruria maximè acciti solemnes: deinde annui mansere ludi, Romani Magníque variè appellati. Quo loco pugiles in Circo datos obseruabis, sicuti & Naumachias, & venationes, quod aliàs docebimus. Varro l.4.de ling.lat. Circum maximum dictum esse ait, quòd circùm spectaculis ædificatus est, ibi ludi fiunt, & quòd ibi circum metas fertur pompa, &

equi currunt. Maximum verò quòd deorum maximo Vortumno sacer est; aut quod in eo magni Circenses aguntur: aut quod potius duco, quia inter Circos maximus est, quare vocatur à Dionysio Halyc. μέγιστος τῶν ἱπποδρόμων. Is igitur à Tarquinio extructus, à Iulio Cæsare sic restitutus, vt Plinius totam ædificij eius fabricam ei ascribat. Sic enim l. 36. Circum maximum à Cæsare dictatore extructum longitudine stadiorum trium. Sueton. in Iulio c. 39. Iulius euripum Circo addidit in gyrum, & spatium circi ab vtraque parte produxit, opus id à Iulio restitutũ Augustus & Traianus auxerunt, ornarúntque. Cassiodorus l. 3. ep. 51. Sed mũdi dominus, ait, ad polentiam suam opus extollens, mirandam etiam Romanis fabricam in vallem Martiam tetendit Augustus, vt immensa moles firmiter præcincta montibus contineret, vbi magnarum rerum indicia clauderẽtur. sed vallem, Murtiam legendũm, non Martiam, è Seruio manu scripto, cuius verba hæc sunt. Vallis vbi circenses editi sunt, ideo Murtia dicta est, quia quidam vicinum montem Murtim appellatum volunt. Idem est error apud Symmachum, l. 10. ca. 22. malo fremitum

Martiæ vallis. lege Murtiæ. Varro l. 4. de lingua Lat. Circum intimum vocat interiorem partem magni Circi ad Murtim, qui à murcis, id est figulis dicitur. eius rudera hodie visuntur in vinetis Tiberi assitis Romæ, vt notat Fabricius, qui malè Circum ad murum legit. Hîc mihi nota fuisse tres Circi maximi partes, circum primum, vbi primæ metæ; medium, vbi medianæ; intimū, vbi metæ murtiæ: quanquam à probatissimis authoribus duæ tātùm metæ ponuntur, primæ, & vltimæ, quòd eæ præcipuæ ac veluti palmares essent. Caligula quoque Circum maximum ornauit, & chrysocolla minióque strauit, aucthore Suet. Sed & opera Domitiani ad ornatum circi aliquid attulere, teste Sueton. in Domitiano, in hæc verba: item Flauiæ templū gentis, & stadiū, & odêū, & naumachiam excitauit: è cuius postea lapide Maximus circus, deustis vtrimque lateribus, exstructus est. Nero nihil addidit, sed potius detraxit, authore Sueton. in Nerone, c. 25. Dehinc diruto Circi maximi arcu, per velabrum forúmque palatium & Apollinē petiit, cum è ludis Græciæ victor, & ouans rediret. At verò Traianus immensum latus circi extruxit, visenda

ſenda ſedes, quę æquatis ſit plebis ac principis locis: ſi quidem per omne ſpatium vna facies, omnia continua & paria, nec magis proprius ſpectandi Cæſaris ſuggeſtus, quàm propria quæ ſpectát. Locorum quinque millia adiecisti, ait Plinius in panegyr. ad Traian. Demum Heliogabalus columnas addidit auro inſignes, & pauimenta ipſa ſcobe auri & argenti ſtrauit, dolens quòd non poſſet & electri, teſte Lamprid. Plin. l. 36. ramentis lapidis candidi circus maximus ſterni ſolitus. Nero chryſocolla ſparſit arenam circi cùm ipſe concolori panno aurigaturus eſſet. Caligula minio & chryſocolla, authore Suetonio. Videntur olim ſoli victores principes Circum augendi, & pomerij proferendi ius habuiſſe, quod de Iulio, Auguſto, Traiano, ſuprà oſtendimus. Pompa enim victorum in Circo facta, ludicrúmque Circenſe datum. Feſtus ſic exaudiendus cùm ait, dicitur auctum ſpatium circi, quod ſupra definitum modum victoriæ adiungitur.

De aliis Circis Romanis.
CAP. V.

CIrci primum authorem probatiſſimi ſcriptores Tarquinium faciunt, quidam à Romulo originem eius petunt. Cyprian.l.de ſpectaculis.Romulus Cōſo quaſi conſilij deo ob rapiendas Sabinas Circenſes primus conſecrauit. Caſſiodorus l. 3. variar. quod ſpectaculum poſtea Romulus in raptu Sabinarum, nec dum fundatis ædificiis ruraliter oſtentauit Italiæ. Cedrinus à Romulo non modò ludicrum Circenſe datum, ſed & Circum extructum, inſtructúmque docet, p. 121. ὁ ῥωμύλος κτίζει πρῶτον ἱππικὸν ἐν ῥώμῃ, ὃ κερκέσιον καλοῦσιν, εἰς τὴν ἑορτὴν τοῦ ἡλίου. τυποῖ δὲ τὰς μὲν δώδεκα θύρας τοὺς δώδεκα οἴκους τοῦ ζωδιακοῦ κύκλου, τὸ δὲ πέλμα τὴν γῆν πᾶσαν εἶναι, τὸν εὔριπον τὴν θάλασσαν ἀπὸ τῆς γῆς μεσαζομένης, τὸν δὲ ἐπὶ τὰς θύρας καμπτὸν (καμπτῆρα legerem libēter, vt prima meta intelligatur) τὴν ἀνατολὴν, καὶ τὸν ἐπὶ τῇ σφενδόνῃ τὴν δύσιν. id eſt, Romulus condit primum Circum Romæ in honorem Solis. per 12. oſtia, 12. domos Zodiaci deſignat, per ſpatium ipſum & ſolū vniuerſam ter-

ſam, per euripum mare quod terram mediam ampleꝣtitur: per metam quæ eſt ad oſtia ortum, per eámque eſt in funda iuxtim vltimam metam, occaſum. Xylander interpretatur χαμπτὸν Flexum qui ad fores eſt, malè vt infra cognoſces, cùm duas metas ortum occaſúmq; deſignaſſe comperies. Facit à Cedrino Georgius monachus in Chronicis nondum editis. ἔκτισε δὲ ῥῶμος καὶ ἱππικὸν, θέλων διασκεδάσαι τὸ πλῆθος τοῦ δήμου τῶν ῥωμαίων, ὅτι στασιάζοντες ἐπήρχοντο αὐτῷ διὰ τὸν φόνον τοῦ ἀδελφοῦ, καὶ ἐπετέλεσε πρῶτος ἱπποδρομίαν ἐν ῥώμῃ, εἰς ἑορτὴν φασι τοῦ ἡλίου, καὶ εἰς τιμὴν τῶν τεσσάρων στοιχείων. id eſt, condidit Romulus circum, volens diſſipare multitudinem populi Romani, qui ſeditione orta in eum ferebatur, ob fratris necem, & dedit primus ludicrum equeſtre Romæ in feſtum Solis, & honorem 4. elementorum. Hoc meo animo vult Monachus, non circum à Romulo extructum, ſed decurſionem ad ripam Tiberis habitam, quę fortè in cauſa fuit cur Cedrinus & Monachus in errorem inducerētur. res enim Romanæ tum temporis adeo tenues fuerunt, vt ob equorum inopiam diuerſis vſi ſint animalibus ad curſum, vt Seruius 8.

Æneid. nedum ea magnificentia id temporis à Romulo circus extrui potuit. Primus igitur circus à Tarquinio exstructus est, maximus dictus. alter Flaminius appellatus, de quo Varro l. 4. de ling. Latina: Circus, inquit, Flaminius dictus est, quòd ædificatus est circū Flaminium campum, & quòd ibi quoque ludis Tauricis equi circum metas currunt. in circo enim Flaminio taurici ludi facti Tarquinio regnāte, cùm grauis pestilentia in mulieres incidisset, fœtus infecti ex carnis putore taurorum immolatorum, ait Festus. ob id taurici ludi fiunt in circo Flaminio, ne intra muros euocentur dij manes. Sextus Rufus in circo Flaminio ædem antiquā Apollinis cum colosso ponit, lauacrum Apollinis, stabula quatuor factionū, sacellum Herculi magno custodi, porticum Philippi, ædem Vulcani, si non in ipso circo, certè non procul à circo. Herculis illius custodis meminit Ouid. in Fastis.

Altera pars circi custode sub Hercule tuta est.

Bellonæ ædes prope circum Flaminium, qui nomen inuenit à pratis Flaminijs, ait Liuius l. 1. Prata Flaminia olim dicta, circus Flaminius Apollinaris vocatus à vicino Apollinis templo, quod alijs magis

conſpicuum fuit in nona regione vrbis. Liuius lib. 3. in prata Flaminia vbi nunc ædes Apollinis eſt, circum iam tum Apollinarem vocabant. Plutar. in Romaicis, arbitratur circum hunc à Flaminio quodam appellatum, qui locum ad ædificium circi dederit, & reditus Circenſibus agendis aſſignarit. διὰ τί τῶν ἱπποδρόμων εἷς φλαμίνιος καλεῖται; ἢ ὅτι φλαμινίου τινὸς τῶν παλαιῶν τῇ πόλει χώραν ἐπιδόντος, ἐχρῶντο ταῖς προσόδοις εἰς τοὺς ἱππικοὺς ἀγῶνας; ἔτι δὲ περιόντων χρημάτων κατεσκεύασαν ὁδὸν, ἣν καὶ αὐτὴν φλαμινίαν προσηγόρευσαν. id eſt, cur vnus è circis Flaminius dicitur? an quia cùm Flaminius vnus è priſcis illis locũ dediſſet, vtebantur eius reditibus ad curulia certamina? cùm autem adhuc ſupereſſent pecuniæ (circo & ludis peractis) ſtrauerũt viam, quę & ipſa Flaminia dicta eſt. Sed vt vnus aliquis è veteribus Flaminijs locum huic circo attribuerit, certè alius eſt, & recentior, qui viam Flaminiam ſtrauit, nempe Cn. Flaminius, qui per Hetruſcos Aretium viam Flaminiam duxit. Is Flaminius iterum conſul apud lacum Thraſymenum cum quindecim Romanorum millibus bello Punico ſecundo ab Hannibale cæſus eſt, cùm ex hoſtium

Gallorum (de quibus triumphauit) manubijs in censura anno vrbis 530. viam Flaminiam strauisset, vt Liuius & Festus docent. Atqui circi Flaminij nomen fuit pene sub primis consulibus, vt è l. 3. Liuij constat. Florus tamen l. 20. Epitom. à C. Flaminio censore exstructum, & appellatum esse vult. idque L. Veturio, & C. Lutatio Coss. si Cassiodor. fides. sic enim ille in Chronico. L. Veturio & C. Lutatio Coss. Circus factus, qui Flaminius. Martialis l. 12. eius circi meminit, in eóque vitri officinam fuisse ait.

Cùm tibi Niliacus portet crystalla cataplus,
Accipe de circo pocula Flaminio.
Nullũ sollicitant hæc, Flacce, toreumata furẽ,
Et nimium calidis non vitiantur aquis.

Erant ea vitra vilia, sed quæ calidis aquis, vt crystallina & gemmata non vitiarentur. de ijsdem loquitur paulo obscurius l. 14.

Non sumus audacis plebeïa toreumata vitri,
Nostra nec ardenti gemma feritur aqua.

Erant quasi cælata punctis coloratis, & crystallinis similia, quare toreumata vocantur. Collocatur hic circus à Sexto Ruffo, & P. Victore in regione vrbis nonâ. In prima regione circus Antonini Ca-

racallæ fuit, cũ obelisco. Dictus est hic circus prætorianus, quòd ibi cohortis Prætoriȩ statio fuerit, extra portã Capenam. Eius vestigia hodiéque extant ad S. Sebastiani in quinta. Circus Aureliani cum obelisco, in sexta. duo, alter ad portam Collinam, alter circus Florȩ vel Floralium in valle, inter collem hortulorum, & Quirinalem, de quo Ouid. 5. Fastor.

Circus in hunc exit, clamatáq; palma theatris,

Hoc quoque cum Circi munere carmen eat.

Sextus Ruffus, circum Floræ, templum Floræ, tẽplum Salutis, & Serapeum in eadem regione ponit, in nona regione circus Alexandri Seueri, eo in loco vbi nũc campus agonius. Sext. Ruffus domum & circum Alexandri Pij Imperatoris statuit in regione circi Flaminij, ad hortos & thermas Agrippæ. in regione vndecima Circus maximus, circus intimus, & circus Vaticanus, qui circus dicitur Neronis, in valle inter Ianiculum & Vaticanum. de Vaticano Sueton. in Claudio cap. 21. Circenses in Vaticano frequenter commissi. & Lampridius in Heliogabalo, quadrigas in Vaticano agitauit, dirutis sepulcris quæ obsistebant. Plin. l. 36. c. 11. Tertius obeliscus Romæ in Vaticano, Caij & Ne-

ronis principum circo. Tacitus l.4. Clauſúmque valle Vaticani ſpatium, in quo equos regeret haud promiſcuo ſpectaculo. Interdũ in hortis aut porticibus agitarunt equos, priuatis Circenſibus. Nam & priuati & publici Circẽſes fuere, vt Lampridius in Heliogab. Sidonius in Narbone, & Sueton. in Nerone c. 22. Sed & in Capitolio Circẽſes dati Latinarum ferijs, quibus victor abſynthium bibit. Plin. lib. 27. c. 7.

De Circis aliarum gentium.

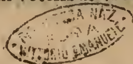
Cap. VI.

CIrcenſis omnis ratio profecta eſt ab Olympia, de qua alio loco dicetur. eiúſque rei teſtem habeo Acronem, qui Circenſes Olympiæ ludos vocat, in id Horat.

Metáque feruidis euitata rotis. ---

Circenſes, inquit, agonici in honorem Iouis Olympij ſunt inuenti apud Elidem. Inde factiones quadrigariorum in circo, cui ſtudio totum pene terrarum orbem addictũ vel à primis Rom. Imperij exordijs comperimus. Anagniæ in Italia cir-

cum fuiſſe qui maritimus diceretur, indicat Liu. lib. 9. his verbis: Concilium populorum omnium habentibus Anagninis in circo quem maritimum vocant. in circo enim, vt & in theatro, propter loci amplitudinem conciones habebantur. Alexandriæ circum fuiſſe ſacræ literæ, 3. Machab. docent. Dio Chryſoſt. Alexandrinum Circum clamoſum, Rhodium quietum & bene moratum vocat. Athenis Circus ἐνεχελιδὼν dictus eſt ab Echelo conditore. Heſych. ἐνεχελιδὼν ὁ ἀθηναίων ἱππόδρομος, ἀπὸ τοῦ ἐχέλου ἥρωος. vide l. nemo. C. de ſpectaculis. Treueris in Gallia nobiles ab Imperatore poſt vrbis ſuæ excidium Circenſes poſtularunt, ait Saluian. lib. 6. de prouid. Antiochiæ circum fuiſſe docet Chryſoſt. Homil. 17. ad pop. Antioch. Duûmviri Edeſſæ ludos Circenſes edebant. l. Circenſium. c. de decurionib. Circus Gazæ Palęſtinæ fuit, authore Hieronymo in Hilar. item Alexandriæ, vt eſt apud Philoſtr. lib. 5. de Apollonij vita. & Hieroſolymis apud Ioſeph. lib. 15. antiquit. Cæſareæ Auguſtæ, lib. 16. denique in cęteris matricibus vrbibus. Quid attinet oratione ſingulas orbis partes peragrare, cum in veteribus vrbium ruinis

eius rei alta veſtigia defixa hodiéque viſantur? Conſtantinopoli circus fuit, & quidem ampliſſimus, à Seuero Imperatore factus, authore Manaſſe in Politicis, vel vt Zozimus, à Conſtantino magno, qui templum Caſtoris & Pollucis in eo locauit, ſimulacráque eorum addidit. Verba Manaſſis hæc ſunt de Seuero:

τοῦτον ἀκούω δείμασθαι λουτρὸν τὸ τοῦ ζευξίππου,
τὸ μέγα καὶ περίπυστον τῆς Βυζαντίδος θαῦμα·
καὶ τοῦτο δὴ τὸ θέατρον τῆς ψυχαγωγίας
τὸ πόλεις ὅλας ἱκανὸν στέγειν, καὶ γεναρχίας,
ἐν ᾧ περὶ τέρψιν θέουσι ἁμιλλητῆρες ἵπποι.

Id eſt, Seuerum audio extruxiſſe balneas Zeuxippi, quod vnum eſt è magnis & celeberrimis Byzantij miraculis; extruxiſſe quoque hoc Theatrum oblectationis, quod integras vrbes earúmque familias, & ciues continere poteſt, in quo ad lætitiam currunt equi certatores. Iſmenius fidem aſtruit Manaſſi, in ſuis fragmentis, ὁ ζεύξιππος τὸ λουτρὸν σευήρου καλεῖται, ὃ σὺν ἱπποδρομίῳ ἔκτισε. id eſt, Zeuxippus lauacrum Seueri Imper. dicitur, quod ædificauit cum circo. Suidas in Seuero. καὶ παρέχειν αὐτοῖς θεάτρου καὶ κυνηγίων στοάς, καὶ ἱπποδρόμιον ὠκοδόμησεν ἰκρίοις καὶ ἐμβόλοις διακοσμήσας, ἀγοράσας οἰκήματα καὶ κήπους ἀπό τινων ἀδελ-

φῶν ὀρφανῶν, καὶ τὰ παρακείμενα τῷ ἱπποδρομίῳ διακόψας δένδρα εἰς τὸ νῦν ὁρώμενον διεκόσμησε σχῆμα συζεύξας αὐτῷ, καὶ λουτρὸν ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ διὸς, ὅπερ ἐκαλεῖτο ζεύξιππον. Eius rei tantum fuit in ea vrbe ſtudium, vt Circenſium natales etiam ætate Tiberij Imperatoris (quod Cedrinus γενέθλιον ἱππικὸν vocat) celebrarētur. qua de re Himerius in ſuis fragmentis nondum editis, γενέθλια τῆς πόλεως, καὶ τοῦ μεγάλου ἱπποδρομίου ἅμα εἰς μνήμην αἰώνιον κωνσταντίνου πολλὰ κατεῖσε χαρισαμένου. id eſt, natales vrbis & Circi maximi ſimul in memoriam æternam Conſtantini magni, qui magna, & multa in eum locum contulit, celebrabātur. Fuit is circus in 3. vrbis regione, duóque in eo obeliſci, vt & in Circo Maximo Romæ; quorum alter in medio Hippodromo, pro meta fuit, vbi & coloſſus obeliſco altior, à Conſtantino magno ſi nō exſtructus, certè auctus & ornatus eſt. Is enim non modò tripodes Delphicos in Circo ſtatuit, ſed & tripodem illum nobilem, qui Mardonio victo à Græcis Apollini conſecratus eſt, authore Zozimo. l. 2. Zozimus l. 2. p. 62. καὶ τὸν ἱππόδρομον, εἰς ἅπαν ἐξήσκησε κάλλος τὸ τῶν διοσκούρων ἱερὸν μέρος αὐτοῦ ποιησάμενος, ὧν καὶ τὸ δείκηλα μέ-

χει. νῦν ἐστὶν ἐπὶ τῆς τοῦ ἱπποδρόμου στοᾶς ἑστῶτα ἰδεῖν, ἔστησε δὲ κατὰ τὸ τοῦ ἱπποδρόμου μέρος, καὶ τὸν τρίποδα τοῦ ἐν δελφοῖς ἀπόλλωνος ἄγαλμα. Euſebius in vita Conſtantini, ait eum in Circo conſtituiſſe tripodem, circa quẽ ſerpens in ſpiras volueretur. De hoc loquutum arbitror Nazianzenum oratione in Arrianos p. 167. ἱππικὰ βασίλεια, καὶ κάλλη στοῶν, καὶ τὸ ἄπυστον τοῦτο ἔργον ὁ ὑποχθόνιος καὶ ἀέριος ποταμὸς, καὶ ὁ λαμπρὸς στῦλος οὑτοσὶ καὶ ἀπόβλεπτος. id eſt, Circus Imperatorius, & pulchritudines porticuum, & inauditum illud opus, fluuius ſubterraneus & aëreus, & illuſtris hæc columna, & ſpectanda circum numerat, & porticus in Circo, & euripum, quem ſub terra labi, & in aëre verſari ait, & obeliſcum. Fortè per fluuium illum ſubterraneum aliquem fluuium intelligit, qui per tubos & fiſtulas in vrbem induceretur, quaſique in aëre penderet. hic οὐδὲν ὁρίζω. Varia certè ornamenta fuere in circo Cõſtantinopolitano, ſtatuæ Imperatorum, ſimulacra plurima, quæ Roma deportanda curauerant. l. 4. Græc. epig.

πῶλον ὅμου, καὶ ἄνακτα, καὶ ὀλλυμένην βαβυλῶνα
  χάλκος ἀπὸ σκύλων ἔπλασεν ἀσσυρίων.
ἔστι δ' ἰουστινιανὸς.

Id est, regem equo insidentem, & Babylonem peremtam è spoliis Assyriorum æs formauit. est autem Iustinianus. In Circo enim Iulianus præfectus prætorio orientis, Iustiniani posuit statuam equestrem. aliam posuit eidem equestrem Eustathius, vt eodem loco notatur.

πῶλον ὑπὲρ νίκην στεφανηφόρον ἄλλην εὐστάθιος.

Nec enim duo illa epigrammata de eadẽ statua accipio, cùm sint diuersi qui posuerunt. Illum Eustathium fuisse arbitror præfectum vrbi Constantinopol. ait enim:

σῆς ῥώμης γενέτης καὶ παῖς εὐστάθιος.

Tuæ Romæ pater & filius Eustathius.

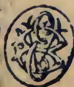
aut certè patrem & senatorem vocat. Fuit & Minerua ephippiis aureis insidens, & Dracontæon, quod Arcadij vultus expressit. Vnde in hunc diem oracula non pauca referuntur, ait Himerius Chartularius. Supra Dracontæon Hyæna Antiochia missa, quæ prima Constantinopoli visa est. Verba eius sic habent: ἐν τῷ ἱπποδρομίῳ εἴδωλα πολλὰ ἐκ τῆς ῥώμης ἥκοντα γεγόνασι. καθεζομένη γυνὴ ἐν σελλίῳ χαλκῷ ἀθήνη. τὸ δρακονταῖον Αρκαδίου μὲν ἐκτύπωμά ἐστι, ἔνθεν καὶ χρησμοὶ ἕως τοῦ δεῦρο οὐκ ὀλίγοι γεγόνασι. ἄνωθεν τοῦ δρακονταίου ὕαινα ἀπ' Αντιοχείας Κωνσταντινουπόλει πρώτη ἐλή-

λυθεῖν. addit deinde, ἐν τῷ ἱπποδρομίῳ Ἀναστάσιος μόναχος δι' ἀληθείας τρόπων ἀντιλέγων τῷ βασιλεῖ ἐκαύθη. id eſt, in circo Anaſtaſius monachus ob probitatem morum arguens Imperatorem, & contradicens ei viuus crematus eſt: in circo enim & Amphitheatro nocentes vrebantur. Zonaras tom.3.p. 238. ἐν τῷ τῆς ἱππηλασίας θεάτρῳ καίονται, id eſt malefici Conſtantinopoli in theatro aurigationis comburuntur. Si antiquiora placent, l.3. Machab. poſt epiſtolam Ptolemæi, elephantes in hippodromum Alexandriæ ad obterendos Iudæos inducũtur. Aliud apud Nicetam habes l.1. Andronici. de amphitheatro exẽpla proſtãt vbique. Euſeb. l.3. eccleſ. hiſt. καὶ περιαχθεὶς κύκλῳ τοῦ ἀμφιθεάτρου πίνακος αὐτὸν προάγοντος ἐν ᾧ ἐπεγέγραπτο ῥωμαϊστί. id eſt; & circunductus in amphitheatro per orbem & ambitum, præeunte tabella in qua ſcriptum erat Latinis verbis. Ibidem ait, εἰς γύργαθον βληθεῖσα ταύρῳ παρεβλήθη. id eſt, in caniſtrum coniecta in amphitheatro, obiecta eſt tauro. Suidas clarè. ἐν τῷ κυνηγίῳ καλουμένῳ ἐρρίπτοντο οἱ βιοθάνατοι. ἦσαν δέ τινες ἐκεῖ στῆλαι, καὶ ἀπελθὼν θεόδωρος ὁ ἀναγνώστης μεθ' ἱμερίου χαρτουλαρίου. id eſt, in amphitheatrum, vbi venationes dabantur,

malefici quibus vis animam extorquebat, coniiciebantur. Erant autem quædam ibidem columnæ, & abiens Theodorus lector cum Himeriō chartulario. κυνήγιον autem circus est aut amphitheatrum, nam vtrobique venationes datæ. Illud notum ex Valerio Maximo de furcifero seruo per circum Domini iussu vapulante: cum Iuppiter respondit, præsultorem Circensi pompa sibi non placuisse. vnde priscum morem agnoscas, seruos cruciarios sub furca per circum traducendi. Suidas in Valentiniano, τὸν στρατηπόσιτον ῥόδανον ἐν τῷ ἱππικῷ πυρὶ παραδίδωσι. Præpositum, inquit, Rhodanum in circo igne cremat. Sed in viam redeamus è diuerticulo. In circo erat simulacrum hominis galea capite tecto, reliquo corpore nudo, & inter geminos Britannos simulacrum id tegebatur. Asclepiodorus sub Anastasio, vidēs simulacrum maius quod est in circo, manu vultum tegere, dixit, ô violentia, quia paupertas omnis humana, in vnam hominis prudentiam multatur. Fortè melius vertas, ab vna hominis prudentia damnum accipit. Verba Himerij pono. ἐν ἱππικῷ ἐστιν ἀνδρείκελον ἄγαλμα ἐπικεφάλαιον ἐπὶ κεφαλῇ περιέχον, γυμνόν τοι ὅλως, καὶ ἐν

τοῖς διδύμοις βρετλαοῖς ἐπικεκαλυμμένον. ἀσκληπιόδωρος ἐπ' ἀναςασίου ἰδὼν τὸ ζῶδιον τὸ μέγα, τὸ ἐν τῷ ἱππικῷ, τὴν χεῖρα ἐπὶ τοῦ προσώπου κατέχον, ἔφη, ὦ βία, ὅτι πᾶσα ἀνθρωπίνη ἡ ἔνδεια εἰς μίαν ἀνθρώπου φρόνησιν ζημιωθεῖσα. Ad columnam, quæ tabula dicitur, Imperator excipiebat gentium exterarum principes, eáque erat argentea, vt Sozomenus ait, ἐν ςήλῃ τῇ λεγομένῃ ταῦλα βασιλεὺς ἐδέχετο τοὺς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν δυνάςας. ἀργυρέα δέ τις ἦν, ὡς σωζόμενος ἔφη. verba sunt Ismenij. In circo in medio eius loci, qui sessio dicitur, Diocletiani statua est. ibidem & statua est Dianæ, ad quam luctatores exercentur. ἐν ἱπποδρομίῳ ἀναμέσου τοῦ λεγομένου καθίσματος, ἡ τοῦ διοκλετιανοῦ ςήλη. ἡ ἀρτέμιδος ςήλη ἐν τῷ ἱπποδρομίῳ, ἔνθα γυμνάζονται οἱ παλαίοντες. deinde ait Ismenius, ἡ ςήλη πρὸς τῷ ζευξίππῳ ἰουςινιανοῦ ἐςὶν, ἡ καθέδριται κράζοντος τοῦ πρασίνου μέρους, ἰουςινιανὸς καὶ κωνςαντῖνος νέοι ἀπόςολοι. id est, statua ad Zeuxippum est Iustiniani, quæ posita est clamante factione Prasina, Iustinianus & Constantinus noui Apostoli. Ex Iconio allatæ sunt aliquot statuæ, simúlque Iouis statua, quæ in circo est. quatuor equulei aurei coloris, qui supra circum feruntur, ex Chio asportati sunt. ἐξ

εἰκονίου στῆλαι ἕστασι, καὶ ἡ τοῦ διὸς ἐν ἱπποδρο-
μίᾳ. (illud καὶ in manuſcripto deſideratur) τέσσαρα ἱππάρια χρυσόβαφα, τὰ φερόμενα ἄνωθεν τοῦ ἱππικοῦ ἕστασι. Memorabilem habet Himerius hiſtoriam, qua te fraudari nolo: nec enim contrita eſt, quæ fortè nõ aliàs audita noſtro ſæculo. Eudocia cùm Theodoſio nupſiſſet, fratres eius cum philoſophis Conſtantinopolim profecti, in circum deducti ſunt. Nomina Philoſophorum Cranus, Carus, Pelops, Apelles, Nerua, Syluanus, & Curuus. Theodoſius dixit Philoſophis Circum admirantibus, ſi miramini, philoſophia excidiſtis. Apelles reſpondit, non decet equos me mirari ob ſeſſorem, cùm ſciam certò fore vt equi in hominum tergo ſedeãt mutatis Olympijs. Nerua reſpondit, infauſtam Imperatrici literam video, literam cum literis concurrentem. Per βασιλίδα fortè Conſtantinopolim alijs vrbibus imperantem intelligit. Syluanus intuens quoddam animalis ad auſtrum ſimulacrum, in ſuperiori parte genua defeſſa & calloſa, Cameli inſtar, habens, ait, hoc animal indicio eſt fore, vt tempora quædam genuum robore priuata Conſtantinopolim occupent. Curuus populum ſpectans, dixit, ô

plebes, per quam publici, & carnifices abundant. Pelops terminos equorum aſpiciens infit, cuius hoc eſt problema? reſpõdit Theodoſius, Conſtantini. ſubdit Pelops: Is fuit aut philoſophus parũ probatus, aut Imperator mẽdax. Videbat enim Pelops ſimulacrum quoddam animantis fœmineum, quadripertitis zodiaci literis inſcriptum, aitque, ô quater finite, ex quo Conſtantinus, & innumeri proficiſcentur! Cranus Athenienſium Philoſophiæ ſectæ procurator, ridens cachinnauit. Cui Theodoſius, quæ cauſa eſt riſus & cachinni tui? ait ille, ex magiſtratuum ac principis inopia plurimus mihi riſus obortus eſt. Verba Græca expectas. εἰ θαυμάζετε, κατεφιλοσοφήθητε. ὁ Ἀπέλλης ἔφη, μὴ θαυμάζειν ἐμὲ τοὺς ἵππους τῷ ἐπιβάτῃ, εἰδὼς ἀκριβῶς, ὅτι ἵπποι ἀνθρώπων ἐπιβάται γενήσονται, ἀλλασσομένων τῶν ὀλυμπίων. ὁ Νερούας ἔφη, κἀγὼ τῇ βασιλίδι στοιχεῖον ὁρῶ, τὸ στοιχεῖον τοῖς στοιχείοις συντρέχον. ὁ Ὑλβανὸς ἰδὼν τὸ πρὸς μεσημβρίαν ζώδιον, ἐς τὸ ἄνω τὸ γόνυ κάμου (καμήλου lego) δίκην κεκμηκότα ἔφη, χοιροὶ ἐπὶ τούτου ἀγόνατοι ἔσονται. ὁ Κύρβος τὸν δῆμον ἰδὼν, ὦ δῆμε, φησὶ, δι' ὧν δήμιοι περισσεύουσι. ὁ Πέλοψ τοὺς ὅρους τῶν ἵππων ὁρῶν, εἶπε, τίνος τὸ πρόβλημα; τοῦ Κωνσταντίνου, Θεο-

δόσιος ἔφη. Πέλοψ δὲ, ἐκεῖνος ἢ φιλόσοφος ἄκυρος, ἢ βασιλεὺς οὐκ ἀληθής. ἑώρα γὰρ θηλύμορφόν τι ζώδιον ὁ φιλόσοφος, τετραμερέσι ζωδιακοῦ γράμμασι γεγραμμένον, καὶ εἶπε, ὦ τετραπέρατε ἐξ οὗ Κωνσταντῖνος καὶ ἀπέρατοι ἔσονται. ὁ Κᾶρος ἔφη, δυστυχῆ μοι τὰ πάντα φαίνεται, ὅτι εἰ ταῦτα τὰ στοιχεῖα ἀληθεύουσι, ἵνα τι ἡ Κωνσταντίνου πόλις συνέστηκεν. id eſt, Carus ait, infauſta mihi omnia videntur, quia ſi hę literæ vera canunt, vt quid Conſtantinopolis conſtituta eſt? Κράνος ὁ λογιστὴς Ἀθηνῶν φιλοσοφίας μειδιῶν ἐπεκωκια. (fortè ἐπεκώκυε) ὁ Θεοδόσιος εἶπε· τίς ἡ αἰτία; Κράνος δὲ ἀτοεναρχία τὸ πλεῖον γέλω εἰσκώπτειν (lego ἀπ' ἀναρχίας τὸ πλεῖον γέλωτος εἰς τὸ σκώπτειν) Νάρκισσος ὁ πραιπόσιτος δίδωσι ῥάπισμα, εἰπών, τῷ ἡλίῳ ὡς ἡλίῳ ἀποκρίνου, σκότος ὑπάρχων. τοῦ δὲ καὶ τὴν ἄλλην στρέψαντος, δίδωσιν ὁ νάρκισσος. Κράνος ἔφη, οὐ δὶς ἐλάλησα. id eſt, Narciſſus præpoſitus infligit Crano alapam, dicens, Soli vt Soli reſponde, cum ſis caligo. Cúmque Cranus alteram genam obuertiſſet, Narciſſus iterum colaphum impingit. Cui Cranus, non bis loquutus ſum. Conqueſtæ eſſent de me litteræ, ſi hoc antiquitatis monumentum domi clauſum viris eruditis inuidiſſem. Interim ex his Himerij verbis diſce, cir-

cum non modò statuis & columnis ornatum fuisse; sed eas statuas, vt plurimum literis exaratas, quæ aliquid significarent, & à magis, philosophísque positas, quibus vrbis fatum contineretur.

An ludi Circenses ijdem essent cum magnis Romanis, aut Cerealibus.

CAP. VII.

QVod Liuius ponit lib. 1. ludos Circenses à Tarquinio institutos, Romanos & magnos esse dictos, non est sine controuersia. quanquam enim eò Virg. 8. Æneid. respexisse videtur, his verbis,

Nec procul hinc Romam, & captas sine more Sabinas
Consessu caueæ, magnis Circensibus actis.

Et Ouid. Eleg. 23. amor.

Maxima iam vacuo prætor spectacula circo,
Quadriiuges æquo carcere misit equos.

Seruius tamen 8. Æneid. refragatur, atque, Circenses magni dicuntur, quantum ad paupertatem pristinam. nam ob equorum inopiam, diuersis tum vsi sunt animalibus. Sabinæ quidem consualibus, id est mense Martio, raptæ sunt. Errant autem

qui dicunt Circenſibus Megaliacis, aut Romanis, qui fiunt ante Kal. Ianuarias. Hæc ille, meo iudicio, parum commodè, tum quia raptæ ſunt Sabinæ menſe Sextili, vt ex Dionyſio patebit, & Plutarc. tum quia Conſualia 18. Auguſti aut 20. celebrabantur. Ludos autem Romanos Nonis Septembris plus minus habitos indicat Cic. 1. in Verrem, vt infra docebimus. Seruius falſus eſt ex ſuo æuo priſca ſæcula metiens. Seruij enim ætate Kal. Ianuarijs à Coſſ. Circenſes dabantur ſplendida pompa. Sidon. Ianus fortè ſuas bifrons Kalendas, anni tempora circinante Phœbo, ſumēdas referebat ad Curules. mos eſt Cæſaribus die bis vno, priuatos vocitant, parare ludos. tunc cœtus Iuuenum, ſed aulicorum, Elei ſimulacra torua campi exercent ſpatiantibus quadrigis. quanquam ludicrum id ab Imperatoribus priuatim eſt datum, idque primùm, ſi Tacito fides lib. 15. Neronis Iuuenalibus. Sidonij tamen ætate conſules publicum dabant, vt Cod. Theodoſiano tit. 4. lib. 6. Melius Aſconius 1. in Verrem his verbis; Romani ludi ſub regibus inſtituti ſunt, magnique appellati, quòd magnis impenſis dati ſunt. tunc enim primùm ludis im-

penſa ſunt ducenta millia nummûm. Alij ideo magnos ludos dictos putant, quòd Conſo conſiliorum ſecretorum Deo, id eſt Neptuno Larium regi, & rerum conditarum, & dijs magnis, id eſt Laribus vrbis Romę dati ſunt, quibus ludis aiunt Sabinas raptas eſſe, vt videatur propter hoc dicere Virgilius,

Magnis Circenſibus actis.

Nam magni & Circenſes ijdem ſunt. quo loco Aſconius diſertè vult magnos ludos & Circenſes eoſdem eſſe. Eutropius tamen in Breuiario, Romanos ludos, & magnos à Tarquinio inſtitutos, theatricos eſſe vult. ſic enim: θεάτρων δ' ἐνεστήσατο τέρψιν, ῥωμαΐκὴν καλέσας τὴν θέαν, ἥτις ἐξ ἐκείνου καὶ εἰς τόδε τελεῖται, τὴν αὐτὴν ἔχουσα προσηγορίαν. vbi errorem eſſe animaduertis, niſi fortè θέατρον ἱπποδρομίας intellexit. Non autem ijdem fuere Conſualia & ludi magni à Tarquinio inſtituti, quæ diuerſis tēporibus agerentur: ſed magni ludi à Cōſualibus orti ſunt, in quo lapſus eſt Aſconius. In eo autem quod magnos & Circenſes ludos eoſdem eſſe cenſet, non planè mihi cum illo cōuenit. quāquam enim primi Circenſes Romani & magni ludi vocati ſunt, authore Liuio, lib. 1. Circen-

ſium tamen appellatio latiùs patet, & de ludis omnibus dicitur, qui in circo agerentur, ſiue illi Romani eſſent, ſiue Apollinares, ſiue Cereales: dicuntúrque magni Circenſes, vt Cereales Circenſes, Megaleſij Circenſes, Apollinares Circenſes. κατ' ἐξοχὴν tamen Circēſes accipi pro Romanis, & magnis non inficiaueriim, quòd Romani & magni ludi primi Circenſes fuerint. Hoc errore inductus Politianus, quòd à Tacito. aliiſque authorib⁹, eos ludos qui Cereri celebrātur, Circenſes appellari animaduerterat, Cereales ludos voluit eoſdem eſſe cum Circenſibus, ineptè. quanquam enim agebantur in circo, non tamen erant propriè Circenſes, & magni ludi. Ouid. lib. 4. Faſt.

Circus erit pompa celeber, numeróq; Deorum,
Primáque ventoſis palma petetur equis.
Hinc Cereris ludi, non eſt opus indice cauſæ,
Sponte deæ munus, promeritúmque patet.

Fiebant enim ludi Cereales, vt eſt in veteri Kal. pridie idus Aprilis, per dies 8. in circo, proximo poſt Circenſes die, vt & Ouidius ibidem notat. de Cerealibus Tacitus l. 15. tandem ſtatuta Circenſium ludorum die, qui Cereri celebrabantur, vtqueCircenſium Cerealium ludicrum plu-

ribus equorum curſibus celebraretur, & certè Cereales ludi non erant Circenſes magni & Romani. quia tamen agebantur in circo, ſic erant Circenſes, vt Herodianus pro monſtro habitum dicat, quòd ludis Cerealibus hoplomachi & gladiatores dati eſſent. lib. 1. δήμητρι ὁπλομαχίας ἀντὶ ἱπποδρομίας ἀγορανόμος ἐπετέλεσεν Apollinaribus autem Circenſes datôs indicat Dio p. 253. ἐν τῶν ἀπολλωνείων ἱπποδρομίᾳ ἄνδρες εἰς τὴν ἱππάδα τελοῦντες θηρία κατέβαλον. id eſt, Circenſibus Apollinaribus viri equeſtris ordinis feras confecerunt. Certè Circenſes omnes fuere patricij, qui per patres; aut Plebeij, qui per plebem agerentur, ſtato die, menſe Nouembri. Fuere & nauales Circenſes, quibus in circo maximo, Euripo immiſſo naues metis appoſitis curſu præcipiti currebant.

An Circenſes, & magni fuerint ijdem cum Megaliacis, aut Megalenſibus.

Cap. VIII.

GOueanus eoſdem eſſe putat magnos ludos & Circenſes cum Megalenſibus, non tamen eoſdem cum Megaliacis;

licet in circo nonnunquam haberentur, authore Iuuenale,

Interea Megaliacæ ſpectacula mappæ
Idæum ſolenne colunt.

Quo argumento Megaliacos ludos eoſdem eſſe cum Romanis & Circenſibus vult Modius in Pandectis triumphalibus, tom. 1. lib. 3. cap. 18. Vtrumque parum ſcienter, meo iudicio, quòd Megalenſes A. D. nonas Aprilis, Romani & magni Circenſes A. D. nonas Septembris celebrarentur. Sed vrget Goueanus, aítque magnas ludos dici, quòd magnis Dijs ſunt inſtituti, ſicut & ludi Megalenſes, authore Donato, qui magnos Deos dici vult μεγαλησίους quaſi μεγάλους σιούς. Æoles enim σιοὺς θεοὺς vocant. Vnde Ariſtoteles, & Seruius lib. 6. Æneid. Sibyllam dictam volunt quaſi σιοῦ βουλήν. Magnos autem deos hic accipit Goueanus, non illos Samothracas, qui Dij potes & magni habentur; ſed deos maiorum gentium, quos 12. numerant. Multa hic ab homine docto peccantur. primùm quidem, quòd magnos deos eoſdē eſſe velit cum Dijs maiorum Gentium: deinde quòd magnos ludos faciat eoſdem cum Megalenſibus, non tamen eoſdem cum Megaliacis: cùm

tamen Megalenſes & Megaliaci, ceu Megaleſes ijdem ſint. Melius Aſconius 1. in Verrem deos magnos accipit Lares vrbis Romæ. Sic enim Virgil.

Cum patribus, populóque, Penatibus, & magnis dijs.

Varro, Penates, & dij magni iidem ſunt. Nam & in baſi ſcribitur, magnis diis. Ab his ludos magnos Aſconius appellatos eſſe vult, quòd non tantùm Ioui, Iunoni, & Mineruæ, qui dij ſunt maiorum gentium, ſed etiã Laribus vrbis ludi magni & Romani ſacri eſſent. Et quidem magnos ludos Ioui ſacros fuiſſe oſtendit Feſtus. Magnos, inquit, ludos Romanos vocãt quos in honorem Iouis agunt. Diſertiùs Cic. 5. in Verrem: Mihi ludos antiquiſſimos, qui primi Romani ſunt appellati, maxima cum dignitate ac religione Ioui, Iunoni, Mineruæque eſſe faciendos. Sueton. in Octauio, cap. 23. vouit & ludos magnos Ioui opt. max. Ludi igitur magni Ioui fiũt, Iunoni & Mineruæ; ludi Megalenſes, ſeu Megaleſes magnæ deûm Matri, quæ μεγάλη θεὰ vocatur. Ludi Romani à Tarquinio Priſco inſtituti ſunt. Ludi Megalenſes à Iunio Bruto. Ludi Romani pridie non. Septembris; ludi Megalenſes A. D. nonas

Aprilis. Quæ ſingula grauiſſimis authoribus probanda ſunt, vt omnis dubitatio tollatur. Ludos magnos Ioui fieri ſuprà oſtendimus, Megalenſes, magnæ deûm matri author eſt Varro l. 5. de ling. Lat. Megaleſia, quòd Peſſinunte Megaleſium templum magnæ deæ. Cic. de Aruſp. reſponſ. Nam quid ego de illis ludis loquar, quos in palatio noſtri maiores ante templum, in ipſo Matris conſpectu Megalenſibus fieri, celebraríque voluerunt, quibus ludis primùm ante populi conſeſſum ſenatui locum P. Africanus iterum conſul ille maior dedit. Ita ludos eos, quorum religio tanta eſt, vt ex vltimis terris accerſita, in hac vrbe conſederint, qui vni ludi ne verbo quidem appellantur Latino, vt vocabulo ipſo, & appetita religio externa, & matris Magnæ nomine ſuſcepta declaretur, hos ludos ſerui fecerunt: tota deniq; hoc Ædile Megaleſia ſeruorum fuerunt. Vbi Goueanus ineptè ait, Megaleſia Megalenſibus, id eſt ludis Romanis facta, & alia eſſe Megaleſia à Megalenſibus, cum è Varrone, Feſto, Gellio, aliíſque cõſtet eadem eſſe, & voci Græcæ à Romanis literam n additam, vt Megalenſes pro Megaleſibus dicerentur. Iam verò ludos Ro-

manos à Tarquinio Priſco inſtitutos ſatis oſtenſum eſt. Megalenſes inſtituti ſunt anno vrb. cond. Iↄ. XLIX. M. Cornel. Cethego & P. Sempronio Tuditano coſſ. a.d. Non. Aprilis. Liu. l. 29. in æde Victoriæ quæ eſt in palatio pertulere Deam pridie Non. Aprilis, iſque dies feſtus fuit: populus frequens dona Deæ in palatium tulit, lectiſterniúmque & ludi fuere, Megaleſia appellati. Libro tamen 34. aliquot annis poſt, Megaleſia facta docet his verbis: Megaleſia ludos ſcenicos C. Attilius Serranus, L. Scribonius Libo Ædiles curules primi fecerũt. Eoſdem Ædiles iiſdem ludis faciendis edit Pædianus in Cornelianam. lib. 36. Liuius factos primùm Megalenſes à Iunio Bruto indicat his verbis: Per idem tempus ædes matris magnæ Ideæ dedicata eſt, tredecim annis poſtquam locata erat. Dedicauit eam M. Iunius Brutus, ludiq; ob dedicationẽ eius facti, quos primos ſcenicos fuiſſe Valerius Antias author eſt, Megaleſia dictos. Appianus in Hannibaicis Megaleſia inſtituta ſignificat, quo tempore Peſſinuntius lapis Romam è Phrygia tranſlatus eſt. ſic ille. Cum Scipio in Africam miſſus eſt ad Hãnibalem ex Italia retrahendum, γιγνομένων

ἐν ῥώμῃ σημείων ἐκ διὸς φοβερῶν, οἱ μὲν τὰ σιβύλλεια ἐπισκεπτόμενοι δέκα ἄνδρες ἔφασαν ἐξ οὐρανοῦ τ' εἰς πεσινοῦντα τῆς φρυγίας πεσεῖν· τῶν δὲ τῶν ἡμερῶν, καὶ δεῖν αὐτὸ εἰς τὴν ῥώμην ἐνεχθῆναι. ἐκομίσθη δὲ τὸ βρέτας, καὶ τὴν ἡμέραν ἑορτάζουσι. id eſt, cùm Romæ ſigna, & prodigia ex æthere terribilia eſſent, decemviri conſuluerũt Sibyllæ libros, dixerúntque è cælo aliquid in Peſſinuntem Phrygiæ decidiſſe per hos dies, ídque Romam perferendum eſſe. & magnæ deæ ſimulacrum Romam delatum eſt, quam diem feſtam habent. Liuius l.29. Cenſores interim Romæ M. Liuius, & C. Claudius ædem matris magnę in palatio faciendam locarunt, Iunius Brutus dedicauit, Attilius & Libo ludos ſcenicos dederunt. De ludorum die quo agebantur, nimiũ quantum Megaleſia à ludis magnis abſint. Magnos enim pridie nonas Septembris habitos author Cicero 1. in Verrem. Nonne, inquit, ſunt hodie Kal. Sextiles? hora 9. conuenire cœpiſtis, hanc diem ne numerant quidem, decem dies ſunt ante ludos votiuos, quos Cn. Pompeius facturus eſt. Ij ludi decem dies auferent, deinde Romani continuò conſequentur. Ita propè diebus 40. interpoſitis, tum denique ſe

responsuros aiunt. numerato à Kal. Sextilibus ad Septembris octauum diem, pene 40. dies fluxisse cōperies. à kal. enim Sextilibus ad ludos votiuos Pompeij numerat decem dies, ludi Pompeij decem diebus agentur. Iam 20. dies confecti sunt. adde alios 20. plus minus, ante quos respondere nefas erit, quòd ante eos dies ludi Romani confecti nō erunt: vnde conijcio, ludos Romanos ætate Ciceronis duobus tantùm diebus actitatos esse. si enim, vt est in fastis veteribus, & postea celebrati sunt, nouem cōtinuos dies à pridie nonas Septembres vsque ad pridie idus acti essent, fluxissent circiter 45. dies, antequàm illi qui à Verre faciebant respondere tenerētur. Certè ludi Romani primùm vno die facti, deinde biduo, demum per nouē dies. Liu. l. 1. 30. ludi Romani scenici eo anno magnificè apparatéque facti ab Ædilibus curulibus; biduū instaurati sunt. l. 29. ludi Romani ter, plebeij septies instaurati. l. 33. ludi Romani in Circo scenáque ter instaurati, plebeij septies. Megalesia verò pridie nonas Aprilis agebantur, vt est apud Ouid. l. 4. fasto. tertio die post ortum Pleïadum & Veneris verticordiæ festum.

Ter ſine perpetuo cælum verſetur in axe,
Ter iungat Titan, térque reſoluat equos.
Protinus inflexo Berecinthia tibia cornu
Flabit, & Idææ feſta parentis erunt.
Scena ſonat, ludique vocãt, ſpectate Quirites.

Vnde locus reſtituendus apud Liu. l. 29. in ædem Victoriæ, quæ eſt in palatio, pertulere deã pridie nonas Aprilis, (malè enim legitur idus) iſque dies feſtus fuit. Populus frequens dona deæ in Palatium tulit, lectiſterniúmque & ludi fuere, Megaleſia appellata. Fiebant per nouem dies, à pridie nonas Aprilis ad 5. idus. Ælius enim Spartianus 3. idus Aprilis ipſis Megalenſibus interemtum Caracallam narrat. Herodian. l. 1. veris initio, ſolemniq; die põpam matri deûm Romani celebrant. Adde quòd ludi Romani propriè Circenſes fuerunt, quanquam & gymnicos interdũ fuiſſe Liuius ait. l. 1. & ſcenicos l. 31. Megaleſia verò propriè ſcenica, vt Ouid. ſuprà.

Scena ſonat, ludique vocant.

Feſtus: Romani ab initio nulla vſi artificũ opera, ſed vbi primùm ludos facere cœperunt, tunc acciti artifices ab Hetruſcis ciuitatibus. Primi fuere Romani ludi. alij ponunt primos Megalenſes: quidam populares, id eſt plebeios Cereris. Vides

alios dici Megalenſes à Romanis. Circenſesigitur ludi non modò primi fuere, ſed & ſoli ad illud vſque tempus quo graſſante peſte Scenicos ludos medicinæ cauſa aduocarunt. Liui. l. 7. Scenici ludi ob peſtem dati ſunt. ante eos Circi tantùm ſpectaculum fuit. vnde coniicere eſt Antiam malè ſentire, qui Megalenſes primos Romæ Scenicos ludos eſſe voluerit, cũ multis ante annis ætate Furij Camilli ludionibus ex Hetruria accitis, ſcenici dati ſint, ſed inconditè & ſine carmine vllo, ait Liuius. Quæret aliquis, an alij ſint ludi plebei à Romanis magnis. De plebeiis Aſconius 2. in Verrem: 40. diebus ludi votiui Romani, & plebeij Victoriæ. & Liuius, l. 29. l. 33. Valer. l. 1. c. 7. pompa per Circum Flaminium circenſibus plebeiis traducebatur. Britannicus in 3. Iuuenal. eoſdem eſſe vult ludos plebeios, & Romanos. parum commodè, quòd Romani qui patricij fuerunt, in Circo maximo; plebeij in Circo Flaminio agerentur, vt Valer. & Romani pridie nonas Sept. Plebeij ad 13. kal. Nouembris per triduum, vt teſtantur veteres faſti. Aſconius 1. in Verrem, plebeios vult inſtitutos exactis regibus pro libertate plebis, aut pro reconciliatione in monte Auen-

Auentino. Ludis Romanis Attilij Serrani & Scribonij Libonis ædilium ſenatus primùm à populo ſecretus ſpectauit, ait Liu. l.5. decadis 4. Cicero, Megalenſibus P. Africano authore, vt ſupra poſuim⁹. Ludi Romani ſæpe vouebãtur, vt Cic. de Pompeio ponit, & Liu. l. 22. magni ludi voti æris 333. millibus triente. Iis ludis congiaria populo interdum data. Liuius l.29.

Quibus Diis ſacer Circus fuerit.

CAP. IX.

LVdi omnes publici cauea & Circo fuere diuiſi, vel vt Pollux l.3. theatro & palæſtra. pulcrè Cicero l. 2. de legibus. Iam ludi publici, quoniam ſunt cauea circóque diuiſi, ſint corporum certationes, curſu & pugilatione, luctatione, curriculíſque equorum vſque ad certam victoriam Circo conſtitutæ. In Circo naumachiæ, venationes, equorum & curruum agitationes editæ ſunt, qui omnes ludi & à Diis profecti, & in Deorum honorem inſtituti ſunt: nonnulli funeribus adhibiti. Tertul. lib. de ſpectaculis, eruditè, vt omnia, ludos enumerans, qui Romæ ſolẽnes,

primo loco Liberalia ponit, deinde Conſualia, quæ Romulus Cōſo dicauit in raptu Sabinarum: tum verò Equiria Marti. reliqui ludorum, inquit, de natalibus & ſolemnitatibus Regum, & publicis proſperitatibus, & municipalibus faſtis, ſuperſtitionis cauſſa originē habent: inter quos etiam priuatorū memoriæ legatariæ editiones parentant. Olim ludi bifariam cenſebantur, ſacri & funebres, id eſt Diis nationum & mortuis. de Diis autem quibus ludi ſacri ſunt, non inter omnes conuenit. Arnobius lib. 3. aduerſus gentes, Mercurium in palæſtris coli & honorari, vt Mineruam in gymnaſiis, Neptunum in Circis, Martem in arenis. Tertullianus l. de ſpectaculis c. 9: Sed & Gymnicas artes Caſtorum, & Herculum, & Mercuriorum diſciplina prodiderunt. Cyprianus l. de ſpectaculis, Deos aut funera ludos genuiſſe docet his verbis. Quod ſpectaculum ſine idolo? quis ludus ſine ſacrificio? quod certamen non conſecratū mortuis? Græca illa certamina vel in cantibus, vel in fidibus, vel in vocibus, vel in viribus, præſides ſuos habent varia dæmonia. & quicquid eſt aliud quod ſpectantium aut oculos mouet, aut delinit aures, ſi cum origi-

'ne sua, aut institutione quæratur, caussam præfert aut idolum, aut dæmonium, aut mortuum. Certè sacra certamina mortuis dicata. Ausonius eclog.

Tantalidæ Pelopi mœstũ dicat. Elis honorem.

in Pythiæ carmine, ante Herculẽ Pelops Oenomao instituit ludos, & præmia, tertius Hercules festum celebrauit & agonem Pelopi.

-- Θῆκε δ' ἔπειθ' ἑορτὴν, καὶ ἔπαθλα θανόντι
Οἰνομάῳ, τρίτατος δ' ἐπὶ τοῖς παῖς ἀμφιτρυώνος
Ηρακλῆς ἐτέλεσσε ἑορτὴν καὶ ἀγῶν' ἐπιμήτρῳ
Ταντα λίδῃ πέλοπι.

Sed omnium pulcherrimè Lactantius l. 6. c. 20. Ludorum, ait, celebrationes deorũ festa sunt. siquidem ob natales eorum, vel templorum nouorum dedicationes sunt constituti. & primitus quidem venationes, & quæ vocantur munera Saturno attributa sunt, ludi scenici Libero, Circẽses Neptuno. Paulatim & cæteris dijs idem honor tribui cœpit, singulíque ludi numinibus eorum consecrati. Isidor. l. 18. c. 24. ludi Circẽses sacrorum causa ac deorum gentilium celebrationibus instituti sunt. Cõfessũ est apud omnes, ipsis vrbis initiis Romulum Conso certamẽ equorum in-

ſtituiſſe. cuius rei origo ab Euandri comitibus profecta eſt, Dionyſio teſte l. 1. ἀποδεῖξαι δὲ καὶ ποσειδῶνι τέμενος ἱππίῳ, καὶ τὴν ἑορτὴν ἱπποκράτεια μὲν παρ᾽ ἀρκάδων, κωνσουάλια δὲ ὑπὸ ῥωμαίων λεγόμενα κατεστήσαντο, ἐν ᾗ παρὰ ῥωμαίοις ἐξ ἔθους ἐλινύουσιν ἔργων ἵπποι καὶ ὄρεις, καὶ στέφονται τὰς κεφαλὰς ἄνθεσι. Id eſt, deſignarunt autem fanum Neptuno equeſtri, & feſtum Hippocratea dictũ Arcadibus, Conſualia Romanis, inſtituerunt, in quo Romæ de more feriãtur equi ab opere & iumenta, & coronantur capita floribus. Pluthar. in Romaic. c. 45. Conſualibus, inquit, καὶ τοὺς ἵππους καὶ τοὺς ὄνους στεφανοῦσι, καὶ σχολάζειν ἐῶσι. Varro. l. 5. de ling. Lat. Conſualia dicta à Conſo, quòd tum feriæ publicæ ei deo, & in Circo ad aram eius à ſacerdotibus fiunt ludi illi, quibus virgines Sabinæ raptæ. Conſum Liuius Neptunum facit, l. 1. Romulus, inquit, ludos ex induſtria parat Neptuno equeſtri ſolemnes, Conſualia vocat. v. gloſſæ Conſum filium Iſidis ponunt. ſic enim, κῶνσος υἱὸς ἴσιδος, nempe Harpocrates filius Iſidis poſthumus, qui & Sigalion, vt Plutar. in Iſide. Auſonius epiſt. 68. filium Saturni Neptunum,

Cæneaconuertit proles Saturnia Conſus.

; Quibuſdam videtur Cõſus vel Coſſus ab adſtãdo, quia terræ adſtat, quomodo eum γαιήοχον vocant, ſicuti & aſſæ ἀναγέτειραι dicuntur, quia aſſunt obſtetrices & nutrices, authore Nonio. vel certè à condo ſeu cõſo, vt Tertullianus notat. Attius in Bruto apud Varron. l. 4. de lingua Lat. qui rectè conſat, (id eſt conſulit, à Deo Conſo conſiliorum præſide) conſul fuat. vnde & Ops conſiua, & Dij conſentes qui Conſo adſunt. hic igitur Cõſus eſt Harpocrates, de quo Varro ibidem. Harpocrates digito qui ſignificat, ſt. Auſon. ep. 25.

Aut tua Sigalion Aegyptius oſcula ſignet.
pingebatur enim digito ad os admoto, quæ nota ſilentij. Cic. l. 8. familiar. cum manum ad os appoſuit. De cauſa Conſualium & origine Pluth. in Romulo rem ita exponit. διεδόθη λόγος ὑπ' αὐτοῦ πρῶτον ὡς θεοῦ τινος ἀνευρήκοι βωμὸν ὑπὸ γῆς κεκρυμμένον. ὠνόμαζον δὲ τὸν θεὸν κῶνσον, εἴτε βουλαῖον ὄντα, εἴτε ἵππιον ποσειδῶ. καὶ γὰρ ὁ βωμὸς ἐν τῷ μείζονι τῶν ἱπποδρόμων ἐστὶν ἀφανὴς τὸν ἄλλον χρόνον· ἐν δὲ τοῖς ἱππικοῖς ἀγῶσι ἀνακαλυπτόμενος. οἱ δὲ καὶ ὅλως φασὶ τοῦ βουλεύματος ἀπορρήτου καὶ ἀφανοῦς ὄντος, ὑπόγειον οὐκ ἀλόγως τῷ θεῷ βωμὸν γενέσθαι. ἐτολμήθη μὲν οὖν ἡ ἁρπαγὴ περὶ τὴν ὀκτωκαιδεκάτην ἡμέραν

τοῦ τότε σεξτιλίου μηνὸς, αὐγούστου δὲ νῦν, ἐν ᾗ τῶν κωνσαλίων ἑορτὴν ἄγουσι. id est, sparsus est rumor, à Romulo primũ profectus, quòd aram quandam sub terra latentem ipse reperisset. Vocabant eum deum Consum, vel vt consiliorum præsidẽ, vel equestrem Neptunum. etenim hodiéque ara reliquo tempore in Circo maximo defossa latet, cùm ludicrum in Circo datur, in lucẽ exit. Alij censent quia tectum consilium fuerit, subterraneam non immeritò arã fuisse. Res gesta est octauo circiter & decimo die Sextilis, qui nunc Augustus est, quo tẽpore hodiéque Consualia celebrantur. Ea igitur ara per Consualia refodiebatur, vt ad eam fierẽt sacra ludorum. Varro l. 5. de ling. Lat. Cõsualia dicta à Conso, quòd tum feriæ publicæ ei deo, & in circo ad aram eius ab sacerdotibus fiunt ludi illi, id est sacra ludorum cum decursione equestri. Tertul. Sacrificãt apud eam non. Iulij sacerdotes publici. 15. kal. Septemb. ita enim legendum, non 12. quia 18. Augusti dies. Plutarchus Dionysij authoritate ductus videtur, qui libro 2. hæc habet, τὴν δὲ τότε τῷ ῥωμύλῳ καθιερωθεῖσαν ἑορτὴν ἔτι καὶ εἰς ἐμὲ ἄγοντες ῥωμαῖοι διετέλουν κωνσουάλια καλοῦντες, ἐν ᾗ βωμός τε ὑπόγειος ἱδρυμένος παρὰ

; τῷ μεγίστῳ τῶν ἱπποδρόμων περισκαφέσης τῆς γῆς, θυσίαις τε καὶ ὑπερπύροις ἀπαρχαῖς γεραίρεται, καὶ δρόμος ἵππων ζευκτῶν τε καὶ ἀζεύκτων ἐπιτελεῖται. κῶνσον ποσειδῶνα σεισίχθονά φασιν εἶναι. ὑπόγειος βωμός ἐστιν, ὅτι τὴν γῆν ὁ θεὸς οὗτος ἔχει. Celebritatem, inquit, à Romulo id temporis consecratam vsque huc Romani peragunt, & Consualia vocant, in qua subterranea ara in Maximo Circo fossa humo sacrificiis & libamentis ad ignem adhibitis colitur, & cursus equis subiugis & iniugis perficitur. Consum volunt esse Neptunum terræ concussorem. Sub terra latet ara, quia deus hic terram possidet. Cyprian. ep. 103. de spectaculis. Romulus Conso quasi consilij Deo Circenses, reliqui dum vrbem fames occupasset, ad aduocationē populi acquisiti. sic ludi scenici & Cereri & Libero dicati. Cōsualibus igitur non ita: equi asinique feriabantur, vt quadrigariorum cursus & singulatorum non esset, quod & ex Varrone suprà posuimus. Cyprian. de Idolor. vanit. accedit ad Plutarchum, & Consum à consilio dictum autumat, his verbis: Consus, quem deum fraudis velut consiliorum deum Romulus coli voluit. Putem equidem Consum, quia reconditus ac humo oper-

tus eſſet, appellatum: more tamen Græcorum, Neptuno Circenſes attributos, cui nuſquam gentium ara ſubterranea. Dionyſius author. ποσειδῶνι γὰρ ἀφανὴ βωμὸν οὐδαμόθι γῆς, οὔθ᾽ ὑφ᾽ ἑλλήνων, οὔθ᾽ ὑπὸ βαρβάρων καθιδρῦσθαι. Conſentit Dionyſius cum Plutarcho vt Conſualia 18. Auguſti acta ſint. ait enim, ἡ ἁρπαγὴ περὶ τὴν ὀκτωκαιδεκάτην ἡμέραν τοῦ σεξτιλίου ἐγένετο, ἐν ᾗ τὴν τῶν κωνσουαλίων ἑορτὴν ἄγουσι. Id eſt, raptus factus eſt 18. die Auguſti, qua Conſualia celebrantur. in veteri kalendario Conſualia 20. Auguſti ſtatuuntur. Mendoſè. Seruius in 8. Virgilij vult Conſualibus, id eſt Mēſe Martio, Sabinas raptas. Melius ſubiunxit: Conſus, Cōſiliorum deus, qui ideo templū ſub tecto in Circo habet, vt oſtendatur tectum conſilium eſſe debere. Iſte Conſus & eques Neptunus dicitur. Tertullianus l. de ſpectaculis, Cōſo conſiliorum deo in raptu Sabinarū factum eſt, cui ara in Circo defoſſa eſt ad primas metas ſub terra, cum inſcriptione eiuſmodi; Cōſus conſilio, Mars duello, Lares comitio potentes. Sacrificant apud eam nonis Iunij ſacerdotes publici, 2. kal. Septembris flamen Quirinalis & virgines. Hic mihi nota, alia fuiſſe Neptunalia; quæ celebra-

bantur Menſe Iulio ποσειδῶνος σεισίχθονος, alia Conſualia Neptuno equeſtri, quem ἵππιον Arcades vocant, vt eſt apud Pauſan. Pindarus pyth. o. 2. ὀρσοτρίαιναν, εὐρυβίαν καλέων θεὸν, ὅταν ἅρματα κατ ζευγνύῃ σθενος ἵππειον. Circus porro non modò Conſo ſeu Neptuno, ſed & Soli, Caſtori, Polluci, Pollentiæ, pluribúſq; alijs ſacer eſt. Iſidor. l. 18. Neptuno equeſtri, Caſtori & Polluci, ſed & Ioui & Marti equi Circenſibus quidam conſecrantur, & maximo deorum Vortumno, vt ex Varrone ſuprà ſubdit Iſidorus. Circus Soli ſacer, cuius ædes in medio ſpatio, & effigies de faſtigio ædis emicat. non putarunt ſub tecto cõſecrandum quem in aperto habent. Iſidorus è Tertul. hæc exſcripſit. hinc fortè eſt quòd Nero deſtinauerat qui Apollinem cantu, Solem aurigando æquiparare exiſtimaretur. Vitruuius l. 1. Ioui, fulguri, Cælo, Soli, Lunæ templa ſub diuo & in ὑπαίθρα fieri oportet. vnde & ludis Apollinaribus qui Soli tribuuntur, Circenſes dantur. Ariſtides Author. παραγγέλλει μοί τις ἑορτὴν τοῦ ἀπόλλωνος εἶναι ἀπολλώνια, ἐν ᾗ τὴν ἱπποδρομίαν ῥωμαῖοι ποιοῦσι. id eſt, aliquis mihi denuntiat Apollonia eſſe, qua die Romani Circenſe ludicrum præbent. Veteres pe-

ne omnes Neptuno, & Soli Circum tribuunt. De Neptuno Saluianus l.8. colitur Minerua in Gymnaſiis, Venus in Theatris, Neptunus in Circis, Mars in Arenis, Mercurius in palæſtris. de Sole qui eius annuũ curſum, quadripertitámque temporum varietatem hoc ſpectaculo deſignari aſſeuerant. Corip. l.1. Iuſtin.

Solis honore noui, grati ſpectacula Circi
Antiqui ſanxere patres, qui quattuor eſſe
Solis equos quadam rerum ratione putabant,
Tempora continui ſignantes quattuor anni;
In quorum ſpecie, ſignis, numeriſq;, modiſque,
Aurigas totidem, totidem poſuere colores.

Cùm enim circus imaginem quandam & anni & Cœli præ ſe ferret, ſolémque ducem ac moderatorem Cæleſtium orbium eſſe veteres exiſtimarent, ei ſpectaculum id dicarunt. Vetus poëta;

Circus imago poli formam cui docta vetuſtas
Condidit, & numeros limitis ætherei.
Namque duodenos oſtendunt oſtia menſes,
Quæq; meat curſim aureus aſtra iubar.

Nonnulli legunt, duo de annigenas. viderint quàm probè. Lego duodenos. Ad formam Olympiæ circum Romanum factum vel ex eo deprehendas, quòd in medio fuere Neptuni, Iunoniſq; equeſtrium

aræ. ad Columnam autem quæ pro meta fuit, Dioſcurorũ, ad carceres Martis & Palladis equeſtrium. Pauſan. in Eliacis p. 162. ὀλυμπίᾳ ἐν ἵππων ἀφέσει ἐν μὲν τῷ ὑπαίθρῳ τῆς ἀφέσεως κατὰ μέσον που μάλιστα ποσειδῶνος, ἱππίου καὶ ἥρας εἰσὶν ἱππίας βωμοὶ, πρὸς δὲ τῷ κίονι διοσκούρων, τῆς δὲ πρὸς τὸν ἔμβολον καλούμενον εἴσοδον, τῇ μὲν ἄρεως ἱππίου, τῆς δ᾽ ἀθηνᾶς ἱππίας βωμός. quinetiam vt in Olympia Mineruæ currus fuit, item & Romæ: Dio. p. 285. ὁ τῆς ἀθηνᾶς ὄχος πρὸς τὸ καπιτώλιον ἐξ ἱπποδρομίας τινὸς ἐπανιὼν συνέτριβη. id eſt, Currus Mineruæ rediens è quadam decurſione Circenſi, ad Capitolium fractus eſt. Idem Iouis currum ponit, vt & in Olympia, qui fractus inauſpicatus habitus eſt. p. 285. Dio. ὅτι ὄχος τοῦ διὸς ἐν τῇ τῶν ῥωμαίων ἱπποδρομίᾳ συνετρίβη. In circo fuit & Pollentiæ deæ ſignum, id eſt Potentię, in quod malus inſtabilis ventorum vi decidit, ait Liuius lib. 3. Fuerunt & oua Caſtoris, & Delphini Neptuni, & columnæ Seſſiæ, Meſſiæ, Tutilinæ, tres aræ Deorum Samothracum, obeliſcus Soli, euripus matri Deûm, Murciæ Veneri metæ. Tertul. l. de ſpectac. & P. Victor ædem Murciæ non procul ab æde Conſi ponit. Varia denique farrago Deorũ in circum

venit. Nam & ad metas ara Larium, ara potẽtium ac valentiorum Deorum fuit. Ædes item Cereris & Proſerpinæ, templum Herculis apud P. Victorem, ædes Liberi & Liberæ, ὅς ἐστιν ἐπὶ τοῖς τοῦ μεγίστου ἱπποδρόμου τέρμασιν, ὑπὲρ αὐτὰς ἱδρυμένος τὰς ἀφέσεις, ait Dionyſ. Halycarnaſ. lib. 6. id eſt: quę eſt in fine circi maximi ſuper ipſos ſita carceres. Feſtus ponit & ædem Mercurij ad metas Murtias. aliud templum Mercurij, de quo Ouid.

Templa tibi poſuere patres ſpectantia circum,
Idibus ex illo eſt hæc tibi feſta dies.

A Græcia ea res petita, vbi Mercurio, Herculi & Amori ſtatuæ in gymnaſijs. Euſtath. ad θ. ὀδυσ. διὸ καὶ κατὰ τὰ γυμνάσια ἑρμῆ, καὶ ἡρακλῆ αὐτὸν (ἔρωτα) συνίδρυον· τῷ μὲν λόγου, τῷ δὲ ἀλκῆς προεστῶτι. ὧν μιγέντων φιλία καὶ ὁμόνοια γεννᾶται. ideo in gymnaſijs amorem cum Hercule & Mercurio ſtatuunt, quorum alter robori, alter ſermoni præeſt. è quorum copula generatur amor. Vide Pauſan. in Eliac. lib. 1. & 2. Illa Deorum farrago nihil affert quominus Conſo ſua res apud Romanos, primúſque circi honor conſtet. qua de re poſtremum hoc ſubiungemus ex Hieronymo in Serapione. Hoc ſi quidẽ in Ro-

manis vrbibus iam inde seruatur à Romulo, vt propter fœlicem Sabinarum raptum, Conso quasi cōsiliorum Deo, quadrigæ septeno currant circuitu, & equos partis aduersę fregisse victoria sit.

De Circi carceribus.

CAP. X.

CIrcum extitisse nemo ambigit, in partibus circi controuersia est. Carceres primo loco fuerunt, noménque repererunt, quòd illis equi quasi carcere clausi tenerentur. Hanc vocem à Græco vocabulo κάρχαρος factam nòn immeritò arbitreris, quod horribilem sonat, quanquam à coercendo Varro sumit. Alij à Cancro vel Cancere, quę vox cancellum significat. Festus, Cancri dicebātur ab antiquis qui nunc per diminutionem cancelli. Apuleius, inter orci Cancros iam ipsos adhæsisti. A Tarquinio Prisco Romę primùm facti videntur, ad Olympiæ exemplum, quo sæpe hominem Græcum & itasse, & vero decurrisse consentaneum est. Dionysius, lib. 3. ἡ δὲ λοιπὴ τῶν ἐλαττόνων πλευρῶν τοῦ ἱπποδρόμου ἄϊθελος ἀνειμένη φα-

λιθῶ τὰς ἰσπαφέσεις ἔχει διὰ μιᾶς ὑσπληγ͂ος ἅμα πάσας ἀνοιγμένας. id eſt, reliqua pars laterum circi minorum ſub Dio poſita arcuatos carceres habet, qui per vnam tranſennam ſimul aperiuntur. Caſſiodorus l. 3. Variar. omnia oſtia ſimul vna machinatione aperiri dixit. Erant igitur fornicati carceres, & vna tantùm tranſenna, non multis finibus ſimul aperti ſunt. Conſtantinopoli quoque fuere arcuati, ſed in fornicum vertice 4. equi ærei auro inducti eminebant. Nicetas p. 60. κάτωθεν αἱ τῶν ἐπὶ σαδίου θεόντων ἀφετηρίαι εἰς ἀψῖδας παραλλήλους κεχήνασι· ἄνωθεν δ' ἵπποι χαλκήλατοι πίσυρες χρυσῷ ἠλελιμμένοι. id eſt, inferius carceres, vnde quadrigarij mittuntur in arcus è regione collocatos, & ſibi reſpondentes hiant. Surſum autem 4. ſunt equi ære ducti, auro inducti. Romæ carceres per initia ex topho lignóque fuerunt, quos marmoreis Claudius permutauit, authore Suet. in Claud. cap. 21. quod ita nolim accipi, quaſi nihil operis & ſtructuræ in ijs fuerit. Nam & picti iam olim carceres, & turriti, & mœnibus clauſi fuerunt. quare Ennius pictas fauces vocat,

Spectant ad carceris oras
Quà mox emittant pictis è faucibus currus.

Haud ſcio an verius inſtitutionem carcerum primam Liuius lib. 8. quàm Dionyſius poſuerit. ait enim, anno vrbis 425. Olympiade 113. cùm tumultus Gallici fama atrox inuaſiſſet, carceres in circo primùm extructos. lib. 41. Cenſores ait, ſcenam Ædilibus, Prætoribúſque præbendam locaſſe. anno vrbis 581. & carceres in circo, & oua ad notas curriculis numerandas. Eo loco quædam deſiderantur, alia corrupta ſunt, quæ ſine ope manuſcripti reſtitui non poſſunt. Animaduerte Diony. Halycarnaſ. ponere carceres in fine circi. Sic enim ait lib. 6. νέως Δήμητρος ἔστιν ἐπὶ τοῖς τοῦ μεγίστου ἱπποδρόμου τέρμασιν, ὑπὲρ αὐτὰς ἱδρυμένος τοὺς ἀφέσεις. Sylburgius ita vertit. templum Cereris in fine magni circi, ſuper ipſos ſitum carceres. quod ſi verum eſt, ſicuti in initio & fine circi metæ, ita & carceres fuerũt: quod abſurdum. Sylburgius lapſus eſt in voce τέρματος, quę hoc loco primas metas ad carceres ſitas ſignificat, vt poſtea patebit.

De varijs carcerum appellationibus.
Cap. XI.

CArceres varijs nominibus apud authores deſignantur. repagula enim dicuntur, oppidum, alba linea, cryptæ, clauſtra, ſepta. Repagula, tabulata fuerunt oſtijs oppoſita, ſeris & ære deuincta, quibus equi circo excluderentur. Tabulatis enim carceres hinc & inde clauſi erant. hunc carcerem eſſe auguror, cuius meminit Plin. lib. 8. cap. 42. Circenſibus albati equi caracem occupauere. vulgò, palmam legunt. Oppidum locus concluſus fuit in ſpeciem oppidi, ob muros & pinnas turritas, vnde equi mittebantur, ait Feſtus. Varro lib. 4. de ling. Lat. Carceres vocantur à Næuio oppidum, quòd à muri parte pinnis turribúſque muniti ſint. Næuius,

Dictator vbi currum inſidit, peruehitur vſque ad oppidum.

Lineam pro carceribus poſitam ſæpe reperias. vnde à linea, vim prouerbij habet, & ab initio ſignificat, ſicut re à ſacris ducta, ἀπὸ τῆς ἑστίας, à Veſta, eodem ſignificatu poſuerunt. Suidas, ἀπὸ γϱάμμης, τουτέστι

ἀπ'

ἀπ' ἀρχῆς, ἀπὸ τῶν δρομέων ἀφετηρίας καὶ γράμμης, ἣν ἄφεσιν καὶ βαλβίδα καλοῦσι. Harpocration, ſub exitu viáque equorum hanc lineam ponit. Sic enim ait: βαλβὶς λέγεται ἡ ὑπὸ τὴν ὕσπληγγα γενομένη γράμμη, διὰ τὸ ἐπὶ ταύτης βεβηκέναι τοὺς δρομέας. id eſt, balbis dicitur linea quæ eſt ſub repagulis, quòd curſores ſuper eã gradiantur in ſtadium erumpentes. Curſu enim patente ſuper eam egreſſi ferebantur, cùm ad terram in apertione carcerum demiſſa eſſet. Ariſtophanis interpres βαλβίδα cum repagulis confundit. vult enim non funiculum, ſed lignum tranſuerſum eſſe. βαλβὶς, inquit, τὸ ἐν ἀρχῇ τοῦ δρόμου κείμενον ἐγκαρσίως ξύλον, ὃ ἀφετηρία λέγεται, ὃ ἀφαιρούμενοι σημείου δοθέντος, ἀφίεσαν τρέχειν τοὺς δρομέας. id eſt, balbis ſeu valua lignum eſt quod ex tranſuerſo in principio curriculi poſitum eſt. quo ſublato vbi ſignum datum eſt, mittunt in curſum curſores. vnde à flexione χαμπτὴρ dicitur. V. g. carceres χαμπτῆρας. Lignum igitur trãſuerſum illud erat, obéxque tollebatur cùm emitterentur currus. Super lineam curſores lentè primùm, ac pedetẽtim ingrediebantur; mox in curſum præcipites effundebantur. De curſoribus id accipe,

non quadrigarijs, ſed ijs qui ſtadium pedibus emetirentur. Sic enim ait idem author: βαλβὶς λέγεται ἡ ἀπὸ τὴν ὕσπληγγα γράμμη, ἐφ' ἧ οἱ δρομεῖς πρῶτον εἰσέρχονται βάδην, εἶτα τοῦ δρόμου ἄρχονται. βαλβὶς ἀπὸ τοῦ εἰσβάλλεσθαι βάδην. balbida dici vult non à voce βαίνω, ſed βάλλεσθαι. Curſores enim & quadrigarij oſtiis apertis, ſublatíſque repagulis curriculum protinus arripiebant, licet non ſimul exirent, ſed ordine prout ſors dediſſet. 1. Georg.

Vt cùm carceribus ſeſe effudere quadrigæ,
Addunt in ſpatia, & fruſtra retinacula tendens
Fertur equis auriga, neque audit currus habenas.

De valua, ſeu balbide Damaſcen. 1. de imaginib. τοῦ λόγου τὴν βαλβῖδα ἠνέῳξα, καὶ τοῦτον ὥσπερ ἵππον εὐχάλινον τῆς ἀφετηρίας παρώρμησα. ſermonis repagulum aperui, & hunc ſermonem quaſi equum fræno parentem carceribus emiſi. Alligatur funiculo βαλβὶς, ſeu repagulum, aut linea, qui vbi laxatus eſſet, ſtadium patebat. Lycophron in Caſſandra.

Εγὼ δὲ ἄκραν βαλβῖδα μηρίνθου χάσας
Ανειμι λοξῶν εἰς διεξόδους ἐπῶν
Πρώτην ἀράξας νύσσαν ὡς πτηνὸς δρομεύς.

id eſt, ego autem ſummum repagulum è funiculo laxans egredior ad diuerticula obliquorum verborum, primam pulſans vt alatus curſor metam. quem locũ Canterus vir doctus ita vertit. Ego verò valuam extremam ſoluens hunc aggredior obliquorum curſum verborum, prima pulſans tanquam curſor velox repagula. Melius Ioſephus Scaliger.

Ego at ſolutus carcerum repagulis,
Verborum obibo flexuoſos tramites,
Primum propulſans oppidum vt curſor celer.

Optimè illud quidem vt in carmine. vides tamen longè aliud eſſe in Circo primum oppidum quod vnum fuit, & primam metam. lineam hanc à Chryſoſtomo orat. de circo λευκὴν vocari arbitror cum ait, οὐκ ἀπὸ λευκῆς ἐπὶ σφενδόνα μιλιοδρομῶν, & σφενδόνην legendum eſſe infra indicabo, vt ſit, à linea alba ad metam in millio decurrens, quod initium curſus non à meta ad carceres, ſed à carceribus ad metam fieret. Euoluto enim ſeptimo ad metam vltimam ſpatio, iam nihil erat contentionis. Deinde quòd linea alba in carceribus Romanis fuerit, Caſſiodor. l.3. variar. Alba linea non longè ab oſtiis in vtrumque podium quaſi directa regula

producitur, vt quadrigis progredientibus inde certamen oriretur, & in Olympiis ipsis ànte quadrigas pro repagulis funiculum extendi moris fuerat, narrante Pausania, l. 2. Eliacor. tum verò quòd λευκὴ nō minùs accommodatè ad Græci sermonis vim & integritatem, lineam albam, quàm cretam & calcem significet. in v. glos. spartum λευκαία ἐν θεάτροις. Adde quòd Græcorum nemo λευκῆς meminit, vt metas indicet, multi linearum. Pollux l. 3. omnia penè vocabula Græcorum de metis & carceribus posuit. ὕσπληγξ, ἄφεσις, γραμμή, βαλβίς. Suidas, βαλβὶς ἀπὸ τοῦ ἅλλομαι. id est, balbis dicitur ab ἅλλομαι, quod est salire. ὥσπερ ἐκ βαλβίδος τινὸς οἱ τὰ τέθριππα ἀφιέντες ἀλλόμενοι, qui currus emittunt, velut ex quodam fune salientes. In veteribus glossis dicitur transenna, βρόχος ἐν ἀφετηρίαις τεταμένος. id est, funis ab vno extremo ad alterum protensus. quid si pannus albus fuerit repagulis & tabulatis annexus, qui transuersus à podio in podium duceretur. ea linea cùm extenderetur, spectatores qui erant in spinâ circi in cuneos se cogebant. priùs enim quàm extenderetur, populus in intermetio ad phalas & Delphinos fusus diuinos

mathematicos consulebat, aut vagus iabatur. Ouid. l. 3. amor. e. 2.

Quid frustrà refugis, cogit nos linea iungi.
Hæc ex lege loci commoda circus habet.

ofephus Scaliger huc refert illud Mar-al. l. 8.

--- *nec cessat linea diues.*

arum commodè, meo animo. Lineam iuitem interpretor, ordinem dierum, uo missilia dabantur populo ab Impera-ore, de quibus agit e. 77. l. 8. Martialis. si ui minùs hoc placuerit, exaudiat licet li-eam è gemmis contextam; quomodo ccipitur à Symmacho l. 6. e. 80. nisi fortè quis lineam accipiat pro spectaculis ipsis, quibus missilia dabantur, quia linea coge-bantur in cuneos: quod non placet, quia populus in cuneos non cogebatur, cùm missilia darentur. Quare dicitur ἀπαλλαγὴ veter. glossis transenna ὕσπληγξ ἀπαλλαγὴ. sic lego, non ὑπαλλαγὴ. quasi dicas missio-nem equorum. μαππα εἰς σημεῖον. non qui-dem quòd mappa, & transenna idem es-set, sed quòd mappa missa linea statim ex-tenderetur. Lineis dirigendis præerant Lineatores, ait Diacon. l. 17. ad quas re-spexisse videtur Tertul. l. de anima c. 43. Humani vel maximè initij ac finis lineas

cottidie agere. l. aduersus Hermogen. c. 3. lineam extremam habet, si determinatur quia spatiorum initium & finis lineis notabatur. De vltima linea, quæ Creta & Calx dicta est, infrà dicemus. Tertul. l. 1. in Marc. c. 7. lineis claudere. l. aduersus Iudæos. c. 2. lineis certis determinare. Immò & in ipso scammate lineæ interdum ducebantur, quas certantibus transilire nefas. Tertul. l. 3. aduers. Marcion. video aliquas etiam nunc lineas præducendas, ad quas erit dimicandum. Cic. paradoxo tertio dixit, lineas transilire. Clemens l. 5. stromat. πηδᾷ ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα. Homer. Iliad. 3. χῶρον μὲν πρῶτον διεμέτρεον, metiebantur locum certamini, quo excedere nefas, ait Eustathius. Virgil. limen pro linea posuit, 5. Æneid.

Signóque repente Corripiunt spatio audito, liménque relinqunt.

Sic Tertul. de pudicitia, eundem limitem liminis figimus. & Statius l. 6. Thebaid. *liminis ordo.* ἱππάφεσιν, & carceres primus Cleœtas repperisse videtur in Olympia. testatur epigramma vetus apud Pausaniam in Eliacis p. 199.

Ὃ τὴν ἱππάφεσιν ἐν Ὀλυμπίᾳ εὕρατο πρῶτος,
τεῦξέ με Κλεοίτας υἱὸς Ἀριστοκλέους.

id eſt, qui primus in tua Olympia carceres repperit, Cleœtas filius Ariſtoclis me fecit. Sidonius cryptas carceres vocat, quòd vt feræ cryptis in amphitheatro, ita & equi carceribus in Circo clauderẽtur, & emitterentur. Cancelli fuiſſe videntur in carceribus, & tabulata quædam, quæ Calliſthenes nondum editus, in vita Alexandri tribuit Olympiæ. ἐξῆλθον αἱ ταυλώσεις τῶν ἵππων, ἠνοίγησαν δὲ ἀφεῖηρες τῶν καγκέλλων, περιεπήδησαν πάντες ὄξει ἅρματι χρησάμενοι. id eſt, exierunt tabulata equorum, apertáque ſunt lora cancellos carcerum laxantia, exſilierunt omnes celeri curru vſi. Calliſthenes hic, non fuit ille philoſophus Alexandri comes, ſed recentior aliquis Græcus, vt ex verbis eius apparet, quæ ſæpe à Latinis mutuatur, cõtra quàm ſentit Geſnerus. Non planè mihi liquet an per ταυλώσεις tabulata, an ſortitiones quæ fiebãt per teſſeras & tabellas ligneas ſignificet. tabulata malim. Quæ ſeqũntur & aliter accipi poſsũt, vt dicat, aperti ſunt carceres, ante cancellos exierunt omnes. quidam metas pro carceribus poſuerunt. Apollon. l. 2. excid. Hieroſol.

Sic cum frænatos aſtringit meta iugales,
Ordinéque emiſſos iuſsit decurrere prætor,

Ire volunt omnes primi, quatit vngula terrã
Impatiens, & ſtare loco væſania neſcit.

Carceres vocantur & ſepta in quorum egreſſione ſignum dabatur, quòd quaſi vexillum ad curſum tolleret, vt in Olympia delphini prolapſio, aquilæq́; commotio in oculos aurigarum inuolantis. Apud Pauſan. in Eliacis. argumento eſt vetus poëta,

Cardinibus propriis includũt ſepta quadrigas,
Ianua vexillum, quà iubet ire, leuans.

vulgo legitur,

Ianus vexillum quà iuuat iri leuans. Malè.

In Olympia carceres ſic extructi erant, vt proram nauis exprimerent, cuius roſtrum ad aquas in curriculo ſulcandas obuerſum eſt. vtrumque latus carcerum ſupra quadringentos pedes longum erat. In iis ædificia quædam, in quæ ſortium caſu ingrederentur qui curriculum confecturi erant. Ante quadrigas pro repagulis funiculus protẽdebatur. ad proram carcerũ ara luſtro quoque fit, in qua machina quædã eſt, quam mouet is qui curſui præeſt, qua mota ſignum curſui datur. Pauſan. l. 2. Eliac. παρέχεται οὖν σχῆμα ἡ ἄφεσις κατὰ πρῷραν νεώς. τέτραπται δὲ αὐτῆς τὸ ἔμβολον εἰς τὸν δρόμον. ἑκατέρα μὲν δὴ πλευρὰ

τῆς ἀφέσεως πλέον ἢ τετρακοσίους πόδας παρέχεται τοῦ μήκους. ᾠκοδόμηνται δ' ἐν αὐταῖς οἰκήματα. ταῦτα τὰ κληρωτὰ οἰκήματα διαλαγχάνουσι. δελφὶς δὲ ἐπὶ κανόνος καθ' ἀκρὸν μάλιστα τὸ ἔμβολον πεποίηται χαλκοῦς· canon ille ſeu regula, linea eſt, & funiculus, quo repagulum laxatur, de quo Thebaid. 6. Stat.

Vt ruit, atque æquum ſummiſit regula limen
Corripuêre leues ſpatium.---

De vſu Repagulorum, & equis ad repagula.

Cap. XII.

Repagula, vt ex Ariſtophanis interprete monuimus, propriè tranſtra erant oſtijs oppoſita, quibus equi frænarentur in ipſis carceribus. ante fores fuerunt, priúſque laxari oportuit quàm ad oſtia veniretur. nec enim tabulata oſtiorum ad terram complanabãtur, vt egredientes equi ea calcarent, quod nonnullos velle audio, ſed cardinibus reſerabantur. Ideo Lucanus repagula laxare dicit, non complanare, & Ariſtophanis interp. vocat κείμενον ἐγκαρσίως ξύλον. Manil. l. 4.

Vt cùm laxato fugerunt cardine clauſtra.

& Lucan. l. 1.

— Quantum clamore iuuatur
Eleus sonipes, quamuis iam carcere clauso
Immineat foribus, pronúsq; repagula laxet.

In Græcia tamen videntur alicubi tabulata ad terram complanata esse, vt stadiũ pateret. Lucian. libello de calumnia indicat, ὕσπληγγα κατασπεσοῦσαν vocans. Nec tamen repagula ferociores equos à foribus ita diuidebant, vt fronte & pede fores non ferirent. l. 5. tristium Ouid.

Vtque fores nondum reserati carceris acer
Nunc pede, nunc ipsa fronte lacessit equus.

Dum enim sortitio fieret, equi carceribus clausi fremebãt ad repagula, ait Sidonius in Narbone:

Illi ad claustra fremunt, repagulísque
Incumbunt simul, ac per obseratas
Transfumant tabulas, & ante cursum
Campus flatibus occupatur absens,
Ardescunt, saliunt, timent, timentur,
Nec gressum cohibent, sed inquieto
Duratum pede stipitem flagellant.

Obseratas tabulas ostia vocat, claustra, repagula, & duratum stipitem trãstra transuersa opposita ostijs. Vis equos frementes ad cursum intueri? Lucret. l. 2.

Nónne vides etiam patefactis tẽpore puncto
Carceribus, nõ posse tamen prorũpere equorũ

Vim cupidam tam de ſubitò, quàm mens auet ipſa?

Nec minus venuſtè Statius l. 6. Thebaid.

Ora ſonant morſu, ſpumiſque & ſanguine ferrum
Vritur, impulſi nequeunt obſiſtere poſtes,
Clauſtráque compreſſæ transfumat anhelitus iræ.

Repagulis laxatis puncto temporis fores aperiuntur. Lucian. in calumnia. ἀγαθὸς δρομεὺς ὕσπληγγος εὐθὺς καταπεσούσης. id eſt, bonus Curſor, repagulis & tabulatis ſubitò ad terram lapſis, & complanatis. foribus apertis quadrigæ addunt in ſpatia. Virgil. 5. Æneid.

Non ſic effuſi biiugo certamine campum
Corripuere, ruúntque effuſi carcere currus.

Hanc repagulorum ac forium laxationē, aurigarúmque impetum non inſcitè Manilius expreſſit l. 4.

Aut cùm laxato fugerunt cardine clauſtra,
Exagitare feros, pronúmque anteire iugales.

De ſortitione & ordine Curſorum.
CAP. XIII.

Foribus apertis ad miſſū mappæ, quadrigarij & curſores è carceribus erū-

pebant, & in ſpatium ſe dabant. Sed dubitatur an omnibus portis quæ ſimul vna molitione aperiebãtur, omnes ſimul vno & pari impetu ferrentur, vt caſus & fortuna locum dederat: an alius alio prior emitteretur vno tantùm oſtio, aut pluribus, & ante mappæ coniectum loca ſortirentur. Nam in Olympia quidem, Pauſania teſte, fuêre ædiculæ in ipſis carceribus ad curſum aliæ alijs commodiores, & propriores, quas aurigæ ſortiebantur. Omnes ſimul prorupiſſe aliquis exiſtimet prima frõte, cùm audit Virgiliũ canentẽ,

Vt cùm carceribus ſeſe effudêre quadrigæ,
Addunt in ſpatia.

Et alia eius generis crebra apud poëtas. certum eſt tamen, non ſimul omnes emiſſos eſſe, vt arti locus eſſet, verùm ſortem primum ac ſecundum locum & ita deinceps adiudicaſſe. 5. Æneid.

Tum loca ſorte legunt.

De nautis loquitur in mari quaſi in Circo currentibus. paulò pòſt addit de curſoribus peditibus,

Hæc vbi dicta, locum capiunt, ſignóq; repentè
Corripiunt ſpatia audito, liménque relinquũt.

Videntur eo loco ſimul exiſſe ad curriculum, ſed loca quæ ceperant alia alijs remo-

tiora fuêre, vt in Olympia, ita vt ordine emitterentur trans lineam ſeu limen. Verùm omnem ſuper ea re dubitandi anſam nobis tollit vetus poëta:

Aſt vbi pāduntur, fundúntq; repagula curſus,
Vnus & ante omnes cogitur ire prior.

quia ſcilicet ſorte & ordine exibāt. Apollon. l. 2. excidij Hieroſ. non minùs clarè,

Ordinéq; emiſſos iuſsit decurrere prætor.

totum hoc ſortitionis genus accuratè exponit Homer. lib. 23. Iliadis.

ἂν δ' ἔβαν ἐς δίφρους, ἐν δὲ κλήρους ἐβάλοντο
πάλλ' ἀχιλεὺς, ἐκ δὲ κλῆρος θόρε νεστορίδαο
ἀντιλόχου, μετὰ τὸν δ' ἔλαχεν κρείων εὔμηλος.

id eſt, inſcenderunt currus, & in vrnam aut galeam ſortes demiſerunt, quas commouit & eduxit Achilles, exſiliitque ſors Antilochi Neſtoris filij, deinde ſors regis Eumeli. in eam rem conſule Statium 6. Thebaidos, & Silium lib. 16. Calliſthenes manu-ſcriptus in eo certamine curuli, quod ab Alexandro habitum eſt, ſortem vſurpatam indicat his verbis: εἰσῆλθον ἁρματηλάται, ἐτέθησαν τὰ τοῦ ἀγῶνος πάντα, καὶ ἡ κάμπτη ἐκληρώθη. id eſt, ingreſſi ſunt agitatores; omnia quæ certamini opus erant, in medio poſita ſunt, & flexio agitatióque in ſortem venit. Idem author videtur in-

dicare priùs tuba ſignum datũ eſſe, quàm ſortitio fieret. ἠλάλαξεν ἡ σάλπιγξ τὸ ἐναγώνιον μέλος, ἐξῆλθον αἱ ταυλώσεις τῶν ἵππων. id eſt, tuba cecinit bellicum, exierunt ſortitiones equorum. Statius lib. 6.

Et iam ſortitus Proteus verſarat ahena
Caſſide, iámq; locus cuiq; eſt, & liminis ordo.

Ac nequis fortò poëticam hanc fabulam eſſe putet, à Græcis non à Romanis vſurpatam, idoneos ſententiæ meę dabo aſtipulatores. Sidonius de Narbone:

Et iam te vrna petit, ciétque raucæ
Acclamatio ſibilans coronæ.

Poëtam eſſe dices. en tibi qui authoritatẽ nõ defugiat. Tertullian. li. de Spectaculis. tardus illi Prętor, ſemper oculi in vrna eius cum ſortibus volutantur. Prætor enim ex vrna quadrigarum miſſus educebat, hócque editoris munus fuiſſe vel ex Homero conijcias, qui Achilli hoc tribuit. Eleganter vt omnia Symmachus in eam rem, lib. 10. ep. 22. malo fremitum Martiæ vallis, atque illam quadrigarum diſtributionem in qua ſibi tùm fortunatior videtur, cui euectionem mox vrna tribuebat. Par vel potior erat quem ſors feciſſet extremum. cuius rei cauſam dabimus, cùm de flexione metæ ſermo. Apud Symmachum le-

go Murtiæ, non Martię, ſicut & apud Caſſiodor. lib. 3. In Græcia βραβεῖς & ἑλλανοδίκαι ſortitioni præerant. Sophocl. in Electra de ludis Delphicis.

στάντες δ' ὅτ' αὐτοὺς οἱ τεταγμένοι βραβῆς
κλήροις ἔπηλαν, καὶ κατέστησαν δίφρους
χαλκῆς ὑπαὶ σάλπιγγος ἧξαν.

id eſt, vbi autem eos iudices ac præfecti ſortibus commiſiſſent, & currus conſtituiſſent, agitarunt tuba canente, ac ſignũ dante, quod genus ſortitionis in theatrũ quoque veniſſe animaduertimus. Sueto. in Nerone, cap. 21. Nero nomen ſuum in albo cytharœdarum profitentium aſcripſit, ſorticula cum cæteris demiſſa in vrnam intrauit ordine ſuo, puta vt omnium par eſſet conditio.

De oſtijs.

Cap. XIIII.

PArs in carceribus vna ſupereſt, de carcerum oſtijs, ſed longè difficillima, de qua nihil penè certi ex authoribus expiſcari poſſumus. Oſtia Romæ 12. fuiſſe vulgatum eſt, Conſtantinopoli 4. τετράθυρον vocat Chryſoſt. orat. de Circo. quonam oſtio emitterentur quadrigæ adeò

controuerſum eſt, vt lucem in ea re deſpicere vix poſſimus, vt viam ineamus, ſi qua eſt, oſtia numeremus ſicuti ea veteres ponunt. P. Victor. de regionibus vrbis in circo maximo 12. oſtia ſeu carceres ponit. Caſſiodor. lib. 3. Variar. totidem numerat, & vna molitione ſimul omnia aperiri oſtendit. eius verba ſunt: Biſſena oſtia ad 12. ſigna poſuerunt. Hæc ab hermulis funibus demiſſis ſubita æqualitate panduntur. Dionyſ. lib. 3. ἡ δὲ λοιπὴ τῶν ἐλαττόνων πλευρῶν αἴθριος ἀνειμένη, ψαλιδωτὰς ἱππαφέσεις ἔχει, διὰ μιᾶς ὕσπληγγος ἅμα πάσας ἀνοιγομένας. id eſt, reliquum è duobus minoribus latus, quod ſubdiuale eſt, habet fornicatos carceres, vnde equi mittuntur, qui omnes vno clauduntur & aperiuntur repagulo. Auſon. epiſt. 18. ad Vrſulum:

Oſtia quot pro parte aperit ſtridentia circus,
Excepto medium quod patet ad ſtadium.

Ioſephus Scaliger ſingularis doctrinæ & ingenij vir, quinque oſtia in alteram partem concedere, 7. in alteram notis in eum locum eruditis aſſeuerat. Verùm Caſſiodorus cum eo pugnat, qui ſubita æqualitate fores aperiri monet. Hæc æqualitas exigit vt ſex in quanque partem diſcedãt. adde quòd Auſonij mens eo loco fuit vt

Senarium numerum reficeret, quod ex eius epiſtola patet. ait enim:

Ergo interceptos regale numiſma Philippos
Accipe tot numero quot duo Geryones.
Quot terni bijuges, demtóq; triente Camœnæ.

Geryon quippe duplex ſex corpora, terni bijuges ſex iugales efficiunt, quinam ille numerus ex illa apertione reficietur? Nullo negotio, ſi ponas 6. oſtia quæ in alteram partem abeant, 6. quæ in alteram, mediũ excipias oſtium, quod fuit maius in medijs carceribus, quóque magiſtratus in cuneos ſuos ac ſubſellia ititabant. Hoc enim vult cùm ait,

Excepto medium quod patet ad ſtadium.

id eſt, præter oſtium illud medium quo magiſtratus in ſuos cuneos ibant. ſupra enim medium illud oſtium editoris ſeſſio erat, & ianua per quam mittebatur mappa, quæ vulgò malè pingitur, vt ex Sidonio patebit. Ioſephus Scaliger oſtiũ iſtud quod patet ad medium ſtadium, quartum oſtium Circi eſſe vult, per quod emittebantur quadrigæ, quod non video quomodo defendi poſſit. quartum enim oſtiũ è numero 6. oſtiorum fuit, quæ vtrinque ſubita ſigillariorum & hermularum molitione aperiebantur, nec patuit ad mediũ

ſpatiũ, cùm quartũ eſſet, ſed mediũ illud oſtium quod fuit inter ſena oſtia patuit ad medium. Idem Scaliger aſſerit quarto tãtùm oſtio miſſos currus, & veteri inſcriptione nititur, qua Diocles agitator dicitur miſſus oſtio quarto. ſed quid attinuit oſtiũ quartum notari, ſi moris fuit, vt quarto omnes oſtio mitterentur? Equidem cùm apud Corippum legerẽ l. 1. *qui quatuor eſſe*

Solis equos quadam rerum ratione putarunt,

Aurigas totidem, totidem poſuere colores.

in eam ſententiam adducebar, vt quatuor tãtùm currus, 4. coloribus diſtinctos vno miſſu mitti putarẽ, quatuórq; ad eã rem oſtia cõſtituta. quam rationem Conſtantinopoli, vbi 4. tantùm oſtia fuere, tenuiſſe non dubito. De Circo Romano idem fortaſſe fuit. omnino Romæ ſinguli miſſus 4. quadrigis fiebant, & 25. miſſus centum currus continebant. hoc eſt quod Virgil. dixit:

Centũ quadriiugos agitabo ad flumina currus.

Dicet aliquis, quorſum vna machinatione, vnóque temporis articulo 12. oſtia aperiebantur, niſi vt ſimul omnibus portis omnes currus effunderentur? Animaduerte Circenſem rationem ab Olympijs petitam, vbi licet vtraque pars carcerum

ſimul aperiretur, non tamén aurigæ ſimul ex duabus partibus, ſed ex vna tantùm emittebantur, per vices ſummutatis lateribus, vt Pauſanias in Eliacis docet, lib. 2. quod in circo Romano tenuiſſe mihi perſuadeo, vt licet 12. oſtia vna molitione ſimul aperirentur, non tamen ſimul vtrinque currus emitterentur, ſed vno tãtùm ex latere. Imò Romæ ſic ex vno latere decurriſſe arbitror, vt podium ſemper ad dextram, meta ad læuam eſſet: alioqui interior & ſiniſterior flexus ad metam, non ita commendaretur. Non ideo tamen tota dubitatio ſublata eſt. ſi enim 4. oſtiis emittebantur, cur vetus poëta dixit,

Vnus & ante omnes cogitur ire prior?

& Apollonius,

Ordinéque emiſſos iuſſit decurrere prætor.

Reſpondeo, fuiſſe in carceribus tentores & moratores, qui curarent vt ſinguli ſuo ordine currerent, vt infrà oſtendemus ex veter. inſcriptionibus. Addo oſtiũ proximũ ianuæ illi mediæ, qua prætor & magiſtratus ibãt in cuneos, fuiſſe propiùs metæ, quã cætera oſtia. meta enim in medio Circo fuit ſub finem Circi, reſpõdebátq; medio oſtio magiſtratuũ. Itaq; primus locus fuit oſtij proximi ianuæ magiſtratuũ,

secũdus locus secundi, & sic deinceps. qui enim sortiti erant ostia viciniora mediæ ianuæ, meliori erant cõditione quàm alij, quos aliquo interuallo antecederẽt. Themistius orat. 12. stadio dromos indicat diuersis partibus emissos, vt non eundem cursum efficerent. eius verba simul, ὥσπερ δὲ ὑπὸ τὸν αὐτὸν ἀθλοθέτην ἵενται μὲν ἅπαντες οἱ σταδιεῖς, οὐ μὲν ἅπαντες τὸν αὐτὸν δρόμον, ἀλλ᾽ οἱ μὲν ἔνθεν, οἱ δ᾽ ἔνθεν. id est, vt omnes stadiodromi ab eodem agonotheta mittuntur in stadium, sed non omnes eundem cursum faciũt. hi enim inde, illi inde currunt. Fortè quia ianuæ aliæ ab alijs semotæ essent. Iam verò fuisse inter sena illa ostia quæ vtrinque erant in carceribus, ostium quoddam quo magistratus in suos cuneos ascenderent, intelligimus ex Sidonio in Narbone,

Tum qua est ianua, Consulúmque sedes,
Ambit quam paries vtrinque senis
Cryptis carceribúsque fornicatus.

Audis ianuam fuisse qua sedes suas consules inirent: audis eam ianuam ambiri vtrinque senis cryptis & carceribus seu ostijs. quæ quia prope metam Murtiam, ideo sellæ curuli locus hic assignatur apud Festum. Hîc autem Cryptas non accipio

quales in amphitheatro fuere sub terram defossæ, vnde feræ mitterentur: sed ipsas ostiorum cameras ac deuexiones. Arbitror enim carceribus inædificatas, ac impositas porticus & cameras, aut quasi solaria quædam fenestrata, vnde Consules & editores spectarent. Fenestræ meminit Cassiodorus lib.3. Variar.ep.51. Cedrinus conuiuium eo loco agitatum docet, quæ opera recētiora fuerunt. Dionysius enim lib.3.ait, Latera minora vbi carceres erant sub diuo sita fuisse. Cōstantinopoli Veneta porta dextrouersus Imperatorio throno respondet, ait Procopius lib.1. Persico. Nam à coloribus τετράθυρον illud, id est 4. portæ circi Constantinopol. appellabantur. ea porta dicta est mortua, eodem authore. Glycas lib. 4. Annal. Constantinopoli, inquit, pars circi dimidia sellæ Imperatoris opposita, mortua dici cœpit, quòd ibi sunt reposita cadauera eorum qui tumultu Hypatij in Iustinianū ad 35. millia cæsi sunt. eius portæ mentio fit lib. 4. Græcor. epigram. p.358.

χθιζὲ πάλιν σταδίοις ποτὶ δείελον ὥριος ἔλθοις,
ἔνθεν ἐγγὺς ἰὼν γείτονος ἐκ θανάτου.

id est, vbi prandium apud me ceperis, rursus in tempore sub crepusculum redire in

ſtadium poteris, è propinquo propè veniens ex vicina morte, id eſt, ex porta circi mortua, quæ à meis ædibus non longè abeſt.

De Miſsibus.

CAP. XV.

MAppa miſſa mittebãtur equi. Non incommodè quæri poteſt, quot in Circo miſſus fuerint. Martialis quatuor miſſus indicat lib. 8. ep. 12.

Dum te longa ſacro venerãtur gaudia Circo,
Nemo quater miſſos currere ſenſit equos.

Xiphilinus in Commodo ſeptem miſſus. μελλόντων δὲ τὸ ἕβδομον τῶν ἵππων ἀγωνίσασθαι, πλῆθος τι παιδίων εἰς τὸν ἱππόδρομον εἰσέδραμε. cum equi ſeptimùm certaturi eſſent, turba puerorum in Circum irrupit. Caſſiodor. in Chron. in Philippũ quadraginta etiam miſſus natali Romanæ vrbis incurrerũt, & agon mille annorum actus. Veriùs Caſſiodorus lib. 3. Variar. epiſt. 51. numerat 24. miſſus. ait enim, 24. miſſibus conditio huius ſpectaculi expeditur. & hi quidem vno & eodem die fiebant. Viceſimus quintus erat ærarius, ait Seruius in

id Virg. 3. Georg.

Cẽtum quadriiugos agitabo ad flumina currus. id eſt, vnius diei exhibebo Circenſes ludos, quia vt Varro dicit in libris de vita populi Rom. olim 25. miſſus exhibebant, ſed viceſimus quintus dicitur ærarius, cò quòd de collatione populi exhibebatur, qui deſijt eſſe poſtquam conferendæ pecuniæ eſt conſuetudo ſublata: vnde hodiéque permanſit, vt vltimus miſſus appellaretur ærarius. Centum miſſus peracti ſunt ſub Domitiano, narrante Suetonio in Domitiano, cap. 4. Circenſium, inquit, die, quò faciliùs centum miſſus peragerentur, ſingulos à ſeptenis ſpatijs ad quina corripuit, id eſt, non ſepties metam flectere, ſed quinquies iuſſit. quod ipſum habet Seruius in 3. Georgic. Commodus apud Xiphilin. ἐξαίφνης ποτὲ μετὰ μεσημβρίαν ἐκ τοῦ προαστείου σπουδῇ ἐς τὴν ῥώμην ἐλάσας, τριάκοντα ἵππων ἁμίλλας ἐν δυσὶν ὥραις ἐποίησε. id eſt, quodam die ſubitò è ſuburbio poſt meridiem Romam regreſſus, 30. equorum certamina dedit duarũ horarum ſpatio. Claudius per quinos miſſus interiicere ſolitus venationem. Sueton. cap. 21. Locus ille Suetonij de centum miſſibus & ſeptenis ſpatijs à nemine

quem mihi videre contigerit, est intellectus. Beroaldus missus equorum circuitiones interpretatur, dum à carceribus ad metas recurrunt. Turnebus lib. 20. cap. 16. Spatia septena curricula intelligit. lib. 5. c. 4. illud Seruij in lib. 3. Georg. affert. centum missus Circenses sunt vnius diei. centum enim currus mittebantur. Sic habeto, missus dici, equorum missiones & ἀφέσεις è carceribus, qui fuerunt tantùm 25. quatuor portis 4. currus singulis missibus mittebantur, & currus singuli semel tantùm currebant. Vnde apparet centum currus 25. missibus agitatos esse. rectè igitur apud Sueton. cap. 4. lib. 8. Seruius centum missus interpretatur centum currus. Neque enim fieri potuit vt centum missus vno die fierent, si pro equorum missione è carceribus accipiatur. Spatia autẽ illa non pro curriculis accipienda sunt, vt vult doctissimus Turnebus: sed pro septenis spatiis quibus meta septies circumagebatur ab agitatoribus. Domitianus præcipit, vt quinquies tantùm circumageretur, quò faciliùs centum currus vno die currerent. Ouid. in Halieut.

Seu septem spatijs circo meruere coronam.

Alexander ab Alexandro lib. 5. c. 8. multa turbat in his missibus & spatiis. existi-

mat currus ab ingenuis pueris agitatos. malè. Circensibus illis quos prætor ederet, vnus fuit missus, qui ordinarius dictus est. ideo præda caballorum prætor appellatur à Iuuenale, quia hordeum illo die à prætore agitatores equis accipiunt. hoc significat vet. Interpres Iuuenal. his verbis. quia Circensibus illis, quos prætores edunt, vnus est missus, qui ordinarius dicitur, quia hordeum pro illo die aurigæ tollunt equorum. Hi omnes missus vt faciliùs explicarentur, statim orto sole carceres reserabantur, quod & aliis ludis solenne fuit. Statius lib. 1.

Vix aurora nouos mouebat ortus,
Iam bellaria adoreæ pluebant.

Nero palmarum numerum ampliabat, & spectaculum multiplicatis missibus in serum protrahebat, cùm durum esset dominis factionum greges aurigarum ducere, nisi ad totius diei cursum. Sueton. in Nerone cap. 22. Caligula natali suo Circensibus 24. interdum missus, interdum 20. dedit, vt Dio pag. 441. καὶ ἵπποι δύο ἡμέραις ἠγωνίσαντο· τῇ μὲν προτέρᾳ εἰκοσάκις, τῇ δ᾽ ὑστέρᾳ καὶ πετράκις, intelligo εἰκοσάκις καὶ πετράκις. id est, equi duos dies in Circo certarunt. prima quidem die

vicies, altera die vicies & quater. addit deinde, πρότερον γὰρ οὐ πλείω τῶν δώδεκα ἄθλων ἐτίθετο. id eſt, prius non pluſquàm 12. miſſus dabantur. malè hoc poſtremum p. 469. ἀπὸ πενίας πολλοὶ τὴν ὑπατείαν ἀπολείπουσι διὰ τὰ ἀναλώματα τὰ ἐν ἱπποδρομίαις. τετράκις γὰρ καὶ εἰκοσάκις ἡμιλλῶντο. id eſt, ob paupertatem multi abſtinent cõſulatu, quòd in Circum nimij ſumptus ſint. vicies enim & quater certabant.

De Mappa.

Cap. XVI.

IN accipiẽdo ſigno magna populi, maior agitatorum exſpectatio fuit. Nouel. 105. Iuſtinianus iubet 7. ſpectacula dari à Conſule. primum κal. Ianuarij. μετ' ἐκείνην δὲ δευτέραν ἄξει θέαν τὴν τῶν ἁμιλλητηρίων ἵππων, ἣν δὴ μάππαν προσαγορεύουσι· πάλιν δὲ θέαν ἵππων ἁμιλλητηρίων ἐπιτελέσει, ἤτοι τὴν καλουμένην μάππαν. τὸ γὰρ μίαν μὴ ἄλλην μάππαν προστεθεικέναι. Alterum ſpectaculum erit circenſium equorum, quam mappam vocant. Rurſus edet alios circẽſes, quam mappam vocant: ἕκτην ἄγων ταύτην πανήγυριν. nam vnam aliam mappam

adinuenire. Quintilianus mappam Circo vsitatam esse dicit. Spectaculum autem circēse, pomeridianum fuit vt plurimum, Augustino teste l. 8. cōfessionum, & Cassiod. l. 3. ep. 51. & Xiphilinus in Cōmodo. in Olympia tamen cursores mane, pentathlum media die, & grauiora certamina committebantur, vt est apud Pausan. l. 2. Eliac. Quod signum Olympiis daretur, disces è libro 2. Eliacor. Pausan. p. 299. Romæ mappa deiiciebatur in circū è sella editoris. cuius originem à Nerone Cassiodorus ducit l. 3. variar. Mappa, inquit, signum dat circensibus. tali casu fluxit in morem. Nero prandens flagitante populo missus, mappam abiici iussit per fenestram. Ante mappæ missionem Magistratus super fornices carcerum eo loco vnde spectabant, conuiuium agitasse auguror, mappámque in tempore mappario mittendam dedisse. In hanc sententiam cum Cassiodoro Cedrin⁹ me veluti manu ducit, p. 139. ἔθος ἦν τοῖς ὑπάτοις ἐπὶ τῶν θεάτρων εὐωχεῖσθαι. μετὰ δὲ τὸ παύσασθαι τῆς εὐωχίας τὸ ἐν χεροῖν ἐκμαγεῖον, ὃ καὶ μάππαν καλοῦσι, ἐξ οὗ καὶ μανδύλια ἔρριπτον. ὅθεν ὑποδεχόμενος ὁ λεγόμενος μαππάριος τὸν ἀγῶνα παρεσκεύαζεν. id est, moris erat Consulibus in

theatris ipsis cõuiuari. sublatis epulis, mãtile, quæ mappa dicitur, iaciebant. quã excipiẽs qui dicebatur Mapparius, certamẽ adornabat. Vt fuerit de epulo in carceribus, hoc scio, editores epulum domi viris principibus instruxisse. Imò publicè & priuatim conuiuia agitabantur per ludos. de publicis epulis in Sylla, Agrippa, Caligula, Nerone, Plutarchus, Appianus, Dio docent. de priuatis, Cicero 8. in Verrem. Ludis circẽsibus (ait) L. Sisenna vir primarius cùm essent triclinia strata, argentúmque expositum in ædibus, domus plena honestissimorum virorum. Si quæras quis mapparius ille fuerit, indicabo ex Suetonio, editorem & magistratus fuisse. sic ille c.22. Neron. aliquo liberto mittente mappam, vnde magistratus solẽt. apud Cedrinum tamen videtur fuisse genus quoddam officij humilis, à quo quadrigarij ad cursum compararentur. Olim per se ipsos prætores signum mittebant. Martial. l.12. c.29:

Cretatam prætor vellet cũ mittere mappam,
Prætori mappam surripit Hermogenes.

Tertul. c.36. in Valẽtin. missæ mappæ meminit. De mappa fuerítne mos ille Nerone antiquior haud liquidò constat. hoc

constat, signum mitti solitum aliquot ante sæculis. Ennius:

Expectat veluti prætor cum mittere signum
Vult, omnes auidi spectant ad carceris oras.

cò respexit Manilius his verbis.

--- mittunt in tempora signum.

Ea relligio mittendi signi fuit, vt si Prætor abesset, Dictator signi mittendi crearetur. Liuius p.406. Dictator creatus, quia prætor morbo implicatus erat, qui signũ mittendis quadrigis daret. quod signum illud fuerit, non liquet, nisi si fortè tuba: quanquam missio signi amplius significat. Quid si fuit descensus editoris è curru, vt quadrigas mitteret? quadrigis missis currum inscendebat vt ad foros ac cuneos rediret. non enim à sedente signũ illud quodcunque fuit, sed de plano datum est ante Neronem. auguror ex Liuio l.45. vbi descendit curru Consul, vt quadrigas mitteret. quadrigis missis currum ascẽdit, cùm per circum reueheretur ad foros publicos. verba sic habent. Caio Licinio Consuli ad quadrigas mittendas exscendenti, tabellarius qui se ex Macedonia venire diceret, reddidisse laureatas literas dicitur. quadrigis missis Consul currum conscendit, & cùm per circum reueheretur

ad foros publicos. Admonebo infra, curru vectum editorem in Circo. deſcendebat vt quadrigas mitteret; aſcẽdebat cùm miſiſſet. Turnebus eſcendenti legit pro aſcẽdenti, quod hoc loco valere non poteſt. miſit enim conſul quadrigas priuſquàm currum aſcẽderet, more maiorum, deinde quadrigis miſſis currum inſcendit. Non modò editor & magiſtratus ante ſigni miſſionem epulis operabatur, ſed & quædam conſilij formà habebatur. ſedebat in ſuggeſtu Prætor in fornicatis illis cameris quæ carceribus & oſtiis impoſitę erant; circumſtabant aſſeſſores & cõſiliarij. Cuius rei quædam imago in priſcis numiſmatis expreſſa eſt. Sed vt excitaretur populi expectatio, ante miſſum mappæ ſignum aliquod exigebatur, quo fixo omnes oculum ad mappam quæ mittenda erat vertebãt. Chryſoſt. orat. de Circo. ὡς γὰρ ἐν τῷ ἱπποδρομίῳ πάντων οἱ ὀφθαλμοὶ ἐπὶ τὸ μαμπάελιον πεπεγότος τοῦ σημάντρου ἀτενίζουσι, ἐκδεχομένων τῶν ἐν τῇ βουλῇ ἐκείνου τὸ ἄνοιγμα. id eſt, vt enim in Circo omnium oculi feruntur in mappam poſtquàm ſignum fixum fuit, cùm ij qui ſunt in conſilio editoris ſigni illius aperiendi poteſtatẽ acceperint. Exſpectatione ſigni huius

ſic populus erigebatur, vt à carcerũ fornicibus oculos non abducerent. Virgil.5. Æneid.

Intenti exſpectant ſignum, exultantiáque haurit
Corda pauor pulſans.

Tertul. l. de ſpectaculis graphicè rem depingit. dehinc ad ſignum anxij pendent, vnius dementiæ vna vox eſt. miſit, dicũt, & nuntiant inuicem, quod ſimul ab omnibus viſum eſt.nõ viſum eſt miſſum quid ſit, mappam putant. Silius Italicus non minus aptè l.16.

Fluctuat æquoreo fremitu rabiéque furentũ
Carceribus nondum reſeratis mobile vulgus,
Atque fores oculis,& limina ſeruat equorũ.
Iámque vbi prolato ſonuere repagula ſigno,
Tollitur in cœlum furiali turbine clamor.

De ſigno tubæ.

Cap. XVII.

AD ſignum redeo, quod non mappa modò dabatur, ſed & tuba, quã ludis omnibus præcinere Vegetius admonet. Apuleius lib.10. At vbi diſcurſus reciproci multimodes ambages tubæ

terminalis cantus explicuit, &c. Quintilianus in Gladiatore. ſonabant ferali clangore tubæ. Iuuen.

Digniſsima prorſus
Florali matrona tuba.

id eſt, quæ in ſcenam Floralibus producatur. Plinius lib. 2. epiſt. qui nunquam caſtra viderunt, nunquam tubarum ſonum niſi in ſpectaculis audierunt. Seneca epiſt. 65. cauea æneatoribus cincta eſt. Olympiæ ſignum tuba dabatur, vt ex Pauſania conſtat lib. 2. Eliacor. Sed & cæteris certaminibus. Virgil. 5. Æneid.

Inde vbi clara dedit ſonitũ tuba, finibus omnes,
Haud mora, proſiluere ſuis, ferit æthera clamor
Nauticus.

Vbi tuba ſignum datum erat, omnes curriculum accipiebant. Ouid. 10. Metam.

Signa tubæ dederant, cum carcere pronus
vterque Emicat.

Tubicines in circo arbitror intra eos parietes fuiſſe qui carceribus impoſiti erant, vnà cum editoribus, vt ſignum tuba darent eorum arbitrio. nam & apud Virgil. in Nautico certamine tubicines ponuntur in medio aggere, vnde quaſi ex carceribus ſoluebant.

Et tuba commiſſos medio canit aggere ludos.

Sidon.

Sidon. Narbone.

Tandem murmure buccinæ strepentis
Suspensas tubicen vocans quadrigas
Effudit celeres in arma currus.

Nec canebat modò tuba ante certamen vt equi prosilirent è carceribus, verùm etiam in ipsa decursione, vt animi equis viresque accenderentur. Pausanias p. 191. equa, inquit, Phedolæ sessore lapso περὶ τὴν νύσσαν ἐπέστρεψεν, καὶ ἐπεὶ τῆς σάλπιγγος ἤκουσεν, ἐπετάχυνεν τὸν δρόμον. id est, circa metam se circumagebat, & vt audiuit tubam, cursum accelerauit. Athenis, antequam à Tyrrhenis tuba reperta esset, signum cursui voce dabatur. exclamabant enim spectatores, vt dimitterētur ad cursum. Aristophan. in ranis. ἐπειδὰν φῶσιν οἱ θεώμενοι, εἶναι. vbi interpres. ἐν τῇ ἀφέσει τῶν λαμπάδων σημεῖον ἦν τοῖς μέλλουσι δραμεῖν.

De Præconibus.

Cap. XVIII.

Præcones ludis omnibus, imò & concionibus adhiberi moris fuit, qui silentium imperarent. Plaut. Asinaria.

Face iam tu præco

Nunc omnem auritum populum.

Polyb. de legat. p. 19. προελθὼν ὁ κῆρυξ, καὶ σιωπησάμενος τὰ πλήθη διὰ τοῦ σαλπικτοῦ. id est, procedens præco, & imperās silentium multitudini per tubicinem. Præcones tamen quidam erant ad res sacras, alij ad certamina, alij ad pompam, alij in foro prædicantes vænalia. Pollux, lib. 8. Athenis, κῆρυξ ὁ μέν τις τῶν μυστικῶν, ὁ δὲ περὶ τοὺς ἀγῶνας, οἱ δὲ περὶ τὰς πομπὰς, οἱ δὲ καὶ ἀγορὰν τὰ ὤνια προκηρύττοντες. Sed huic rei alius locus. In Græcia non tubæ modò, sed & præcones fuere qui silentium indicerent Olympijs, missúsque nuntiarent. Vetus author prçconem non tantùm homines, sed & omnia animantia, vt in stadium inirent, inuitasse ait, ὡς τὸν ἐν ὀλυμπίᾳ κήρυκα, μὴ μόνον ἀνθρώποις τοὺς ἀγωνιουμένους καλεῖν (lego ἐᾶν) ἀλλὰ καὶ πᾶσιν ἐπιτρέπειν τοῖς ζώοις εἰς τὸ στάδιον ἥκειν. Sophocles in Electra de Præcone,

ὅτ᾽ ᾔσθετο ἀνδρὸς ὀρθίων κηρυγμάτων
δρόμον προκηρύξαντος, οὗ πρώτη κρίσις.

id est, postquam audiuit præconem erectum prædicantem cursum, de quo prima erat disceptatio. P. Faber eruditè legit, ὀρθείων κηρυγμάτων, id est, matutinorum. manè enim cursores in Græcia cōmitteban-

tur. Pauſan. Eliac. lib. 2. πρὶν μὲν τὸν ἥλιον ἀνίσχειν συμβαλόντε δρομέας. Philoſt. lib. 6. vitæ Apol. meminit μεσημβρινοῦ κηρύγματος. id eſt, meridianæ citationis. Ea prædicatio fiebat paulo antequàm currus emitterentur, vt coronæ expectatio erigeretur. Chryſoſt. orat. de ſacro baptiſmate, οὐχ ὁρᾶτε ἐπὶ τῶν ὀλυμπίων ἀγώνων, ὅταν ἀγωνοθετης διὰ τῆς ἀγορᾶς βαδίζῃ, στέφανον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἔχων, στολὴν ἀναβεβλημένος, ῥαβδὸν ἐν τῇ χειρὶ κατέχων, ὅση ἡ εὐταξία, τοῦ κήρυκος βοῶντος ἡσυχίαν εἶναι μετὰ εὐκοσμίας; πῶς οὐκ ἄτοπον, ἔνθα μὲν ὁ διάβολος πομπεύει, τοσαύτην εἶναι τὴν ἡσυχίαν. puto legendum στολὴν ἀναβεβλημένον πορφυρᾶν. Is enim agonothetæ habitus fuit, vt Sueton. in Domitian. cap. 4. in ſtadio verò curſu, etiam virgines. certamini præſedit crepidatus (more Græco ſcilicet) purpureáque amictus toga germanica, capite geſtans coronam auream. Dio lib. 68. de Claudio. ἐπεὶ ἔν γε τῇ νεαπόλει ἑλληνικῶς διῃτᾶτο: καὶ ἐν μὲν μουσικῆς θεωρίαις ἱμάτιον καὶ κρηπῖδας· ἐν δὲ τῷ γυμνικῷ ἀγῶνι πορφυρίδα καὶ στέφανον χρυσοῦν ἐλάμβανε. Neapoli græcanicè egit. & quidem in muſicis ſpectaculis pallium & crepidas: in gymnico agone purpuram & auream coronam habuit. Locus igitur

Chrysostomi ita verti potest: Non videtis Olympicis certaminibus, cùm agonotheta per forum ambulat habens coronã in capite, stola amictus, virgam manu tenens, quanta sit modestia, clamante præcone silentium cum honesto modestóq; statu? quomodo nón absurdum est, vbi diabolus pompam agit, tantum esse silentium? At quidem Græci non modò per præconem silentium imperabant, sed & in circum perinde atque in theatrum citharœdos & tibicines inducebant. Basil. de Gordio: Ἐπὶ δὲ διὰ τῶν κηρύκων σιωπὴ τῷ δήμῳ ἐπεσημάνθη, ἐκοιμήθησαν μὲν αὐλοὶ, κατεσιγάσθησαν δὲ ὄργανα πολυαρμόνια ἐν τῇ θέᾳ τῶν ἡνιόχων, id est, vbi autem per præcones silentium populo imperatum est, tibię conquieuerunt, conticuerunt instrumenta symphoniaca in spectaculo quadrigarum. Mirum certè in Græcia silentium imperari, quod in hoc maximè ludicro haberi non potuisse ostendit Silius Italicus lib. 6. de spectatoribus loquens.

Tollitur in cœlum furiali turbine clamor,
Proníq; ac similes certantibus ore sequuntur
Quísq; suos currus, magnáq; volãtibus ijdem
Voce loquuntur equis.

Sed hac de re infra.

De ouis, Delphinis.

Cap. XIX.

Reliquæ Circi partes non temerè deſcriptæ ſunt, ſed ad vniuerſi huius inſtar, tum ad aurigarum curſum adiuuãdum. Oua quidem Polluci & Caſtori cõſecrata, quòd eos ouo editos fabulentur poëtæ. Caſtores Romanos Plinius vocat lib. 7. cap. 22. ædes Caſtorum Trebellius & Capitolinus. Euripid. in Helena.

ζεὺς εἰς λήδαν ἔπλατο
κύκνου μορφώματα ὄρνιθος λαβὼν,
ὃς δόλιον εὐνὴν ἐξέπραξε ὑπ᾽ ἀέτου.

Id eſt, Iupiter ad Ledam aduolauit Cygni ſpecie, qui concubitum doloſum perfecit ſub aquilæ integumento prædam ferens. Lucianus in dialoguo Deorum pro inſignibus Dioſcuris tribuit dimidiatam oui teſtam, alba ſtella illuſtrem, iaculum in manu, equum vtrinque album. τοῦ ᾠοῦ τὸ ἡμίτομον, ait, καὶ ἀστὴρ ὑπεράνω, καὶ ἀκόντιον ἐν τῇ χειρὶ, καὶ ἵππος ἑκατέρῳ λευκός. Ipſique cùm inter homines agerent, galeis vtebantur quæ dimidiati oui figuram haberent. Lycophron in Caſſandra:

ὧν ὀστεράκῳ στρόβιλος ἐντετμημένος
κόρσην σκεπάζει, ῥύμη φοινίῳ δορός.

id est, quorum caput diuiduus conus testę oui operit hastæ cruētæ propugnaculum. Oua igitur in Circo fuerūt Polluci & Castori sacra, non procul ab vtrisque metis, imò metis ipsis imposita. In eam rem iocus est elegans Varron. lib. 1. de re rust. cap. 2. nam non modò illud sublatum est quod ludis Circensibus nouissimi curriculi finem facit quadrigis, sed ne illud quidem tum vidimus quod in Cereali pompa solet esse primum. Hoc postremum de ouo cœnæ eò dictum est, quòd confectis ludis Circensibus epulum publicum ab Ædile qui ludos dederat, in templo Telluris præberetur feriis sementinis. Delphinos Romæ & oua nō ita fuisse antiqua nonnulli putant, & Agrippæ eius rei originem tribuunt. authore Diony. p. 281. καὶ τῷ ἱπποδρόμῳ σφαλλομένους τοὺς ἀνθρώπους περὶ τὸν διαύλων ἀριθμὸν ὁρῶν, τούς τε δελφῖνας, καὶ τὰ ᾠοειδῆ δημιουργήματα κατεστήσατο, ὅπως δι' αὐτῶν αἱ περίοδοι περιδρόμων ἀναδεικνύωνται. id est, & in Circo cùm videret homines decipi in numero cursuum ac recursuum, delphinos & ædificia ouata constituit, vt per ea circuitus fle-

xuum indicarētur. Circus enim cùm longè latéque pateret, ouis, delphinis, variiſque columnis aſperſus ac diſtinctus fuit, quibus ſpatia notarentur, & iter ad metas dirigeretur. Liuius l. 41. oua ait ad notas curriculis numerandas poſita. Sic accipiendus eſt Caſſiodorus l. 3. cùm ait, metarum circuitus ouorum erectionibus exprimitur. quibus verbis innuitur, oua metis impoſita ab Agrippa, vt cùm variæ colūnæ in Circo eſſent, ne erraretur in metis, indicarent oua metam vltimam, quæ & circumflectenda fuit. Liuius autem l. 41. longè ante Auguſti & Agrippæ ætatem, oua in Circo ponit, vt ſuprà notauimus. Tertul. l. de ſpectaculis eruditè. in medio, inquit, Circo Solis ædes, oua Caſtorum, Delphinos Neptuni, columnas ſeſſias à ſementationibus, meſſias à meſſibus, tutelinas à tutelis fructuum. Segeſtā Plinius, Macrobius ſegetiam vocat. Ante has, tres arę tribus diis parent, magnis, potentibus, valentibus, eoſdem Samothracas exiſtimāt. De diis Samothracibus hic agendi locus non eſt. conſule Varron. l. 4. de ling. Lat. & Argonaut. l. 1. p. 444. Apollonium.

Νήσοιϛ ἐς ἠλέκτρας ἀτλαντίδος, ὄφρα δαέντες

Ἀρρήκτους ἀγανῆσι τελεσφορίῃσι θέμιστας
Σώοτεροι χρυσέοισιν ὑπὲρ ἅλα ναυτίλλοιντο.

id eſt, ad inſulam Electræ Atlantidis filiæ Samothraciã, vbi ſunt dij Cabiri, vt ſciẽtes leges inuiolabiles dulci euentu ſalui nauigent in mari horrendo. quo loco legam libens ἀρρήτους θέμιστας, quia ſilentio ſeruabãtur, vt myſteria Cereris. ſic & apud Orpheum in Argonauticis lego ἄρρητα, vbi ait,

Ζαθέην Σαμοθρᾴκην,
Ἔνθα καὶ ὄργια φρικτὰ θεῶν ἄρρηκτα βροτοῖσι.

id eſt, Samothracem diuinam vbi fœdera ſacramentáque deorum hominibus non dicenda. Non video cur Iunonis occulta ſacra Samothracas deos nõnulli dici velint, à voce Hebræa Sathar, quæ abſcondere ſignificat, cùm veteres omnes eos in Samothracia ponãt, & nominatim appellent iis nominibus, quæ in iuuenem non cadãt. Ad oua redeamus, quorum meminit Iſidorus l. 17. c. 28. oua, inquit, Caſtori & Polluci. Quinetiam Conſtantinopoli Caſtoris & Pollucis ſimulacra in porticibus circi viſuntur, authore Zozimo. l. 2. Sed de columnis illis frumentariorũ deorum, alij explicarũt. Plin. l. 18. c. 2. Seiam à ſerendo, Segetiam à ſegetibus appellatas

ait, quarum ſimulacra in Circo ſunt: tertiam ex iis nominare ſub tecto religio eſt. Illa religio quæ fuerit oſtendit Macrob. l. 1. Saturnal. c. 16. Salutem, Semoniam, Segetiam, Segeſtam. Tutelinā ſiquis inauſpicatò nominaſſet, is ferias ſeruabat. Alia Tutelina fuit, cui tutela pop. Rom. vt & Tutano Deo ſiue Tutuno. Arnob. l. 4. aduerſus gētes, huic Tutelinæ ara in Auentino, de qua Varro in Hercule: tuam fidē Tutelina inuoco. Conſulatur Auguſtinus l. 4. c. 8. de ciuitat. Pro Seia in manuſcriptis legitur Seſio, Seria, & Setia, quæ dicitur & Seſſia. Delphinos autem in Circo poſitos ab Agrippa, vel potius reſtitutos indicauit ſupra Dio. Delphinis erant cymbala ex ore pendentia vt plurimum, quorum ſono dabatur ſignum, vt eodem momento excurrerent, eodémque ſpatio, vt ex Vitruuio l. 10. c. 13. Quod genus ab Olympia deſumptum auguror, vbi delphini locum habuere, ſicuti docet Pauſanias in Eliacis. Cur autem in Circo poſiti ſint ſi quis roget, equidem Neptuni famulos domino ſuo ac Deo attributos exiſtimē. Higynus in Delphino, qui Neptuno, inquit, ſimulacra faciunt, Delphinum aut in manu aut ſub pede eius conſtituunt. Illis

igitur in Circo columnæ aſſignatæ, ſuper quos Delphini aſculpti eſſent, niſi quis ob miram celeritatem eo loco poſitos arbitretur, de qua Ælianus de piſcibus, & Oppianus p.16.l.1. ἁλιευτικῶν.

Αγγελίης δ' ἤνεσεν ἐννέας οὓς θεράποντας,
Κλήρῳ δ' ἐν σφετέρῳ πελώσιον ὤπασε τιμήν.

id eſt, Neptunus laudauit Delphinos famulos ſuos morigeros ob hunc nuntium, & in ſuæ ſortis imperio ſupereminentem dedit eis honorem. plurimum enim hos amat. & Nonnus l.2. Dionyſiac. Nereidas Delphinis vehi ait.

Ος δ' ὅτε νηρεΐδων τις ὑπερκύψασα θαλάσσης
Εζομένη δελφῖνι.

id eſt, vt cùm aliqua Nereis emergens è mari inſidens Delphini. ſeſſorem facit. l.1. Thebaidos Statius:

— Curuo Delphine vagantem
Arripuit frænis, gremióq; Palæmona preſſit.

has columnas Iuuen. S.6. phalas vocat.

Plebeium in Circo poſitum eſt, & in aggere fatum,
Quæ nudis longum oſtendit ceruicibus aurum,
Conſulit ante phalas, Delphinorúmque manuplos.

Phalæ, Nonio teſte, columnæ vel turres ligneæ lapidéæve fuerunt. ſic enim ille:

phalæ ſunt & in Circo, quæ apud veteres propter ſpectatores è lignis erigebantur. Ennius.

Malos defindunt, fiunt tabulata phalæque.

Plaut. trium obolorum cauſſa ſubeūt ſub phalas. Has columnas in Circo priuati homines interdum ſe poſituros recipiebant. argumento eſt l. 1. §. denique. **D.** de pollicitat. ſi columnas Circenſibus promiſiſti. Iuuenalis Delphinorum manipulos vocat, quia plures erant ſimul in Circo. Diodor. l. 1. Herodot. l. 2. de obeliſco. verba eius ſic habent, c. 9. l. 36. Is autem obeliſcus quem D. Auguſtus in Circo m. ſtatuit, exciſus eſt à rege Semneſerteo (Pſammenitus eſt Herod.) quo regnante Pythagoras in Ægypto fuit, centum & 25. pedum & dodrātis præter baſim eiuſdem lapidis. is verò quem in campo Martio, nouem pedibus minor à Seſoſtride.

De obeliſcis.

CAP. XX.

ERant & obeliſci in Circo, & euripi. Caſſiodor. lib. 3. duos obeliſcos numerat. Obeliſcorum, inquit, prolixitates ad cœli altitudinem ſubleuantes (fortè

ad cœlum) ſed potior Soli, inferior Lunæ dicatus eſt. Vbi ſacra priſcorum Chaldaicis ſignis quaſi literis indicantur. P. Victor In regione II. vbi Circus maximus, obeliſcos duos ponit, quorum alter iacet, alter erectus eſt, omnes Soli ſacros volunt. Caſſiodorus Soli & Lunæ. quid autem ſit obeliſcus indicat Marcellinus l. 17. Obeliſcus eſt aſperrimus lapis in figuram metæ cuiuſdam ſenſim ad proceritatem conſurgens excelſam, vtque radium imitetur, gracileſcens pauliſper, ſpecie quadrata, in verticem productus anguſtum, manu læuigatus artificis, formarum habẽs innumeras notas hieroglyphicas appellatas, quas ei vndique videmus inciſas, initialis ſapientiæ vetus inſigniuit authoritas. Metæ ait inſtar fuiſſe, vnde & pro meta Conſtantinopoli fuit. Plin. lib. 36. cap. 9. ait obeliſcos factos è lapide ſyenite, qui πυῤῥοποίκιλος dictus. Soli ſacri ſunt, radiorum eius argumentum in effigie eſt, & ita ſignificatur nomine Ægyptio. Vnus in Circo maximo fuit, alter in cãpo Martio, priore 9. pedibus minor, à Seſoſtride factus, cui mirabilem vſum Auguſtus addidit ad deprehendendas Solis vmbras. Ibidem cap. 10. Primus omniũ rex Ægy-

pti Meſeres obeliſcum fecit. Indicat Iſidor. cap. 28. lib. 18. obeliſcum Meſeres rex Ægypti primus fecit (lego Mithres) qui in Solis vrbe regnabat, ſomnio monitus. Plin. lib. 36. cap. 8. Cum enim Ægyptum Nilus elauiſſet, iratus rex ſagittam in fluuium miſit. oculis captus duos obeliſcos Soli ſacrauit. obeliſcus enim ſagitta dicitur. Sed ad rem. obeliſcus quem D. Auguſtus in Circo magno poſuit, ætate Pythagoræ exciſus, à Semneſerteo rege Ægypti, ait Plinius lib. 36. c. 9. & 10. fuit enim ſacer Soli. Tertull. de Spectaculis, obeliſci enormitas Soli proſtituta, ſcriptura eius, vnde & cēſus, de Ægypto ſuperſtitio eſt. (fortè leg. vnde & ſenſus de Ægypto, ſuperſtitio eſt. Literas hieroglyphicas intelligit quæ Chaldaïca ſigna vocat Caſſiodorus. Plin. lib. 36. cap. 9. Scalpturæ illę quas videmus, effigiéſque Aegyptiæ ſunt literæ. cap. 9. inſcripti ambo rerum naturæ interpretationem Aegyptiorum philoſophia continent. Iulianus Imperator obeliſci cuiuſdam meminit, qui Antiochiæ fuit. Sic enim in epiſtola quadam ad Antiochen. ὄβελον εἶναι παρ' ὑμῖν ἀχθῶ λίθινον, εἰς ὕψος ἱκανὸν, εἰσημένον (leg. ἐρερεισμένον) ἐπὶ τῆς κόνιος, ὥσπερ ἄλλό τι τῶν ἀτιμωτάτων

ἐῤῥιμμένον. ἐπὶ τούτῳ ἐναυπήγησε σκάφος ὁ μακαρίτης κωνστάντιος, ὡς μέγας ὢν εἰς τὴν ἐμὴν (fortè, ὡς μέγα ζηλῶν) πατρίδα κωνσταντίνου πόλιν· ἐπεὶ δὲ ἐκείνῳ συνέβη θεῶν ἐθελόντων, ἔνθεν ἐκεῖσε πορευθῆναι τὴν εἱμαρμένην παροῦσαν ἡ πόλις ἀπαιτεῖ παρ' ἐμοῦ τὸ ἀνάθημα. id eſt, obelum apud vos eſſe audio iuſtæ magnitudinis, ſtatutum in columna, & vt aliquid vile pro derelicto habitũ. (putem abundare vocem εἱρημένον ſeu ἐρερεισμένον) ob eius euectionem nauem texuit Diuus Conſtantius, vt magno zelo in patriam meam Conſtantinopolim affectus. Poſtquam autem ei contigit Deo volente, vt hinc illuc abiret, fato præſenti, ciuitas à me donarium illud efflagitat. Iſidorus lib. 18. cap. 28. obeliſcus, id eſt ſagitta Soli in medio Circo, quia per medium mundum ſol currit. Summo obeliſco impoſita forma flammæ aurea. Vetus poëta mediũ centri ſumma adire obeliſcum ait, quia in medio velut in centro ſtaret, eiúſque apicem ſuo vertice tangeret.

Namque his euripus quaſi magnum interuenit æquor,
Et medius centri ſumma obeliſcus adit.

Primum obeliſcum diximus ab Auguſto poſitum Soli, alterum Conſtantius ex

Ægypto Romam translatum in Circo max. collocauit, qui videtur non Soli sed Lunæ sacer, si Cassiodoro fides. vetus poëta de Constantio.

Hoc decus excisa Thebis de rupe reuellit,
Sed grauior Diuûm tangebat cura vehendi,
Quod nullo ingenio, nisúque, manúque moueri
Caucaseam molem discurrens fama moneret.

Tertius obeliscus Romæ nõ in Circo maximo fuit, sed in Vaticano, qui Circus Neronis dictus. Plin. l. 36. c. 11. tertius obeliscus Romæ in Vaticano Caij ac Neronis principum Circo. si addis obeliscum à Constantio illatum, quartus est.

De euripis.

Cap. XXI.

AQuæ emittebantur in circum, ex euripo qui arenam cingebat. Dio in Augusto. θεάς τε ποιῶν ἐς τὸν φλαμίνιον ἱππόδρομον ὕδωρ εἰσήγαγε, καὶ ἐν αὐτῷ ἓξ καὶ τριάκοντα κροκόδειλοι κατεκόπησαν. id est, in campum Flaminiũ aquas emisit, vbi crocodili 36. occisi. Plin. l. 8. c. 28. M. Scaurus Ædilis in temporario euripo crocodilos primus Romæ ostendit. id autem non in

Circo, ſed in theatro is euripus erat ſubitarius. Seneca e. 9. Euripos ſubito aquarũ impetu implet aut ſiccat. euripus autem propriè dicitur pars illa maris Euboici quæ Plinio & Straboni ſexies reciprocat aquarum æſtum. lib. 1. Græcor. epigramm. p. 51.

Εὐβοϊκοῦ κόλποιο παλινδίνητε θάλασσα
Πλαγκτὸν ὕδωρ ἰδίοις ῥεύμασιν ἀντίπαλον·
Ηελίῳ κ' ἠν νυκτὶ τετυγμένον, εἰς τρὶς ἄπιστον,
Ναυσὶν ὅσον πέμπεις χεῖμα δανειζόμενον;

id eſt, Euboici ſinus ô maris reciprocans, aqua erratilis, propriis fluctibus contraria, die & nocte facta ter infida & fallax, quãtum fluctum fœnore acceptum in naues mittis? Seneca ſepties reciprocare ait, in Hercule Oëteo.

Euripus vndas flectit inſtabiles vagus,
Septémque curſus flectit, & totidem refert.

Liuius l. 28. numerum non definit. Euripus non ſepties die temporibus ſtatis reciprocat, ſed temerè in modum venti nũc huc, nunc illuc verſo mari, veluti monte præcipiti deuolutus torrens, rapitur. nec addit numerum. Seneca in Hercule furente:

Priúſque multo vicibus alternis fugax
Euripus vnda ſtabit Euboica piger.

ab

Ab hoc euripo reciprocãte ſepties, lacunæ aquarum inertium ac concluſarum in arena vel Circo euripi dicti ſunt. In ſtadiis Græcis non euripus, ſed foſſa fuit, quam Lucian. in Anacharſi ὄρυγμα vocat, ψάμμον ταύτην βαθεῖαν ὑποβαλλόμενοι ἐν τῷ ὀρύγματι. id eſt, hunc altum puluerem iacientes in foſſa. Imò foſſæ plures vel tranſſiliendę ſaltantibus, vel limitis ergo certantibus. vnde & ſcamma à σκάπτω, fodio, pro ſtadio & arena ponitur. Hieron. ad Pãmach. Gur tu omiſſis ſuper quibus pugna eſt, de ſcammate & loco certaminis egrediens. Laudi fuit ſaltu certantibus ſcamma tranſſiliiſſe. Curſu certantibus ſcamma prætergredi, eſt extra limites, extra oleas currere. Euſtath. Iliad. 6. ἔστι δὲ κυρίως ὑπερβασία τὸ ὑπερβαίνειν τοὺς τεταγμένους ὅρους τῆς γῆς, καὶ οἷον ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα ὅρια πηδᾷν· καταχρηστικῶς καὶ ἐπὶ ἀδικίας ἡ λέξις τίθεται. id eſt, propriè hyperbaſia, eſt limites definitos tranſgredi, quaſi tranſilire ſcammata & foſſas: impropriè pro iniuſtitia ponitur. In Luciani Anacharſi malim legere ὑπεράλλεσθαι τάφρων, i. tranſſilire foſſas, quàm τάφων, tumulos. ſed ad euripum redeamus. Euripum Circo addidit in gyrum, ait Sueton. de Iulio, c. 39. Plini.

l.8.c.7. Clathris ferreis Circum ait circũdatum, ne feræ eruptionem tẽtarent. ideo Cæſar dictator venationem in Circo daturus, euripis arenam circumdedit, quos Nero princeps ſuſtulit, equiti loca addẽs. Apud Spartianum Heliogabalus euripis vino plenis nauales Circenſes exhibuit. Sed in Circo noſtro curramus; aut ſi mauis in euripo natemus. Euripus à Tarquinio omnium primo in Circum deductus eſt. Sic enim Diony. l.3. πέριξ δὲ αὐτοῦ κατά τε μείζους πλευρὰς, καὶ κατὰ μίαν τῶν ἐλαττόνων εὔριπος εἰς ὑποδοχὴν ὕδατος ὀρώρυκται· βάθος τε καὶ πλάτος δεκάπους. in ambitum, ait, circi ad latera maiora eius, partémque vnam anguſtiorem euripus defoſſus eſt, ad excipiendas aquas, altus & latus 10. pedes. Fuit is magnæ matri deûm ſacer, authore Tertul. l. de ſpectaculis. Caſſiodorus inductũ ait in circum vnà cum Neptuno & Delphinis eius, quia maris vitrei reddit imaginem. Nam & viridis ac gemmeus vocatur à Plinio epiſt. ad Caninium Rufum. Euripi ſitum ſic accipito. primum à carceribus ſpatium erat patentius, ne in egreſſu concurrerent quadrigæ; inde anguſtior campus ſuccedebat, per quẽ euripus muro duplici circumdatus, longo humilíque

tractu producebatur. Huius rei imaginem quandam recognoſces apud Sidonium in Narbo.

Iam vos ex oculis velut volantes
Conſumpto ſpatio patentiore
Campus clauſerat arctus, arte factus,
Per quem longo humilem duplámque muro
Euripus ſibi machinam tetendit.

Tarquinius enim poſt euripum porticus extruxerat, vnde populus ſpectaret. nec Romæ modò, verùm & Conſtantinopoli euripus fuit. Chryſoſt. in Circo, σὺχ εὐρίπου καὶ κάμπτων κύκλους τρέχων. Super euripum ſimulacra & ſtatuæ, vt Tertul. in Hermogenem, his verbis, ſtatuæ ſuper euripum, & obeliſcus ſuper omnia ferebatùr.

De metis & creta.

Cap. XXII.

Meta Græcis νύσσα dicitur, καμπτὴρ, τέρμα, βατὴρ. Pollux l. 3. ἵνα δὲ παύονται τέλος καὶ τέρμα λέγεται, βατὴρ καὶ βαλβίς. id eſt, terminus vbi deſinunt curſum, dicitur bater. Pacuuius à flexu campterem vocat.

Extremum intra campterem ipſum præter-

greditur

Parthenopæum. ---

A vetere poëta axis, obelus, seu veru dicitur Cedrino. Latinis creta & calx dicta, quæ apta designandis spatiis, vt Isidorus l.17.c.37. & Plin.l.35.c.17. est vilissima creta qua Circum producere ad victoriæ notam instituerunt maiores. Seneca epist. 108. in Circo cretam vocamus aut calcē, antiqui calcem aut quia calce meta designaretur, aut quia vltima in homine est. Varro in Margopoli, nemini fortuna currum à carcere intimo missum leui.

Inoffensum per æquor candidam ad calcem petit.

Metam designat Nonnus Heliopolitanus in Dionysiacis p.189. his verbis.

Στήσας τέρμα δρόμου τανaὸν ξύλον, ἀντιπόρου δὲ
Πῆξε τύπον βαλβῖδος ἐπ' ἠόν. θυρσὸν ἀείρας.

item,

--- Σταδίῳ μεμετρημένον οὖδας ὁρίζων,
Διττὰ διαιρομένης διεμέτρεεν ἄκρα κελεύθου,
Ὀρθώσας δεκάδωρον ἐπὶ χθονὶ σῆμα πορείας.

id est, constituens lignum oblongum vt esset terminus cursus. fixit autem formam oppositæ metæ eleuans typum in littore. item definiens solum ad stadium dimen-

ſum, duo extrema menſus eſt viæ quæ cō-
ficiebatur, erigens ſignum duodecim palmarum decurſionis in ſolo agitandæ. τέρμα igitur meta eſt. dicitur πέρας ab Ariſtot. l. 1. Nicomac. ἐν τῷ ςαδίῳ ἀπὸ τῶν ἀθλοθετῶν ἐπὶ τὸ πέρας ἡ ὁδός ἐστι. in ſtadio ab editoribus ad metam via patet. Linea enim ducebatur circum metas à calce aut creta quæ flexionem regeret aurigæ, ne interiori gyro ad metam currus allideret, quam vltimā lineā Horat. ad Quintium vocat.

Mors vltima linea rerum.

Tertul. in Hermogenem, eum ait non intelligere vltimam lineam. Terentius, extrema linea amare, id eſt impendio. Eurip. ἐπ' ἄκρην ἥκομεν γραμμήν. ad vltimam venimus lineam. & in Electra. μή μοι τὸ πρῶτον βῆμα ἐὰν δράμῃ καλῶς νικᾷν δοκείτω, πρὶν ἂν πέλας γραμμῆς ἵκηται, καὶ τέλος κάμψοι βίου. id eſt, ne mihi quis, & ſi primo ingreſſu bene decurrit, viciſſe putet, priuſquàm ad lineam venerit, & vitæ finem circumegerit. Tertul. l. in Hermogen. dixit vltra lineam, ſicuti Ammian. l. 22. vltra plantam euagari, vltra calcem currere. quod Græci ab Olympicis oleis quibus ſtadium cingebatur, ἔξω τῶν ἐλαιῶν, id eſt vltra oleas. Pindarus Pyth. o. 9. γραμμὴν vocat, quod

priùs τέρμα, id eſt, metam dixerat, de Danai filiabus. hanc lineam quæ ad metas vltimas fuit, cùm ambo curſores feſſi eodē temporis articulo attingerent, hieram facere dicti ſunt, id eſt, ibi ſtare. tenebantur enim velut immobiles, donec pronuntiarētur victores ab Hellanodicis. Sen. epiſt. 83. ad Lucil. quomodo tamen hodiernum certamen ceſſerit; quod raro curſoribus euenit, hieram fecimus. ab hac fatigatione magis quàm exercitatione in frigidam deſcendi. metaphora ducta eſt à ludo calculorum, in quo è quinque lineis, media hiera dicta eſt, vbi inciti calculi erant. qui ad hieram redactus erat, ad incitas redactus à Romanis dictus eſt. κινῶ τὸν ἀφ' ἱερᾶς, id eſt, res deſperata eſt. Pollux l. 9. Euſtat. Iliad. l. ζ. Fuit & alba linea quæ duceretur in lapide & ligno ad diſcrimen faciēdum, ſicuti & rubrica. Ariſtænetus l. 1. ep. 26. καθάπερ ἐν λευκῷ λίθῳ σταθμὴν λευκὴν διατείνων. id eſt, quaſi in albo lapide lineam albam ducens. Sophocles, οὐ μᾶλλον ἢ λευκῷ λίθῳ λευκὴ στάθμη. hanc ob rem Socrates in Charmide dicitur omnes λευκῇ στάθμῃ & æquo amare. Lucillius ſat. 29. diſcrimen non facit nec ſignat linea alba. Plutarch. ἐστιν ἄτεχνος ἡ λευκὴ στάθμη περὶ τοὺς λόγους ὁ

ἀδόλεσχος. ita Gellius albam lineam accipit de eo qui indiſcriminatim omnia probet. fere enim minio aut rubrica vtuntur fabri, nõ creta. Socrates, ἀτέχνως λευκὴ στάθμη εἰμὶ πρὸς τοὺς καλούς. Zetzes à flexione ſepties iterata χαμπτηρείαν vocat, Chil. 8. c. 160. Equus, inquit, qui vehebat paraſitum ad prandiũ, ἔπεσεν εἰς στήλην σχήματι χαμπτηρείας, καὶ δόξας ἱππικὸν τὸν τόπον πεφυκέναι, μέχρι ἑσπέρας ἐποίει τὰς κάμπτας ῥύμῃ δρόμου. id eſt, incidit in columnam metæ forma, & putans circum eſſe eum locum, vſq; ad veſperam circum ſe flectebat cum impetu currens. Fuerũt autem duæ metæ in Circo, altera ad carceres, altera ad calcẽ circi, quibus ortus Sol & occaſus ſignaretur. vetus poëta;

Metarum cogunt circumdare curſibus orbes,
Namq; axes gemini ortum obitúmq; docẽt.

Iſidor. l. 8. metarum appellatione propriè terminum ac finem mundi deſignare volunt, ſiue ad teſtimonium orientis occidentiſque Solis. ibidem. c. 28. medio ſpatio ab vtraq; meta obeliſcus conſtitutus. erat enim meta in carceribus vna, altera ſub finem circi, quod & Conſtantinopoli ponit Corippus. l. 1. Iuſtin.

Circus plenus ſeu circulus anni

Amplectens geminas æquo discrimine metas,
Et spatium mediæ qua se via pandit arenæ,

Sphendonem locum fuisse ad metam auguror in formam fundæ, & pro meta accipi. Sic enim Chrysostom. interpretor orat. de Circo, οὐκ ἀπὸ λευκῆς ἐπὶ σφενδόνα μιλιοδρομῶν, id est, non à linea alba ad sphendonem in millio decurrens, vbi lego σφενδόνην, quæ vox est apud Cedrinũ in Theophilo, ἐν τῇ σφενδόνῃ τοῦ δρόμου, inquit, & Nicetam lib. 1. regni Andronici Comneni, καὶ διεχεῖτο ἡ φλὸξ κατὰ τὴν τοῦ σταδίου σφενδόνην id est, diffundebatur flãma per fundã Circi. Cedrinus in Valent. Valentinianus, ait, præpositum iussit cremari ἐν σφενδόνῃ. Meo igitur animo fuit locus qui dictus est λεῖος ἱππόδρομος, de quo Eustathius, λεῖος ἱππόδρομος ὁ περὶ τὸν καμπτῆρα τόπος. id est, læuis Circus est locus circa metam, quia planus est & æquabilis, nudúsq; ab omni lapide & salebra. De funda hominem me reperisse arbitror qui authoritatem non defugiat, sic enim Cedrinus p. 121. ὁ ῥωμύλος τυποῖ τὸν ἐπὶ τὰς θύρας καμπτῆρα τὴν ἀνατολὴν, καὶ τὸν ἐπὶ τῇ σφενδόνῃ τὴν δύσιν· τὰς δ' ἑπτὰ, ὡσάπια τὸν δρόμον τῶν ἑπτὰ πλανητῶν, τὸν δ' ἀέρα οὐρανόν. id est, Romulus per eam metam quæ est

ad carceres ortum designauit: per eam quę est in funda, occasum: per septem spatia, cursum 7. planetarum: aërem in quo curritur, cœlum esse voluit. Vides sphendonem metam vltimam comprehendisse ambitu suo, & occasum Solem repræsentasse.

De metis Murtijs.

Cap. XXIII.

FVerunt igitur primæ metæ & vltimæ. primæ in carceribus, vltimæ sub exitum Circi, & calces, Murtiæ dictæ, de quibus Tertull. l. de Spectaculis. Franciscus Iunius existimat metas quasdã fuisse medianas. malè. Sueton. in Iulio, cap. 38. Nouissimè pugna diuisa in duas acies, quingenis peditibus, elephantis vicenis, tricenis equitibus, hinc & inde commissis. nam quò laxius pugnaretur, sublatæ metæ, inque earum locum bina castra ex aduerso constituta erant. Sed vnde dictæ sint metæ Murtiæ ambigitur. alij enim Murcias, alijs Murceas, quidam Murtias, nonnulli Murtheas volunt. P. Victor in 11. regione vrbis, vbi Circus maximus, ędem

Murtiæ conſtituit, vel Murceæ, quam Amoris deam fuiſſe tralatitium eſt. Plin. lib. 15. cap. 29. à Myrtis dictam aſſerit, quæ arbor Veneri ſacra. Sic enim ille, quin & ara fuit Veneri Murteæ, quam nunc Murciam vocant. Murtię igitur à duabus myrtis, ante delubrum Quirini poſitis, nimirum patricia & plebeia. lib. 15. Liu. lib. 1. Plutarch. in Problem. Varro item à murteto. lib. 4. de ling. Lat. Eadem Dea videtur Verticordia dicta, cuius fanum ad metas Murtias fuit, myrteto conſitum, vt eſt in fragmentis Seruij manuſcriptis. Procilius volebat à murcis, id eſt figulis vrceis dici, quòd is locus eſſet inter figulos, ait Varro lib. 4. de ling. Lat. Tertul. Murtiam à Murtio quodam ſtatuario. Feſtus, Murciæ Deæ ſacellum erat, ſub monte Auentino, qui antea Murcus vocabatur. apud eas metas Venus colebatur, & ibi proſtitiſſe meretrices videntur. Apul. l. 6. Metamorph. Si quis à fuga retrahere, vel occultam demonſtrare poterit fugitiuam regis filiã Veneris ancillam, nomine Pſychen, cõueniat retro metas Murtias Mercurium prædicatorem. niſi fortè quis putet id ex eo dictum eſſe quòd præco poſt metas Murcias ſtaret, qui victores pro-

nuntiaret. Sellæ curuli proximè sacellum Murciæ locus erat, vnde spectabant magistratus, ait Festus. Sed & Consi ara ad metas Murtias fuit, authore Tertull. Pub. Victor, ara Cõsi ad metas ad Septẽtrionem, erátque ea defossa, sicut & ipse Consus Deus. ædem ipsam Consi subterraneam facit. Ad Septemtrionem quoque fuit Larium ara iuxta metas. Item ara potentium & valẽtium Deorum, ait Pub. Victor. eos Tertullianus Samothracas vocat. ibidem fuit ædes Mercurij, authore Festo. quare Apuleius Mercurium prædicatorem ad eas metas ponit. Meta sudans apud Senecam epist. 56. Romæ ad metam sudantem tibias & tubas experiuntur. ea fuit in decima regione vrbis, vbi templum Pacis. Fuit & alia meta sudans in quarta regione apud P. Victorem.

De forma metæ.

Cap. XXIIII.

Metæ fuerunt κωνοειδεῖς; id est orbiculatæ, ad instar coni, & rotundæ ad cupressi formam. Ouid. 10. Metam.

--- *metásque imitata cupressus.*

interpres Sophoclis in hæc verba, ὑπ' αὐτὴν ἐσχάτην στήλην ἔχων· στῆλαι, ait, κυβοειδεῖς λίθοι ἐπιγράμματα τινῶν ἔχοντες· ἐσχάτην δὲ λέγει, ἐπεὶ καὶ ἄλλαι ἦσαν ἐν μέσῳ τοῦ δρόμου. id est, metæ sunt lapides cubi instar rotundi, epigrammata quorũdam habentes. vltimam verò metam dicit, quia aliæ erant in medio cursu. Erant quasi turbines inuersi, aut strues πυραμοειδεῖς, vnde & pyramis, & obelus à Cedrino dicuntur. Axes gemini à veteri poeta, & in Circo Constantinopolitano pro meta fuit obeliscus. Ipsæ metæ à solo ad verticem tribus quasi sulcis æquali spatio distinguebantur vndique, vt metas tres simul commissas & arctissimè coniunctas arbitreris. In eam rem locus est Cassiodori meo iudicio difficilimus, cui lucem dabo. lib. 3. variar. c. 51. Ipsæ verò metæ secundum zodiacos decanos ternas obtinẽt summitates, quas ad instar Solis celeres quadrigæ peruagantur. Zodiaci enim singulis signis Ptolomæus tres decanos attribuit, id est tres regiones quę singulæ sunt 10. graduũ, per quas Sol & reliqui planetæ ferũtur. Vt igitur singula zodiaci signa tribus decanis pari singulis interuallo notantur, ita & singulæ metæ tribus quasi sulcis diffindeban-

tur, qui ſinguli æquali ſpatio à ſe inuicem abeſſent, quaſi tres obeliſci arctiſſimè cõmiſſi ac coniuncti eſſent: & ſicuti ſingulos decanos pari ſpatio Sol decurrit, ita circum illos ſulcos aurigæ pari interuallo ferebantur. Cæterùm Claudius inauratas metas, carceres marmoreos dedit, quæ vtraque & tophina, & lignea antea fuerant, ait Sueton. in Claudio cap. 21.

De ſpina Circi.

Cap. XXV.

TOtum illud ſpatium, quod à primis metis ad vltimas fuit, intermetium dicitur in gloſſis veteribus, τὸ μεταξὺ τῶν καμπτήρων. id eſt, illud quod intermedium eſt inter vtramq; metam. Corippus dixit,

Et ſpatium mediæ quà ſe via pandit arenæ.

πέλμα Cedrino. à Latinis ſpina, quòd ad inſtar ſpinæ dorſi produceretur per campum Circi, qui per initia latior, ſub finem anguſtior fuit: vt Sidon. in Narbone. Caſſiodor. lib. 3. epiſt. 51. Spina, inquit, infelicium captiuorum ſortem deſignat, vbi duces Romanorũ ſupra dorſum hoſtium ambulãtes, laborum ſuorum gaudia per-

ceperunt. Hoc equidem eò dictum interpretor, quòd expreſſæ eſſent in ſpina Circi tabulis & picturis populi Romani victoriæ: aut certè quia Conſtantinopoli & Romæ deſidente Repub. hoſtes victi in Circo triumphabantur, vt è Zonara in Iuſtiniano diſces, vbi Belliſarij triumphum in Circo deſcribit. idem in Heraclio. & Diaconus lib. 21. per dippium eos in Circo pompauit. Spina igitur totum illud ſpatium fuit inter vtramque metam (ait vetus interpres Iuuen. ſat. 6.) vbi ſæpe harioli ſedebant.

De forma decurſionis.

Cap. XXVI.

IN decurſione ſtadij varijs locis ac temporibus varia ratio ſeruata eſt. Romæ res ſic acta. Certamen primum quadrigarum fuit (cui pompa viam ſemper præibat) & bigarum & ſingulatorum, quod & Olympiæ factitatum eſt. duo Romæ ab antiquitate infima petita, diu multúmque obtinuerunt: alterum de trigis heroici têporis, quod genus apud Græcos exoleuit. Duos enim equos iunctos, quomodo bi-

gæ iunguntur, tertius funarius loro deuinctus consequitur, quem παρήορον veteres dixere, id est suspensum. alterum in Græcia, cùm dijs prisco more faciunt, nostro sæculo tenet, vt aliqui se inijciant, & interserant in currus, vt confecto equestri certamine, pedibus ipsi currant. Cùm enim curule certamen finitum est, desilientes è curribus ij qui vehuntur prope aurigas, quos poëtæ sessores & parabatas dicunt, Athenienses apobatas, stadium corripiunt, cursúque pedites cõtendunt. Cùm autem cursus equitum finem ceperit, in Circum cursores pedites & Athletæ inducuntur. hæc è Dionys. lib. 7. sub finem. λοιπὸν δὲ ἔστι μοι καὶ περὶ τῶν ἀγώνων, οὓς μετὰ τὴν πομπὴν ἐπετέλουν, ὀλίγα διελθεῖν, & cæt. Paucula tibi annotabo. συνωρίδας vocat bigas ἀζεύκτους ἵππους, equos iniuges singulatorum. τὰ τρίπολα τῶν ἁρμάτων (lege τρίπωλα) id est trigas. παρήορον ἀπὸ τοῦ παρηωρῆσθαι καὶ συνεζεῦχθαι dici vult, quia fune tertius equus funalis ad duos alios equos recto temone iunctos adiũgeretur, & quasi suspẽderetur. Quod de cursoribus peditibus subiungit, notauit Plinius lib. 7. cap. 20. Nunc quidem in Circo quosdam cursores 160. millia pas-

suum tolerare non ignoramus; neque enim tantùm fuit equorum cursus, sed & hominum, vt in Olympia. Suetonius cap. 43. in Augusto. in Circo aurigas cursorésque & confectores ferarum. addo, victos interdum populi clamore in stadium redijsse. Iactatis enim togis populus eos reuocabat. Ouid. lib. 3. amor. eleg. 2.

Iámque patent iterum reserato carcere postes;
Nunc saltem supera.

Etiam inter oppugnandum oppida Romani ludicrum hoc vsurpabant. Liuius lib. 44. p. 335. mos erat nondum hac effusione iuducta bestijs omnium gentium complendi, varia spectaculorum conquirere genera, nec semel quadrigis, semel desultore misso, vix vnius horæ tempus vtrumque circulum complebat. Aurigæ verò ita victoriæ studiosi fuere, vt sæpe magicas artes aduocarēt. Ammian. Marcell. lib. 18. ad aurigam confugit audentem omnia, eúmque vt veneficum curat vrgeri. Arnob. lib. 1. aduerſ. gent. magicis artibus in curriculis equos debilitare, incitare, tardare. Cassiodor. l. 3. epist. 51. frequentia palmarum eum dici faciebat maleficum, inter quos magnum præconium videtur esse ad talia crimina peruenire.

necesse

necesse est enim ad peruersitatem magicarum referri, quando victoria equorum meritis non potest applicari. Hieronym. in vita Hilarionis. hic itaque æmulo suo habente maleficum, qui dæmoniacis quibusdam imprecationibus huius impediret equos, & illius incitaret, carcerem, repagula, stabulum, equos suos, aurigas, rhedam aspersit aqua Hilarionis, is qui Circenses equos alebat.

De agitatorum industria.

Cap. XXVII.

Bonis equis vti, fortunæ erat aut gratiæ, docilib' industriæ, peritis vsus & exercitationis, quā in Olympia exigebant Hellanodicæ, his verbis, εἰ πεπόνηται ὑμῖν ἐπαξίως τοῦ ἐς ὀλυμπίαν ἐλθεῖν, καὶ μηδὲν ῥαθυμὸν, μηδ' ἀγεννὲς εἴργασθε, ἴτε θαῤῥοῦντες. id est, si labore vestro consecuti estis, & merito in Olympiam intrare, & nihil desidiosum aut ignobile egistis, ite fidentes. Isthmijs dicebant, ἴτε ἐς τὸ στάδιον, καὶ γίγνεσθε ἄνδρες οἷοι νικᾷν. ite in stadium, & estote viri, quales vincere possunt, ait Philostrat. lib. 5. Apollonij. Boni agitatoris fuit,

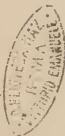
non effuſo impetu temerè per Circum ferri, ſed vim equorum diſpenſare, & in fructum ac commodum impendere: vbi flagello & incitatione opus erat, incitare; vbi moderandũ, moderatione vti, ad metam flectere nec offendere, naufragium ab aduerſarijs, aut à meta, aut à ſe cauere. Cùm enim in omnibus certaminibus arti locus eſſet, maximè tamen in Circo, ait Euſtath. in Iliad. Ψ. εἶτα πιςούμενος ἐπαγωγικῶς διὰ δρυτόμου καὶ κυβερνήτου καὶ ἡνιόχου, καὶ πάντα βουλῇ καὶ τέχνῃ κατορθοῦσθαι. Fidem faciens Neſtor per inductionem frondatoris, magiſtri nauis, aurigæ, omnia conſilio & arte bene ſuccedere. Artem epigr. Græca σοφίαν vocant. l. 5. anthol.

> πρεσβὺς ὅτι σφριγόωντας ἐν ἱπποδάμῳ πλέον ἀλκᾷ
> νικήσας, γεραρὸς δ' ὢν νέος ἐν σοφίᾳ.

quia ſenex vincens iuuenes laſciuientes magis virtute domandi equos, & glorioſos, iuuenem in hac oſtendens te eſſe. τοῦτο γέρας σοφίης μνῆμα καὶ ἠνορέης. hoc præmiũ eſt monumentũ ſapientiæ & roboris. Ælianus lib. 2. variæ hiſtor. c. 27. Aniceris Cyrenæus voluit artis ſuæ ſpecimen Platoni dare. ζεύξας οὖν τὸ ἅρμα περιήλασεν ἐν ἀκαδημίᾳ δρόμους παμπόλλους, οὕτως

ἀκειϐῶς φυλάττων τοῦ δρόμου τὸν στοῖχον, ὡς μὴ παραβαίνειν τὰς ἁρματροχίας, ἀλλ᾽ ἀεὶ κατ᾽ αὐτὸν ἰέναι. id eſt, iuncto curru multos curſus circumequitauit, adeò exactè ſeruãs verſum curſus, vt non diſcederet ab orbitis, ſed ſemper eodem tenore iret. Magnũ certè ſpecimen artis & nõ pœnitendum, ſi non apud Platonem, ſtudium agitatorũ in ipſo curriculo apparebat cùm ſe attollerent, deprimerent, inflecterent, voce & flagello equos accẽderent, quod expreſſit appoſitè Virgil. 3. Georg.

Iámque humiles, iámq; elati ſublimè vidẽtur
Aëra per mediũ ferri, atq; aſſurgere in auras,
Nec mora nec requies.

Homer. 23. Iliad.

οἱ δ᾽ ἅμα πάντες ἐφ᾽ ἵπποισι μάστιγας ἄειραν,
Πέπληγον θ᾽ ἱμᾶσιν, ὁμόκλησάν τ᾽ ἐπέεσσιν.
Ἐσσυμένως οἱ δ᾽ ὦκα διέπρησσον πεδίοιο.

id eſt, illi autem omnes ſuper equos flagella ſuſtulerunt, & loris cædebant voce animantes cum impetu. Illi autem velociter per campum currebant. Videres eos pronos & anhelantes in ipſa iuga pẽdere, aut in axes ipſos referri, vt curſum equorum adiuuent. Sidonius,

Inſtant verberibus ſimul regentes,
Iámque & pectora prona de couino

Extenſi rapiuntur, & iugales
Trans armos feriunt vocante tergo,
Nec cernas citò cernuos magiſtros,
Temones mage ſufferant an axes.

Statius lib. 6.

-- Nunc auidi prono iuga pectore tangunt,
Nunc pugnante genu preſſis duplicantur habenis.

quibus verbis indicat eos pectore aut iugū aut genua ſua tetigiſſe. Virg. 5. Æneid.

Nec ſic immiſſis aurigæ vndantia lora
Concuſſere iugis, proniq; in verbera pendent.

tertio Georg.

--- Illi inſtant verbere torto,
Et proni dant lora, volat vi feruidus axis.

De ſepteno ſpatio ad metas.

Cap. XXVIII.

Sine cōtrouerſia eſt, aurigis metas ſepties fuiſſe circumagendas inoffenſo curſu, vt victores renuntiarentur. Pindarus & eius Scholiaſtes, ſacris certaminibus duodecies metam obeundam aſſerunt. ode 3. Olymp. ſtrop. 3. τῶν νιν γλυκὺς ἵμερος ἔσχε δωδεκάγναμπτον περὶ τέρμα δρόμου ἵππων φυτεῦσαι. quarum arborum eam dulce de-

ſiderium cepit, vt circa 12. flexus habẽtem metam curſus equorum flecteret. δρόμους lego. Controuerſum tamen eſt, an eadem meta ſepties luſtranda eſſet, an 7. metæ ſepties flectendæ. Dubitationi anſam dedit Caſſiodorus l. 3. variar. c. 51. ſeptem, inquit, metis omne certamen peragitur in ſimilitudinem hebdomadis reciprocæ. In hebdomade certè ſol idem eodem ſpatio ſeptenos dies, non eoſdem ſed diuerſos circumagit. Adde quòd in Græcia 7. metæ curſu ambiendæ vno ordine fuerunt, vt quidam putant: qui tamen ex Electra Sophoclis argui poſſunt, vbi de ἐσχάτῃ στήλῃ, id eſt de extrema meta agẽs, ait eandem ſepteno circuitu circumactam.

ἐκ δ' ὑποστροφῆς
τελοῦντες ἕκτον, ἕβδομόν τ' ἐπὶ δρόμον.

id eſt, ex reuerſione & occurſu conficientes ſextum & ſeptimum curſum circa eãdem metam. quanquam in media arena plures metas orbiculatas fuiſſe eo loco tradit interpres vetus. Calliſthenes in Alexandro certamen Olympicum plures metas habuiſſe teſtatur, quæ flecti & circumagi deberent. ait enim, πρῶτον καμπτῆρα, δεύτερον καὶ τρίτον, καὶ τέταρτον παρέκαμπτον. id eſt, primam metam, ſecundam,

tertiam, & quartam circumflectebant. niſi quis eo loco χαμπτῆρα, non pro meta, ſed pro flexione accipiat, vt Caſſiodorus, quod malo. In Græcia igitur fortè plures metæ fuere, Romæ vnam ſepteno circuitu flectendam demõſtrabo. Sed primùm omnium hic mihi nota, flexionem illam ſpatium vocari. Seneca epiſt. 30. quomodo manifeſtior notari ſolet agitatorum lætitia, cum ſeptimo ſpatio metæ appropinquant. Diſertiſſimè Cedrinus, p. 139. οὐ πλέον δὲ τῶν ἑπτὰ κύκλων, οὓς σπάτια οἱονεὶ στάδια καὶ μίσσους ἀντὶ τοῦ ἄθλους περὶ τὴν πυραμίδα, ἣν νῦν ὄβελον καλοῦσι, διεπληκτίζοντο οἱ ἀγωνισταὶ, διὰ τὸ τοσούτους εἶναι πλανητῶν πόλους. id eſt, non amplius quàm 7. circuitus, quos ſpatia velut ſtadia & miſſus circum metam, quæ nunc obeliſcus dicitur, conficiebant aurigæ, quòd totidem eſſent erronum cæli. Cum eo ſentit Iſidorus l. 17. ſeptem ſpatia currunt quadrigæ ob 7. planetas, quorum finis eſt creta. Seneca l. 4. epiſt. agitatorum lætitia, cum ſeptimo ſpatio palmæ appropinquant. Lactant. l. 7. Inſtit. quoniam decurſis propoſiti operis ſeptem ſpatiis, ad metam prouecti ſumus. Propertius diſertè metam eandem ſepties luſtratam oſtendit. l. 2. e. 15.

Aut priùs infecto depoſcit præmia curſu,
Septima quàm metam triuerit ante rota.

Auſonius epitaphio equi.

Proſphore clamoſi pannoſa per æquora circi,
Septenas ſolitus victor obire vias.

ita lege. Caue referas ad ſeptenum ſpatium p. 379. illud Xiphilini in Commodo. μελλόντων δὲ τὸ ἕβδομον τῶν ἵππων ἀγωνίσασθαι. ſub Cleandro. id eſt, cum equi ſeptimùm certaturi eſſent, id eſt ſeptima vice carceribus emittendi. Ouid. in halieut.

Seu ſeptem ſpatijs Circo meruere coronam.

Domitianus tamen quò faciliùs centum miſſus peragerentur, non ſepties metas, ſed quinquies modò flecti voluit, vt Sueton. c. 4. Domiti. vnde ſeptena illa ſpatia ad metas vltimas in funda Circi euoluta eſſe liquet. Quorſum igitur metæ primæ? ad ornatum Circi. Sidonius in Narbone.

Quinto circite non volens ſequentum
Pondus ferre prior retorquet axem,
Quòd velocibus imperans quadrigis
Exhauſtos ſibi ſenſerat iugales,
Iam ſexto reditu perexplicato,
Iámque & præmia flagitante vulgo.

hinc eſt quòd Varro apud Gellium, lib. 3. cap. 10. vult curricula ludorum Circen-

ſolēnia eſſe: ſeptimo ſpatio ad metā confecto victor ſtetit ad eandem metam quā ſepties obierat, vbi victor renuntiabatur, vt Solinus c. 57. indicare videtur. Ingenia equorum & Claudij Cæſaris Circenſes probarunt, cum effuſo rectore quadrigæ curſus æmulos non minus aſtu quàm velocitate præuerterent, & poſt decurſa legitima ſpatia ad locum palmæ ſponte conſiſterent, velut victoriæ præmium poſtularent. Plinius lib. 8. cap. 42. hoc idem narrans, peracto legitimo curſu ad metam ſtetere. Vnde aliquis conijciat, victores ad eandem metam quam luſtrauerant, renūtiatos. Tamen Ambroſius in Pſalmum 118. Serm. 5. oſtendit eos cōfectis ſeptem ſpatijs ad metas primas recurriſſe, vt illic renuntiarentur victores, & coronarentur. quod verū eſt. ait enim, pantomimum aſpicis, vanitas eſt: luctantes aſpicis, vanitas eſt, quia cernis eos de viridi luctantes coronari. equos currentes aſpicis, vanitas eſt. recurſus ipſe te doceat quia vanè currunt, qui non directum conficiunt iter, obliuiſcentes ſuperiora, & ea quæ poſteriora ſunt appetentes. Idipſum colligi poteſt ex iis quæ Philo ſcribit p. 201. ἑξῆς δὲ πνεῦμα ἀναστρέφον ἐφ᾽ ἑαυτό. ἄρχεται μὲν γὰρ

ἀπὸ τῶν μέσων ἐπὶ τὰ πέρατα τείνεσθαι. ψαύσαν δὲ ἄκρας ἐπιφανείας ἀνακάμπτει πάλιν ἄχρις ἂν αὖθις ἀφίκηται τόπον, ἀφ' οὗ τὸ πρῶτον ὡρμήσθη. id est, deinceps spiritus est rediens in idipsum. incipit enim à mediis ad fines tendere: cùm autem attigerit summam superficiem, reflectit se iterum, donec rursum venerit in locum, vnde primùm erupit. Sed & apud Homerum l. 23. Iliad. & Virg. l. 5. Æn. Stat. l. 6. Thebaid. redeunt victores ad carceres vt coronentur. Certè diaulodromi paulisper ad metas quas attigerant morabantur, vt respirarent, ac resumto spiritu rapidiùs recurrerent ad carceres. Isidorus Pelusiota. ὥσπερ γὰρ ἐν τοῖς σταδίοις στάσις καὶ ἐφηρέμησις τὴν ἐναντίαν τίκτει κίνησιν· εἰ μὴ γὰρ σταίη, οὐκ ἂν εἰς τοὐναντίον χωρήσειεν. De agitatoribus Olympicis clarè Pausanias l. 2. Eliac. Phidolæ equam excusso domino cursum continuasse, metam, vt decuit, circum obiisse, audito tubæ sono, qui post vltimum flexum dabatur, ad Hellanodicas recurrisse, ibíque constitisse. Certè in Circo Romano euoluto ad metã sexto spatio, palmam victori populus flagitabat. Sido. in Narb.

Iam sexto reditu perexplicato,
Iámque & præmia flagitante vulgo.

De flexione metæ.

Cap. XXIX.

Flexio ad metam à Tzetze & Callisthene καμπὴ & καμπτηρία, à Chrysostomo κάμπτος, à Pacuuio καμπτὴρ dicitur; à Cicerone flexus, orat. pro Cælio. In hoc flexu ætatis. Ars autem omnis & industria aurigæ in eo fuit, vt tutò, scienter, promptè, sinisteriore gyro metã circumageret, in quo periculum fuit ne vel allisæ ad metam rotæ effringerentur, si propiùs in sinistrum flecteret; vel ne dexterior lõgiùs à meta ad podium recederet. quod vtrumque peccatum notat in aurigis Sidon. in Narbone:

Hic compendia flexuosa metæ
Vnas dum premit incitatus à te,
Elatas semel impetu quadrigas
Iuncto non valuit plicare gyro,
Quem tu quòd sine lege præteriret,
Transisti remanens, ab arte restans.

Id est, ille cùm inhibere cursum quadrigarum non posset, longiùs abductus est, & sine lege præteriit metas: tu artis scientia manens ac resistens, metam circuisti. Deinde subiicit alterius peccatũ alterum.

Alter dum popularitate gaudet,
Dexter ſub cuneis nimis cucurrit.

Hanc flexionis peritiam attigit Virgil. Æneid. 5.

Hîc viridem Aeneas frondenti ex ilice metã
Conſtituit, ſignum nautis pater, vnde reuerti
Poſſent, & longuos vbi circũflectere curſus.

Statius 6. Thebaid.

Flectere ſi poſſet circum compendia metæ.

Ars ſub finem ſepteni ſpatij maximè ſpectabatur. Sophocl. in Electra.

ἤλαυνε δὲ ἔσχατος μὲν, ὑστέρας δ' ἔχων πώλους
ὀρέστης, τῷ τέλει πίστιν ἔχων.

id eſt, agitabat vltimus Oreſtes poſtremos habẽs equos, ſpem ſuam in fine curſus ponens. Sidon. Narbone.

Tu conamine duplicatus ipſo
Stringis quadriiugos, & arte ſumma
In gyrum bene ſeptimum reſeruas.

Et certè periti aurigatores per initia ſtadij moderabantur equis ſuis, vt in ſeptimum gyrum vim equorum integram reſeruarent: ſuſtinebántq; equos, cùm ad finem venirent. Cic. l. 4. Academ. Ego enim vt agitator callidus, priuſquàm ad finem veniam, equos ſuſtinebo. Lucil.

Suſtineat curſum vt boni ſæpe agitatores,
equóſque.

vnde apud Silium.l.16.

At quîs interior cura, & prudentia circi
Altior, effusas primo certamine voces
Damnare, & cassus longè increpitare querelis
Indispensato lassantem corpora nisu.

Reseruabant igitur se in septimum maximè cursum, & hinc fortasse est quòd Symmachus dixit, eum qui sorte extremus emitteret equos, priore potiorẽ esse, quia cæteros præ oculis habens, videret quod iter commodius esset, vim equorũ & impetum quomodo dispensaret, nec in periculum frangendi currus veniret. quare identidem respectabant post tergum, ne imprudentes à sequentibus opprimerentur. Plaut. Menæchmis: næ tu esses agitator probus, ne te vxor sequatur respectas identidem. Si metam axis attingeret, naufragium in Circo fiebat. Nonnus. p. 612. Dionys.

ἀλλὰ λίθον πεφύλαξο, μὴ ἄξονι νύσσαν ἀράξας
ἐν ἐνὶ δηλήσαιο καὶ ἅρματα, καὶ σέθεν ἵππους.

id est, sed caue tibi à lapide, ne axe metam stringens, vno ictu lædas currus, & equos tuos. apud Homerum l. 23. Iliad. Nestoris præcepta ad filium hæc sunt.

τῷ σὺ μάλ' ἐγχρίμψας ἐλάαν σχεδὸν ἅρμα καὶ
ἵππους,

αὐτὸς δὲ κλινθῆναι ἐϋπλέκτῳ ἐνὶ δίφρῳ,
ἦκ' ἐπ' ἀριστερὰ τοῖιν. ἀτὰρ τὸν δεξιὸν ἵππον
κένσαι ὁμοκλήσας, εἶξαι τε οἱ ἡνία χερσίν.
ἐν νύσσῃ δέ τοι ἵππος ἀριστερὸς ἐγχειμφθήτω,
ὡς ἄν τοι πλημνή τε δοάσεται ἄκρον ἱκέσθαι
κύκλου ποιητοῖο, λίθου δ' ἀλέασθαι ἐπαυρεῖν.

id est, cui tu appropinquans age propè currum, & equos, ipſe autem inclinare in curru affabrè facto, aut ad læuam horum. Cæterùm dexteriorem equum ſtimulato, hortans voce, & ei laxato habenas. ad metam autem læuus equus tibi appropinquet, donec modiolus videatur tibi ad ſummum venire circuli affabrè facti; & lapidem fuge attingere, ne equos vulneres, & rumpas currus. Sophocles in Electra Oreſtem ait naufragium feciſſe, quòd interior equus ad metam alliſiſſet:

ἔπειτα λύων ἡνίαν ἀριστερὰν
κάμπτοντος ἵππου λανθάνει στήλην ἄκραν
παίσας· ἔθραυσε δ' ἄξονος μέσας χνοάς,
κἀξ ἀντύγων ὤλισθε.

id eſt, Oreſtes poſtea ſoluens habenas ſiniſteriores flectente ſe equo imprudens ferit ſummam columnam: rupit autē axis mediam fiſtulam quæ ſubit in modiolum, & ex orbe cecidit. Apud Homerum & Nonnum ſiniſterior equus erat interior,

& ad metam propiùs ferebatur, ideóque dexteriores habenæ aliquantulum erant laxandæ. Nonnus, p.742.

> δοχμώσας ὅλον ἵππον ἀριστερὸν ἔγχυθι νύσσης
> δεξιτερὸν κάμψειε παρειμένοιο χαλινοῦ.

id eſt, incuruans totum equum ſiniſteriorem propè metam, flecteret dexteriorem laxatis habenis. eodē pertinent illa Theocriti Idyl.31.

> ἵππους δ' ἐξαλάασθαι ὑφ' ἅρματι, καὶ περὶ νύσσαν
> ἀσφαλέως κάμπτοντα, τρόχῳ σύριγγα φυλάξαι.

Equis proſpicere vt periculum vitent ſub curru, & circum metam tutò flectentem rotæ modiolum cuſtodire docebat Amphitruo Herculem filium ſuum. Huc reſpexit Cic. pro Cælio: In hoc flexu ætatis fama adoleſcentis hæſit ad metas. In flexione igitur metæ ſiniſterior equus fuit interior, qui breuiori gyro metam circum ageret; dexterior laxioribus habenis, ſpatióque remotiori ferebatur. Silius l.16.

> *Sed læuo interior ſtringebat tramite metam.*

hoc vult Horat. Sat.6.l.2.

> *--- Seu bruma niualem*
> *Interiore diem gyro trahit.*

5. Æneidos.

-- Dum proram ad ſaxa ſuburget
Interior, ſpatióque ſubit Sergeſtus iniquo.

Interiorem ſiniſteriorẽ vocat. 11. Æneid.

--- Magnúmque agitata per orbem
Eludit gyro interior.

Cicero 2. Academic.

Nam curſu interiore breui conuertitur orbe.

vides interiorem, ſiniſteriorem, ac breuẽ in idem incidere. Non enim cùm è carceribus erumperent, ita currebãt, vt metam quæ ſub finem circi fuit medio in loco & pari interuallo ad vtrumque podium haberent ad dextram, ſed ad ſiniſtram, propiúſque in curſu accedebant ad dextrum podiũ quàm ad ſiniſtrum. Apud Ouid. 3. Amorum. ep. 2. admonet fautor aurigam ſuæ factionis, vt interiore gyro flectat.

Me miſerum metam ſpatioſo circuit orbe,
Quid facis? admoto protinus axe ſubi.

& infra.

Nunc ſtringam metas interiore rota.

Item,

Tende precor valida lora ſiniſtra manu.

Longior in hac flexione ſum, quia video viros eruditos in alia omnia hoc loco diſceſſiſſe: ſed audiant Senecam l. de tranquillitate. non in curſu tantùm, circíque certamine, ſed in his ſpatiis vitæ interiùs

flectendum est. Neque tamen nescio interiorem aliquando pro dexteriore sumi; quomodo poëta exaudiendus est,

Et medius iuuenum non indignantibus illis
Ibat, & interior si comes vnus erat.

id est, si duo essent in comitatu, medius erat vt honoratissimus: si vnus tãtùm, erat interior & dexterior, qui minus honoratus erat, quasi præambulo à læua dignioris, eiúsque latus tegebat, vt Horat. loquitur,

Visne tegam spurco damæ latus.

verè igitur inter ambulandum dexterior erat interior, sinisterior exterior: at in Circo dexteriores à meta abibant, & ad podium tendebant, quod infimos gradus coronamento quodam pinnísque murorum vallabat, sinisteriores ad metam. Sidonius Narbone:

Curæ est id mediis, vt ille primus
Pressus dexteriore concitatu,
Partem si patefecerit sinistram,
Totas ad podium ferens habenas,
Curru prætereatur intus acto.

Lucanus l.8. disertè.

Nec sic moderator equorum
Dexteriore rota læuum cùm circuit orbem,
Cogit inoffensæ currus accedere metæ.

Opponi

ꝑponi poteſt locus è Solino, c. 57. ex-
ſſo quoque auriga, Ratumenam nomi-
bant, relicto certamine ad Capitolium
adriga proſiluit, nec antè ſubſtitit, quã-
et obuiis occurſibus impedita, quàm
rpeium Iouẽ trina dextratione luſtraſ-
. Non opus alio reſpõſo, quàm eo loco
meta nõ agi, & nos fateri dexteriorem
circuitu fuiſſe intimum, & propiùs ad
rpeium Iouem acceſſiſſe, ſed hoc pro
onſtro fuit.

De naufragio Circi.

Cap. XXX.

N Circi voluptate nihil oculis gratius
fuit, quàm cùm equi currúſque naufra-
um facerent. Demoſth. in erotico, πολ-
ῶν θρυλλȣ́ντων ὡς ἐν τοῖς ἱππικοῖς ἀγῶσι,
ίςην θέαν παρέχειν τὰ ναυαγȣ̃ντα. id eſt
ultis dicentibus quòd in curulibus cer-
minibus pulcherrimũ ſpectaculum præ-
ẽt currus fracti & naufragi. Naufragium
ud aut ad metam fiebat cùm deterge-
ntur rotæ ad ſaxum, aut in ſpina Circi,
ìm currus & equi fortè inter ſe concur-
erent, & quaſi arietarẽt. De naufragio ad

metam in Oreſte Sophoclis exemplum modò recitauimus. de incurſu equorum in equos, Sil.l.16.

Donec confiſus primæuæ flore iuuentæ
Durius obliquum conuerſus pronus habenis
Oppoſuit currum, atq; euerſum propulit axem
Atlantis ſenio inualidi.

ſubiungit:

--- Perfracto voluitur axe
Cernuus, ac pariter fuſi miſerabile campo
Diſcordes ſternuntur equi.

Rem ex Calliſthene non vulgatam hoc loco ſubiiciam, vt Alexandri ſcientiam in aurigatione recognoſcas : οἱ μὲν ὑστεροῦντες ἠτόνησαν τῶν ἵππων λειποψυχησάντων, πεσόντων τῶν πρῶτον ἐλαυνόντων ὑπ' ἀλλήλων, ἀλέξανδρος συνεχώρησε νικόλαον παρελθεῖν αὐτὸν· ὁ δὲ νικόλαος ἤλαυνε πρῶτος. μετὰ δὲ δύο καμπτῆρας σφονδυλίζει ὁ δεξιὸς ἵππος τοῦ νικολάου ἐπὶ τῷ ἅρματι τῷ πρώτῳ πεσόντι, καὶ συμπεσόντων τῶν ἵππων καταπίπτει ὁ νικόλαος, στεφανοῦται δὲ ὁ ἀλέξανδρος, καὶ διαβαίνει τὸν νικητήριον ἐστεμμένος. στεφανοῖ γὰρ αὐτὸν ὀλύμπιος ὁ βραβεὺς τὸν κότινον στέφανον παρὰ τῷ ὀλυμπίῳ διΐ, καὶ λέγει αὐτῷ ὁ τοῦ διὸς μάντις, ἀλέξανδρε προμηνύει σοι ὁ ὀλύμπιος τὸν κότινον στέφανον παρὰ τῷ ὀλυμπίῳ διΐ. θάρσει ὥσπερ νικόλαον ἐνίκησας, οὕτως πολλοὺς νικήσεις ἐν πο-

λοις. ὁ δ' ἀλέξανδρος λαβὼν τὴν κληδόνα
ότην ἔχαιρεν. id est, Illi quidem tardiores
fecerunt cùm eorum equos ſpiritus de-
ſeret, & ij qui priori loco currebant in ſe
ituò incurrentes cecidiſſent; Alexan-
r paſſus eſt Nicolaum anteuertere: Ni-
laus autem primus agitabat. poſt duo
atia confecta offendit dexterior equus
icolai ad currum, & cùm prior equus
cidiſſet, alijque cum eo, cecidit & Ni-
laus. Coronatur autem Alexander, &
nſit per ſtadium victorum more coro-
tus, (legerem τὸ νικητήριον, niſi τὸν νικη-
ριον ſubaudias στέφανον) Coronat autem
Olympius iudex apij coronâ apud Io-
m Olympiũ, & dicit ei vates Iouis: Ale-
nder, denuntiat tibi Olympius apij co-
nam apud Iouem Olympium: confide
er Olympium dantem coronam acci-
o eum qui Olympijs præerat, deſigna-
r ac iudex) vt viciſti Nicolaum, ſic mul-
s vinces bello. Alexander hoc omine
tus abijt. Romæ quidem cùm equorum
rigarúmve vitio currus fracti eſſent, alij
amore populi depoſcebantur. Plut. in
ylla. ἐκκρούσαντες ἅρματα μετὰ γέλωτος
μαῖοι, ἄλλα ᾔτουν, ὥσπερ εἰώθασι ἐν ταῖς θεα-
ικαῖς ἱπποδρομίαις. id eſt, cùm euertiſſent

currus Romani cum riſu, alios petebant, vt ſolent curulibus ſpectaculis, quod vſu veniebat aurigis qui bonitate equorum freti ad tria aut quatuor præmia aſpirarēt. alios enim currus quibus compararentur depoſcebāt. Ex compoſito currus aduerſæ factionis aurigæ euertere conabantur, eo maximè loco vnde ſedens ſpectaret Imperator. Chryſoſt. ſermone de humanitate: Aurigæ, inquit, prætercurſo totius populi theatro, contendunt eo loci aduerſariorum currus ſubuertere, vbi regem viderint ſedentem, & vnum oculum tot vultibus digniorem putant. In eam rem plura pete ab Homero, l. 23. Statio l. 6. Silio l. 16. Virgilio l. 5. de caſu curſorum, & nauium errore, ac naufragio. Hoc interim adiuuo ex Sidonio in Narbone:

Hic te incautiùs aſſecutus hoſtis
Tranſuerſum venit impudens in axem.
Incuruantur equi, proterua crurum
Intrat turba rotas, quatérque terni
Arctantur radij, repleta donec
Interualla crepent, volubiliſque
Frangat margo pedes: ibi ipſe quintus
Curru præcipitatus obruente
Montem multiplici facit ruina
Turpans prociduam cruore frontem.

Siqui fortè curru excuſſi ac obtriti eſſent,
imo aprugno ſanabantur, ait Plin. l. 28. c.
7. cinerem aprugni fimi reuerentiores ex
qua bibunt, & Neronem hac potione
ecreari ſolitum, cùm ſic quoque ſe triga-
io vellet approbare.

De aſperſione equorum.

Cap. XXXI.

CVrſu confecto equos ſudore obli-
tos halantéſque ſpiritu mox requie-
o, ac ſedato aquæ aſperſione reficiebant.
tat. l. 4. Thebaid. Alpheum in Olympia
idorem equis abluiſſe ait,

--- *Et Eleis auriga laboribus actos*
Alpheo permulcet equos. ---

pud Callimachum Minerua puluerem
xcutit equis fumantibus, inde aquis
Oceani eos lauat. ſic in hymno Palladis.

οὐ πάς' ἀθηναία μεγάλως ἀπενίψατο πήχεις,
πρὶν κόνιν ἱππείαν ἐξελάσαι λαγόνων.

l eſt, non antè Minerua ingentes cubi-
os lauat, quàm puluerem ex equorum la-
ere deterſerit; αὐχένας ἵππων·
λυσαμένη παγαῖς ἔκλυσεν ὠκεανοῦ
ἱδρῶ καὶ ῥαθάμιγγας.

id eſt, colla equorum ſoluens, fontibus abluit Oceani ſudorem & guttas. Oleo inunctos oſtendit Homerus poſt lotionem. Iliad.24.

ἵπποις πολλάκις ὑγρὸν ἔλαιον
χαιτάων κατέχευε, λοέσσας ὕδατι λευκῷ.

id eſt, in iubas equorum effundebat ſæpe humidum oleum, vbi abluiſſet aqua pura. Naſiterna dictum eſt vas illud, quo equos perfunderent, authore Feſto, quaſi vas eſſet trium naſorum. ſic enim Martialis & Iuuenal. anſas vocant. ἀρδάνιον Græcis dicitur, quæ vox latius patet Euſtat. ἀρδάνιον ἀγγεῖον ἐν ᾧ ἄρδουσι καὶ ποτίζουσι τοὺς ἵππους καὶ τὰ θρέμματα. Cortina vas fuit aquæ non perfundendis equis in Circo, ſed ferendæ per cuneos ac vendendæ ſitienti popello. Plau. Pœnolo. Itaque replebo atritate, atrior multo vt fiet, Quàm Ægyptij, aut qui cortinã ludis per circum ferunt. Cortina propriè dicitur lebes veſtibus tingendis Varroni, à forma cortis, vnde cæli cortina Ennio, & tripus Delphicus cortina dicta. cæterùm qui aquam equis ſpargebant non erant infames. ff. lib. 3. lege 4. tit. 2.

De cauea & porticibus Circi.

Cap. XXXII.

CAuea authore Seruio in octauum Æneid. dicitur vbi populus ſpectat. Plautus in Amphitryone. Vt cóquiſitores ſinguli in ſubſellia eãt per totam caueam. Quidam caueam ad theatrum referunt, alij etiam ad Circum. Cicero l. 2. de legib. iam ludi publici, quoniam ſunt cauea, circóque diuiſi. Prudent. l. 1. & 2. Statius l. 6. Thebaid. caueam de Circo dicunt. Erant eæ caueæ fornicatæ, ne qui in ima cauea ſederent, officerent eorum lumini qui in media & ſumma. Caſſiodor. p. 107. caueas illas theatri ſaxis pendentibus abſidatas ita iuncturis abſconditis conueniſſe vt cryptus montis, non arte ſed natura. Amphitheatri cunei ſpeciem oui reddebant, circus in ambitu porticibus extructus erat, & ædificiis ingentibus, vnde populus ſpectaret. De gradibus, cuneis, podio, ſubſellijs, hic aliquid apponerem, niſi Lipſius accuratè eam partẽ exſecutus eſſet. pauciſſima, quæ ille, in alieno ſcilicet argumẽto, non attigit, & ad circum accom-

modata dabo. Sellæ curuli ac magiſtratibus locus ſpectaculo fuit ad metas Murtias. populi corona in ambitu circi, & porticibus per ſubſellia diffundebatur: equitum ac ſenatorum ſubſellia propiùs ad circum accedebant, quàm popularia, quibus anteponebantur, ait Tac. l. 15. quod à Nerone inſtitutum. In ambitu circi ianuæ fuerunt frequētes, quibus in cuneos populo aditus pateret, ait Dionyſius Halycarnaſſeus, lib. 4. Quis autem circum ornarit ſubſellijs, non eſt abſque controuerſia. ante ætatem Tarquinij Priſci nullas ſedes vbi populus ſederet, in ſpectaculis fuiſſe Dionyſius autumat, ſed in tabulatis ſtantes ſpectaſſe, cùm haſtæ oblongæ ſcenis ac tabulis ligneis impoſitæ eſſent, ad æſtum & pluuiam, vt interpretor arcendam, vmbraculis extructis. ſic enim lib. 3. ὁ ταρκυίνιος ἐν ἱπποδρόμῳ πρῶτος ὑποστέγους περὶ αὐτὸν ποιήσας καθέδρας. τέως γὰρ ἑστῶτες ἐθεώρουν ἐπ' ἰκρίων, δορατῶν ξυλίναις σκηναῖς ἐπικειμένων, καὶ διελὼν τοὺς τόπους εἰς τριάκοντα φρατρίας, ἑκάστῃ φρατρίᾳ μοῖραν ἀπέδωκε μίαν, ὥστε ἐν τῇ προσηκούσῃ χώρᾳ καθεζόμενον ἕκαστον θεωρεῖν. id eſt, Tarquinius Priſcus in Circo tectas in ambitum extruxit cathedras. ante id enim tēpus ſtan-

es ſpectabāt in tabulatis, cùm haſtæ vmbraculis & ſcenis ligneis inſiderent, & loca diuidens in 30. tribus, ſingulis tribubus partem vnam attribuit, ita vt quiſque ſuo loco ſedens ſpectaret. Liuius l. 10. paulo aliter. A Tarquinio, inquit, loca diuiſa patribus equitibúſque, vbi ſpectacula ſibi quiſque facerent, fori appellati. Spectauere furcis duodenos ab terra ſpectacula alta ſuſtinentibus pedes. hoc differunt Liuius & Dionyſius, quòd ille ætate Scipionum populo in ſpectaculis data ſubſellia; hic cathedras populo à Tarquinio extructas ait: ille patribus equitibúſque diuiſa loca, hic 30. curijs attributas ſedes. Fori dicta ſunt ea ſubſellia. Feſtus, fori dicuntur circenſia ſpectacula, ex quibus etiam minores forulos dicimus. Virg. 6. Æneid.

--- *Implétque foros.*

id eſt vectorũ ſedes. Liuius l. 45. cùm per circum reueheretur ad foros publicos. Poſt euripũ exædificauit Tarquinius porticus ternis tabulatis tectíſque extructas. è quibus cùm tres eſſent aliæ alijs impoſitæ, quæ planæ fuerunt & ſolum attigerũt, lapideas habuerunt, ſicut in theatris cathedras, modicum à terra elatas. quæ in ſublimi contignatione fuerunt, veluti cœ-

nacula, lignea ſubſellia habuerũt. in idem verò & vnum conueniebant, maioréſque porticus inter ſe deuinciebantur ſub minore, formámque circularem ac concluſam efficiebant, ita vt ex tribus fieret porticus vna, inſtar amphitheatri ſtadiorum 8. quæ 15. hominum millia capere poſſet. reliqua pars laterum minorum ſub diuo ſita carceres habebat. aſſertorem huic rei dabimus Dionyſium l. 3. μετὰ δὲ τὸν εὔειπον ᾠκοδόμηνται στοαὶ τρίστεγοι. τούτων δ' αἱ μὲν ἐπίπεδαι λιθίνας ἔχουσι ὥσπερ ἐν τοῖς θεάτροις, ὀλίγον ὑπαρανεστηκυίας καθέδρας, αἱ δ' ὑπερῷοι ξυλίνας. συνάγονται δὲ εἰς τὸ αὐτὸ, καὶ συνάπτουσι ἀλλήλαις αἱ μείζους ὑπὸ τῆς ἐλάττονος, μηνοειδὲς ἔχουσαι τὸ σχῆμα συγκλειόμενον, ὥστε μίαν ἐκ τῶν τριῶν γενέσθαι στοάν. ἀμφιθέατρον ὀκτὼ σταδίων, ἱκανὴν ὑποδέξασθαι πέντε καὶ δεκαμυριάδας ἀνθρώπων· ἡ δὲ λοιπὴ τῶν ἐλαττόνων πλευρῶν αἴθριος ἀνειμένη, ψαλιδωτὰς ἱππαφέσεις ἔχει. Ad ætatẽ tamen vſq; Tarquinij Superbi circus nihil extra baſim habuit proiecturæ, nullas culcitas aut thoros vbi populus ſub tecto aſſidere poſſet. Tarquinius Superbus omnium primus cubis quibuſdã ac ſegeſtribus ab aëris imbriúmque iniuria tectis cõcludere aggreſſus eſt, ait idem Dionyſius, l. 4. τὸν δὲ ἀμφιθέατρον

ππόδρομον οὐδὲν ἔξω τῆς κρηπῖδος ἔχοντα, πάσαν ὑποστέγοις περιλαβεῖν ἤρξατο. quæ verba mihi dubitationem mouent. dixerat enim l. 3. Tarquinium Priſcum in ambitum circi ſubſellia tecta tribubus triginta poſuiſſe, dixerat tres porticus concluſas & tectas ab eo extructas cum cathedris: quinam igitur extra baſim & crepidinem circi ad Superbi ætatē nulli thori tecti fuerunt? Hæc verba ſic audio, podium à Superbo in circuitum circi cum lectulis poſitum eſſe, tecto vndique comprehenſum. In ipſa enim crepidine & baſi circi vbi podium fuit, thorulos & ſedilia vndique tecta & clauſa extruxit Superbus. Zozimus l. 2. in Circo Conſtantinopolitano porticus fuiſſe commemorat. Fuit & in ambitum circi extrinſecus alia porticus vnius tecti, officinis referta, taberniſque inferius, ſurſum habuit ædificia quædam & habitationes, per quam porticum patet aditus & aſcenſio ſpectatoribus ad quamque officinam, vt tot hominum millia vel ineuntia, vel decuntia ſibi nihil moleſtiæ afferant. Sic enim Dionyſius: ἔστι δὲ καὶ περὶ τὸν ἱππόδρομον ἔξωθεν ἑτέρα στοὰ μονόστεγος ἐργαστήρια ἔχουσα ἐν αὐτῇ, καὶ οἰκήσεις ὑπὲρ αὐτὰ, δι' ἧς εἰσὶν εἴσοδοί τε καὶ ἀνα-

βάσεις τοῖς ἐπὶ τὴν θέαν ἐφικνουμένοις παρ' ἕκαστον ἐργαστήριον: ὥστε μηδὲν ἐνοχλεῖσθαι τὰς τοσάσδε μυριάδας εἰσιούσας τε καὶ ἀπολυομένας. De his ædificiis Varro loquutus eſt l. 4. de ling. Latin. circus maximus dictus, quòd circum ſpectaculis ædificatus eſt, id eſt foris & ſubſelliis. Sedebat autem populus in leuconio, quod & luconicum dicitur, & guaphalium Circenſe, è conciſſis arundinibus. Plinius lib. 27. cap. 10. Guaphalium, alij χαμαίζηλον vocant, cuius folijs albis mollibúſque vtuntur pro tomento. Martial. l. 11. c. 22. de leuconico,

Culcita leuconico quam viduata ſuo.

Seneca l. de vita beata, c. 28. Circenſe tomentum vocat. Super circenſe, inquit, tomentum per luturas veteris lintei influens incubabo. Martial. l. 14.

Tomentum conciſa palus circenſe vocatur:
Hoc pro lingonico ſtramine pauper emit.

Erant ad cuneos præcinctiones, & quem baltheum Tertullianus vocat, & cancelli quibus ſedilia ſeparata erant, quibus pedes tranſmitti poſſent. Ouid. l. 3. eleg. 2. amorum:

Sed pendent tibi crura, potes, ſi fortè iuuabit,
Cancellis primos inſeruiſſe pedes.

In cuneis ita ſedebant, vt ſuperioris genua

lorſum inferius ſedẽtis attingerent. Ouidius 1. de arte:

Poſt nos quicunque ſedebit
Ne premat oppoſito mollia terga genu.

Videntúrque in ipſis cuneis fuiſſe ſcamna quædam humilia & caua, quæ pedibus ſubijci poſſent. nec enim vero ſimile eſt, viros eiuſmodi ſcamnula ſecum in circum intuliſſe. Ouidius ibidem:

Et caua ſub tenerum ſcamna dediſſe pedem.

Porticus in quibus gradus & cunei, fornicatæ erant etiam Cõſtãtinopoli. Marcellinus comes, gradus, ait, circi ſeptemtrionalis ſua cum fornice ſunt incenſi ſub Anaſtaſio. Podium, id eſt murus in pede graduum humilior cuneos munibat, & ſolum attingebat. Sidon. Narbone:

Totas ad podium ferens habenas.

Ex quo loco aurigæ coronati ſpectabant. Sidonius l. 8. epiſtolar. noſtrum puluerem ſpectans veluti coronatus auriga de podio, eóque loco ſæpe ſtatuæ, ſimulacra, & imagines deorum ponebantur. Spartian. in Seuero: victoria de podio ſtans decidit: id quidem maximè in pompa.

De popularibus & equeſtribus in Circo.

CAP. XXXIII.

SEd in ſeſſione quæramus quínam ordo fuerit: num vt in theatro media cauea, ſumma, ima? num equeſtria, num popularia? de quibus agere pluribus non eſt animus, quòd Lipſius vir eruditiſſimus in amphitheatro ſuo cæteris anſam ſcribendi præciderit. ea tantùm attingam quæ ad circum. Theatra Romæ inchoata ſunt à Meſſala & Caſſio cenſoribus, ſed authore Scipione Naſica, omnis apparatus operis eorum haſtæ ſubiectus eſt: ſenatuſcõſulto cautum nequis in vrbe, propiúsve paſſus mille ſubſellia poſuiſſe, ſedénſve ludos ſpectare vellet. Per 558. annos ſenatus populo mixtus ſpectaculo interfuit: ſed hũc morem Attilius Serranus, & Lucius Scribonius ædiles ludos matri deûm faciẽtes, ſuperioris Africani ſententiam ſecuti, diſcretis ſenatus & populi locis ſoluerunt, ait Valer. Max. l. 1. Quid hoc ad circum? inquies. maximè inquam & propriè facit. Liuius enim l. 5. decadis 4. ludis Attilij Serrani & Luc. Scribonij loca ſenatus, &

populi Romani diſcreta indicat, eóſque ludos Romanos, id eſt magnos & Circenſes fuiſſe in Circo. Igitur primũ equeſtria, populariáque. Cicero tamẽ de Aruſpicum Reſponſis, & Valer. Max. eos ludos Megalenſes eſſe volunt. ſed & Megalenſes interdum circenſes fuiſſe oſtendimus. Imò illis ipſis initiis circi Liuius l. 1. loca patribus, equitibúſque diuiſa monet, vnde equeſtria, ſenatoria, popularia. Nec enim cum Lipſio ſentio, qui ad ætatem Augusti ſenatum, equitem, plebem indiſcretos ſpectaſſe putat ob religionem ludorum, & antiquitatem, cùm Liuius à Tarquinio loca diuiſa patribus equitibúſque dicat (vt ſupra monuimus) & ludis Circenſibus Senatorũ loca ſedilibus plebis antepoſita ætate Scipionis Africani. deinde mos irrepſit in circum, vt mixti patres plebeiis ſpectarent. quod ægrè ferens Auguſtus, Cornelio Cinna & Valerio Meſſala coſſ. mutauit. Dio l. 55. καὶ τὰς ἱπποδρομίας χωρὶς μὲν οἱ βουλευταὶ, χωρὶς δὲ οἱ ἱππεῖς ἀπὸ τοῦ λοιποῦ πλήθους εἶδον. ὃ καὶ νῦν γίγνεται. Seorſum vt ſpectaret ſenatus & eques à plebe edixit Auguſtus, nõ tamen certa loca attribuit poſtea, teſte Suetonio in Claudio c. 21. Claudius propria ſenato-

ribus conſtituit loca promiſcuè ſpectare ſolitis, integrúmque fecit eis, vt quocunque loco vellent ſpectare poſſent etiam in veſte priuata. Dion. p. 459. ϰὶ προσέτι τοῖς ἐθέλουσι σφῶν ἑτέρωθι που, ϰαὶ ἐν γε ἰδιωτιϰῇ ἐσθῆτι θεάσασθαι ἐπέτρεψε. Plin. lib. 9. epiſtol. narrabat (Cornelius ſcilicet Tacitus Senator) ſediſſe ſe Circenſibus proximum equiti Rom. in veſte priuata. Ipſe Nero equitum Romanorum locos ſedilibus plebis antepoſuit apud circum, ait Tacit. l. 15. namque ad eam diem indiſcreti inibant, quia lex Roſcia nihil niſi de 14. ordinibus ſanxit. Roſcius enim legem tulerat, vt equitibus Rom. in theatro 14. primi gradus aſſignarentur. De Circo cautũ nihil ait Liuiꝰ in epitome l. 99. ſed & Iulia theatralis de ſcena tãtùm cauerat. Plinius l. 8. c. 7. euripos Nero ſuſtulit, equiti loca addens. Claudius enim ſenatui loca aſſignarat, authore Dione his verbis. ἐν δὲ τῷ ἱπποδρομίῳ ἑώρων μὲν πρότερον ἰδίᾳ ϰαὶ ϰατὰ σφᾶς ὡς ἕϰαστος τό τε βουλευόν, ϰαὶ τὸ ἱππεῦον, ϰαὶ ὁ ὅμιλος, ἀφ᾽ οὗπερ τοῦτο ἐνομίσθη· οὐ μέν τοι ϰαὶ τεταγμένα σφίσι χωρία ἀπεδέδειϰτο, ἀλλὰ τοτὲ ὁ Κλαύδιος τήν τε ἕδραν τὴν νῦν οὖσαν τοῖς βουλευταῖς ἀπέϰρινε, ϰαὶ προσέτι. id eſt, in Circo ſpectabant priùs ſaparatim & per

ſe

ſe ſinguli ordines, Senatus, equites, plebes, iam indè ex quo id inſtitutum eſt, nõ tamen certæ illis ſedes conſtitutæ erant, ſed tunc Claudius ſpectacula quibus nũc vtitur, Senatui ſecreuit, non tamen equiti. Nero equiti aſſignauit. Sueton. Nerone c.11. Circenſibus loca equiti ſecreta à cæteris tribuit. Ante Neronẽ & Claudium Caligula ſenatoribus puluillos decreuit, vt ne in nudis tabulatis aſſiderent. Dio. l. 57. τότε προσκεφάλαια τοῖς βουλευταῖς, ὅπως μὴ ἐπὶ γυμνῶν σανίδων καθέζωνται. Auguſtus Circenſes ex amicorum fere libertorúmque cœnaculis ſpectabat, interdum è puluinari. id enim temporis quiſque in Circo ſibi cœnacula exſtruebat, cùm loca certa ſenatoribus & plebi nondum deſcripta, ait Sueton. c. 45. Idem primum ſubſelliorum ordinẽ ſenatoribus aſſignauit. quod in Circo ſeruatum non eſt ante Claudiũ, niſi ſi fortè patricijs ac principibus viris locus in prima fronte ſpectaculorum nominatim daretur. patet ex eo quòd Auguſtus noluerit Claudium adoleſcentem ſtolidum, qui pòſt imperator fuit, ſpectare Circenſes ex puluinari, ne expoſitus in prima fronte ſpectaculorum conſpiceretur. Trajanus circumæquauit plebis ac

M

principis loca, locorum quinque millia adiecit. editores autem locum in Circo & foro dabant amicis & tribulibus. Nam & à Muræna spectacula sunt tributim data, vt suffragia à populo eblandiretur, ait Pedianus pro Muræna: & Cicero viros primarios in Circo totas tabernas tribulium causa comparasse significat.

De viis, baltheis, cathedris cuneorum.

CAP. XXXIIII.

HAnc partẽ Lipsius eruditè exsequutus est, vt tanto viro dignum fuit. Pauca tamen hîc apponere nihil vetat, in quibus non vsquequaque cum eo nobis conuenit. Viam in cuneis triplicem fuisse coniicio. Vnam trãsuersam in podio quo arena cingebatur, vbi sedebant magistratus, qua per ambitum euntibus iter fuit. Alteram circum gradus ipsos & cuneos, quæ discrimina popularium vocat Tertullianus, vt esset initus ad gradus & exitus. Tertia veluti per procliuum ascẽdentibus in popularia, aut in equestria, orchestrámque descendentibus. Ambitus orchestræ baltheis & cardinibus distinctus fuit: balthei discrimina fuere quibus or-

dines distincti erant, vt commodè spectare possent: singulis autem baltheis sui erãt cardines, id est fores versatiles cardinibus impactæ, ad vtramque viam bini, quibus hinc & inde inibant spectaturi, & ingressi claudebant, vt alij excluderentur. consulatur Vitruuius l. 5. c. 6. 7. Tertullian. de spectaculis. nam apud spectacula & in via statur. vias enim vocãt cardines baltheorum, per ambitum & discrimina popularium per procliuum. Cathedra quoque nominatur ipse in amfractu ad consessum situs. Calpurnius tamen cathedras pro subselliis posuit.

Inter fœmineas spectabat turba cathedras.

Martialis sella, subsellia, scamna. l. 5.

Et hinc miser deiectus in viam transit,
Subsellióque semifultus extremo. c. 29.
Bis septem tibi iam non sunt subsellia tanti,
Vt sedeas viso pallidus Oceano.

Non dubito sellas illatas in cuneos & gradus. Vitruu. l. 5. gradus vbi subsellia componantur. Iuuenal.

--- & duo fortes
De grege Mœsorum qui me ceruice locatu
Securum iubeant clamoso insistere circo.

Sueton. Nerone, c. 26. gestatoriam sellam vocat.

De ſeßione & gradibus.

Cap. XXXV.

POpulus aliquandiu ſtans ludos ſpectauit, ait Liuius l. 48. aut ſi fuere gradus, exiſtimem cæſpititios per initia fuiſſe, vt Ouid. 1. artis:

In gradibus ſedit populus de cæſpite factis,
Qualibet hirſutas fronde tegente comas.

aut ſubitarios gradus. Tacit. l. 14. Erant qui Pompeium accuſarent, quòd manſuram theatri ſedem poſuiſſet. Nam antea ſubitariis gradibus, & ſcena in tempus ſtructa ludi videbantur: vel ſi vetuſtiora repetas, ſtãtem populum ſpectauiſſe. Sed conſultum parcimoniæ, quòd perpetua theatro loca ſint. Certè ante Chartaginẽ deletam, cùm theatrum à cenſoribus locatum exſtrueretur, Cornelio Naſica authore, tanquam inutile & nociturum publicis moribus, ex S. C. deſtructum eſt, populúſque aliquandiu ſtans ludos ſpectauit, ait Liu. l. 48. Idem penè narrat Auguſtin. l. 1. de ciuit. c. 31. Naſica Pontifex Max. caueam theatri conſtruere molientem compeſcuit, perſuaſítque ne Græcã

luxuriem virilibus patriæ moribus pateretur obrepere. Senatus etiam subsellia quibus ad horam congestis in ludorum spectaculo iam vti ciuitas cœperat, deinceps prohiberet apponi. c. 32. quia populo bellicoso, & solis antea ludis Circensibus assueto, ludorum scenicorum delicata subintrauit insania. Cn. Pompeius ædem Victoriæ dedicauit, cuius gradus in vicẽ theatri essent, Gellio authore l. 10. c. 1. Theatro enim suo, ne destruëretur, Veneris ædem superposuit, & ad dedicationem populum vocans, non theatrum, sed Veneris templum vocauit, cui subiecit gradus spectaculorũ, ait Tertul. l. de spectac. Cùm igitur nulli esset theatri gradus ante Pompeium, nisi fortè subitarij & repentinī, an promiscuè spectabant Senatores cũ plebe, an Senatoria discreta à popularibus? Liuius l. 34. p. 87. author est ludis magnis, S. Ælium Pætum, & C. Cornelium Cethegũ, Ædilibus curulibus imperasse (eos ludos postea Romanos vocat) vt loca Senatoria secernerent à populo. nam antea spectabant in promiscuo. Idem Pædianus in oratione pro Cornelio. p. 92. Megalesia ludos scenicos C. Attilius Serranus, & L. Scribonius Libo Ædiles primi

fecerunt. Horum Ædilium ludos Romanos primùm Senatus à populo ſecretus ſpectauit. ait Liuius, ad quingenteſimum octauum annum in promiſcuo ſpectatum eſſe. Sed equitum an habita ratio? non putem ante legem Roſciam, qui equitibus integræ famæ & fortunæ 14. primos gradus attribuit. Cic. 2. Philip. Sediſti in 14. ordinibus cum l. Roſcia decoctoribus certus locus conſtitutus, quamuis fortunæ vitio decoxiſſet. Idem epiſt. l. 9.9. & Plut. in Cic. Othonem narrat 14. primos gradus equitibus attribuiſſe. Verùm lex illa ſæpe neglecta, ſæpe reſtituta ab Imperatoribus. ideo frequenter in ius vocati, qui in 14. ſederent, ſæpe excitati à lictoribus. Sueton. in Iulio. ludis Decimus Laberius eques Rom. mimum ſuũ egit. ſeſſum in 14. è ſcena per orcheſtram tranſiit. Lex fuit, ne ſedeat in 14. ordinibus, qui ludicram artem exercuerit: qui ſe prætori in hortis oſtenderat, neque erat productus (in ſcenam) ſedit in 14. ordinibus. ſi accuſabitur theatrali lege, ſi excitatus fuerit de ſpectaculis, & aget iniuriarum. vide Quintilianum in id argumentum. Eam legem prolapſam reſtituit Domitianus, plebe promiſcuè loca equitum occupan-

tę. Mart. l.5. e.8.

Edictum Domini Deique nostri,
Quo subsellia certiora fiunt,
Et puros eques ordines recepit
Dum laudat modò Phasis in theatro,
Illas purpureas & arrogantes
Iussit surgere Lectius lacernas.

epig. 26.

Quadringēta tibi non sunt Chæreſtrate, surge,
Lectius ecce venit; sta, fuge, curre, late.

epig. 24.

Iura theatralis dum siluere fori.

Eadem conticuiſſe ſub Iuliano videntur, etiam in Circo. Spartianus: ad Circenſe ſpectaculum itum eſt. ſed occupatis indifferenter omnium ſubſelliis, populus geminauit conuitia in Iulianum. Mart. l.5. epig. 15.

Sedere primo solitus in gradu semper,
Tunc cùm liceret occupare Manneius,
Bis excitatus térque transtulit castra,
Et inter ipsas penè tertius sellas,
Post Caiúmque Luciúmque consedit.

Lictores miniſtri deſignatorum excitabant occupantes, quorum è numero fuere Lectius & Oceanus. Martial. l.5. e.29.

Bis septem tibi iam non sunt subsellia tanti,
Vt sedeas viso pállidus Oceano.

Formula enim qua lictores excitarent, fuit, surge, vt supra ostendimus è Martiali, l. 5. e. 8. & e. 26. Lipsius omnis elegantiæ pater, designatores, lictores, locarios, eosdem fuisse censet. pace tanti viri dixerim, hic obdormiuit aliquãtulum, aut ego vigilans dormio. honoratum enim officium designatorum fuit in funeribus & spectaculis, qui principibus viris loca certa assignarent, vt discimus è l. 4. ff. de his qui notant. infamia. Designatores autem quos Græci brabeutas appellant, artem ludicram non facere Celsus probat, quia ministerium non artem ludicrã exerceant. & sanè locus iste hodie non pro modico beneficio datur. Designatori lictores adhibiti, vt in ordinem agerentur, si qui reluctari vellent. Horat. l. 1. e. 7.

-- Dum ficus prima calórque
Designatorem decorat lictoribus atris.

Plautus prologo Pœnoli.

Neu lictor verbum aut virgis mutiant,
Neu designator præteriens obambulet.

Locarios autẽ esse putem homines paupertinos, qui loca commoda spectaculis in popularibus occuparent, quæ deinde locarent ditioribus. apud Varronem l. 4. de ling. Lat. locarium quod datur in sta-

ſtulo & taberna. Martial.

Hermes diuitior locariorum.

Dicas fortè, quæ igitur fuerunt gratuita in Circo loca, de quibus in Caligula Sueto. c.26. Inquietatus fremitu gratuita in Circo loca de media nocte occupātium, omnes fuſtibus abegit? Certè equeſtria & ſenatoria gratuita fuerunt, quæ fœminis & maritis etiam gratuita. Aliquid Romæ ſolutum deſignatoribus aut lictoribus pro locario non memini me legere. gratuita libenter accipiam ipſa popularia, quæ primo occupanti conceſſa, vnde pretium reficere ſoliti tenuiores, ſi cederent tardè aduentantibus. Dices, quò igitur pertinet illud Plautinæ prologi:

Serui ne obſideant, liberis vt ſit locus,
Vel æs pro capite dent: ſi id facere nō queunt,
Domum abeant. ---

Putem cùm gradus eſſent ſubitarij, æris aliquid exactum ab iis qui promiſcuè ſpectarent. tum enim & fœminæ prope viros aſſidebāt, vt acciderat Syllæ apud Plutar. οὔπω δὲ τῶν τόπων διακεκριμένων, ἀλλὰ ἔτι τοῦ θεάτρου συμμιγοῦς ἀνδράσι καὶ γυναιξὶν ὄντος, ἔτυχε πλησίον τοῦ Σύλλα καθεζομένη γυνή. cum loca nondum diſcreta eſſent, ſed in theatro promiſcuè viri fœminæq; ſpectarent,

fortè prope Syllam sedit mulier. Maritis autem loca fuisse attributa ostendit Gellius l. 11. c. 15. post legem Pappiam Poppæam multa quæ senibus honoris caussa deferri solita erant, ad maritos translata. Martial.

Sedere in equitum an tibi liceat scamnis
Videbo, Dindyme, non licet maritorum.

De fœminis ex Ouidio suprà ostẽdimus, olim promiscuè in Circo cum viris spectasse, quod vetuit Augustus. Calpurnius in Venatione Carini.

Venimus ad sedes vbi pulla sordida veste
Inter fœmineas spectabat turba cathedras.

Propert.

Colla caue inflectas ad summũ obliqua theatrũ.

Seneca de trãquil. Verba ad summam caueã spectantia, id est ad fœminas. Equites exclusi 14. ordinibus ob turbam in popularibus sedebant, & fortè locariis aliquid numerabant. Seneca de Beneficiis, l. 7. c. 12. Equestria si plena sunt ab equitibus, iure locum in equitibus habeo, nec habeo si tardiùs veni. Orchestra senatoribus assignata. Ausonius ludis sapientum.

Tu qui orchestræ proximus
Gradibus propinquus in 14. sedes.

14. gradus prope orchestram fuere; in or-

cheſtra ſenatores. Sueton. in Auguſto c. 43. Parthorum obſides tunc primùm miſſos per arenam mediam ad ſpectaculum induxit, ſupérque ſe ſubſellio ſecũdo collocauit. Subſellium ſecundum ſupra orcheſtram interpretor. nam in orcheſtra legatos ſedere vetuit Auguſtus, permiſit Claudius, apud Sueton. c. 25. Germanorũ legatos in orcheſtra ſedere permiſit, quod in popularia deducti iam animaduertiſſent Parthos & Armenios ſedentes in ſenatu. Seſſionem in ſenatu, & in orcheſtra, pro eodem accipit Cic. de prouinciis: nunc in orcheſtra helluatur, antea poſt ſiparium. id eſt iam inter ſenatores ſedet, qui priùs hiſtrioniam fecerat. Iuuenalis tranſcurria patriciorum vocat, quia patricij ad orcheſtram tranſiere. Sed audiendus Sueton. in Auguſto, c. 44. Romæ legatos liberarum ſociarúmque gentium vetuit in orcheſtra conſidere, cùm quoſdam etiam libertini generis mitti deprehendiſſet. militem ſecreuit à populo. maritis è plebe proprios ordines aſſignauit. prætextatis cuneum ſuum, & proximum pædagogis, ſanxitque ne quis pullatorum media cauea ſederet. Fœminis ne gladiatores quidem, quos promiſcuè ſpectare

ſolemne olim erat, niſi è ſuperiori loco ſpectare conceſſit ſolis. Orcheſtram igitur primum ſubſelliorum ordinem accipio, ſecundum vbi legati ſupra orcheſtram. Petron. ſatyr. ex hac nota Domina eſt mea. vſque ab orcheſtra 14. tranſilit, & in extrema parte quærit quod diligat. Sueton. in Auguſto c. 44. facto igitur decreto patrum, vt quoties quid ſpectandum vſquam publicè ederetur, primus ſubſelliorum ordo vacaret ſenatoribus. Primum ordinem intelligo, in quo Imperator ipſe ſederet cum ſenatoribus, vt Sueton. in Auguſto c. 43. ſecundo enim ſupra ſe ſubſellio collocauit obſides. Imò & orcheſtram, & podium ipſum, primum ſubſellium interpretor. ſed in podio, ſeu primo ſubſellio alia aliis loca fuere digniora, vbi ſuggeſtus Imperatoris, tribunal editoris, & ſella Veſtalium eſſet: ideo prudentius, podij meliore in parte ſedentes eas ait ſpectare. Imperator igitur in orcheſtra primo ſubſellio inter magiſtratus & ſenatores, vbi ſuggeſtus exſtructus inſtar tribunalis. Sueton. in Iulio c. 76. ſuggeſtum in orcheſtra. c. 44. in Auguſto. Solis virginibus Veſtalibus locum in theatro ſeparatim, & contra Prætoris tribunal de-

dit.c.45.ipſe Circenſes ex amicorum fere libertorúmque cœnaculis ſpectabat, interdum è puluinari. Puluinar illud & ſuggeſtus Imperatoris dicitur cubiculum à Sueton. in Nerone c. 12. Icarus, inquit, primo ſtatim conatu iuxta cubiculũ eius decidit, ipſúmque cruore reſperſit. Plin. in panegyr. Trajani: Nec magis proprius ſpectandi Cæſaris ſuggeſtus quàm propria quæ ſpectet. Licebit ergo ciuibus tuis in vicem contueri. dabitur non cubiculum principis, ſed ipſum cernere in publico in populo ſedentem. Sed quid eſt apud Sueton. in Nerone, accubantem paruis foraminibus ſpectare? an cubiculum illud cõcluſum, feneſtris diſtinctum? Puto ſuggeſtum velo incluſum quod retrahi aut contrahi potuit. Nero enim primùm paruis foraminibus, deinde toto podio ad aperta ſpectare cõſueuerat. Græci vocant οὐρανίσκους & κωνώπεια. Plutarc. in Alex. vita. καθίσαντος αὐτοῦ πρῶτον ὑπὸ τὸν χρυσοῦν οὐρανίσκον ἐν τῷ βασιλικῷ θρόνῳ. vbi nota, ſolium ipſum non dici propriè οὐρανίσκον, ſed velum illud conuexum inſtar fornicis & cameræ, quod ipſum ſoliũ obtegebat, ſicuti cœlum terram tegit, & obumbrat, ideo cubiculum dictum exiſtimato, quia ſit ca-

meratum & teſtudinis ſpecie fornicatum. Tzetzes οὐρανὸν vocat, in Chiliad. de Choſroe. ἐν τοῖς ἀνακτόροις τοῖς αὐτοῦ οὐρανὸν ἔχων τεχνηθέντα, ἐξ οὗ βρονταὶ, καὶ κεραυνοὶ μηχανητοὶ, καὶ ὄμβροι ἐθισμέναι πρέσβεων ἐρρήγνυντο πρὸς θάμβος. id eſt, Choſroes ſub Heraclio in regia cœlum habuit artificioſè laboratũ, vnde tonitrua, fulmina, pluuiæq; machinatione quadam erumperent ad ſtuporem omnium, cùm legati exterarũ gentium ad menſas accumberẽt. Cœlum illud opinor conopeum fuiſſe, aut cubiculum, aut tẽtorium. οὐρανίσκον Plutarchus in Themiſtocle vocat σκιάδα χρυσῆν, vmbraculum aureum. De conopeo propert. lib. 3.

Fœdáque Tarpeio conopea tendere ſaxo.

Fuit tentorium regium belli, domíque. Iudith. c. 5. accipitur pro lecto in tricliniis, imò & pro lecto cubiculari, aut certè velo quo tegeretur. Sed ad rem, ſuggeſtus Imperatorum in ſpectaculis aureus fuit. Dio in Tiberio: δίφρους τε ἐπιχρύσους ἐς τὰ θέατρα ἄμφοιν εἰσέφερον. Seiano & Tiberio. Caſſaubonus vir eruditus & iudicioſus, primam frontem ſpectaculorum, ſeu primum ſubſellium, quod in theatro diximus, in orcheſtra fuiſſe ait, in Circo euripum eſſe,

qui medium ſtadium cingeret, & locus honoratiſſimus eſſet. Equidē exiſtimem euripum, vt ſuprà ex Sidonio indicaui, à medio Circo poſt metas vltimas pertinuiſſe, deinde euripum ipſum podio concluſum vndique, vnde ſpectarent Imperatores, & magiſtratus è puluinari. nam authore Feſto, ſellæ curuli proximè ſacellum Murtiæ locus erat, vnde ſpectabant magiſtratus. Auguſtus ex amicorum cœnaculis ſpectabat, non vt Nero poſtea accubans, ſed ſedens. quod & à Tiberio factitatum eſt. Dio l. 57. καὶ τούς γε τῶν ἵππων ἀγῶνας ἐξ οἰκίας καὶ αὐτὸς τῶν ἀπελευθέρων πολλάκις ἑώρα. Cœnacula fuere in ſuprema ædium parte, imò vt loquitur Liuius l. 39. ſupra ædes. fuiſſe enim docuimus ex Dionyſij l. 3. in ambitum Circi porticum alteram vnius tecti, vbi officinæ eſſent & cœnacula ſupra officinas, vnde ſpectarent ij qui conduxiſſent à locariis, quibus cēſores locabant. Ita fortè & in theatro, & in amphitheatro fuere cœnacula, quæ cœnaculariam facientes & locarii locarent, authoribus Cenſoribus. Sicuti autem Romæ primus ſubſelliorum gradus Magiſtratibus attributus eſt, & Senatoribus, ita & in Græcia προεδρία. Ariſto-

phan. in equitib. νῦν δὲ ἐὰν μὴ προεδρίαν φέρωσι, καὶ τὰ σιτία, οὐ μαχεῖσθαί φασι. id est, nunc autem nisi antesessio eis dabitur, & cibi, non pugnaturos se aiunt. vbi scholiastes. τιμῆς καὶ οὗτος τρόπος· ἐξῆν δὲ τῆς τιμῆς ταύτης τυχοῦσι, καὶ ἐν βουλευτηρίῳ, καὶ ἐν ἐκκλησίᾳ, καὶ ἐν θεάτρῳ, καὶ ἐν ἄλλῳ παντὶ συλλόγῳ τοὺς προλαμβάνοντας, οἵτινες ἦσαν, ἐξεγείραντας αὐτοὺς εἰς τὸν ἐκείνων τόπον καθίσαι. vbi mihi nota vocem excitandi seu suscitandi natam à Græcis. Appianus in Augusto ἀναστῆναι dixit. καὶ ὁ καῖσαρ τὸν στρατηγὸν ἀνέστησε. Iuuen.

Et de puluillo surgat equestri,

cuius res legi non sufficit. Adde Senatoribus puluillos suppositos in subselliis, ne in nudis asseribus sederēt. id Romæ à Caligula primum. Dio. τὰ προσκεφάλαια τοῖς βουλευταῖς, ὅπως μὴ ἐπὶ γυμνῶν τῶν σανίδων καθίζωνται, πρῶτον τότε ὑπετέθη, καὶ πίλους σφισι τὸν θετταλικὸν τρόπον εἰς τὰ θέατρα φορεῖν ἐπετράπη. quod & à Græcis mutuatos arbitror. Theophrast. in character. κόλαξ τοῦ παιδὸς ἐν τῷ θεάτρῳ ἀφελόμενος τὰ προσκεφάλαια, αὐτὸς ὑποστρῶσαι. Fuere togati in spectaculis: si ruerent imbres, lacernati. Lampridius Commodo, qui contra consuetudinem penulatos iussit spectatores,

non

non togatos ad munus conuenire, quod funeribus ſolebat, ipſe in toga pulla præſidens. Xiphilin. in Commodo. μέλλων αὖθις μονομαχῆσαι παρήγγειλεν ἡμῖν ἐν τε τῇ στολῇ τῇ ἱππάδι, καὶ ἐν ταῖς μανδύαις εἰς τὸ θέατρον εἰσελθεῖν. ὃ μὲν οὐκ ἄλλως ποιοῦμεν εἰσιόντες εἰς τὸ θέατρον, εἰ μή τις αὐτοκρατόρων μετηλλάξειε. Vſi ludis tenuiores veſte praſina, aut viridi, lautiores conchyliatis lacernis. Martialis. l. 5. e. 24.

Herbarum fueras indutus Baſſe colores,
Iura theatralis dum ſilùere fori.
Quæ poſtquam placidi cenſoris cura renaſci
Iuſſit, & Oceanum certior audit eques:
Non niſi vel cocco madida.

epig. 8.

Illas purpureas & elegantes
Iuſſit ſurgere Lectius lacernas.

equites enim ſe cōchyliatis lacernis mentiebantur. l. 2. e. 29.

—Vides illum ſubſellia prima tenentem,
Quæque Tyron toties epotauere lacernæ.

lib. 5.

Non niſi vel cocco madida vel murice tincta
Veſte nites, & te ſic dare verba putas:

Si tamen Imperator veſtē pullam in theatrum aut Circum inferret, non fuit integrum populo veſte conchyliata vti. Dio

in Tiberio pag. 103. πολλοὶ ἐσθῆτι ἁλουργεῖ ἐχρῶντο, ὑετοῦ τε ἐν πανηγύρει τινὶ γενομένου ὁ Τιβέριος φαιὰν μανδύην ἐπενέδυ. κἀκ τούτου οὐκ ἔτι οὐδεὶς ἄλλοιον ἔσθημα λαβεῖν ἐτόλμησε. multi, inquit, vtebantur veſte conchyliata. cùm autem quodam ſpectaculo pluuia eſſet, Tiberius nigram penulam induit. ex eo nullus alia veſte vti auſus eſt.

De honore in Circo viris fortibus delato.

Cap. XXXVI.

IAm olim animaduerto viris fortibus locum in Circo ſpectaculis exceptum. ſuper ſolitos enim honores locus in Circo Valerio Dictatori, poſteríſque ad ſpectaculum datus, ſella in eo loco curulis poſita, teſte Liuio p. 139. Feſti verba mirificè côueniunt. Sellæ, ait, curuli locus datus eſt Valerio Dictatori, poſteríſque eius honoris cauſa, vt proximè ſacellum Murtiæ ſpectarent, vnde aſpiciebant ſpectacula magiſtratus. Sellæ quippe curuli locus in Circo. Item proximo lictori cæteriſque lictoribus proximè ſacellum Murtiæ fuit, quod ad vltimas metas erat. Lucius Piſo tradit Papyrium Maſſonem, qui

primus in monte Albano triumphauit de Corsis, myrto coronatum ludos Circēses spectare solitum, authore Plinio l.15.c.29. Statuæ illustrium virorum in Circo positæ apud Xiphilinum in Seuero p. 397. formis Commelini. & fœminarum in theatro, vt Faustinæ, ibidem p.371. Capitolinus in M. Antonino. Iussitque vt statua tantummodò filio mortuo decerneretur, & imago aurea Circensibus per pompam ferenda, & vt Saliari carmine nomen eius inscriberetur. Idem in Antonino. post mortem meruit & Circenses, & flaminem, & templum, & sodales Antonianos. Funeribus enim Circenses. Festus: indictiua funera quibus adhibentur non ludi modò, sed etiam desultores. Viri etiā fortes nō per interludia modò (Dionys. p. 354. formis Stephani, ἐν τοῖς διὰ μέσου τῶν ἀθλημάτων χρόνοις) laudabantur, eorúmque quorum beneficia in populum constitissent, coronæ ostendebantur: sed & coronati procedebāt in Circum. Plini. de viris illustribus: L. Æmylio qui Perseū Macedonum regem vicit, datum fuit à Senatu, vt ludis Circensibus triumphali veste vteretur. Patercul. 1. volum. Labienus tribunus plebis legem tulit, vt ludis

Circenſibus corona laurea & omni cultu triumphantium Pompeius vteretur. Lauream repoſuit Lipſius, ſcitè. ex Dione l. 37. δαφνοφορεῖν τε αὐτὸν διὰ πάσας τὰς πανηγύρεις, καὶ τὴν στολὴν τὴν μὲν ἀρχικὴν ἐν πάσαις μὲν αὐταῖς, τὴν δ' ἐπινίκιον ἐν τοῖς τῶν ἵππων ἀγῶσιν ἐνδυνέειν. id eſt, ipſum ferre laurum in capite per omnes ludos, & togam prætextam: triumphalem autem per ludos Circenſes. Quinetiam in Circo viris fortibus vita functis honos habebatur, eorum imaginibus aut in Circum ferendis, aut ſella curuli ornandis. Dio p.351. τῷ μαρκέλλῳ δίφρον ἀρχικὸν ἐς τὸ θέατρον ἐν τῇ τῶν ῥωμαίων πανηγύρει εἰσφέρεσθαι. Marcello, inquit, ſellam curulem in theatrum Romano ſpectaculo inferri placuit. Primo omniũ I. Cæſari Senatus decreuit ſedem auream in curia & pro tribunali, thenſam & ferculum Circẽſi pompa, authore Suetonio. Vnde mos natus, principum imaginis in pompa Circenſi cum ſimulacris Deorum inferendæ, in thenſa & ferculo ſicut imagines Deorum ſolent. Germanico mortuo decreti honores, vt nomen eius Saliari carmine caneretur, ludos Circenſes eburnea effigies præiret, narrante Tacito. l. 15. Sueton. in Tito, qui ſtatuam

Britannico auream in palatio poſuit, & alteram ex ebore equeſtrem, quæ Circenſi pompa hodiéque præfertur, dedicauit. Seuerus Imperator auream imaginem Pertinacis in curru elephantum in Circum induci, & in reliqua theatra, & ſellas tres inauratas ipſi inferri. Herodian. l. 4. προσέταξε χρυσῆν εἰκόνα Περτίνακος ἐφ' ἅρματος ἐλεφάντων εἰς τὸν ἱππόδρομον εἰσάγεσθαι, καὶ εἰς τὰ λοιπὰ θέατρα, θρόνους τε τρεῖς κατακρύσους αὐτῷ εἰσκομίζεσθαι. Die Circenſium cùm tres Victoriæ more ſolito eſſent locatæ gypſeæ cum palmis, media quæ Seueri nomine adſcriptum orbem cum palmis tenebat, de podio ſtans cecidit, ait Spartian. in Seuero. Senatores ipſi dignitatem Probi conſecrandam vultibus, ornandam templis, celebrandam ludis Circenſibus iudicarunt, vt eſt apud Vopiſcum in Probo. Hîc addam, Conſtantinopoli duas in Circo fuiſſe porticus, vnde Senatores ſpectarent. nec enim tantùm ima cauea, ſed tota porticu à populo diſtinguebantur. Sic enim Marcellinus Comes: Regium veſtibulum, priſcúmque in eo ſolium ob aſpicienda probandáque in Circo certamina ſtructum, victor Iuſtinianus princeps eminentius

clariúsque quàm fuerat fecit, & vtramq; Senatorum ex more ſpectantiũ, porticum ſolita magnanimitate redintegrauit. reſpondebat ſolium Imperatoris in Circo portæ mortuæ.

De reliquo ornatu Circi.

Cap. XXXVII.

HAbes vniuerſum Circum à veteribus depictum. hoc addo, auro Circum ab Imperatoribus quibuſdam, minióque conſtratum magnificentiæ cauſa. Sueton. in Caligula c. 18. Caligula minio & chryſocolla cõſtrato Circo. Nero chryſocolla ſtrauit arenam Circi, cùm ipſe cõcolori panno aurigaturus eſſet, introducta opificum turba, teſte Plinio. l. 33. c. 5. quod & Heliogabal⁹ fecit, doluitq; quòd electri ramẽtis ſterni non poſſet, ait Lampridius. Vulgò Circus maximus ramentis lapidis candidi ſternebatur. Plin. l. 36. c. 22. Inuenere & alium vſum in ramentis quoque lapidis candidi, Circum maximum ludis Circenſibus ſternendi, vt ſit in commendatione candor.

De pompa Circi.

Cap. XXXVIII.

AD ornatum Circi pertinent imagines, victoriolæ, thensæ, ac cætera pompæ ornamenta, quæ ante cursum in Circum induci solita erãt, de quibus Varro l. 4. de ling. Lat. Circus maximus, inquit, dicitur, quòd ibi circum metas pompa fertur. quæ populo ingrata fuit, quia ludis mora. Seneca præfat. controuerſ. non ignoras quàm ſit odioſa Circẽſibus pompa. Quis ornatus pompæ fuerit, è Dionyſio l. 7. ſub finẽ pleniſſimè diſces. Hic pauca ſummatim delibabo ex alijs authoribus, quæ ad Circum propriè faciãt. Deorum exuuiæ thenſis, id eſt ſacris vehiculis ferebantur, ad puluinar in Circo. vehicula thenſarum ex ebore & argento fuerunt. Feſtus: thenſa vehiculum eſt quo exuuiæ deorum ludis Circenſibus in Circum ad puluinar feruntur. Fuit ex ebore & argento. Ouid. l. 3. Amor. eleg. 2.

Sed iam pompa venit, linguiſque animiſque fauete,
Tempus adeſt plauſus, aurea pompa venit.

Prima loco fertur sparsis victoria pennis.

Deinde imagines aliorum numinum ponit, Neptuni, Martis, Apollinis, Dianæ, Mineruæ, Cereris, Bacchi, Pollucis, & Castoris.

Plaudite Neptuno nimiū qui creditis vndis,
Plaude tuo Marti miles, nos odimus arma.
Auguribus Phœbus, Phœbe venātibus adsit,
Artifices in te verte Minerua manus.
Agricolæ Cereri, teneróque assurgite Baccho,
Pollucem pugiles, Castora placet eques.

Suetonius. Augustus è pompa Circēsium Neptuni imaginem sustulit, quia naufragium fecerat. Imagines illę deorum sacris vehiculis ferebantur. Cicero de Aruspic. discip. omnésque dij qui vehiculis thensarum solemnes cœtus ludorum initis. alij legunt, ire iussistis, minùs benè. Ouid. l. 4. Fastor.

Circus erit pompa celeber, numeróq; deorum,
Primáque ventosis palma petetur equis.

Erant in ea pompa currus, armamaxæ, thensæ, coronæ, sedes, exuuiæ deorum. pontifices, flamines, augures, sacerdotes, & sacrificuli omnes sequebātur pompam, vt Dionys. l. 7. Equi Soli sacri in pompa circumducebantur, qui πομπικοὶ, vel ἀφετήριοι, vel ἀποπομπαῖοι dicti. eos Curopa-

lates συρτὰς vocat. in pompa Solis à Curtio ponuntur. apud Sueton. in Iulio c. 81. Tacitus l. 3. sed tum supplicia dijs ludíque magni ab Senatu decernuntur, quos pōtifices, & augures, & quindecimviri cum septemviris, & sodalibus augustalibus ederent. Coronas sumebant cum palmatis togis ad deducendas thensas, ait Tertul. l. de corona militis, sed eruditè l. de spectaculis. Circensium paulò pompatior suggestus, quibus propriè pompa præcedit, probās ipsa quorum sit de simulacrorum serie, de imaginum agmine, de curribus, de thensis, de armamaxis, de sedibus, de coronis, de exuuiis, quanta præterea sacra, quanta sacrificia præcedant, intercedant, succedant, quot collegia, quot sacerdotia, quot officia moueantur, sciunt ipsi. & si vnam thensam trahat, Iouis tamē plaustrum est. ideóque cùm pompa veheretur, honos dijs reuerentiáq; habita est: aut si quid tetri diríque fuisset, instaurari ludos oportuit. Valer. c. 7. l. 1. Iuppiter significauit, cùm seruus à domino per Circum sub furca ductus esset, sibi non placuisse præsultorem illum, ludos instaurari oportuit. Macrob. l. 1. Saturnal. c. 11. in Circēsibus erat dies instauratitius obser-

uum, qui à domino per Circum verberibus affectus fuit. Deorum igitur imagines pompa Circenſi thenſis vehebantur, & ferculis ferebãtur. Cic. 1. de offic. ne pomparum ferculis ſimiles eſſe videamur, ſi tarditatibus vtamur in ingreſſu mollioribus. In eo Deorum numero fuit & Apollo Heliopolitanus, ait Plutarc. In Circo Athenienſi equitum pompæ fiebant. Xenophon in hippiatr. ὅπως τὰς πόμπας ἐν ταῖς ἑορταῖς ἀξιοτάτους ποιήσῃ· ἔτι δὲ καὶ τ' ἄλλα ὅσα ἐπιδεικνύναι δεῖ τῇ πόλει, ὅπως ᾗ δυνατὸν κάλλιστα ἐπιδείξῃ· ταῦτα ἐν ἀκαδημίᾳ, καὶ τὰ ἐν λυκείῳ, καὶ τὰ φαλαροῖ, καὶ τὰ ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ. id eſt, vt faciat pompas in feſtis ſpectatu dignas. præterea & alia quæ ciuitati oſtendenda ſunt, quàm fieri poſſit pulcherrima exhibeat: tum quæ in Academia, Lyceo, phaleris, ac Circo. Ac põpas quidem arbitror Diis & ſpectatoribus fore gratiſſimas, ſi ab Hermis incipientes in orbem circa forum circumequitent, quotquot Deorum templa & ſimulacra ſunt in foro. Vbi mihi nota, ætate Socratis Circũ Athenis fuiſſe. Ne quid deſideretur, placet è Dionyſio pompæ ordinẽ hîc apponere. Priuſquã ludorum inirẽtur certamina, viri penes quos ſumma erat pote-

ſtas, pompam dijs à Capitolio per forum deducebant in Circum maximum. in qua præibant filij eorum pubertati proximi, qui iam per ætatem pompæ intereſſe poſſent, equíſque vehebantur ij quorum patres in equitum cenſu erant: cæteri, pedites incedebant, qui aliquando in pedeſtrem militiam accenſendi eſſent, illi per alas & turmas diſtincti, hi per claſſes & ordines diſtributi, perinde ac ſi ludum litterarium peterent, vt cernerent hoſpites quàm inſignis forma & numero pubes breui in virilem ætatem tranſitura eſſet. Hos ſequebantur quadrigarij, bigarij, & iniugum equorum agitatores: poſt quos athletæ grauiorum leuiorúmque certaminum, nudi cætera, pudenda tantùm tecti ſubligaribus campeſtribus, qui mos Romæ manſit ad mea vſq; tempora, ſicut olim fuit in Græcia, in qua nunc antiquatus eſt, orto à Lacedæmonijs initio. Primus autẽ nudauit totum corpus, nudúſq; in Olympiaco ſtadio decurrit, Acanthus Lacedæmonius, Olympiade quinta decima. Antea verò turpe habebatur apud omnes Græcos, totum corpus in certaminib. nudare, ſicut colligere licet ex Homero teſtium omnium grauiſſimo & an-

tiquiſſimo, dũ ſuccinctos inducit Heroas. Certè Aiacis & Vlyxis luctã ludis in Patrocli honorem funebribus narrãs, ſic ait:

Hi duo ſuccincti medium in certamen iere.

atque etiam manifeſtius idem indicat in Odyſſea, vbi Iri, & Vlyxis luctã exponens his verſibus, ſic ait,

---Et cunctis laudantibus acer Vlyxes
Pannis præcinxit genitalia, magna venuſt.iq;
Enudãs femora, & pectus validóſq; lacertos,
Ac latos humeros. ---

Mendicum porro metu tergiuerſantem introducens ſic canit.

His dictis Iro deferbuit ardor : at illi
Inuitum cogunt, cingúntq; pauore tremẽtem.

Hunc igitur priſcorum Græcorum morem dum hodiéque ſeruant Romani, ſatis apparet illos eum à nobis non poſteriori tempore deſumpſiſſe, ſed ne mutaſſe quidem, vt nos progreſſu temporis. Porro athletas ſequebantur ſaltatorum chori diuiſi trifariam, primò virorum, deinceps impuberum, poſtremò puerorum. Poſt quos tibicines inſlantes antiqui moris tibias breues, quarum hucuſque permanſit vſus, cithariſtæq; pulſantes eburneas ſeptem fidium lyras, & quæ vocantur barbyta: quorum vetus apud Græcos vſus meo

tempore desijt, apud Rom. verò adhibentur omnib. antiquis sacris. Saltatorum habitus erat tunicæ puniceæ baltheis æreis astrictæ, gladijs dependẽtibus: gestabántque breuiores mediocribus lanceas, viri verò etiam æreas galeas insignib. cristis & pinnis exornatas. Quemq; chorum præcedebat vnus vir, qui præibat cæteris saltationis formulas, repræsentans bellicos ac concitatos motus rythmis plerumque proceleusmaticis. Id genus exercitij apud Græcos olim cumprimis erat celebre, armata saltatio, quæ vocatur Pyrricha: siue id Mineruæ inuentum est, quæ post deletos Titanas in victoriali lætitia fertur prima cum armis saltauisse, choreásque duxisse: siue priùs etiam institutum à Curetibus, dum Iouem quem nutriebant, mulcerent armorũ sonitu rythmicóq; membrorum motu, vt habẽt fabulæ. Quem ipsum quoque morem priscis Græcis vernaculum fuisse, indicat Homerus cùm alibi sæpe, tum in cælatura clypei Achilli à Vulcano donati. fingens enim in eo duas ciuitates, alteram pace florẽtem, alteram bello deuexatam, feliciorem illam describit festos dies agentem, vacantémq; nuptijs (vt fieri solet) atque hilaritatibus. car-

men sic habet:

In gyrum saltat pubes, quos flatilis inter
Tibia cũ cithara modulamina dulcia fundunt.
Stant in vestibulis nuptæ, spectántq; choreas.

Rursus alium chorum Creticum cõstantem ex virginibus & iuuenibus, in eodem clypeo pari elegantia c[illegible]latum indicans, sic ait:

Atque chorum varia cælarat Mulciber arte,
Formosæ qualem celsa Minois in arce
Effinxisse ferunt Ariadnæ Dædalon olim.
Illic florentes iuuenes nitidæque puellæ
Saltabant, alterna manu ceu vincla tenentes.

Deinde ornatũ chori describens, vt mares armatos saltasse intelligamus, hæc subijcit:

Atque has ornabant radiantia serta, sed illos
Fascia ab argentea dependens aureus ensis.

Saltationis etiam duces, qui & choreas inciperent, & saltandi modulos præirent cæteris, his verbis introducit:

Circumfusa chorum spectabat turba, duóque
In caput atque manus lepidè saltare periti,
Exorsi modulos, cîbant medio agmine gyros.

Nec tantùm è meditata ista certaminibúsque apta chororum saltatione, qua in ceremonijs pompísque Romani vtebantur, eorum cum Græcis perspicitur co-

gnatio, verùm etiam è ſcurrili & ludicra. Poſt armatos enim choros in pompa ſequebantur chori ſatyriſtarum, ſicinnem referentes Græcanicam; è quibus qui Silenos repræſentabant, amicti erant tunicis villoſis, quas quidam appellant ſcorteas, amiculiſque conſertis ex omni florum genere: qui verò ſatyrorum ſpeciem induerant, hircinis ſe pellibus incinxerãt, horrentéſque in capite gerebant ſetas, & alia his ſimilia. Hi ſerios illos motus ludicra imitatione magis in riſum detorquebant. Sed & triumphorum deductio arguit, Romanis iam olim vernaculos fuiſſe ſcurriles iſtos & ſatyricos luſus. permittitur enim victores deducentibus, iambos & dicteria iacere in clariſſimos viros, & ipſos Imperatores, quẽadmodum Athenis ſolebant pompam in plauſtris ducentes, & ſcõmatibus obuios impetere: nunc autem extemporalia canunt poëmata. Quin & in illuſtrium virorum funebribus pompis, inter cæteros feretrum præcedentes, vidi choros ſatyricos qui ſicinnẽ ſaltarent, maximè in diuitum exſequijs. Luſus autem ſatyricos, & ſaltationes ſatyricas, non Ligurum, nec Vmbrorum, nec aliorum barbarorum Italiam habitãtium,

ſed Græcorum eſſe inuentum, ſi prolixiùs euincere velim, vereor ne moleſtus aliquibus eſſe videar, cùm res ſit in confeſſo. Poſt hos choros tranſibat agmē citharistarum ac tibicinum: poſt quos alij geſtantes acerras argenteas aureáſque, tum ſacras tum publicas. Extremum pompæ agmen claudebāt deorum ſimulacra, quæ humeris baiulabantur à viris, eámq; præferebant formā qua finguntur apud Græcos, eundem etiam habitum, eadémque inſignia: munera item, quæ ſinguli inueniſſe atque hominibus donaſſe tradūtur: nec ſolùm Iouis, Iunonis, Mineruæ, Neptuni, aliorúmq; quos Græci inter 12. deos numerant, ſed antiquiorum etiam, è quibus duodecim illos fabulantur ortos, vt Saturni, Opis, Themidis, Latonæ, Parcarum, Mnemoſynes, & cæterorū omnium quorum fana & aræ exſtant apud Gręcos: tum eorum qui poſtea, ex quo ſcilicet Iupiter accepit imperium, exorti perhibentur; Proſerpinæ, Lucinæ, Nympharū, Muſarum, Horarū, Gratiarum, Liberi, ſemideorúmque quorum animæ relictis corporib. mortalibus, in cœlos aſcēdiſſe, diiſque pares hon·res adeptæ eſſe perhibentur; Herculis, Æſculapij, Caſtorum, Helenæ,

lenæ, Panis, & aliorum innumerorum. Atqui si barbari fuissent Romæ conditores, & festi huius institutores, quorsum attinebat Græcanicos deos geniósque omnes colere contemptis patrijs? aut ostendat nobis aliquis præter Græcos nationem aliam cui sacra hæc sint domestica, & tum demum probationem hanc vt putidam calumnietur. Certè ex ijs apparet ordo pompæ, de quo Athenæus l. 6. sub finem, aut potius de sacrificiis. ὁδοὺς τε γὰρ πορευόμεθα τεταγμένας καὶ ὡρισμένας, καὶ τεταγμένα φέρομεν, καὶ λέγομεν ἐν ταῖς εὐχαῖς. certis enim quibusdã viis nos incedimus ac præfinitis: præstituta quædam gestamus, & dicimus in precibus. De ordine pompæ Græcanicæ, idem author l. 5. in enarratione pompæ Philadelphi. ἐπόμπευσαν δὲ καὶ θρόνοι πολλοὶ ἐξ ἐλέφαντος καὶ χρυσοῦ κατεσκευασμένοι, ὧν ἐφ' ἑνὸς ἔκειτο στεφάνη χρυσῆ· ἐπ' ἄλλου δὲ κέρας χρυσοῦν, ἐπ' ἄλλου δὲ ἦν στέφανος χρυσοῦς, καὶ ἐπ' ἄλλου δὲ κέρας ὁλόχρυσον. ἐπὶ δὲ τὸν Πτολεμαίου τοῦ σωτῆρος θρόνον στέφανος ἐπέκειτο, ἐκ μυρίων κατεσκευασμένος χρυσῶν. Omnium, inquit, quotquot apud homines vel creduntur vel dicuntur esse dij aut dæmones, atq; adeo Heroum simulacra gestabantur. In Bacchica pompa an-

te omnes prodierunt. Sileni quidam læ-nis purpureis induti, alij phœniceis turbam arcentes. Euectæ ſunt & in pompa ſellæ regiæ multæ ex auro & ebore compactæ: ſuper vna harum iacebat aurea corona. Locus ille eſt locupletiſſimus. Sit mihi ſatis adnotaſſe. ſtudioſi perquirant. Arnob. l. 4. commiſſio contracta eſt piaculi, ſi curſu in ſolemnibus ludis curriculiſque diuinis per imprudentiã quis deerrauerit, commiſſum ſtatim in religiones clamatis ſacras. ſi ludius conſtitit, aut tibicen repentè conticuit, aut ſi patrimus ille qui dicitur puer, omiſit per ignorantiam lorum, aut thenſam tenere non potuit. De ludiis Apuleius l. 10. nam pueri puellæque, virenti florentes ætatula, forma cõſpicui, veſte nitidi, inceſſu geſtuoſi, Græcanicam ſaltantes pyrrichen, diſpoſitis ordinationibus decoros ambitus inerrabant, nunc in orbe rotarum flexuoſi, nunc in obliquam ſeriem connexi, & in quadratum pætorem cuneati, & in cateruæ diſſidium ſeparati. at vbi diſcurſus reciproci multimodes ambages tubæ terminalis cantus explicuit. Aliud habes de pompa l. 11. ecce pompæ magnæ paulatim procedunt anteludia, vocibus cuiuſque

ſtudiis exornata pulcherrimè. hic incinctus baltheo militem gerebat. conſulatur. Et pompæ meminit Herodianus l. 1. ἦρος ἀρχῇ ἑκάστου ἔτους ὡρισμένους ἡμέρας μητρὶ θεῶν πομπὴν τελοῦσι ῥωμαῖοι, καὶ πάντα ὅσα παρ' ἑκάστοις πλούτου σύμβολα τοῦ θεοῦ προπομπεύει. id eſt, initio veris, ſingulis annis, die dicta Romani matri Deûm pompam ducunt, & ante pompā ex æquo ab omnibus omnia opum argumenta feruntur. Conferebant igitur priuati ſi quid in auro aut argento haberent, vt pompæ matris Deûm præiret. Iuuenes autem Volſci, de quibus Dionyſius loquitur, ſūt ij de quibus Ouid. 1. de arte.

Dúmq; rudem præbēte modū tibicine Thuſco
Lydius æquatam ter pede pulſat humum,
Rex populo prædæ ſigna petenda dedit.

Ludij, adoleſcētes imberbes, impuberes, glabri, tunicis amicti inſignibus, galeas, parmas, gladios geſtātes, in pompis theatralibus ordinatim incedebant, & in numerū ſaltabāt vt Salij. Nonius. Qui etiam in pompa triumphi adhiberi ſoliti, vt indicat Appia. p. 33. in Libycis: αὐτοῦ δὲ ἡγοῦνται τοῦ στρατηγοῦ ῥαβδοῦχοι φοινικοῦς χιτῶνας ἐνδεδυκότες, καὶ χορὸς κιθαριστῶν τε καὶ τιτυριστῶν, ἐς μίμημα τῆς τυρρηνικῆς πομπῆς, περιεζωσμένοι

τε, καὶ στεφάνην χρυσῆν ἐπικείμενοι, ἴσα τε βαίνουσι ἐν τάξει μετ᾽ ᾠδῆς καὶ μετ᾽ ὀρχήσεως. λυδοὺς αὐτοὺς καλοῦσιν, ὅτι, οἶμαι, τυῤῥηνικοὶ λυδῶν ἄποικοι. τούτων δέ τις ἐν μέσῳ πορφύραν ποδήρη περικείμενος, καὶ ψέλλια, καὶ στρεπτὰ ἀπὸ χρυσοῦ, σχηματίζεται ποικίλως ἐπὶ γέλωτα, ὡς ἐπορχούμενος τοῖς πολεμίοις. Lictores, inquit, in triumpho coccinati viã Imperatori præeunt, & chorus citharœdorum & tityriſtarum, in ſpeciem Tyrrhenicæ pompæ, cincti baltheis, & corona aurea tecti, æquo paſſu ingrediuntur ordine cum carmine & ſaltatione. Lydos vocant eos, opinor, quia Tyrrheni Lydorum ſunt coloni. Horum autem aliquis in medio purpuram talarem gerens, & viriolas, & torques aureas, variè ad riſum formatur, vt illudẽs hoſtibus. Id genus ſaltationis quo vſi ludij, Cureticum fuit. erat enim vernacula Romanis, & valdè honorata ſaltatio Curetica, vt licet intelligere cùm ex alijs rebus multis, tum maximè è Circenſibus atque theatralibus pompis ac ſpectaculis. In his enim omnibus pubeſcentes pueri decoris induti tuniculis, cum galeis, enſibus, & parmis incedunt ordine: ſúntque hi pompæ ductores, & ex ludicro à Lydis (vt videtur) inuento, Ludiones à Roma-

is appellantur, referentes mea ſententia quandam Saliorum imaginem. nam Curetas non æquè imitātur vt Salij, nec cantu, nec ſaltatu. Et oportebat eos eſſe ingenuos atque indigenas, patrimóſq; ac matrimos, cùm illi qualiſcunque fortunæ eſſent. de quibus quid opus eſt plura ſcribere? Dionyſ. Halycarnaſ. l. 2. ἐπιχώριον δὲ ῥωμαίοις, καὶ πάνυ τίμιον ὁ κουρητισμὸς, ὡς ἐκ πολλῶν μὲν καὶ ἄλλων ἐγὼ συμβάλλομαι, μάλιστα δὲ ἐκ τῶν περὶ τὰς πομπὰς, τάς τε ἐν ἱπποδρόμῳ, καὶ τὰς ἐν τοῖς θεάτροις γινομένων. ἐν ἁπάσαις γὰρ αὐταῖς προέστηκοι κοῦροι χιτωνίσκους ἐνδεδυκότες ἐκπρεπεῖς, κράνη τε καὶ ξίφη καὶ πάρμας ἔχοντες, στοιχηδὸν πορεύονται. καὶ εἰσὶν οὗτοι τῆς πομπῆς ἡγεμόνες, καλούμενοι πρὸς αὐτῶν ἐπὶ τῆς παιδιᾶς τῆς ὑπὸ λυδῶν ἐξευρῆσθαι δοκούσης λυδίωνες, εἰκόνες ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, τῶν σαλίων. ἐπεὶ τῶν γε κουρητικῶν οὐδὲν, ὥσπερ οἱ σάλιοι δρῶσιν, οὔτ' ἐν ὕμνοις, οὔτ' ἐν ὀρχήσει· ἐχρῆν δὲ αὐτοὺς ἐλευθέρους τε εἶναι, καὶ αὐθιγενεῖς, καὶ ἀμφιθαλεῖς· οἱ δ' εἰσὶν ἐξ ὁποιασδήποτε τύχης. Ad pompam aliqua ex parte pertinet quod ſcribit Capitolinus in M. Antonino, quo quidē tēpore ſanè & Imperatoris filius ad triūphalem currum in Circo cucurrit. Quanquam autem pompa, & de aliis dicitur, propriè tamen de Circo. eius ſeries à Ter-

tul.ita enarratur. Primò Deorum simucra, deinde agmẽ imaginum quæ ad deorum historiam pertinerent, tertiò curru quartò tensæ loro trahuntur, tendutúrque sine opera iumentorum : quintò armamaxæ manibus & humeris circumferuntur (apud Herodotum l.7.de eo qui ex curru in armamaxam deponebatur) sextò sedes in quibus simulacra interquiescerent: septimò coronæ victoriarum insignia: octauò exuuiæ de hostibus.

Dictæ sunt tensæ quòd ante eas tenduntur lora, authore Asconio tertia in Verrem. quæ gaudẽt manu tenere & tangere religionis ergo qui eas deducunt ipsi, absque iumentorum opera.

Plaustrum vocat, quo vehuntur exuuiæ Deorum ludis Circensibus in Circum ad puluinar, vt Sisinnius Capito apud Festũ exponit. De tẽsis quas religiosissimas fuisse docet Liuius p.477. tẽsæ vehicula cum ducũtur, ornatur forum ab ædilibus. Cic. 5.in Verrem; qui ex tẽsarum orbitis prædari sit ausus.3.in Verrẽ, à signo Vertumni in Circum maximum venit. quam tu viam tensarum atque pompæ eiusmodi exegisti. Tantæ religionis fuit tensas ducere, vt Augustus votiuis circensibus cor-

eptus valetudine, lectica cubans tensas luceret. Sueton. in Augusto. c. 43. effigies rguta & loquax ridiculi gratia in pompa circunfertur, quæ citeria dicitur. Festus. Catonis verba. quem credo in pompa vectatum iri ludis pro citeria. Imò & petreia dicta quæ pompam præcedens, aut in coloniis, aut in mancipiis imitabatur anum ebriam, ab agri vitio petra.

Monuimus è Suetonio, Cæsaris imaginem decreto Senatus in pōpa Circi tensa & ferculo gestatam. adstipulatur Dio in Iulio. καὶ ταῖς ἱπποδρομίαις ὀχὸν εἰσάγεσθαι ἐψηφίσαντο. In aurigationibus tensam induci decreuerunt. Nam & de Vestalibus quæ in Circū currú, sicut imagines Deorum, vectæ, Prudentius in Symmac.

Fertur per medias vt publica pompa plateas,
Pilento residens molli.

Plaut. Milite.

Te hodie quasi pompam illuc præterducēdum.

Sed quæ mens Tertulliani c. 10. l. de spectaculis? nam à templis & aris, & illa infœlicitate thuris & sanguinis, inter tibias & tubas itur, duobus inquinatissimis arbitris, funerum & sacrorum, designatore & aruspice. Hoc vult, meo animo, ludos non edi nisi auspicatò, & à templis pompam.

in Circum duci inter tibias quæ sacrorum fuerunt, & tubas quæ ludorum. quare aderat aruspex vt exta inspiceret, dissignator, vt loca ludis assignaret, qui assignare solebat in funeribus. tibiam enim ad sacra adhibitam vel ex eo apparet quod Plutar. de poët. leg. θυσίας quasdam ἀχόρους καὶ ἀναύλους esse ostendit. Idem 2. sympos. τοῦ ἰσμηνία τῇ θυσίᾳ παρεσαυλοῦντος οὐ καλλιερεῖ. Velabantur autem ea loca per quæ pompa duceretur, ne sacra prophanorum oculis paterent. Macrob. lib. 1. Saturn. c. 6. Circensium die puer de cœnaculo pompam despexit, & patri retulit quo ordine secreta sacrorum in arca pileati composita vidisset. Placuit velari ea loca per quæ pompa duceretur. Multus sim omnino, si quæ de pompa dici possunt, huc omnia congeram. Consulatur Diodorus Siculus in pompa Philippi, p. 558. libri Hẽrici Steph. ἅμα δὲ ἡμέρᾳ τῆς πομπῆς γενομένης εἴδωλα τῶν δώδεκα θεῶν ἐπόμπευε, ταῖς τε δημιουργίαις περιττῶς εἰργασμένα. & cæt. Adeatur item Demosthenes in Midiam, vbi Vlpianus, ἔθος ἦν ἐν ταῖς πομπαῖς προηγεῖσθαι τοὺς ἄρχοντας. in verbis Demosthenis; ἵππαρχον ὀρχεῖσθαι διὰ τῆς ἀγορᾶς ταῖς πομπαῖς οὐ δυνάμενον ὀχεῖσθαι leg. Græci plaustris fereban-

tur in pompis, vt dicteria iacerent. vide Demosthenem de falsa legatione, Plutarchum in Dione, Atheneum l.5. Aristidem p.204. in exorchumenis, Dionem Chrysost. in Tharsico 2. Clementē Alex. l.2. pædag. cap.3. & alios plerosque. Vlpianus in Midiam. οἱ πομπεύοντες τῷ διονύσῳ, κατὰ μίμησιν τῆς περὶ αὐτὸν θεραπείας ἐπόμπευον, οἱ μὲν τὸ τῶν σατύρων σχῆμα σώζοντες, οἱ δὲ τὸ τῶν βάκχων, οἱ δὲ τὸ τῶν σειληνῶν ἐμιμοῦντο. Hæc, vt quidque sub stylum cecidit, indigestè coniecimus, vnde studiosi rem suam facere possint.

De Circensium studio.

Cap. XXXIX.

Magnum in populo Circēsium studium fuit, maximum in principibus, author libri de caussis corruptæ eloquentiæ. Iam verò propria & peculiaria huic vrbi vitia. Penè in vtero matris concipi mihi videtur histrionalis fauor, & gladiatorum, equorúmque studia. quotumquemque inueneris, qui domi quicquam aliud loquatur? Nero quidem equorum studio vel præcipuè ab in-

eunte ætate flagrauit, plurimúſque illi ſermo, quanquam vetaretur, de Circenſibus erat, ait Sueton. c. 22. De illa Circi inſania & equorum ſtudio Lucianus in Nigrino. εἰ δὲ τούτων ἀποσταὶ; τῶν ἄλλων αὖθις ἀνθρώπων ἐμέμνητο, καὶ τὰς ἐν τῇ πόλει ταραχὰς διεξῄει, καὶ τὸν ὠτισμὸν αὐτῶν, καὶ τὰ θέατρα, καὶ τὸν ἱππόδρομον, καὶ τὰς τῶν ἡνιόχων εἰκόνας, καὶ τὰ τῶν ἵππων ὀνόματα, καὶ τοὺς ἐν τοῖς στενωποῖς περὶ τούτων διαλόγους. id eſt, quòd ſi inde digreſſus, aliorum hominum meminiſſet, turbas, quæ in vrbe, commemorabat, & tumultus ac impulſus, & theatra, & Circum, & aurigarum imagines, & equorum nomina, & ſermones de ijs apud angiportus. Tantum fuit equorum ſtudium, vt multi per ſolam Hipponam quæ præerat equis, iurarent. Iuuenalis.

Iurat ſolam
Eponam, & facies olida ad præſepia poſtas.

eò quòd mirificè Circenſibus oblectarentur. quare Tertul. lib. 1. in Marcion. voluptates vocat Circi furentis, caueæ ſæuientis, ſcenæ laſciuientis. l. de pudicitia: in ſpectaculum quadrigarij furoris, & gladiatorij cruoris, & ſcenicæ fœditatis. Ad hos ludos ſi pecunia deeſſet, po-

pulus conferebat. Plin. lib. 33. c. 10. in ludos ſtipem ſpargere cœpit populus R. Spurio Poſtumio, Qu. Martio Coſſ. Tanta abundantia pecuniæ erat, vt eam conferrent L. Scipioni, vt is ludos daret. Ex eo ſtudio multis res ad raſtrum rediȷt. Cyprian. de opere & eleemoſ. rebus ſuis vel obligatis in muneris apparatione, vel venditis: ac niſi editio bona ſucceſſerit, conuiciis & ſibilis eijciuntur, & furore populari nonnunquam ferè lapidantur. Libro de ſpectacul. hanc inſaniam exaggerat, his verbis: Quàm vana ſunt iſta certamina, lites in coloribus, contentiones in curribus, gaudere quòd equus velocior fuerit, mœrere quòd pigrior, annos pecoris computare, conſules noſſe, ætates diſcere, proſapiam deſignare, auos ipſos atauóſque commemorare. Vide Claudian. 8. Panegyrico.

De Editoribus.

CAP. XL.

HEſichius, ἀθλοθέτης ὁ μόνα γυμνικά. ἀγωνοθέτης ὁ τὰ μουσικὰ ἀκροάματα διατιθέμενος. propriè in Circo ἀφέτας, vt

eſt in vet. gloſſ. quia ſignum mittendis quadrigis darent, βραβευταὶ deſignatores. Clemens lib. 7. ſtromat. ἀγωνοθέτης ὁ θεὸς, ὅτι βραβευτὴς υἱὸς θεῦ, θεαταὶ δὲ οἱ ἄγγελοι. Iudicem hoc loco intelligo βραβευτὴν: vt & in protreptico, ἐν τῷ ςαδίῳ γνησίῳ ἀγωνιζόμεθα, βραβεύοντος μὲν τῦ λόγου τῦ ἁγίυ, ἀγωνοθετοιῦντος δὲ τῦ δεσπότυ τῶν ὅλων. In legitimo, inquit, ſtadio certamus, iudice & cognitore verbo Dei, editore vniuerſi huius Domino. Tertul. l. de ſpectaculis authores & adminiſtratores ſpectaculorum vocat ἀγωνοθέτας καὶ βραβευτὰς. in vet. ſcholiaſte ἀφετήρια carceres dicuntur; editores κύριοι τῆς ἀφέσεως. à quo Planetæ apud Mathematicos ἀφέται, καὶ κύριοι τῆς ἀφέσεως, quaſi dominos dicas, qui ſignum dant mittendis equis. οἱ κυρίαν τῆς ἀφέσεως λαβόντες ἀςέρες. aſtra quæ dominantur. In Olympia ludi curabantur ab Agonothetis, qui & ἀθλοθέται, quos nonnulli cum ἑλλανοδίκαις & βραβευταῖς eoſdem eſſe volũt. Eos Pauſanias in Eliacis primùm duos, deinde nouem, tum decem conſtitutos narrat. Pollux in Onomaſtico. ἀγωνοθέται, ἀγώνων διαθέται, ἄθλων ἐπιμεληταί. Homer. Odyſ. Θ. αἰσυμνήτας, quos Euſtat. ἀγῶνος ἐπισκόπυς, καὶ βρα-

βευτὰς interpretatur. Asiatici ἀλυτάρχας, οἱ μαστιγοφόροις προΐστανται. Suetonius curatores muneris. Editores, munerarij, brabeutæ in stadio humi assidebant: ac si qua paria longiùs recessissent, in medium manu rètrahebant. Sueton. in Nerone cap. 53. Circenses autem dabantur natalibus principum, qu[...]niis, decenniis, vicenniis, vt & cætera lætitiæ documenta. Dio in Domitiano scribit, eum Titi fratris sui nataliū Circenses sustulisse. ἀμέλει καὶ τὴν ἱπποδρομίαν τὴν τῶν γενεσίων αὐτοῦ κατέλυσε. In Augusto. ἀγῶνα μουσικὸν, καὶ γυμνικὸν, ἱπποδρομίας τε, πεντετηρικὸν ἱερὸν (οὕτω γὰρ τοὺς τὴν σίτησιν ἔχοντας ὀνομάζουσι.) id est, Augustus edidit certamen musicum, & Gymnicum, Circenses, quinquennale sacrum. sic enim vocant agones quibus visceratio præbetur. Quod si verum est, fallitur Suet. in Ner. cap. 12. Instituit & quinquennale certamen primus omnium Romæ, more Græco triplex, musicum, gymnicū, equestre, quod appellauit Neronia. Dio p. 400. libri Stephani, docet etiam in castris natali Cæsaris Circenses editos. ἐν τοῖς στρατοπέδοις τὰ τοῦ Αὐγούστου γενέθλια ἑορτάσαντες, καί τινα ἱπποδρομίαν ἐν αὐτοῖς διὰ τῶν ἑκατοντάρ-

χῶν ποιήσαντες, ἐπανῆλθον. id eſt, in exercitu cùm natales Auguſti celebraſſent, & Circenſium aliquod genus per Centuriones edidiſſent, abierunt. lib. 55. 57. 58. Auguſti natalibus Circenſes in perpetuum decreti ſunt. ἐς δὲ δὴ τὰ γενέθλια ἱπποδρομίαν ἀΐδιον ἔλαβε. Deorum feſtis edidit Circenſes, vt ludis Apollinaribus, Saturnalibus, & alijs. Dio p. 253. ἐν τῇ τῶν Ἀπολλωνείων ἱπποδρομίᾳ ἄνδρες ἐς τὴν ἱππάδα τελοῦντες θηρία κατέβαλον. Circenſibus, inquit, Apollinaribus equites aliquot Romani cum feris depugnarunt. De Saturnalibus, aut potius de Circenſibus ante Saturnalia Xiphilin. in Seuero. ἦν μὲν γὰρ ἡ τελευταία πρὸ τῶν Κρονίων ἱπποδρομία, καὶ συνέδραμεν ἐς αὐτὸ ἄπλετόν τι χρῆμα ἀνθρώπων. pag. 406. libri Commelini. id eſt, erant enim vltimi Circenſes ante Saturnalia, & eò conuenit infinita vis hominum. Si ludi in multam noctem protraherentur, editor abeuntibus faces præferri iubebat. Dio de Seiano, qui vt Tiberium Caluum irrideret, per pueros caluos faces præferentes, abeuntes deducebat. φῶς τοῖς ἀπιοῦσιν ἐκ τοῦ θεάτρου διὰ πεντακισχιλίων παίδων ἀπεξυρημένων παρέχε. Quòd ſi aquis occuparetur Circus, extra portam Collinam

ad ædem Erycinæ Veneris equi currebant. Liu. lib. 30. ita abundauit Tiberis vt ludi Apollinares Circo inundato extra portam Collinam ad ædem Erycinæ Veneris fierent.

De Circensibus priuatis.

Cap. XLI.

FVere & Circenses priuati, quos Imperatores, cæteríque editores in hortis, intra priuatos parietes ederent. Lampridius in Heliog. fertur in euripis vino plenis nauales Circenses exhibuisse, pallia de œnanthio fudisse, & elephantorum quatuor quadrigas in Vaticano agitasse, dirutis sepulcris quæ obsistebãt. Iunxisse etiã camelos quaternos ad currus in Circo priuato spectaculo. Sido. in Narbone:

Mos est Cæsaribus die bis vno,
Priuatos vocitant, parare ludos.

Lãpridius in Heliogabalo: quadrigas Circensium in tricliniis, & in porticibus sibi semper exhibuit, prãsitans & cœnitãs. Itẽ: inde itum est in hortos, vbi varius inuenitur, certamen aurigandi parans. Sed & in Circo priuatum fuit interdum spectacu-

lum, vt eodem loco ſcribit Lampridius. Ludis illis priuatis, non modò publicis, vt plurimum intererat Prætor, veluti curator. Quintilian. lib.3. Inſtit. cap.6. qui artem ludicram exercuerit, in 14. primis ordinibus ne ſedeat. qui ſe Prætori in hortis oſtenderat, neque erat productus (in ſcenam ſcilicet, aut arenam) ſedit in 14. ordinibus. Sueton. in Neron. c. 21. non dubitauit etiã in priuatis ſpectaculis operam inter ſcenicos dare, quodam prætorum HS. decies offerente. Item flagitantibus cunctis cæleſtem vocem, reſpõdit quidem in hortis ſe copiam volentibus facturum. In hortis accipe, in priuato. Sic apud Tacit. lib.15. Annalium. nam adhuc per domum aut hortos cecinerat Iuuenalibus ludis. Publicos autem ludos curari à Prætore, ſcitum eſt è Plutarcho in Bruto, & l.1. C. de Prætoribus.

Qui Circenſes ederent.

Cap. XLII.

PEr initia Romæ, celebritate pompáque deorum Circenſe ludicrum à Regibus, poſt à Prætore curabatur, qui ſi abeſſet,

abeſſet, Dictator, qui ſignum mittendis quadrigis daret, creabatur. Cùm Romanum nomen auguſtius iam eſſet, victores Imperatores, Conſules, Procõſules, Ædiles, cæteríque viri principes, qui plebeculam emereri vellent, editores fuerunt. Ipſi etiam ſacerdotes apud Tertul. l. de ſpectacul. Plin. l. 7. epiſtolar. ludos ſacerdotales. in Auguſto Sueton. c. 44. Ludi pontificales. apud Lamprid. in Alexan. ærarij editores. Deinde lapſu tẽporis oppreſſa vnius dominatu Rep. Imperatorum illud munus penè ſingulare fuit, aut certè virorum illuſtrium. Corippus l. 1.

Chriſtus vbi eſt natus, tunc munere ſolis adẽto
Principibus delatus honos, munúſque Latinis,
Et iucunda nouæ circenſia munera Romæ.

Sueton. c. 18. Calig. commiſit & ſubitos, cum è Gelotiana apparatum Circi proſpicientem pauci ex proximis Mænianis poſtulaſſent. Munera circenſia vocat Corippus, vt Lactãtius, l. 6. c. 20. venationes quæ vocantur munera, cùm tamen munera de gladiatoribus propriè dicantur. Proprium fuit Ædilium curuliũ ſub Conſulibus, vt ludos omnes populi Romani procurarent. Cicero 5. in Verrem: mihi ludos ſanctiſſimos, maxima cum cerimonia

Cereri, Libero, Liberæq; faciendos, mihi Floram matrem populo plebiq; Rom. ludorum celebritate placandam, mihi ludos antiquiſſimos, qui primi Romani ſunt appellati. Et ſub extremis penè Imperatoribus Romæ ab Ædilibus munera & ludi edebantur. Capitolinus in Gordiano : Ædilitatis ſuæ tempore 12. populo Rom. munera, id eſt per ſingulos menſes ſingula, de ſuo exhibuit. Liuius l. 33. ludi Romani ab Ædilibus in Circo ſcenáque. Et quidem Ædiles ludos ſuis ſumptibus faciebant, vnde multi abſtinebant petitione ædilitatis ob ſumptus ludorum, author Cicero. l. 2. officior. Boëtius l. 3. de conſolatione. Imperatores cùm darent ludos, non ſemper ipſi ſpectaculis præſidebant, ſed interdum aut amicis, aut magiſtratibus pręſidendi munus iniūgebant. Sueton. in Caligula c. 18. in Auguſto c. 45. commendatiſque, qui ſuam vicem præſidendo fungerentur. Imperatores raro ſuo nomine ludos faciebant : alieno nomine ſi qui onús ferre non poſſent, aut abeſſent, ſæpe. Sueton. Auguſto, cap. 43. Auguſtus Cæſar feciſſe ludos ſe ait ſuo nomine quater ; pro alijs magiſtratibus, qui aut abeſſent, aut non ſufficerent, ter &

vicies. Munus igitur Ædilium fuit, vt ludos darent. & quidem Varro cùm Ædilis Circenses ageret, eximia facie puerum histrionem ad excubias tenendas posuit in Iouis Max. templo, ait Valerius Max. l. 1. c. 1. Sub Imperatoribus, quia Consulum opes ludis exhaustæ essent, vtvt amplæ, omnes clarissimi, quoties Romæ ludi haberentur, confluebant, vt in sumptum ludorum aliquid conferrent. si qui abessent, fiscus pendebat: illi cùm rediissent, fisco rependebant. Designabantúrque quotannis aliqui ad edendos ludos, qui si loco ac tempore Romæ non comparuissent, 50. millia modiorum tritici vrbis Romæ horreis soluebant. Libro 6. Cod. Theodos. tit. 4. omnes clarissimi, ait, qui per diœcesim tuæ sublimitatis degunt, Romam veniant cum impensis suis, vbi ludi scenicorum, vel Circensium, vel muneris ratio poscit. Sumptus enim omnibus ludis maximi sustinendi. quare Symmachus l. 5. e. 57. multum, ait, rebus omnibus additurus quas ciuium voluptati animoso impendio præparamus. l. 1. C. de spectaculis, vt integra sit voluptas quæ volentium celebratur impensis. Martialis:

Das gladiatores sutorum regule cerdo,

Quódque tibi tribuit subula sicca rapit.

Ab Imperatore adiuti editores apud Symmachum l. 2. e. 45. l. 4. e. 12. quod enim in venatione obtinuit, & in aurigatione seruatum est, vbi non minores sumptus. Honorio, inquit, diuinæ stirpis Augusto, benefaciendi semper addis calorem, docésque inuictum principem, senatorum mediocritatem muneribus incitare. Item, in futuros magistratus imperialem etiã prouocas largitatem. Cùm priuatorum pecuniæ non sufficerent, ad ludos edendos in magistratu, prouinciæ aliquid pendebant: imò certũ æs erat constitutum Prouinciis. Cic. epist. ad Quint. fratrem. quãta pecunia penderetur, si omnium nomine qui Romæ ludos facerent, quod erat institutum erogaretur? Ab amicis etiam in ludorum impensam si oneri essent impares, pecuniam accipiebant. Seneca l. 2. de Benefic. c. 21. Chrysost. de Circo μεσαφέτας vocat, qui soluant aliquid ad ludos Circenses, vt iuuent Prætorem. Editores vocantur ijdem libro 6. Cod. Theod. tit. 4. lege 7. Certè ludi omnes magnorum sumptuum fuerunt, ait Laert. in Solone: ἀθληταὶ δὲ καὶ ἀσκούμενοι πολυδάπανοι, καὶ νικῶντες ἐπιζήμιοι, καὶ στεφανοῦνται, κατὰ πατρίδος

μᾶλλον ἢ καὶ ἀνταγωνιστῶν. athletæ & qui exercentur magnas faciũt impenſas, & vt vincant multantur coronantúrque magis in detrimentum patriæ quàm aduerſariorum. Iam olim multi abſtinebant conſulatu, ne ludorum magnificentia res ijs ad raſtrum veniret. Dio, p. 469. ὑπὸ πενίας πολλοὶ τὴν ὑπατείαν ἀπολείπουσι, διὰ τὰ ἀναλώματα τὰ ἐν ταῖς ἱπποδρομίαις. id eſt, ob paupertatem multi Conſulatũ omittunt, ob ſumptus Circẽſium. Iuſtinianus in nouella 105. ſumptus contraxit, ac definiuit, nouella 105. καὶ ἐπειδὰν καὶ τοῖς πρὸ ἡμῶν ἐν μεσότητι τὸ βέλτιστον ἔδοξεν εἶναι, ὡς τῶν ἐφ' ἑκατέρων ἄκρων κινδυνευόντων εὐθὺς εἰς ἀμετρίαν ἐκβῆναι, ἀλλὰ μὴν καὶ ἡμεῖς περὶ τούτου διοίκησαι τὸ πρέπον, ὥστε μηδὲ ἄμετρον μηδὲ ἄτακτον εἶναι, μηδὲ τῶν ἡμετέρων νόμων ἀνάξιον. id eſt, quia viſum eſt ſuperioribus Imper. mediocritatem eſſe tenẽdam, quaſi ij qui in altero extremo eſſent, peccarent, putauimus nobis ea de re conſtituendum eſſe quod decet, vt nihil ſit immodicum aut inordinatum, aut legibus noſtris indignũ. Voluit à Conſule ſeptem dari ſpectacula: primũ Kal. Ianuariis: alterũ ἁμιλλητηρίων ἵππων, ἣν δὴ μάππαν λέγουσι. Tacitus l. 4. monet Tiberium cauiſſe ne quis gladia-

toriũ munus ederet, cui minor quadringentorum millium res. Antoninus Pius & Marcus Philoſophus ſumptibus muneratiorum modum poſuerunt. Martianus cauit ne Conſules miſſilia darent. Nouel. 105. Dio l. 54. τοῖς μὲν στρατηγοῖς συνέταξεν τὰς πανηγύρεις πάσας ἔκ τε τοῦ δήμου δίδοσθαί τι αὐτοῖς κελεύσας, καὶ προσαπειπὼν μήτε εἰς ἐκείνας οἴκοθεν τινα πλέον τοῦ ἑτέρου ἀναλίσκειν, μήτε ὁπλομαχίαν, μήτε ἄλλως, εἰ μὴ ἡ βουλὴ ψηφίσαιτο, μήτε αὖ πλεονάκις ἢ δὶς ἐν ἑκάστῳ ἔτει. Prætoribus, inquit, aſſignauit curationem omnium editionum, pręcepítque, vt eis aliquid à populo daretur, vetans ne alius alio plus in ludos de ſuo impẽderet. neque gladiatorium munus dari, niſi ex decreto Senatus, neque amplius quàm bis quoque anno. aliàs ide Auguſtus, arbitratu editoris ſumptus fieri permiſit. l. 54. καὶ τοῖς βουλομένοις τῶν στρατηγῶν τριπλάσιον τοῦ παρὰ τοῦ δημοσίου σφισὶν εἰς τὰς πανηγύρεις διδομένου προσαναλίσκειν ἐφῆκε. id eſt, permiſit prætoribus ſi vellent impendere triplum de ſuo ſupra id quod de publico in ludos conferebatur. l. 55. τὸ ἀργύριον τοῖς στρατηγοῖς τοῖς τὰς ὁπλομαχίας ποιοῦσιν ἐκ τοῦ δημοσίου διδόμενον, ἐκέλευσε μηκέτι ἀναλίσκεσθαι, id eſt, vetuit, ne prætoribus gla-

diatores edentibus de publico in posterum sumptus sufficcrentur. Claudius legem tulit, vt vnum tantùm diem equi secundò currerent, re ipsa hoc ipsum, vt nimiũ, prohibuit. Dio, p. 459. νόμῳ μὲν ἔταξε μίαν ἡμέραν τοὺς ἀγῶνας τῶν ἵππων δεύτερον γίγνεσθαι· ἔργῳ δὲ καὶ τοῦτο, ὡς πλήθει, ἐπέσχεν.

De habitu editoris.

Cap. XLII.

IAm tibi magnificũ Prætoris habitum cultúmque ludos edentis dabo, vt nouum in eo triumphatorem recognoscas. Curru Prætor in Circo vehebatur, non vulgari toga, sed picta, & tunica palmata. eburneum sceptrum, in vertice cuius erat aquila, manu gerebat. In eodem curru seruus publicus capiti editoris quasi triũphantis coronam auream imponebat, aut suspẽsam potius tenebat. Iuuenal. Sat. 10.

Quid si vidisset Prætorem curribus altis
Extãtem, & medio sublimẽ in puluere Circi
In tunica Iouis, & pictæ Sarrana ferentem
Ex humeris aulæa, togæ, magnæque coronæ
Tãtum orbem quãto ceruix vix sufficit vlla?
Quippe tenet sudãs hãc Publius, & sibi Cõsul

Ne placeat, curru seruus portatur eodem.
Da nũc & volucrẽ sceptro quæ surgit eburno,
Illinc cornicines, hinc præcedentia longi
Agminis officia, & niueos ad fræna Quirites.

In Olympia agonothetæ purpurea veste insignes erant, ait Lucian. in Anacharsi: τεκμαίρομαι δὲ τῇ πορφυρίδι τῶν ἀρχόντων τινὰ τούτων εἶναι. Chrysostomus coronatum editorem esse, virgámque manu tenere ait. vestem purpuream, coronã auream fuisse supra monuimus. Xiphil. in Cõmodo, εἰσιὼν δ' ὁλοπόρφυρον χρυσῷ καταπαστον, χλαμύδα θ' ὁμοίαν τὸν ἑλληνικὸν τρόπον λαμβάνων, καὶ στέφανον ἔκ τε λίθων ἰνδικῶν, καὶ ἐκ χρυσοῦ πεποιημένον, κηρυκεῖόν τε τοιοῦτον φέρων ὁποῖον ἑρμῆς. Iniens autem tunica amictus tota purpurea, & chlamyde simili more Græco sumens coronam auream gemmis insignem, caduceúmque ferens, qualem Mercurius. Virga enim editoris caducei instar erat. Plutarch. in Antonio, qui μετὰ τῶν γυμνασιάρχων ῥάβδων ἐν ἱματίῳ καὶ φαικασίοις προῄει. Antonius cum virgis gymnasiarchæ in pallio, & phæcasiis præcedebat, vt moderator agonis. Iuuenal. Sat. 11.

---- similisque triumpho
Præda caballorum prætor sedet. ---

ſic lege, non prędonem, quia ludicro Circenſi bonis elauerat. Hoc habitu cultúq; curru inſidens, ſiue is Prætor eſſet, ſiue Dictator mittendis quadrigis, ſiue Ædilis, ad oppidum vſque prope metas primas peruehebatur. Varro, Dictator vbi currum inſidit, peruehitur vſque ad oppidum. Suprá ex Chryſoſtomo ludis Olympicis, ſeu Circenſibus magnifico cultu inambulantem editorem tibi notauimus. Caligula ludicro Circenſi prodiit in Circum ſeiugibus vectus, quod non ante viſum erat: vtque nulla excuſatio eſſet, qua Circo abeſſe liceret, iudicia retulit in aliũ diem, & luctus omnes. Dio p. 442. τὸ ἅρμα τὸ ἱππικὸν ἐφ' οὗ ἤχθη ἓξ ἵπποι εἵλκυσαν, ὃ μὴ πώποτε ἐγεγόνει· ὅπως τε μηδεμίᾳ τινὶ τοῦ μὴ συμφοιτᾶν εἰς τὰ θέατρα πρόφασις εἴη, τάς τε δίκας ἁπάσας ἀνεβάλετο, καὶ τὰ πένθη πάντα ἐπέχειν. Moris tamen fuit, vt bigis ferretur per Circum editor, non quadrigis, aut ſeiugibus. Symmachus lib. 6. epiſt. 41. Natali vrbis, ait, Suffectum Cõſulem currus quo vehebatur euoluit per ferociam bigarum quæ triumphum vehebant. Editori currus negatus eſt ſub Auguſto, toga palmata, tunica picta & triumphalis conceſſa. Tacitus lib. 1. Tribuni petiere, vt

proprio sumptu ludos Augustales ederent, vtque per Circum triumphali veste vterentur. curru vehi haud permissum. decreta pecunia ex ærario. Dio fine l. 55. καὶ τῇ ἐσθῆτι τῇ ἐπινικίῳ ἐν τῇ ἱπποδρομίᾳ ἐχρήσαντο, οὐ μέν τοι καὶ τοῦ ἅρματος ἐπέβησαν. id est, tribuni qui præerant ludis Augustalibus triumphali veste in Circo vsi sunt; non tamen currum inscenderunt. Sub alijs Imperatoribus curru vecti sunt. Plinius panegyrico, nos augustior solito currus accipiet, nos inter secunda omina & vota certantia quæ præsenti tibi conferentur (ludis ijs qui natali Traiani erũt) vehemur alacres, & incerti ex vtra parte maior auribus nostris accidat clamor.

De familia quadrigaria.

Cap. XLIII.

EDitorem in cãpum vnà cum triumpho deduximus, iam ministros editionis, & vniuersam familiam quadrigariam intueamur. In veteribus inscriptionibus ea descripta est. familia quadrigaria Titij Capitonis, mulio, villicus, conditor, sellarius, agitator, succonditor, medicus,

ſutor, tentor, auriga, ſpartor (an ſtrator) morator, viator, ſarcinator, aurigator. & p. 47. 48. Vipſanio mulioni, aurigatori, ſucconditori, villico, conditori, ſellario, agitatori, primo, medico, tentori, ſutori, moratori, viatori, fulloni, ſarcinatori. Quadrigarum dominus apud Plin. lib. 10. cap. 24. Cæcinna Volaterranus equeſtris ordinis quadrigarum dominus compreheſas in vrbem ſecum afferens victoriæ nuncias amicis mittebat, in eundem nidum remeantes illito victoriæ colore de hirundinibus. Alibi, medicus factionis Venetæ. Turnebus tentores vult eſſe ἀφέτας. Malè. nam ἀφέται ſunt editores, quos & Chryſoſtomus θυρεπανοίκτας vocat. tentores fuerunt qui equos currúſque tenebant, antequam vices curſus eorum veniſſent. De quibus Sidonius Narbone.

Veſtra inſignia continent miniſtri,
Ora & lora, manus iubáſque tortas
Cogunt flexilibus latere nodis,
Hortantúrque obiter, iuuántque blandis
Vltro plauſibus, & voluptuoſum
Dictant quadrupedantibus furorem.

De ijſdē videtur accipiendus Statius li. 6.

Circunſtant fidi, nexúſque & torta iubarum

Expediunt, firmátque animos, & plurima monstrant.

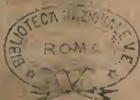
Mulio ὠρεοκόμος. Seneca epist. 86. mulio excalceatus non propter æstatem. Quid ad rem pertinent mulæ saginatæ, vnius omnes coloris? Moratores dicti sunt, qui morabantur: agitatores ne cursum anticiparent, sed suo ordine currerent: viatores erant ministri qui cursitabant huc illuc iussu agitatorum. Conditor in veteri gloss. dicitur ππῶν ἀλείπτης, qui inungit oleo aurigas aut equos si opus est. Subconditor qui conditori paret, vt submulio qui est sub mulione farraneo, Plinio. malè Turnebus subconditores accipit qui sub iugum & currum se conderent, si fortè malè inuncti essent equi. Apud Sueton. ministrator vnus fuit è familia quadrigaria. cap. 17. in Vitellio ministratorem auriganti Caio cùm exhiberet villicus, qui familiæ veluti procurator præerat vice domini. Agitator, auriga, aurigator pro eodem accipiuntur, vt nonnulli putant. Equidem agitatorē quadrigarium ipsum in Circo decurrentem exaudio; aurigam fortè eum qui iungat equos: aurigatorem & agitatorē facio eosdem. Apud probatos authores, auriga, aurigator, agitator,

quadrigarius, vnum & idem sonát. Spartor is est qui sparto sellam & ephippia instruit, fortè an strator. Designator, vel vt aliubi est, dissignator, à Chrysostomo dicitur διατάκτης. Sic enim ille in Circo: μὴ ἀγωνιάσῃς· ἔχεις γὰρ τὸν διατακτὴν θεὸν, καὶ ἰατρὸν τὸν χριστόν· ἔχεις ἀλείπτην τὸ πνεῦμα ἅγιον. μηδ' ἱδρῶτα φοβῇς· ἔχεις γὰρ τὸ ὕδωρ ἐπί σε. id est, ne animum despondeas: habes enim Deum designatorem, & medicum Christum: habes conditorem & aliptam Spiritum sanctum. ne sudorem metuas: habes enim eum qui aquam in te fundat. Vt enim equis, ita & sibi aquam dabant. Designatores dicuntur βραβευταὶ Græcis, nec ijdem sunt cum editoribus, sed qui decursionem ordinant, & cuneos, cæteráque in Circo comparant ac disponunt. non tamen coronam & præmium victoribus addixere Romæ, vt in Olympia, βραβευταὶ καὶ ἑλλανοδίκαι. lib. 3. ff. tit. 2. l. 4. Designatores autem quos Græci βραβευτὰς appellant, artem ludicram non facere, quia ministerium non artem ludicram exerceant. Et sanè locus iste hodie à principe non pro modico beneficio datur. Procuratorem dromi in veteribus inscript. accipio curatorem &

exercitorem cursus quadrigariorum alicuius factionis priusquàm in Circum inducerentur. Vnus erat designator in Circo, 4. erant procuratores dromi. In veteribus enim inscript. dicitur procurator dromi factionis Venetæ. sicut & 4. erant tribuni 4. factionum, de quibus supra attigimus, quos putem tribunos fuisse non quadrigariorum modò, sed plebeculæ factiosæ quæ in partes discesserat. Erant & magistri ac domini factionum. Suetonius in Nerone, c. 22. Domini factionum aurigarum greges ducere dicuntur in Circũ. Lamprid. in Commodo, Circenses multos addidit libidine potius quàm religione, vt dominos factionum ditaret. In veteribus inscript. magistro & socio domino & agitatori factionis Venetæ. Putem has partes datas exercitato & veteri alicui agitatori, qui rei Circensis peritissimus esset. Inscriptio illa posita est ab aliquo domino factionis Venetæ, & collega ac socio defuncti. Constantinopoli fuit amplissimus magistratus procurator dromi publici, non Circi, quem & Romæ ponit Symmachus lib. 10. epist. 36. Zonaras p. 128. λογοθέτης τȣ̃ δρόμȣ ἐπίτροπος τȣ̃ βασιλέως. id est, procurator cursus pu-

blici, tutor Imperatoris. Protonotarius dromi seu cursus publici. p. 438. Curopalates ait sibi ignotum esse quod munus logothetæ dromi fuerit. Numerat eum ante primum à secretis, subiungítq; eundem maximo chartulario. Sic autem ille: τὸ τῦ λογοθέτυ τῦ δρόμυ σκιάδιον, οἷον τὸ τῦ μεγάλυ χαρτυλαρίυ. φακεωλίδα δὲ φορεῖ ὗτος, καὶ ἐπιλυρίκιον, ὐ μὴν σαγίκιον. id est, vmbella logothetæ dromi eadem est cum vmbella magni chartularij. fert tiaram & prætextam vittatam loris, & non pallam.

De Spectatoribus.

Cap. XLIIII.

Circensibus ita capti sunt Romani, vt tres interdum dies in eo spectaculo somni ædiúmque obliti funalibus accensis posuerint. Imò & solidum diem sine cibo frequenter assedere. anno tamen vrb. conditæ frangere cœperunt, diuertentes ad epulum ab editore datum. Dio lib. 37. καὶ ὁ δῆμος ἀπανσὶ (lego ἀπασὶ) μέχρι τότε τὰς ὁπλομαχίας θεώμενος ἐξανέστη τι μεταξὺ τῦ ἔργου καὶ ἄριστον εἵλετο· καὶ τῦτο

ἐκεῖθεν ἀρξάμενον, καὶ νῦν ὁσάκις ἂν ὁ τὸ κράτος ἔχων ἀγωνοθετῇ, γίνεται. Et populus ſine cibo vſque adhuc munera ſpectans exſurrexit in medio ſpectaculo, & prandium cepit. & ab eo principio, quoties Imperator editor eſt, hodiéque idipſum fieri aſſolet. Sidon. lib. 3. epiſt. vlt. Poſtridie iuſſit Auguſtus vt epulo ſuis Circenſibus ludis intereſſemus. Primus iacebat cornu ſiniſtro Conſul ordinarius. De frequentia Cic. pro Sextio. Equidem exiſtimo nullum tempus eſſe frequentioris populi quàm illud gladiatorium, neque concionis vllius, neque verò vllorum Comitiorum. item. Id autem ſpectaculi genus erat, quod omni frequentia, atque omni genere hominum celebratur, quo multitudo maxima delectatur. Ammian. Marcellinus lib. 28. mirum in modum eum furorem exaggerat his verbis: Nunc ad otioſam plebem veniamus, in qua nitent & nominibus cultis quidam calceorum expertes, Cimeſſores, Statarij, Semicupæ, & Serapini (fortè, Semeſores) & Cicimbricus cum Glututino & Trulla, & Lucanicus cum Pordaca & Salſula, ſimiléſque innumeri. hi omne quod viuunt, vino & teſſeris impendunt, & luſtris, & volupta-

voluptatibus, & ſpectaculis: eiſque templum, & habitaculum, & concio, & ſpes omnis, Circus eſt maximus. Clamitant Remp. ſtare non poſſe ſi futura concertatione quem quiſque vindicat, carceribus non exſoluerit princeps, & circumflexerit metam. Exoptato die equeſtriū ludorum illuceſcente, nondum ſolis puro iubare, fuſiùs omnes feſtinant præcipites, vt velocitate currus ipſos anteeant certaturos. ſuper quorum euētu diſciſſis votorum ſtudiis anxij plurimi agūt peruigiles noctes. Itē: vt in vno ſpectaculo, exodiario cœnatori, aurigæ clametur aſſiduè, per te ille diſcat. Ob hunc populi concurſum ſicuti in Græcia, conciones in theatro habebantur, ita & Romæ in Circo, ſi fides Herodiano lib. 8. qui docet Romanos vbi de Maximi morte nuntius allatus, protinus ad aras & templa iuiſſe: ſed vt lymphati gratantes inuicem in Circum veluti futura concione concurrebant. οὔτε γὰρ ἡλικία τις ἦν ἢ μὴ πρὸς τοὺς βωμούς τε καὶ τὰ ἱερὰ ἠπείγετο, οὔτε τις ἔμενεν οἴκοι, ἀλλ' ὥσπερ ἐνθουσιῶντες ἐφέροντο συνηδόμενοί τε ἀλλήλοις, καὶ ἐς τὸν ἱππόδρομον συνθέοντες ὥσπερ ἐκκλησιάζοντες, χωρίῳ (ἐν τῷδε τῷ χωρίῳ.) l. 2. enarrans militum odium

in Iulianum. ἔς τε τὸν ἱππόδρομον ὅπου μάλιστα τὸ πλῆθος συνιὸν ἐκκλησιάζει, τὸν Ἰουλιανὸν ἐβλασφήμουν. nisi fortè quis ἐκκλησιάζει pro conuentu populi accipiat, licet nulla oratio habeatur. Chrysostomus quoque hanc insaniam exagitat his verbis; Homil. de eccles. καὶ ἐν μὲν ἱπποδρόμῳ οὐκ ὀρόφου ἐπικειμένου τούτου στέγοντος, οἱ πλείους πολλῶν ὄμβρων καταφερομένων ἑστήκασι μαινόμενοι. & in Circo vbi tectum non est, & si ruit imber, stant furentes ac perdurant. Sed hoc metu, afferebant vmbellas, lacernas, gausapinas, quibus defenderent imbres. Martial. lib. 11.

Vmbellam luscæ, Lygde, feras Dominæ.

aut causiam Macedonicã. Plautus Persa. *Cape tunicam, atque zonam & chlamydem afferto, & causiam.* Græci tholiũ vocant & sciadium. Pollux l. 7. θόλια (fortè θόλιον) πλέγμά τι θολοειδὲς, ᾧ ἀντὶ σκιαδίου ἐχρῶντο αἱ γυναῖκες. id est, tholiũ, reticulũ quoddam fastigiatum ac fornicatum, quo pro vmbella mulieres vtuntur. Eustathius anthelia & paropia vocat, quæ soli opponũtur vt vmbra captetur. τὰ χάριν σκιᾶς προβεβλημένα τῶν προσώπων τοῖς ἡλιαζομένοις. Aristophanes in equitibus. τὼ δὲ ὦτα νὴ Δία ἐξεπετάννυτο ὥσπερ σκιάδιον. Interpres : σκέ-

πασμά τι ἔχουσι γυναῖκες θέουσαι, ὑπὲρ μὲν σκιάζεσθαι τὰς ὄψεις ὑπὸ τοῦ ἡλίου· ἐκτείνεται δὲ καὶ συστέλλεται πρὸς τὸν κατεπείγοντα χρόνον.

Martial. in Apophoret.

Accipe quæ nimios vincant vmbracula soles,
Sit licet & ventus, te tua vela tegent.

Iuuenal. sat. 9.

En cui tu viridem vmbellam, cui grandia mittas Succina.

Illud Martial. in Apophoretic.

In Pompeiano tectus spectabo theatro,
Nam populo ventus vela negare solet.

Lipsius eruditissimus de causia accipit. vulgata lectio verior de gausapa, seu birro, id est vt interpretatur Iuuenalis vetus interpres, lacernas, fimbriata pallia, seu penula. Vopiscus in Lurino. donati sunt ab Atrebaticis birri petiti, donati birri canusini. Ita igitur perdurabant spectaculis vt qui ante alios exiret aut surgeret, colaphis cæderetur. quod ætate Philippi accidisse legimus. Eam populi insaniam carpsit Iuuenal. s. 3.

Si potes auelli Circensibus, optima Soræ
Aut Fabrateriæ dom⁹, aut Frusinone paratur.

Nam ne rebus quidem putidiusculis ac pudendis quarum necessitas incumbit, vt discederent adducebantur. aquam enim

per canaliculas in oculis omniũ non modò in Amphitheatro, ſed & in Circo petebant. Tert. de Spectaculis. ſic euenit, vt qui in publico vix neceſſitate veſicæ tunicam tenet, idem in Circo aliter non exultet, niſi totum pudorem in faciem omnium intentet. hac turpitudine furoréq; offenſi aliquot Imperatores, raro ſpectaculis interfuerunt, aut aliud inter ſpectandũ egerunt. Iulius Cæſar epiſtolas ſubinde lectitabat, ait Suetonius. Iulianus perfuga quidem à fide & deſultor, ſed philoſophicæ grauitatis ſtudioſus. infrequens in Circo fuit, neque totum ibi diem ponere ſuſtinuit. In *miſopogon.* de ſe teſtatur. ὀλιγάκις εἰς ἱπποδρομίας φοιτῶ ἐν τῇ ἑορτῇ τῶν θεῶν, οὐδὲ διημερεύω καθάπερ εἰώθεσαν ὅτε ἀνέψιος ὁ ἐμός. id eſt, raro in Circum venio Deorum celebritatibus, neque totũ diem ago, vt ſoliti erant patruelis meus, & pater eius. vbi ſpectaui ſex miſſus, abeo. ἐξ δὲ τοὺς πάντας θεώμενος δρόμους, ἀπαλλάττομαι. Confluebat igitur populus ſingulari alacritate in Circum: & ſi qua re vſus eſſet, illud ſumma libertate ab Imperatoribus flagitabant. Illi vt plerumque populo gratificabantur. Ioſephus lib. 19. cap. 1. ῥωμαῖοι συνιάσι προθύμως εἰς τὸν ἱππόδρο-

μον, καὶ ἐφ' οἷς χρήζοιεν, δέονται τῶν αὐτοκρατόρων κατὰ πλῆθος συνελθόντες. οἱ δὲ ἀναντιλέκτως τὰς δεήσεις κρίναντες ὅμως ἀεὶ τῷ δήμῳ χαρίζονται. id est, Romani conueniunt promptè in Circum, & si quid volunt, rogant Imperatores multi simul collecti. Illi autem ita de ijs quæ rogantur iudicant, vt contradicere nefas sit, nunquam tamen populo non gratificantur. Tertullian in Marcion. Quid? non in omnem libidinem ebullis? non frequentas solemnes voluptates Circi furentis, & caueæ sæuientis, & scenæ lasciuientis? Saluian, lib 6. Quicquid immoderationis in Circo, quicquid furoris in caueis.

Illud in insaniente populo studium Circensium mirificè expressit Iuuen. sat. 10.

Totam hodie Romam Circus capit, & fragor aurem
Percutit, euentum viridis quo colligo panni.
Nam si deficeret, mœstā attonitámq; videres
Hanc vrbem, veluti Cannarum in puluere victis
Consulibus, spectent iuuenes, quos clamor, & audax
Sponsio, quos cultæ decet assedisse puellæ.

Spectatores omnes, maximè Constantinopoli, eo colore cui fauerent induebantur

tur, & hirundines ac columbas in Circũ inferebant, quibus domum victoriam alligato filo aut panno indicij cauſa denuntiarent. Cæcinna Volaterranus equeſtris ordinis quadrigarum dominus, comprehenſas hirundines in Circum ſecum auferens, victoriæ nuntias amicis mittebat, in eundem nidum remeantes illito victoriæ colore, Plinius lib. 10. cap. 24.

An pileati & diſcalceati ſpectarint.
CAP. XLV.

SVb Caligula mos inductus in Circo, vt ſicut in theatris pileos ferrẽt ad æris vel Solis inclementiam arcendam. Romæ quippe, & Conſtantinopoli, & vbique gẽtium Circi erant ſine tecto. Chryſoſtom. quòd non ſit contemnenda eccleſia. καὶ ἐν μὲν ἱπποδρόμῳ οὐκ ὀρόφου ἐπικειμένου τούτοι στέγοντος, οἱ πλείους πολλῶν ὄμβρων καταφερομένων, καὶ ἀνέμου τὸ ὕδωρ εἰς ὄψεις ῥιπίζοντος ἑστήκασι μαινόμενοι. & quidem in Circo vbi non eſt tectum, maxima pars imbres deciduos ferũt, & ventum à quo imber in vultum vẽtilatur. Omnibus certè celebritatibus pileati Romani fuerunt. vnde pileatam Romã Saturnalibus Mar-

tialis vocat lib. 11. epig. 8.

Permittis puto pileata Roma.

De causijs in theatro Dio, p. 442. Caligula Senatoribus πίλους τὸν θετταλικὸν τρόπον εἰς τὰ θέατρα φορεῖν, ἵνα μὴ τῇ ἡλιάσει ταλαιπωροῦνται ἐπετρέπη· καὶ εἴ γέ ποτε εἰς ὑπερβολὴν ἐπέφλεξε, τῷ διειβιτωρείῳ ἀντὶ τοῦ θεάτρου ἰκριωμένῳ ἐχρῶντο. id est, Caligula Senatoribus causias Thessalicas in theatra ferre permisit, ne insolatione torquerentur: & si quando æstus esset intolerabilior, vtebantur diribitorio pro theatro. & p. 459. non pileati modò si nimius ardor esset, verùm & discalceati cum ad aucupandum frigus, tum ad delicias in Circum ibant. Dio lib. 57. ἐξῆν καὶ ἀνυποδήτοις βουλομένοις θεάσασθαι, νομιζόμενόν που ἀπὸ τοῦ πάνυ ἀρχαίου, καὶ δικάζειν τινὰς ἐν τῷ θέρει, καὶ πολλάκις καὶ ὑπὸ τοῦ αὐγούστου ἐν ταῖς θερειναῖς πανηγύρεσι γενόμενον, ἐκλειφθὲν δ' ὑπὸ τιβερίου. id est, libebat ijs qui vellent discalceatis spectare, qui mos iam olim tenuerat, & iudicia exercere per æstatem. quod ab Augusto in celebritatibus æstiuis seruatum erat, sed à Tiberio planè omissum. ἀνυποδήτους caue intelligas nudis planè pedibus, sed more Græco soleatis aut crepidatis. Sic apud Plutarchum Cato ἀνυπο-

θήτος ambulaſſe dicitur crepidatus. Tacit. Germanicum ait, intectis pedibus. Tertul. in Pallio. aut pedes nudi. magis certè virile quàm in calceis. Ex hoc loco Suetonij Franciſcus Modius oſtendere conatur, Circenſes per plateas & fora vulgò celebratos. malè meo animo. quāquam enim cœnacula propriè dicuntur ſuperiores domus contignationes, nō tamen inde efficitur, in plateis & foris vulgò Circenſes habitos, cùm varii Circi Romæ fuerint in quibus decurſiones curules è cœnaculis ædificiorum vrbis proſpici poſſent. Equidem cœnacula pro foris & ſpectaculis libertorum & amicorum Cæſaris, id eſt locis quæ ad ſpectandum ſibi extruxerant, accipio.

De Circi clamoribus.

Cap. XLVI.

Miri erant in ſpectatoribus animorum motus, pro varietate caſúque certaminis. Nam & manus mouebant, & togas iactabant, & clamabant ac tumultuabantur, ſæpéque fiebat, vt præmia flagitarent ante victoriam, ſi fortè aliquem

iam victorem spe præciperent. De manuũ agitatione Varro l. 2. de re rustica: manus mouere malunt in Circo & in theatro, quàm in segitibus. Philostr. l. 2. βοῶσι γοῦν ἀναπηδήσαντες τῶν θάκων, καὶ οἱ μὲν τὼ χεῖρε ἀνασείουσιν, οἱ δὲ τὴν ἐσθῆτα. οἱ δ' αἴρονται ἀπὸ τῆς γῆς· οἱ δὲ τοῖς πλησίον ἱλαροὶ περιπαλαίουσι. Clamant exilientes sedibus, & alij manus mouent, alij vestem, alij tolluntur à terra, alij alacres luctãtur cum propinquis. Gregorius Nyssen. l. de vita Mosis: Vt qui certamen equorum non sine voluptate spectant, etsi nihil ad cursum diligentiæ illi prætermittant quos vincere optant; oculis tamen cursum ipsórum solliciti prospicientes, clamant atque hortantur, incitaréque ac efficere se putãt, vt velociùs equi peruolent, cùm huc atque illuc vnà cum equis flectãtur, & manum quasi flagellum in ipsos extendant, atque incutiant. De iactatione togarum maximè cùm aurigam aliquem ad cursum reuocarẽt, Ouid. l. 3. e. 2. amorum:

--- Sed eum reuocate Quirites,
Et date iactatis vndique signa togis.

De præmij flagitatione Silius l. 16.

Euolat ante omnes, vẽtos post terga relinquit.
Conclamãt, plausúq; fremunt, votiq; peractã

Maiorem credunt præcepto limite partem.

Plato l. 7. de legib. ait exclamaſſe ſpectatores in ipſis agonibus, & non ſine victoris laudibus, victorem appellaſſe, nõ ſpectata tubicinis aut præconis renuntiatione. ἐν ὀλυμπίᾳ θεόντων οὕτως ἵππων ἢ δολιχοδρόμων ἀνδρῶν διενοούμεθα περὶ, καὶ προσαγορεύομεν τὸν μὲν τάχιστον, ὡς βραδύτατον, τὸν δὲ βραδύτατον ὡς τάχιστον, ἐγκώμια τε ποιοῦντες. in Olympia cogitamus de currentibus equis, & de viris ſtadium ſexies obeuntibus, & appellamus celerrimum vt tardiſſimum, tardiſſimum vt celerrimum encomia facientes. Diſertius Sidonius in Narbone:

Iam ſexto reditu perexplicato,
Iámque & præmia flagitante vulgo.

Iuuen.

--- & duo fortes
De grege Mœſorum qui me ceruice locata
Securum iubeant clamoſo inſiſtere Circo.

item.

--- exultat rauco victoria Circo.

Euſtat. Iliad. Ψ. παρακολούθημα καὶ αὐτὸ ἀγῶνος ὡς τῶν θεατρῶν συναγωνιώντων τοῖς τοιούτοις οἱ συνδιατιθέμενοι ἐρίζουσι, ἰάχουσι, σιωπῶσι αὖθις, ἡδὺ γελῶσι, ἄχθονται, παιανίζουσι, καὶ ὅλως παντοῖοι γίνονται. Dio Chryſ. in cynego. οἱ δὲ ἀγ-

χοντες εἰς τὸ θέατρον ἐβάδιζον, ὅ ἐστιν ὥσπερ φάραγξ ἐξ ἡμίσεος, οὐκ αὐτόματον ἀλλ' ᾠκοδομημένον λίθοις. ὁ ὄχλος ἐβόων ποτὲ μὲν πράως καὶ ἱλαρῶς πάντες, ἐπαινοῦντες τινάς, ποτὲ δὲ σφόδρα καὶ ὀργίλως. vide Cicer. 2.Philippica: In ſtadio curſores exclamãt quàm maximè poſſunt, faciunt idem cùm exercentur athletæ. De Circi clamore qui toto curriculo frequentabatur, maximè verò inter laxandum repagula res mira, vſque adeo vt furor & inſania, non clamor, appellaretur. Tertul. de habitu mulier. Circi furoribus, arenæ atrocitatibus, aut ſcenæ turpitudinibus. & in Apologetico, nihil eſt nobis cum inſania Circi, cum impudicitia theatri, cum atrocitate arenæ, cum xyſti vanitate. Vide quàm bellè & accommodatè ſingulis ſua tribuat. Sed eleganter ac iucundè lib. de ſpectaculis. In Circo propriè furor præſidet. aſpice populum ad id ſpectaculum iam cum furore venientem, iam tumultuoſum, iam cæcũ, iam de ſponſionibus concitatum; tardus eſt illi Prætor, ſemper oculi in vrna eius cum ſortibus volutãtur. Furorem igitur vocat Tertullianus, inſaniam Arnobius, l. 8. Ludis curulibus quis non horreat populi in ſe rixantis inſaniam? Lactantius l. 6. c. 20. tria

vitia Circi ponit, insaniam, leuitatem, vanitatem. Sic enim ait, Circensium enim ludorum ratio quid aliud habet nisi leuitatem, vanitatem, insaniam? tanto namq; impetu cōcitantur animi in furorē, quanto illic impetu curritur, vt iam plus spectaculi exhibeant qui spectandi gratia veniunt, cùm exclamare, & efferri, & exsilire cœperint. Sponsiones, conuitia, rixæ feruebant ac fremebant. De sponsionibus nuper Tertullianus auditus, apud Homerum l. 23. Iliad. Idomeneus ira percitus Aiacem sic appellat:

Αἶαν νείκει ἄειστε, κακόφραδὲς, ἄλλα τε πάντα
δεύεαι ἀργείων, ὅτι τοι νόος ἐστὶν ἀπηνής·
δεῦρο νῦν ἢ τρίποδος περιδώμεθον, ἠὲ λέβητος,
ἵστορα δ' ἀτρεΐδην ἀγαμέμνονα θείομεν ἄμφω
ὁππότεροι πρόσθ' ἵπποι ἵνα γνοίης ἀποτίνων.

id est, Aiax conuitio fortis, inconsulte, in alijs omnibus infimus es Græcorum, quia tibi animus est immoderatus; agedū certemus sponsione aut tripodis aut lebetis, & Atridem cognitorem & arbitrum constituamus, vtri equi sint priores in cursu, vt quod est noris impensa tua. rem attigit Martialis:

Sed cùm sponsio fabulæq; lassæ
De scopo fuerint, & incitato.

Sponſionibus igitur certabant, conuitijs, tumultu, rixis. Virgil. 5. Æneid.

Tum plauſu fremitúque virûm, ſtudiiſque fauentum
Conſonat omne nemus, vocémque incluſa volutant
Littora, pulſati colles clamore reſultant.

Nazianzen. p. 184. conqueritur de epiſcopis. οὐ φέρω τοὺς ἱππικοὺς ἡμῶν, καὶ τὰ θέατρα, καὶ τὴν ἀντίῤῥοπον ταύτην τὴν μανίαν, ἔν τε δαπανήμασι καὶ σπουδάσμασι· μεταζεύγνυμεν, ἀντιζεύγνυμεν, ἀντιφρυασσόμεθα, μικροῦ καὶ τὸν ἀέρα παίομεν, ὥσπερ ἐκεῖνοι, καὶ βάλλομεν κόνιν εἰς οὐρανὸν, ὥσπερ ἐξεστηκότες, καὶ ὑπ᾽ ἄλλοις προσώποις, τὰς ἡμετέρας ἐκπληροῦμεν φιλονεικίας. Non fero, ait, curules noſtros ludos, & theatra, & furorem hunc contra ponderantem in ſumptu & ſtudio. ſimul iungimus equos, contra iungimus, cõtra ferocimus, & parum abeſt, quin vt theatrici, aërem verberemus, & iaciamus puluerem in aërem, vt extra nos rapti, & ſub alienis perſonis noſtras explemus æmulationes. De comitijs Tertul. de ſpectaculis: inde (poſt miſſam mappam) maledicti conuitia, odij ſuffragia ſine merito amoris. nã ne ab ipſis quidem Senatoribus in Circo abſtinebant. Caſſiodor. l. 1. variar. à populo quæ vel Se-

natoribus in Circo dicteria figuntur, non vindicantur. imò deos ipſos conuitijs lacerabant, ait Dionyſ. Chryſoſtom. oratione ad Alexandrinos: ἀλλ᾽ ὅταν εἰς τὸ στάδιον ἔλθητε, τίς ἂν εἰπεῖν δυνάιτο τὰς ἐκεῖ κραυγὰς, καὶ θόρυβον, καὶ ἀγωνίαν, καὶ σχημάτων μεταβολὰς, καὶ χρωμάτων, καὶ βλασφημίας; id eſt, cùm in ſtadium veneritis, quis dicere poſſit clamores & tumultus, contentiones, geſtuum mutationes, & colorum, & blaſphemias? mox vbi Rhodios docuit ſine tumultu ac rixa ſpectare, ſubiũgit: ἡμεῖς δὲ πηδῶντες μαινόμενοι παίοντες ἀλλήλους, ἀπόρρητα λέγοντες, καὶ τοὺς θεοὺς αὐτοὺς πολλάκις λοιδοροῦντες, καὶ γυμνοὶ βαδίζοντες ἀπὸ τῆς θέας ἐνίοτε. id eſt, nos autem exſilientes, furentes, cædẽtes in vicẽ, fanda & infanda dicentes ore opico, & deos ipſos ſæpe conuitiantes, nudíque interdum è Circo exeuntes. & cùm in varia ſtudia diſtracti fremerent ac digladiarentur, fauere dicebantur. Plini. l. 9. epiſto. nunc fauent panno, ſtudium fauórque tranſiuit, & repentè agitatores relinquent illos equos quorum clamitant nomina. Fauor is interdum pretio redimebatur. Hieronymus ep. 83. fauorẽ populi in aurigarum morem pretio redimere. vnde & fauorabilem aurigã Ammian.

Marcellinus l. 29. Athanaſius, fauorabilis tunc auriga ſuſpectus ei (Valentiniano) vulgari leuitate, vt viuus incendi iuberetur, ſi quid tentaſſet huiuſmodi. id eſt, ſi equos militares publicos mutaſſet. Fauor dicitur Martial. l. 10. ep. 50.

Plange fauor ſæua pectora nuda manu.

vide c. 50. & 53. In curſu quidem fauentes regebant clamorem pro fortuna currentium. Sidon. in Narbone.

Inſtabant alij manu atque voce
Paſſim, & deciduis in arua guttis,
Rectorum alipedúmque ſudor ibat:
Raucus corda ferit fragor fauentum,
(ſic lege)
Atque ipſis pariter viris equíſque
Fit curſu calor, & timore frigus.

Clamorem illum cùm repentina res, aut victoria naufragiúmve accidiſſet, mirè attollebant. Sidonius:

Miſcet cuncta fragor reſuſcitatus
Quantum non cypariſſifer Lycæus,
Quantum non nemoroſa tollit oſſa,
Crebras inrequieta per procellas. Ita lege.

Ipſi equi veniebant ad partes, & clamoribus incēdebantur. Hieron. l. 2. e. 18. Equorum curſus fauore pernicior cum (nō perniciosior) fit, pugilum fortitudo clamori-

bus incitatur. Plinius l.8, c.42. nam in Circo ad currus iuncti nō , ıbiè intellectum adhortationis & gloriæ f. :entur equi.

De factionibus.

Cap. XLVII.

A Factionibus clamores illi existebāt, & clamore ac iurgijs factiones illæ insania furoréque nobiles celebrabantur. Fuerunt autem 4. genera factionum, quæ ab vno fonte fluxerunt. Cùm enim 4. coloribus Circi ratio prudentiáque 4. elementa signans descripta esset, qui se cum aurigis huius vel illius coloris coniungerent, cum eo facere dicebātur, & eius esse factionis, Græci δήμους appellant. & αἱρέσεις, vnde συναιρέται, factionis eiusdem socij. Nam & in veteribus inscriptionibus quadrigarij vocantur boni factionarij. Item sui temporis primus & vnus factionarius. Latini etiam partes. Ouid. de nuce:

At cùm maturas fisso noua cortice rimas
Nux agit, ad partes pertica sæpe venit.

Nazianzen. p. 192. ὁρᾶτε τοὺς περὶ τὰς ἱπποδρομίας ἐσπουδακότας τούτους ἐν ἀπὸ τῶν χρωμάτων ὀνομάζεσθαι καὶ τῶν μερίδων αἷς συνεστήκασι.

χαι. Videte eos qui ſtudent Circo, eos inquam, qui nominantur à coloribus, & à partibus à quibus faciunt. Iuuenalis. 4.

& eſt mihi ſæpe vocandus Ad partes.—

in veterib. gloſſis partioſus, φαῦλος, nimirũ vt factioſus. Capitolinus in Pertinace, à partibus remotus eſt, id eſt à ſocietate. poëtæ vbique hoc frequentant. Seneca in Thebaide, placidæque amantem pacis ad partes vocat. Ouid. l. 3. de ponto eleg. 1.

Et ad partes prima venire tuas.

παραιρέται dicuntur qui ſunt cõtrariæ partis. καθυποκλάκτας vocat Chryſoſt. orat. de Circo. Ouid. 5. metamorph.

Quandoquidem in partes (ait) abſtrahor, accipe Phineu.

Philo in Flaccum. Alexãdriæ ſunt ſynodi, & κλίναι, ſeu θίασοι factioſorum, in quibus ὁ πρωτεῖα φέρων dicitur συμποσίαρχος, κλινάρχης, παρεξίπολις. p. 676. ἀλειφόβιοι, οἳ τὰς καταβοήσεις, ὥσπερ ἐπ' ἀγορᾶς, πιπράσκοντες. Ab illis partibus factiones ac rixæ in Circo ad multum ſanguinem nõ ſemel exortæ ſunt, de quibus explicauit eruditè Lipſius in amphitheatro. Hoc tamen è Manaſſis politicis haud adhuc vulgatũ afferã de ſeditione Circi notiſſima ſub Hypatio, qua ſupra hominũ millia 35. perierunt:

αὐτὸν δὲ τὸν ἄνακτα μέλλοντα κινδυνεύειν, καὶ τὴν ἀρχὴν, καὶ τὴν ζωὴν ἀθλίως ζημιοῦσθαι, μέσων ἀφήρπασε χειρῶν τοῦ στασιώδους ὄχλου, ἡνίκα συζευγνύουσιν ἵππους ἁρματοτρόφους, καὶ δρόμους ἐφετίζουσι προσαμιλλητηρίους, βοὰς ἀφῆκαν κατ' αὐτοῦ τοῦ κρατοῦντος. κακοῖς κακὰ δὲ προστιθεὶς, ἐλάττοσι τὰ μείσω, καὶ κράτος προσβάλλεται, δεικνύων αὐτιάρχην πατρίκιον ὑπάτιον ἄνδρα τῆς ἐπισήμων ἀναστασίου προσγενῆ τῷ προβεβασιλευκότι. ἐνταῦθα βελλισάριος πίμπραται τὴν καρδίαν, καὶ δορυφόρων σὺν πολλοῖς ἀλκίμοις προθύμοις τοῦ μαρραίνοντος λαοῦ συνέκοψε τὸ σμῆνος. τῆς γὰρ πεσόντων ἡ πληθὺς εὑρέθη πεσουμένη εἰς πέντε πρὸς τριάκοντα χιλιανδρίαι ὅλαι. id est, ipsum autem Imperatorem periculo proximum ne Imperio & vita miserè multaretur, Bellisarius è mediis manibus seditiosæ turbæ cripuit, quando coniungunt equos à quibus currus vertuntur, & cursus exercent certatores, voces emiserunt contra ipsum Imperatorem. Populus autem malis mala addens, minoribus maiora, etiam potestatem Imperatoris noui contrariam opponit, ostendens patricium Hypatium virum de gente Anastasij Dicori qui priùs imperarat, & eum Imperatorem salutant. Ibi Bellisarius vritur

in corde, & cum multis protectoribus fortibus ac audacibus insani populi examen dissecuit. numerus eorum qui ceciderunt 35. millia hominum. Procopius l. 1. Persico: mulieres, quamuis alias in theatrum Constantinop. non ineant, maritos tamen ad factiones prasinas & venetas sequuntur. tribus diebus signum hoc sibi dedere, vince. Illa grauis & atrox concertatio fuit, ioculares vt plurimum cùm inter se temerè spectatores contenderent pro coloribus & aurigis. Tertul. de spectacul. pacem habebit cum amico contendens pro auriga. Nemo melius hunc populi æstum exponit Cassiodoro l. 3. ep. 51. is enim (inquit de Thoma quodam) frequenter victor per diuersorum ora volitauit, plus vectus fauore quàm curribus, suscepit partem populi protinus inclinatam. Deinde subiungit, spectaculum expellens grauissimos mores, imitans leuissimas contentiones, euacuator honestatis, fons irriguus iurgiorum. Stupendum est quod illic supra cætera spectacula feruor animorum, inconsulta grauitate, rapiatur, transit Prasinus, pars populi mœret: præcedit Venetus, & potior turba ciuitatis affligitur, nihil proficiẽtes feruen-

ter inſultant, nihil patientes grauiter vulnerantur, & ad inanes contentiones ſic deſcenditur, tanquam de ſtatu periclitãtis patriæ laboretur. Eas factionum commotiones ſæpe accẽdebant ad cædem vſque Imperatores. Ioſephus, l. 19. c. 3. οἰκοδομὰς στάσεων τοῦ ἱππικοῦ vocat, id eſt, ſubſtructiones ſeditionum Circi, ad quas acuendas Caligula manũ militarem adornabat. εὔτυχος ἡνίοχος τοῦ καλουμένου πρασίνου περισπούδαστος γαΐῳ, καὶ περὶ τὰς οἰκοδομὰς τῶν στάσεων τοῦ περὶ ἐκεῖνον ἱππικοῦ τὸ στρατιωτικὸν ἐτρίβετο ἀτίμοις ἐργασίαις ἐπικείμενον. id eſt, Eutychus auriga Praſinæ factionis Caio carus, & circa molitiones ſeditionum illius Circi milites tempus terebant inhoneſtis operibus occupati. Caligula enim Praſinæ factioni ita addictus erat, vt cœnaret in ſtabulo aſſiduè, & maneret. Incitato equo equile marmoreum, præſepe eburneum inſtruxit, author Sueton. in Calig. c. 55. Dio aliquid amplius habet p. 446. καὶ ἕνα γε τῶν ἵππων ὃν ἰγκίτατον ὠνόμαζε; καὶ ἐπὶ δεῖπνον ἐκάλει, χρυσᾶς τε αὐτῷ κριθὰς παρέβαλλε, καὶ οἶνον ἐν χρυσοῖς ἐκπώμασι προύπινε, καὶ προσυπισχνεῖτο καὶ ὕπατον αὐτὸν ἀποδείξειν. id eſt, Caligula vnum è ſuis equis quem Incitatum appellauit, ad

prandium vocabat, & inauratum ei hordeum apponebat, & vinum propinabat in aureis poculis, & pollicebatur Consulem se renuntiaturum. Vitellius Venetæ factioni sic addictus erat, vt eos qui partes alias fouerent, aut Venetis obtrectarent, occidi iuberet. Caligula & Nero dediti Prasinæ. Caligula sestertiûm vicies agitatori Cythico contulit: Caracalla cùm in aurigam cui studebat, populus cauillatus esset, exercitum immisit, & pœnas exegit. Alterius fautoris insaniam accipe, vsque eò prouectam, vt in rogum aurigæ Russati cui fauebat, se coniiceret. Plinio teste l. 7. c. 57. Prasinos Imperatores in delitiis & amoribus penè semper habuere. Nero quidem Prasino habitu aurigabat. Caligula in stabulo Prasinorum cœnitabat. De Nerone Xiphilinus: ὁ νέρων ἡρματήλασε τήν τε στολὴν πράσινον ἐνδεδυμένος, καὶ τὸ κράνος τὸ ἡνιοχικὸν περικείμενος. id est, Nero agitabat indutus vestem viridem, & galea aurigantium tectus. Vbi obseruato, fuisse quoddam capitis tegmen aurigis solemne, quod galeæ instar esset. De Caligula Dio, l. 57. Caligula, inquit, ἰσχυρῶς τῷ τὴν βατραχίδα ἐνδυόντι προσέκειτο, καὶ διὰ τοῦτο ἀπὸ τοῦ χρώματος τῷ πρασίνῳ λεγομένῳ ὥστε

καὶ νῦν γαϊανὸν ἀπ' αὐτοῦ τὸ χωρίον ἐν ᾧ τὰ ἅρματα ἤσκει καλεῖσθαι. id eſt, Caligula bene animatus erat in eum qui viridi panno vteretur, qui & à colore Praſinus dicebatur, ita vt hodiéque locus ab ipſo dicatur Caianus vbi currus exercebat. Verus Imperator hunc colorem ſic adamarat, vt volucris Praſini equi aureum ſimulacrum fecerit, in cuius equi gratiam primùm cœperunt. equi aurei vel brauia poſtulari, ait Capitolin. in Vero. Sed à quibus poſtularentur non indicat. à populo puto, niſi ſi fortè ab aurigis. verùm & plebecula in eo panno inſaniebat. Iuuenal. Sat. II.

Totam hodie Romam circus capit, & fragor aurem
Percutit; euentum viridis quo colligo panni.

Vnde Circenſibus virides vmbellæ. Iuuenal. 9.

En cui tu viridem vmbellam, cui grandia mittas
Succina. ----

De Coloribus.

Cap. XLVIII.

Colores diis & elementis attributi ſunt; Ruſſei equi Soli (ſic legendum

apud Isidor. c. 17. non rosei) id est igni, albi aëri, Prasini terræ, Veneti mari. Item russeos æstati currere voluerunt, albos hyemi & Zephyris, veri Prasinos & floribus, Venetos aquis, Marti luteos, & croceos igni & Soli, purpureos Iri, ait Isidorus. Luteos, croceos, purpureos, pro russeis accipe.; nam 4. hi tantùm in Circo fuere colores. Si vis roseum legere apud Isidorum, vt purpureum & russum intelligas, non prohibeo. Maximè cùm apud Corippum & Cassiodorum ita legatur. Tertullianus russeum æstati ob Solis ruborem. Solis equi apud Martialem & Fulgentium l. 10. Mythol. russum colorem sonant. Hic enim quatuor ponit, erythræum, æthona, lampum & phlogea. Cedrinus p. 121. paulo aliter colores interpretatur. ἐπέθηκε τοῖς μέρεσι τὰ ὀνόματα ταῦτα. τῇ γῇ τὸ πράσινον ὅ ἐστι χλοῶδες. τῇ θαλάσσῃ τὸ βένετον, καθό εἰσι τὰ ὕδατα κυανά, τῷ πυρὶ ῥούσιον, καὶ τῷ ἀέρι τὸ λευκόν. τὸ δὲ πράσινον ἐκάλεσε ἀπὸ μεταφορᾶς τοῦ πρεσέντου (lego τοῦ πράσου quod porrum significat, vnde πράσινος porraceus ac viridis) ἴδιον γὰρ τῆς γῆς τὸ χλοῶδες διὰ παντός. τὸ δὲ βένετον ἀπὸ τῆς βενετίας. καὶ προσεκόλλησε τῇ γῇ τὸ λευκόν, τουτέστι τὸν ἀέρα, διότι ἑκάτερα τῆς ἀλλήλων συγκράσεως δέον-

ται. id eſt, Romulus impoſuit partibus iſta nomina terræ, viride & porraceum: mari Venetum, quia aquæ ſunt cæruleæ. igni ruſſeum, aëri album, Praſinum vocauit à metaphora porri. proprium enim eſt terrę vt herbis vireat. Venetum dicitur à Venetia, & coniunxit album cum viridi, id eſt aërem cum terra, quia inter ſe miſceri ac temperari vtraque debent. itidem ruſſcum ſubiunxit cæruleo, quia igni aqua ſuppoſita eſt. Sic enim hæc lego: ὁμοίως τὸ κύανον τῷ ῥουσίῳ ὑπέταξε, διότι τὸ ὕδωρ ὑποκεῖται τῷ πυρί. Coloris purpurei meminit Cedrinus in Tiberio Iuſtini, qui vetuit factiones purpureo colore vti. γενεθλίου δὲ τοῦ ἱππικοῦ ἀγομένου καὶ τῶν μερῶν φορούντων στολὰς σωληνωτὰς ἀπὸ βλαττίου ὀξέος, καὶ χλαμύδας παραπλησίας τοῦ βασιλικοῦ, ἔπαυσε ταύτας φορεῖν ὁ Τιβέριος. id eſt, cùm ageretur natalis Circi, & partes ferrent veſtes canaliculatas purpureas, & chlamydes Imperatoriis aſſimiles, Tiberius vetuit ne eas ferrent. Caſſiodorus l.3. variarum, ſuo modo colores hos interpretatur, nec vſquequaque cum aliis ſentit. Colores, ait, in vicem temporum quadrifaria diuiſione funduntur. Praſinus virenti verno, venetus nubilæ hyemi, roſeus (ruſſeum intelli-

go aut lego) æſtati flammeæ, albus pruinoſo autumno dicatus eſt, vt quaſi per 12. ſigna digrediens annus integer ſignaretur. Quid ſi locus corruptus ſit, & legendũm, Venetus nubilo autumno, roſeus æſtati flammeæ, albus pruinoſæ hyemi dicatus eſt. Vetus author vult rubẽtem dici à rubo, ruſſum à ruſſo virgulto. Vide Tertul. lib. de reſurrect. carnis, c. 12. Duobus verſiculis & colorum, & equorum, & ipſam aurigæ ſignificationem expreſſit vetus Poëta.

Tempora cornipedes referant, elemẽta colores,
Auriga vt Phœbus quattuor aptat equos.

Corippus lib. 1. Iuſtinian.

Et fecere duas ſtudia in contraria partes,
Vt ſunt æſtiuis brumalia frigora flammis.
Nam viridis vernis cãpus ſeu concolor herbis,
Pinguis oliua comis, luxu nemus omne vireſcit,
Æſtatis roſeus, rubra ſic veſte refulgens,
Vt nonnulla rubent ardenti poma colore,
Autumni venetus ferrugine diues & oſtro,
Maturas vuas, maturas ſignat oliuas,
Æquiparans candore niues hyemiſq; pruinã,
Albicolor viridi ſocia coniungitur vrña.

Olim duo colores, albus & ruſſeus hyemi & æſtati, poſtea ruſſeum Marti, ait Tertul.

de ſpectaculis, album Zephyris, praſinum terræ matri vel verno, venetum cœlo & mari. Domitianus duos colores addidit, argenteum & aureum. Xiphilinus p. 219. τοῖς δ' ἁρματηλάταις δύο γένη ἕτερα, τὸ μὲν χρυσοῦν, τὸ δ' ἀργυροῦν ὀνομάσας προσκατέστησε. Sueton. cap. 7. Domitianus duas Circenſibus gregum factiones, aurati purpureique panni ad priſtinas addidit. non conſpirant Dio, & Suetonius. hic enim purpureum, ille argenteum à Domitiano inſtitutum ait, ſed ij colores paulo poſt intercíderunt. rediit purpureus ætate Tiberij, & in reditu ipſo extinctus eſt, vt eſt apud Cedrinum. Martialis notat in Circum à fautoribus illata coccina, quæ media quodãmodo inter viridem & cæruleum eſſent, vt pro alterutro accipi poſſent. illi ſi vinceret venetus, ſe venetos clamabãt: ſi viridis, ſe praſinos. Martialis:

Si veneto praſinóve faues qui coccina ſumis,
Ne fias iſta transfuga veſte vide.

Capitol. Verus Imperator Circenſium tantam curam habuit, vt frequenter prouincialibus literas cauſa circenſium & miſerit & acceperit. denique etiam præſens & cum Marco ſedens multas à venetianis eſt paſſus iniurias, quòd turpiſſimè contra

eos faueret. nam & volucri equo prasino aureum simulacrum fecerat, quod secum portabat. Longè ante Verum Nero prasino fauit. Martial. l. 11. e. 34.

Sæpius ad palmã Prasinus post fata Neronis
Peruenit, & victor præmia plura refert.
I nunc liuor edax, dic te cessisse Neroni.
Vicit nimirum non Nero, sed Prasinus.

Prasini & veneti nõ modò Romæ & Cõstantinopoli, sed & per Orientẽ ac Ægyptum volitabãt, seditionẽsque ac tumultus sæpe excitabant. Paulus Diacon. l. 4. Langobard. histor. huius tempore prasini & veneti per Orientem ciuile bellum fecerunt, ac se mutua cæde prostrauerunt. licet autem 4. colores essent, & totidem factiones, duæ tantùm vbiq; penè factiones notantur, aut vt palmariæ, aut quia vt interpretor, albus cum viridi sæpe coniungeretur, russeus cum veneto, vt ex Cedrino & Corippo suprà posuimus. Antoninus Imperator in vita sua duarũ modò meminit: τὸ μήτε πράσινος, μήτε βενετιανὸς, μήτε παρμυλάειος. & vt Romæ principes addicti prasinæ, ita & alij venetæ, eò vsque vt equos principes viri in veneta veste sæpe fricarent. ὃν ἠπίσατο τοὺς ἀγωνιστὰς ἵππους ἐν τῇ οὐενετίῳ ἐσθῆτι ψήχοντα, ait Xiphilin. in

Vitell. ea factionum natio eò vsque processerat, vt tota penè Constantinopolis in venetam & prasinam diuisa esset, ait Zonar. in Iustin. ὡμονόησαν ἄμφω τὰ μέρη τό τε βένετον, τό τε πράσινον, καὶ τὰ ἀεὶ ἀλλήλοις ἀντικείμενα, καὶ στάσεως ἦρξατο. Iustinianus in theatrum ἱππήλατον concionem vocauit, vt ad populum verba faceret, & tumultũ sedaret. id est factio veneta & prasina quæ semper sibi aduersantur, tunc temporis concordarũt, & seditionem inchoarunt. Eas enim partes sibi semper oppositas fuisse indicat epigram. l. 5. epig. Græcor.

οἱ βένετοι πρασίνοισιν ἐναντίοι αἰὲν ἐόντες.

Theodor. l. 2. c. 7. historiæ, duas tantùm factiones numerat Constantinopoli. δίχῃ γὰρ διαιρεῖσθαι τοὺς θεατὰς ἀπὸ τῶν χροιῶν τὰς ἐπωνυμίας ἔχοντας. id est, spectatores diuidi bifariam à coloribus nomina sortitos. quod è Græcis epigrammatis iam liquebit. Alba tamen & russata Constantinopoli vigebat, sed obscuriùs aut coniũctim cum duabus alijs epigrammatis Græcis, p. 409.

λευκῆς χρόας τέθριππον ἕλκων εὔτροφος,
λευκοῦ μεθέλκων ἡνίας κωνσταντῖνος,
τοὺς τρεῖς ἐνίκα πρῶτος αἰθέρα φθανών.

id est, quadrigas trahens peritè albi colo-

ris, albas habenas adducens. Constãtinus tres vicit aduersarios, primus per aërem anticipans. vnde manifestum est 4. colores tum in cursu fuisse. nec enim minus vnquam è 4. portis, quàm 4. currus emittebantur ad septem spatia. Agitatores petaso vel galea, alba, veridi, russa, veneta distinguebantur alij ab alijs. petasum vocat Athenæus l.5 Xiphil. in Heliogabalo κράνος. currus ipsi coloribus & pannis distincti erant. Ibidem russati fit mentio.

μεθέλκων ῥουσίου τὰς ἡνίας.

Quatuor colores disertè ponit Cedrinus Constantinopoli in Michaële Theodoræ filio. ἐνεδέδυτο τὸ βένετον, καὶ πράσινος ἦν ὁ λογοθέτης τοῦ δρόμου κωνσταντῖνος, λευκὸς δὲ χέλας, καὶ ῥούσιος κράσσος. In veteribus inscriptionibus Diocles agitauit primò in factione prasina, postea albata, russata. Sidonius:

Micant colores, albus vel venetus, virens,
Rubénsque.

Aurigæ quidam fuere quos ob artem & peritiam vtraque factio sibi deposceret, quíque velut ἀλλοπρόσαλλοι, ab vtraque parte per vices facerent. l.5. Græc. epigr.

πολλάκι δ' ἀμφοτέρων μέρεων ἔρις ἔμπεσε δή-
μῳ τίς μὲν ἔχοι.

id est, sæpe contentio fuit inter vtrasque

factiones de auriga illo quem ſibi quæque depoſcebat. Duarum tantùm partium meminit ibidem.

κείνῳ δῶσαν κεῖσιν ἐκ δύο πέπλων
ἀμφοτέροις εἷς μοῦνος ἀριστεύσας παρὰ δήμοις.

id eſt, illum iudicarunt è duobus pannis, in vtraque factione ſolus vicit. factiones illæ δημάρχους, & tribunos ſuos habebant. Zonaras in Phoca δήμαρχον βενέτων vocat. Diaconus l. 17. Demarchi vtriuſque partis venetorum ac praſinorum Conſtantinopoli. δήμους vocabant factiones. l. 5. epigrammat. p. 403.

εἶθεν ἐλευθερόπαις βενέτων σέο πήξατο δῆμος
δοιά, τὰ μὲν τέχνης ἆθλα, τὰ δὲ σθένεος.

id eſt, inde puer ingenuus cùm ſis qui ſenes viciſti, factio veneta duo fixit tibi pręmia, altera artis, altera roboris. Non autē modò locum habuerunt in Circo hi colores, ſed & in theatro. Caſſiodorus l. 1. variar. ep. 2. ep. 27. 33. partis praſinæ inſinuatione comperimus, quoniam hoc introductum eſt vt populi de colore vocitentur, ſeditiones turbulentas à quibuſdam ſceleratiſſimis incitari, & cauſam lætitiæ publicæ ad furoris certamina prorupiſſe. quapropter à vobis praſini pantomimus conſtituatur.

Aurigæ, an infames.

CAP. XLIX.

AVrigæ, ait Iſidorus. l. 18. dicti ſunt quaſi currigæ, ſiue quòd feriãt iunctos equos. nam haurit ferit dicimus, vt,

latus haurit apertum.---

Malim quaſi oreigas, vel aureigas, quia aureæ & oreæ fræni ſunt apud Feſtum, quibus equórum aures rediguntur. & aurea dicitur auriga, ſeu ἡνιόχος. aut quaſi ὀρείγας. ὄρεος enim mulum ſignificat. Olim infames fuere, vt ſcenici ac gladiatores. Theophilus enim ἡνιόχον & κυνηγέτην famoſos facit in ſuis Inſtit. & Xiphilin. in Nerone: εἰς τὸν ἱππόδρομον εἰσῆλθον ὥσπερ ἀτιμώτατοι, καὶ ἵππους ἤλασαν ἱππεῖς καὶ βουλευταὶ. id eſt, in Circum inierunt vt viliſſimi quique, & equos agitarũt equites & Senatores. li. 11. Cod. tit. 40. lege 4. inhoneſtæ perſonæ vocantur. his verbis: ſi quis publicis porticibus vel in his ciuitatum locis in quibus noſtræ ſolent imagines conſecrari, pictura pãtomimũ veſte humili & rugoſis ſinibus agitatorẽ aut vilem offerat hiſtrionẽ, reuellantur ex honeſto loco inhoneſtæ perſonæ. In

aditu verò Circi vel in theatri proſceniis poni poſſunt. Non infames modò, ſed quadruplatores aurigæ. Ammian. Marc. l. 28. alius ſi creditorē ſuum flagitare moleſtius aduerterit debitum,ad aurigā confugit audentem omnia prælicenter, cúmque vt veneficum curat vrgeri. vnde nonniſi reddita cautione, diſpendióque afflictus graui diſcedit. Vlpianus tamen l. 4. ff. de ijs qui not. infam. Agitatores, inquit, non ſunt inter famoſos. Paulo poſt athletas ait artem ludicram non facere, vt neq; thymelicos, neque xyſticos, neque agitatores, neque qui aquam equis ſpargunt. Certè in iure pro infamibus non habentur, nec in eos præfectus vrbis vt in viles perſonas, ſi quid in Circo peccauerint, animaduertere poteſt. lib. 11. Cod. tit. 41. lege 3. Pręfectus vrbis eos qui agitādi munus exercent propter Circēſe certamen, nullis afficiat ſupplicijs. eos tamē infames facit Tertull. l. de ſpectac. quadrigarios, ſcenicos, xyſticos, arenarios dānant ignominia, & capitis minutione, arcentes curia, roſtris, ſenatu, equite, cæteriſque honoribus omnibus ſimul ac ornamentis. quanta peruerſitas: amant quos multant, depretiant quos probant: artem magnificant,

cant, artificem notant, &c. Fabius l. 3. c. 6. qui artem ludicram exercuerit, in 14. primis ordinibus non ſedeat. Rebus quidem Imperatorum vitio prolapſis, equites & Senatores, ipſi etiam principes quadrigarij fuere, non Romæ modò, ſed & Conſtantinopoli, vltimis etiam penè temporibus. quódque flagitioſius eſt, patriarcha repertus eſt, ſed ex aula, qui currus in Circo ageret, & rem diuinam ad pullos equæ inuiſendos interrumperet, vt ex Zonara & Cedrino comperies. Senatores certè iam olim currus agitarunt. Aſconius in orat. contra Antonium verba Ciceronis habet ita literata. Antonium in exercitu prædonem, in introitu gladiatorem, in victoria quadrigarium. cùm enim, ait Pedianus, Sylla victor Circẽſes faceret, Antonius & honeſti homines quadrigas agitarunt. Suetonius Auguſto c. 43. in Circo aurigas curſoréſque & confectores ferarum, & nonnunquam ex nobiliſſima iuuentute produxit. Antonius redemtas habebat ab ærario vectigales quadrigas, quam redemtionem Senatori habere licuit per legem. Nero etiam decemiugem aurigauit in Olympijs, ait Sueton. in Nerone. c. 24. & pallio Græco amictus eſt in

S

curſu. Sic enim locum illum Xiphilini accipio p. 176. ἱμάτιον ἐπέβαλλεν ἐν τοῖς δρόμοις. Quàm ſtudioſi viri principes agitationis fuerint, vel ex his Iuliani Apoſtatæ diſces in encomio Euſebiæ, quod nondum in vulgus exijt. παραπλήσια ἐπεπόνθειν ἀνδρὶ σφόδρα ἀπείρως ἡνιοχικῆς ἔχοντι, εἶτα ἀναγκαζομένῳ καλοῦ καὶ γενναίου κομίζειν ἅρμα ἡνιόχου πολλὰς μὲν συνωρίδας, πολλὰ δ' οἶμαι τέτρωρα τρέφοντος, καὶ ἅπασι μὲν ἐπιβεβηκότος διὰ γενναιότητα ἔχοντος οἶμαι τὰς ἡνίας πάντων ἐγκρατῶς· εἰ καὶ ἐπὶ τῆς μιᾶς ἄντυγος μένοι, οὐ μὴν ἀεί γε ἐπ' αὐτῆς μένοντος, μεταφερομένου δὲ πολλάκις ἔνθεν ἐκεῖσε, ἀμείβοντος δίφρον ἐκ δίφρου, εἴ ποτε τοὺς ἵππους πονουμένους ἢ καὶ ὑβρίσαντας αἴσθοιτο· ἐν δὲ τοῖς ἅρμασι τοῖσδε κεκτημένου τέτρωρον ὑπ' ἀμαθίας καὶ θράσους ὑβρίζον, πιεζόμενον τῇ συνεχεῖ ταλαιπωρίᾳ, οὐ δεχόμενον ἄλλως ἐπὶ τὸν ἡνίοχον πορεύεσθαι, ἀλλ' εἰ μὴ καὶ αὐτὸν ὁρῴη διὰ τέλους χαλεπαίνων ἢ τόν γ' ἔλαττον, στολὴν σοῦ ἡνιοχικὴν ἄνθρωπον φέροντα· ὁ δ' οἶμαι παραμυθούμενος αὐτοῦ τὴν ἄνοιαν ἄνδρα ἐπέστησε, δοὺς φέρειν τοιαύτην ἐσθῆτα, καὶ σχῆμα περιβαλὼν ἡνιόχου σεμνοῦ καὶ ἐπισήμου. id eſt, itidem ei accidit, atque viro artis agitandi imperito, deinde coacto regere currum boni & generoſi aurigæ, qui multas bigas, multas quadrigas alit; & omnes inſcendit

ac insidet, quia generosus est, & omnium habenas fortiter tenet, licet in vno tātùm orbe maneat, non tamen in eodem semper manentis, sed transeuntis sæpe ex hoc in illum, summittentis currum ex curru, si fortè equos fessos aut calcitrātes sentiat. inter hos autem currus habet quadrigas ob indocil[illegible]tem & audaciam contumaces, & a[illegible]ctione pressas, non sustinētes a[illegible]d aurigam quàm si eundem semp[illegible]nt, indignantes si magis aut minus [illegible]deat aliquem veste aurigæ tectum (lego εἰ τόγε μεῖζον ἢ ἔλαττον στολὴν οὐῶπτινα) ille opinor peritus auriga consolatus imperiti illius aurigæ stultitiam, eum in currum euehit, dans eandem vestem vt ferat, & amiciens eum habitu aurigæ honesti & periti. Comparat regnum Iulianus cum quadrigis illis equorum indomitorum, Constantium cum veteri auriga & perito: se, qui missus in Gallias Cæsar appellatus sit, cum rudi nouitióque agitatore. Xiphil. Commodus ἐν μὲν τῷ δημοσίῳ οὐδαμόθεν ἅρματα ἤλασεν, πλὴν εἰ μὴ ἐν ἀσελήνῳ νυκτί· ἐπιθυμήσας δὲ καὶ δημοσίᾳ ἁρμηλατῆσαι, αἰσχυνθεὶς δὲ καὶ ὀφθῆναι τοῦτο ποιῶν, οἴκοι συνεχῶς τοῦτο ἔπραττε, τῇ πρασίνῃ σκευῇ χρώμενος. Commodus in publico currus non

agitabat, nisi fortè nocte illuni. cupiens autem & publicè currum agere, pudore deterritus, domi aurigabatur, prasino habitu. Nero tamē aurigarios mercede palmarum fraudabat. Erant igitur equorum & Circensium studiosi, & sibi belli videbātur qui eo genere quod equorum gloria viguisset, prognati essent, vt Basilius in Iullitta, quem locum alibi [illegible]us.

An equis de publi[illegible]ur.

Cap. L.

ANimaduerto equos publicos fuisse quibus aurigæ vterentur. Cod. lib. 11. tit. 40. lege 2. 3. qui equos Circenses in suos vsus cōuerterit, vnius libræ auri multam ferat. Addo & quasdam prouincias fuisse quæ vectigales equos, ac quadrigas populo Romano penderent, quod vectigal non redimebant modò equites, sed & senatores. Asconius in oratione contra Antonium: Antonius, inquit, redemtas habebat ab ærario vectigales quadrigas, quam redemtionem senatori habere licuit per legem. putem equidem interdū, & vt plurimum equos ab editoribus da-

tos esse, interdum ipsos quadrigarios habuisse equos proprios, quos ad cursum probè instituissent. In Olympijs suis aut alienis equis certabant. Pausan. Eliac. 1. ἦν δ' ἄρα ἐκ παλαιοῦ καθεστηκὸς ἀγωνίζεσθαι καὶ ἀλλοτρίοις ἵπποις. Erat autem integrum ab antiquo alienis equis certare. Hieron. in Hilar. Circenses equos nutrire functio publica, ad quam cogitur qui nutrit. Certè singulis factionibus sui erant equi, licet de publico. de editoribus dubium nō est, maximè cùm illi non equos modò, sed interdum vrsos, camelos, & alias feras ad cursum darent. Dion. p. 459. ἐν δὲ τῷ ἱπποδρόμῳ κάμηλοι ἅπαξ, καὶ ἵπποι δώδεκα ἠγωνίσαντο, ἄρκτοι τριακόσιαι, καὶ λιβυκὰ θηρία. id est, in Circo cameli semel, & equi 12. certarunt, & vrsi 300. & leones ex Lybia. Imò hæ maximè partes editorum erant, vt equos cōquirerent, quam in rem euectiones à principe petebant, quibus possent tutò & liberè ex Italia, Hispania, Cappadocia, cæterisque regionibus præstantes equos conuehere. Symmachus l. 4. ep. 6. Euectionem impetraui, amicos in Hispaniam misi ob curulium equorum coëmptionem. epist. 60. 61. ab Hispania equos quadrigarios quæstores & præto-

res acceſſiſſe comperies. ſed & laudicianos equos ep.64.& 105.lib.7. Impetratas dicit à comite cueſtiones in adminiculū prætoriæ functionis. diem proximū functionis vocat editionis epiſt. 81. Motiua officia editionis quæſtoriæ. à Cappadocibus arceſſebantur equi à villa Pampati. vetus itinerarium ſub Conſtantino. In Cappadocia manſio Andauillis, vbi eſt villa Pampati, vnde veniunt equi curules prope Tyanā. Plinius equos Italicos, qui vernaculi dicti ſunt, in Circo probatiſſimos fuiſſe ait l.vlt.c.vlt.ne equosquidē in trigarijs pręferri vllos vernaculis animaduerto. Vt igitur Ædiles olim, alijq́ue editores ſuis ſumptibus ludos cæteros curabant:ita & Circenſes. Conſtantinopoli equos fuiſſe publicos reor ab Imperatore ad eā rem attributos. imò & Romæ. Symmach.l. 12.e.77. quæſtor curulibus ſtabulis vrbis æternæ quina mancipia largitus eſt ſponte. Cod.lib.11.tit.41.l.2.qui equos Circenſes in ſuos vſus conuerterit, vniūs libræ auri multam fert. Ante quinquennium equi in Circum non inducuntur. aliàs bini ſubiugantur. à Circo poſt viceſimum annum mittuntur ad ſobolem reparādam. Proprios habuiſſe putem viros

illuſtres & copioſos, quos vel ipſi agitarent, vel aurigis agitandos darent, vt ex Hieronymo in vita Hilarionis, & Plin. l. 10. c. 24. qui Cæcinnã Volaterranũ equitem quadrigarum dominum fuiſſe ait. Itẽ è Iuliani verbis quæ ſuprà poſui, quod Olympijs ſeruabatur, vt nemo niſi ſuis aut amicorum equis curreret. Plutarchus in Alcibiade. Aurigæ præſtantes, ne bonitati equorum victoria tribueretur, ſępe cum aduerſa factione ſummutabunt equos. l. 5. epigram. Græc.

ἤμειψε μὲν ἵπποις ἀντιπάλοις.

id eſt, mutauit equos cum ſuis aduerſarijs. & p. 398.

ὃς καὶ ἑοὺς ἵπποις καὶ ὁμόφρονος ἡνιοχῆος
ἐξ ἑτέρων ἑτέροις αἰὲν ἀμειβόμενος.
ὀλβία ἡ Βενέτων πανελεύθερος ἐστι γενέθλη,
ᾗ σε μέγας βασιλεὺς δῶρον ἔνευσεν ἔχειν.

id eſt, qui ſuos equos & aurigæ ſecum facientis ex alijs alios ſemper commutabant. Beata eſt Veneta natio planè ingenua, cui te magnus Imperator donò dedit. Hic mihi nota bonos agitatores interdum ab Imperatore certis factionibus addictos. Ibidem.

ἀμφοτέροις ἀμειβόμενος ἐπὶ πώλοις
κυδαίνει νίκαις οἷς πόρεν, οἷς ἔλαβεν.

id eſt, Porphyrius in ſuis & aduerſæ partis equis currens honoratus eſt victoria equorum ope, quos dedit, & quos accepit.

πολλάκι δὲ νικήσας ἑοὺς πόρεν ὠκέας ἵππους,
λάζετο δ' ἀντιπάλων καὶ πάλιν ἐστέφετο.

id eſt, ſæpe victor ſuos equos celeres dedit, & accepit equos aduerſariorum, & rurſum coronabantur. Pro equis interdũ elephantos in Circum induxerunt. Sueton in Claud. c. 11. Lampr. in Heliogabalo. Nero commiſit Camelorum quadrigas. Sueton.

De Agitatoribus miliarijs.

CAP. LI.

QVæri poſſit qui ſint agitatores miliarij de quibus in veterib. inſcription. tres agitatores miliarij factionis Venetæ, nouis coactionibus & nũquam antè titulis ſcriptis. Equidem eos à milliario, ſiue milium mauis, Conſtantinopolitano dictos arbitror, nouas coactiones vt ſuſpicor vocat quòd Romam à Conſtantinopoli euocati ac coacti eſſent, titulis nunquam antè ſcriptis, quòd priùs Romæ mi-

liarij agitatores visi aut scripti non essent. quæ res quia obscura, & à fronte remota, penitius inquirenda est, & è situ ac puluere eruenda. Video enim hac in parte viros eruditos cæcutire, nec quid sit μιλιοδρομεῖν, apud Chrysostomum satis intelligere. Milium aut milliarium aureum Romæ fuisse nemo est vel è literionum plebe qui nesciat, in quod omnes viæ quę per totam Italiam ferrent conuenirent. Plutarch. in Galba. ἐν ἀγορᾷ εἱστήκει κίων εἰς ὃν αἱ τετμημέναι τῆς Ἰταλίας ὁδοὶ πᾶσαι τελευτῶσι. id est in foro Romano stabat columna, in quam omnes viæ Italiæ sectæ desinunt. Hanc columnam auream, aut, quod vero propius est, inauratam Augustus statuit, vnde viæ ducerentur. Dio p. 357. μίλιον χρυσοῦν ἔστησεν ὁ σεβαστός. id est, Augustus statuit milliarium aureum. Fuit sub æde Saturni. Sueton in Othone c. 6. in foro Saturni ad milliarium aureum. Eiusmodi milium in foro Constantinopolitano fuisse mihi persuadeo propè ὡρεῖον, quod in æde Saturni ærarium fuisse aio, statuis ornatum ac ludis & quadrigis accommodum. quemadmodum & Romæ ludos in foro sæpe habitos animaduertimus. nam aliud fuisse milium à

Circo vel è verbis Suidæ diſcas. ὅτι ἐν τῷ μιλίῳ ἐν τετράσιν ἵπποις πυρινοῖς ἅρμα ἱπτάμενον παρὰ δύο στηλῶν ἐκ παλαιῶν τῶν χρόνων ὑπῆρχεν, ἔνθα εὐφημήθη κωνσταντῖνος μετὰ τὸ νικῆσαι ἀζώτιον. ἐπειδὴ καὶ βήσας ἐκεῖσε εὐφημήθη. κατενεχθὲν δὲ τὸ ἅρμα ἐν τῷ ἱπποδρομίῳ, δορυφορούμενον στηλίδιον καινὸν παρὰ κωνσταντίνου παρασκευασθὲν ὑφ' ἡλίου φερόμενον, τύχη πόλεως εἰς τὸ στόμα εἰσῄει. id eſt, in milio erat ab antiquo currus 4. equis igneis, à duabus columnis volans, vbi Conſtantino acclamatum eſt victo Azotio. eò enim profectus vocibus bene ominatis acceptus eſt. delatus currus in Circum ſpiculatoribus Conſtantini comitatus, vbi ſtatua parua noua à Conſtantino præparata in Sole agitata, in os Fortunę vrbis ingreſſa eſt, & coronata egreſſa. Poſita eſt autem in ſenatu vſque ad natales vrbis. Iulianus hanc ſtatuam in ſcrobem defodit, quia in eius capite Conſtantinus crucem exſculpendam curarat. Imerius Chartularius in ſuis fragmentis nondũ vulgatis hæc ipſa verba habet, paucis immutatis, & additis. ait enim. ἐν τῷ ὡραίῳ μιλίῳ ἡλίου διὸς ἅρμα ἐν τέτρασιν ἵπποις πυρινοῖς ἱπτάμενον παρὰ δύο στηλῶν ἐκ παλαιῶν χρόνων ὑπάρχον, ἔνθα κωνσταντῖνος ὁ μέγας εὐφημίσθη κράζοντος τοῦ βενέτου

μέρους, εἶλες καὶ ἱμάσθλην, ὡς δὲ δὶς ἡβήσας μένε ἐν σαδίῳ, τοῦ δὲ πρασίνου μέρους λέγοντος, οὐ ῥήσομεν σαλουὲ, οἱ θεοὶ ἀνώτεροι αὐτοῦ εἷλον. Ita lego, non vt eſt in manuſcripto, οὐχ ἐρή-σομεν σελουέ. id eſt, in orço miliario Solis, Iouis currus in 4. equis igneis volans à duabus columnis eſt ex antiquo, vbi Cõſtantino magno acclamatum eſt, clamante veneta factione, accepiſti flagellum: vt autem bis pubeſcens mane in ſtadio, viridi panno dicente, non dicemus, ſalue, dij ipſo maiores ſalue noſtrum acceperunt. Contrariæ igitur factiones contraria exclamabãt, vt quibus inter ſe conuenire nõ poſſet. Quid fuerit illud oræum Conſtantinopoli diſces è Suida in voce manaim, & voce ὠρεῖον. in Imerio igitur lege ἐν τῷ ὠρείῳ μιλίῳ. ærarium enim illud ὠρεῖον erat in foro iuxtim miliarium: & fortè ὠρεῖον ab ærario dictum eſt, corrupta voce. quid ſi legas ὠρέῳ μιλίῳ; quòd Cõſtantinopoli vt Romæ vocaretur aureum milliarium. Milium igitur erat ornatum ſtatuis, vt & ſeptimum miliarium, cuius fit mentio l. ſancimus. C. de ſacroſ. eccleſ. l.30. C. de fideicom. Id verò palatium fuit in ſuburbio Conſtantinopoleos, quod & ſimpliciter ſeptimum dicitur lib.34. C. de

donat. à quibuſdam Septimilium. Imerius. ἄνωθεν τῆς χαλκῆς ἐν τῷ μιλίῳ τῷ πρὸς ἀνατολὴν, κωνσταντίνου καὶ ἑλένης στῆλαι ἄνωθεν τῆς καμάρας (deerat vox στῆλαι) ἔνθα καὶ σταυρός· ἐν τοῖς πλησίον. τοῦ μιλίου ἀρκαδίου καὶ θεοδοσίου υἱοῦ αὐτοῦ στῆλαι ἔφιπποι, ὅτε καὶ σιτηρέσια ἐδόθη πολλὰ, ἐξαιρέτως δὲ τῷ πρασίνῳ μέρει, κράζοντος τοῦ δήμου, ὁ γόνος θεοδοσίου κωνσταντῖνον ἐνίκησεν. id eſt, ſupra æream portam in parte milij quæ eſt ad ortum, Cõſtantini & Helenæ ſtatuæ ſunt infra fornicẽ, vbi & crux: non procul à milio, Arcadij & eius filij Theodoſij ſtatuæ equeſtres, quo tempore frumenti largitio magna facta eſt, maximè factioni Praſinæ, clamante populo, filius Theodoſij Conſtantinum vicit. Meminere & alij harum ſtatuarum. Cedrinus pag. 265. ἐπάνω τοῦ μιλίου ἁψῖδος ἵσταντο στῆλαι δύο, τοῦ τε μεγάλου κωνσταντίνου, καὶ τῆς μητρὸς αὐτοῦ ἔχουσαι σταυρὸν, ὄπισθεν τραιανὸς ἔφιππος ἔχων συνεγγὺς τὸν αἴλιον ἁδριανὸν ἱππότην. id eſt, ſuper Circũ milij ſtabant ſtatuæ duæ Conſtantini Magni, & matris eius habentes crucem: ponè erat Trajanus eques habẽs proximè Ælium Hadrianũ equitem. Suidas. ἐν τῇ καμάρᾳ τοῦ μιλίου στῆλαι ἵστανται κωνσταντίνου, καὶ ἑλένης, ἔνθα καὶ ὁ σταυρὸς, καὶ ἡ τύχη τῆς πόλεως, καὶ ἐν τῷ αὐτῷ σοφίας τῆς

γυναικὸς τῦ ἰȣςινιανȣ͂, καὶ ἀραβίας τῆς θυγατρὸς αὐτῆς, καὶ ἑλένης τῆς ἀνεψίας αὐτῆς, ἀρκαδίȣ τε καὶ θεοδοσίȣ τῦ ὑῦ αὐτῦ πλησίον θεοδοσίȣ στήλης, ἔφιπποι ἀμφότεροι. id eſt, in fornice milij ſtant ſtatuæ Conſtantini & Helenæ, vbi & crux & fortuna vrbis. ibidem Sophiæ vxoris Iuſtini (lego ἰȣςί.ȣ) & Arabiæ filiæ eius, & Helenæ conſobrinæ eius, Arcadij & Theodoſij filij eius prope ſtatuā (lego πλησίον στήλαι ἔφιπποι,) duæ, vtraque equeſtris. in veteri manuſcripto ἀνωνύμῳ legi, ἐν δὲ τῷ λεγομένῳ μιλίῳ θεοδοσίȣ στήλη ἵςατο ἐφίππȣ χαλκῆ, ἣν ἀνεγείρας πολλὰ σιτηρέσια τῇ πόλει προσέθηκεν. i. in milio Theodoſij ſtatua ærea equitis, quam cū poſuit frumenti copioſam largitionem vrbi fecit. Addit Imerius, in milij altera fornice fuiſſe impij Maxentij ſimulacrū, de quo cùm vilis plebecula ignoraret, opinio quaſi Dei cuiuſdam equeſtris ac Circi præſidis fuit. τὸ δ' ἐν τῇ δευτέρᾳ καμάρᾳ γεγονὸς ἄθεσμον ȣ̓ σιωπήσομεν, τὸ ȣ̓ μοίχου μαξεντίου εἴδωλον ἐκεῖσε προσεκυνεῖτο λατρευόμενον, καὶ τοῖς πολλοῖς εἰδωλολάτραις ἀγνοȣμένον θεὸς ἱππόσιμος ἐλατρεύετο. id eſt, quod autem infandum fuit in altera camera non tacebimus, idolum mœchi Maxētij eo loco adorabatur, & à multis ido-

latris ignoratum vt deus equeſtris colebatur. In illis fragmentis plauſuum & acclamationum ſæpe fit mentio, quæ à factionibus veneta & praſina fiebant Imperatoribus. πρῶτος ὕπατος ἐν τῷ φόρῳ καλλίστρατος ἐτιμήθη, καὶ ἕως βασιλείας κωνσταντίνου ὕπατοι κοδικέλλους ἐν τῷ φόρῳ ἐλάμβανον. ὁ δὲ καλλίστρατος ὕπατος μεγάλως ἐτιμήθη ἐν τῷ φόρῳ, ὡς πρῶτος τὴν ἀξίαν ὑπάτου δεξάμενος, τοῦ πρασινοῦ μέρους βοῶντος, καλλίστρατος εὐτυχὴς, καὶ εἰς ἄλλο προκόψει· ὁ δὲ φοβηθεὶς εἰς τὸν ναὸν φεύγων γίγνεται ἐπίσκοπος: id eſt, primus Calliſtratus in foro conſul honoratus eſt, & vſque ad imperiũ Conſtantini conſules in foro codicillos accipiebant. Calliſtratus autem Conſul valdè honoratus eſt in foro, vt qui primus Conſulis dignitatem cõſequutus ſit, clamante praſina factione, Calliſtratus fælix, & aliò progredietur. Ille autem territus in templum fugiens epiſcopus factus eſt. verba illa ἕως βασιλείας κωνσταντίνου, ſic audio, vt ſignificent & iam inde à Conſtantini imperio. hoc certè voluit Imerius: nam ante Conſtantinum magnum nulli conſules Byzantij. quod autem acclamationibus factionis praſinæ territus in templum fugit, eò factum eſt, quòd acclama-

tiones iam tum & deinceps solis Imperatoribus darentur. timuit autem Callistratus, ne affectati Imperij aut majestatis reus ageretur. de acclamationibus illis alius historiæ vetus author nondum editus, in partibus ciuitatis recensendis: τὰ δὲ τείχη τῆς δύσεως τῶν μεγάλων πορτῶν ἐπὶ λέωνος τοῦ μεγάλου κατέστησαν καὶ ἐλιτάνευσαν, καὶ τὸ κύριε ἐλέησον μ ἐβόησαν, καὶ ὁ δῆμος τοῦ πρασίνου ἔκραξαν, λέων κωνσταντῖνον εἰς κράτος ἐνίκησεν. id est, mœnia magnarum portarum quæ ad occidentem pertinent, sub Leone magno extructa sunt, vbi precationes publicæ fuerunt, populúsque quadragies exclamauit, Kyrie eleison, factióque prasina acclamauit, Leo Constantinum potentia vicit. Clamor enim ille dabatur Imperatori in omnibus locis illustribus, & publicis, in foro, theatro, amphitheatro, Circo, & alijs. De amphitheatro seu κυνηγίῳ, vt vocat Imerius & Suidas, sic Imerius: ὁ κτίσας ἐν τῇ κωνσταντίνου πόλει τὸ κυνήγιόν ἐστι μαξιμιανὸς, καὶ ἀριστείδης ὁ καταμετρήσας, ὅτι (fortè ἔνθα) βασιλίσκος ἔστεψε τὸν ἀδελφὸν βερίνης κράζοντος τοῦ πρασίνου μέρους, βερίνης ὀρθοδόξου ἐλέεις πολλὰ τὰ ἔτη. id est, Maximianus Constantinopoli quod tunc Byzantium fuit amphitheatrum condi-

dit, Ariſtides menſus eſt, in quo baſiliſcus Verinæ Imperatricis fratrem diademate regio coronauit, praſina factione clamante, Verinæ orthodoxæ Helenæ multos annos. hunc clamorem Imperatores tāti fecerunt, vt in acta publica diem ac clamorem plauſúmque populi referendum curarent. hæc enim quæ adhuc ex Imerio & alijs hiſtoricis veteribus, ex actis publicis ſumta ſunt. Factiones illæ non tantùm acclamabant Imperatoribus, aut in Circo currebant, verùm & in palatio Imperatorum ſaltationes obibant, vt Imerius docet. ἐν τῷ παλατίῳ τῷ τριβουναλίῳ Εὐδοκίας γυναικὸς θεοδοσίου τοῦ ἐκγόνου θεοδοσίου, ἔνθα καὶ ὀρχήσεις πλεῖσται ἕως ἡρακλείου, τοῦ τε πρασίνου καὶ βενέτου μέρους. id eſt, in palatio tribunalis Eudocię vxoris Theodoſij nepotis Theodoſij magni, vbi ſaltationes plurimæ praſinæ & venetæ partis vſq; ad Heraclium. Hæc quidem omnia ad Circum in parte faciunt, & digna fuere quæ in hominum manus oculóſque venirent. De foro Cōſtātinopolitano idem penè fuiſſe putem, quod de milio. Imerius enim, ἐν τῷ φόρῳ μ ἡμέρας κωνσταντῖνος ἐδοξάσθη, καὶ εὐφημίσθη παρὰ τοῖς μέρεσι καὶ τοῖς ἄρχουσι τῆς αὐτῆς πόλεως. id eſt, in foro 40. dies Conſtantinus laudatus

datus eſt, & ei acclamatum à factionibus & magiſtratibus vrbis.

De inſignibus agitatorum.

CAP. LII.

AGitatores habuerunt inſignia quædam & velut argumenta, quibus alij ab alijs internoſcerentur, & vterentur velut ornamentis. Sidonius Narbone:

Veſtra inſignia continent miniſtri,
Ora & lora manus iubáſque tortas
Cogunt flexilibus latere nodis,
Hortantúrque obiter.

Inſignia puto gẽtis vel familiæ fuiſſe, qualia ſunt quæ noſtratibus arma dicuntur, qui mos antiquiſſimus. 12. Æneid. de Circe.

Cui tempora circum
Aurati bis ſex radij fulgentia cingunt,
Solis aui ſpecimen.

Æſchylus in 7. Thebis.

ἔχει δ' ὑπέρφρον σῆμ' ἐπ' ἀσπίδος τόδε,
φλέγονθ' ὑπ' ἄστροις οὐρανὸν τετυγμένον.

habet hoc inſigne ſuperbum in clypeo, cælum ſtellis ardens expreſſum. 7. Æneid. Virgil.

Iul. Cæſ. Buleng.

Clypeóque inſigne ſuperbum,
Centum angues.

Argumentum vocat ſub finem l.7.

At læuem clypeum ſublatis cornibus Io
Auro inſignibat, iam ſetis obſita, Iambos,
Argumẽtum ingẽs, & cuſtos virginis Arg⁹.

De elogijs agitatorum, & de iugis.

Cap. LIII.

IN veteribus inſcriptionibus elogia agitatorum in baſi ita concepta ſunt, vicit ſeiuge, ſepteiuge, bigas, trigas, vno anno alieno principio duobus introiugis. Diocles præcedens cũ introiugis tribus. Diocles 7. equis in ſe iunctis nunquam antè hoc numero ſpectato equorũ certamine, ſine flagello, alijs certaminibus vicit, inter ſingulares vicit. Dio tamen 12. equos decurriſſe notat p.459. ſed quod ſine flagello cucurrit, inſolens erat, vt ſuprà oſtendimus. Elogia illa vocantur tituli in veterib. inſcript. nouis actionibus, & nũquam antè titulis ſcriptis. vide p.47. & 48. In veteribus inſcriptionibus elogia præclara quibus victorum memoria conſecrabatur in baſi lapidum & ſtatuarum, quæ in

Circo. non enim victoribus modò brauia, præmia, coronæ, sed & statuæ & tituli, ac elogia, victoriæ indicio decernebãtur. De statuis Martial. e.26.l.5.

Quam non censuro dare quadringẽta caballo,
Aureus vt Scorpi nasus vbique micet.

significat equites Scorpo statuas equestres æreas posuisse. lego æreus. de Scorpo l.8.

Ille ego sum Scorpus clamosi gloria Circi
Plausus Roma tui, deliciæque breues.

Sub Vero Imperatore primùm dati sunt equi aurei. l.5. epigrammat. Græcor.

ἔστησαν νίκης ἐγγύθι πορφύρεον·

vt plurimum enim prope Victoriæ simulacra, statuæ ponebantur victorum, aut victoriolæ cum titulo.

τοῦτό σοι ἠϊθέῳ νίκη γέρας.

id est, Victoria tibi hoc præmium honoris peperit, aut victoriola hæc tibi iuueni honorarium.

οἱ νίκης παῖδες πορφύρεον βένετον ἄνθεσαν.

id est, filij Victoriæ Porphyrio veneto statuam posuerunt. Sed eæ statuæ non in foro & porticibus publicis, locisque illustribus, at in aditu Circi collocabantur. quòd edictis Imperatorum cautum. lib. 11. Cod. tit. 40. lege 4. si qua in publicis porticibus,

vel in his ciuitatum locis in quibus nostræ solent imagines consecrari, pictura pantomimum veste humili, & rugosis sinibus agitatorem offerat, reuellatur, neque vnquam posthac liceat inhonestas in loco honesto adnotare personas. In aditu verò Circi vel in theatri proscenijs vt collocentur non vetamus. lib. 15. tit. 7. l. 12. C. Theodosian. & tit. 5. l. 3. Hoc interim mihi nota, in veteribus inscriptionibus tria iuga vocari tres equos tribus introiugis, id est, equis tribus subiugalibus, nullo funario. Auson.

Funis eat, quartum det tibi Castor equum.

id est, si funali currere licet, addat Castor tibi Cyllarū funalem, quia erant tres subiugales, & ita potius trigæ currunt, quàm quadrigæ. sic enim apud Ausonium legendum.

De præmijs.

Cap. LIIII.

AVrigarum industriæ honor propositus, & fructus vulgaribus aurigis solidus vnus vel alter menstruus fuit iussu principis, ait Cassiodor. p. 37. variarum.

In Olympia coronabantur domini equorum licet abſentes, tum etiam agitatores præſentes qui alienis vſi equis. Pauſan. l. 2. Eliac. author eſt Lycham Lacedęmoniũ nomine Thebanorum Olympicis ludis emiſſo curru coronaſſe ipſum aurigam ſuum victorem. l. 1. Iolaus equis Herculis victor ab Hercule coronatus. Hieron abſens ſæpe coronatus, vt Plutarc. in Them. Cyriſca Lacæna coronata, ait Pauſan. in Lacon. item Euryleonis Lacæna, & Beliſticha Macedo. teſte Pauſan. in Eliac. Per initia tamen præmia ampla & honeſta priuſquàm inirent curſum in carceribus exponebantur. Homer. 23. Iliad.

ἱππεῦσιν μὲν πρῶτα ποδώκεσιν ἀγλα' ἄεθλα
θῆκε, γυναῖκα ἄγεσθαι ἀμύμονα, ἔργ' εἰδυῖαν,
καὶ τρίποδ' ὠτώεντα δύο.

id eſt, Achilles agitatoribus primùm pernicibus illuſtria munera poſuit, mulierem inculpatam abducere, operum ſcientem, & duos tripodas auritos. Virgilius in medio Circi proponi ait.

Munera principio ante oculos, Circóque locantur
In medio, ſacri tripodes, viridéſque coronæ,
Et palmæ, pretium victoribus.

Statius l. 6. Silius l. 16. conſulantur. Statuæ

ponebãtur victoribus, vt superiori capite monuimus. & Plin. l. 34. c. 4. in Olympia statuæ fuere equestres. consule Sueton. in Nerone c. 29. Sed & supplicationes decretæ, teste Philostr. l. 5. c. 3. in vita Apoll. hoc tamen in Nerone singulare fuisse auguror. Postulabat sæpe populus præmium victori seu brauiũ. Capitol. in Vero. Constantinopoli aurigis præmia proposita. Chrysost. Homil. 55. in Mat. Imperatores in equorum certamine & cursu, coronas, vestes, cæteráque munera in ipso agone antè oculos certantium ponunt. Olympiæ Corona victori ornamento fuit, & honor renuntiationis in consessu totius Græciæ, iúsque solenne triumphi cuiusdã cùm in suas vrbes victoria læti redirent, muri enim disiecti quà curru vectus Hieronica, vrbem iniret, faculæ prælatæ tubicine præeunte. Ælian. l. 12. variar. Vitruuius præfatione libri noni. Suet. in Nero. c 9. Dicebantur εἰσελαύνειν. Ælian. l. 12. Vnde Plinio εἰσελαστικὸν certamen. Sacri autem agones fuere aut thematici, seu ἀργυρῖται, ait Pollux lib. 3. c. 30. aut stephanitæ, imò simul thematici & coronarij fuerunt. Dabantur enim præmij loco ænea vasa, argenteæ phialæ, clypei, vestis mollicina.

Pindar. Nem. Od. 10. σικυωνόθεν δ' ἀργυρωθέντες σὺν οἰνηραῖς φιάλαις ἐπέβαν, ἐκ δὲ πελλάνας ἐπιεσσάμενοι νῶτον μαλακαῖσι κρόκαις· ἀλλὰ χαλκὸν μυρίον τεγέα. è Sicyone argẽto donati cum vinarijs phialis processerunt, ex Pellene autem induti tergum mollibus filis, at infinitum æs Tegea. apud Scirrhas calyx victori in cursu datus. Athenæus lib. 11. ὁ νικήσας λαμβάνει κύλικα τὴν λεγομένην παναθήναιον. Clemens lib. 2. pædag. ἐν τοῖς ἀγῶσι πρῶτον ἡ τῶν ἀθλητῶν δόσις ἦν, δεύτερον δ' ὁ ἐπιγερμὸς, τρίτον ἡ φυλλοβολία, τελευταῖον ὁ στέφανος. In certaminibus primùm largitio erat in athletas, deinde plausus, tertiò foliorum cõiectus, postremò corona post Medos in acie victos. Chrysost. in orat. de Circo δόσεως meminit, item Pindarus Od. 8. Pythior. & 10. Tacit. lib. 12. Annal. stipes vocat vbi de ludis iuuenalib. loquitur. dabantúrque stipes quas boni necessitate, intemperantes gloria consumerent. Tertull. in scorpiaco, dotes. Nemo tamen agonis præsidem sugillans erit, quòd homines violentiæ objectet, iniuriarum actiones extra stadium. Sed quantum liuores illi, & cruores & vibices negotiantur, intendis coronas scilicet, & gloriam, & dotem, pri-

uilegia, publica ſtipendia ciuica, imagines & ſtatuas. nota mihi locum illum. Heroum ætate tripus victori datus, Strabo lib. 8. Statuę cum ponerentur erant æquales ſtatu & proceritate aurigis, non maiores. Lucian. de imaginib. ἰσομετρήτοις vocat, & Plato in Phædro, Plin. & Sueton. iconicas vocant imagines, hic in Caligula c. 22. ille l. 34. c. 4. & c. 5. Cleoſthenes primus equeſtrem ſtatuam Olympiæ poſuit victor, ait Pauſan. l. 2. Eliacon. In baſi ſtatuę nomen victoris & patria ſcribebantur, author Dionyſ. Halyc. in protrept. athlet. Status, habitus, cultúſque victoris ſtatua exprimebatur. Conſule l. 4. ep. Græc. tit. ἀγωνιστῶν. Addo nō homines modò coronatos, ſed & equos victores, quos Homerus ἀθλοφόρους ideo vocat. Plut. ſympoſ. 2. καὶ τῶν ζώων μόνῳ τῷ ἵππῳ μετουσία στεφάνου καὶ ἀγῶνος. quare Plato l. 6 de legibus, agoniſticen hominum & equorum eſſe ait. Theocrit. idyl. 16. equos στεφανηφόρους vocat. Pollux l. 1. c. 11. ἀθλητὰς ἵππους, ἀγωνιστὰς, ἁμιλλητηρίους, νικηφόρους dici ait. Honos ſepulturæ ijs equis datus, qui ter Olympijs viciſſent. Ælianus l. 12. de animant. c. 40. Plutarc. in M. Catone. quinetiam ſtatuæ iconicæ poſitæ. Ælian. l. 9. vár. hiſt. c. 32. καὶ αἱ Κί-

μωνος δὲ ἵπποι χαλκαῖ καὶ αὐταὶ ἀθήνησιν εἰκασμέναι ὅτι μάλιστα ταῖς Κίμωνος ἵπποις εἰς ἥκεσαν. Imo & equis nimio cursu debilibus assignata ex horreis fisci alimenta. l. 1. C. Theodosian. de equis curulibus. Ab omni ciuili munere immunitatem hieronicis Alexander Imperator constituit. Cod. lib. 10. de Athlet. leg. 1. Sed Romæ moris fuit victoribus aurigis aurum postulare, quod postea etiam equis victoribus cœptum postulari. Capitol. in Vero Imp. volucri equo prasino mortuo sepulcrum in Vaticano fecit. In huius equi gratiam primùm cœperunt equis aurei vel brauia postulari (non equi) In tanto autem equus ille honore fuit, vt & ei à populo prasinianorum sępe modius aureorum postularetur. Suet. in Claudio. c. 21. nec vllo spectaculi genere cõmunior aut remissor erat, adeo vt oblatos victoribus aureos prolata sinistra pariter cũ vulgo voce digitisque numeraret. Scholiastes Iuuen. in illud,

Victori populus quod postulat aurum,

vt in theatro, inquit, solent petere quinque aureos. nam non licet ampliùs dare. Igitur editores ingentia pręmia ludis omnibus dare soliti iis qui operas locarẽt. Xiphil. in Cõmodo: ἐκεῖνοι μὲν ὀλίγον τι λαμ-

βάνοντες εἰσιάσι, τῷ δὲ δὴ κομμόδῳ πέντε καὶ εἴκοσι μυριάδες καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν ἐκ τῶν μονομαχικῶν χρημάτων ἐδίδοντο. alij gladiatores in arenam deſcendentes exiguum aliquid accipiunt. Cõmodo è pecunijs gladiatorijs ſingulis diebus aureorum decem millia dabantur, vt interpres Xiphilini. Putem tamen 25. myriades efficere tantùm 300. ſextertia, quæ ſumma ad 7. millia aureorum noſtratium vix mihi videtur aſſurgere. Vopiſcus in Carino non tantùm aurum, ſed & veſtes datas oſtendit. vide Caſſiodorum l. 5. c. 42. Sed vos quibus neceſſe eſt talia populis exhibere, largitate manus fundite præmia, vt hæc miſeris faciatis eſſe votiua. Conſules alloquitur, & editores, de venatorum pręmiis. Dabantur interdũ aurigis equi ad curſum vtiles poſt alia præmia. Marcellinus Comes. numeroſos præterea phaleratóſque in Circo caballos iam donatis quoque impertiuit aurigis, vna duntaxat, vltimáque mappa inſanienti populo denegata. Donabatur & palma. 4. faſtor. Ouid.

Primáque ventoſis palma petetur equis.

Plutarc. ſympoſ. 8. c. 4. omnibus certaminibus palma data. l. 4. o. 2. Horat.

Quos Elea domum reducit

Palma cælestes.

Lamprid. in Commodo: tantùm palmarum gladiatoriarum confecerat, vt mille contingeret. Cic. pro Roſcio: multas eius eſſe infames palmas, hanc primam lemniſcatam. poſt illa munera & palmas ſi quãdo artem deſinerent, zonam ſoluebant. l. 5. Græcor. epigram.

πορφύρεον λήξαντα πόνων, λήξαντά τε μίτρην.

Coronæ igitur ludis omnibus victori fuere & palmæ, quarum mercede in Prætura aurigarios Domitius Neronis pater fraudauit, vt eſt apud Sueton. c. 5. quo loco & de Dominis factionum agit. Coronarum mentio fit epigramm. Græcis.

ἵππους λάζετο δ' ἀντιπάλων, καὶ πάλιν ἐστέφετο.

Tertull. de ſpectaculis: auriga vt ſacerdos coronatus, vel coloratus vt leno. Ammianus Marcellinus p. 1434. Coracis aurigæ capiti coronam Imperator impoſuit. editores enim aut in Græcia iudices & Hellanodicæ, ac brabeutæ victorem renuntiabant, coronabant, mox à præcone in concione populi renuntiabantur. Calliſthenes ſuprà docuit in Alexandro. Heſychio ῥαβδονόμος βραβευτής, qui victori præmium dabat. Imperatores alienis ludis præmia plerumque dabant & corol-

laria. Suetonius in Auguſto c. 45. Itaque corollaria & præmia alienis quoque muneribus ac ludis, & crebra & grandia de ſuo offerebat. Claudius ita afficiebatur ſpectaculis, vt oblatos victoribus aureos, prolata ſiniſtra pariter cum vulgo voce digitíſque numeraret. Sueton. in Claudio c. 21. Sacris certaminibus victores è Republica perpetua vita conſtitutis vectigalibus fruuntur, ait Vitruu. præfat. l. 6. Plin. l. 10. e. 119. ad Traian. athletæ, Domine, ea quæ pro iſelaſticis certaminibus conſtituiſti, deberi putant ſibi ſtatim ex eo die quo ſunt coronati. nihil enim referre quando ſint in patriam inuecti, ſed quando certamine vicerint, vt inuehi poſſint. Sidonius.

Hic mox præcipit æquus Imperator
Palmis ſerica, torquibus coronas
Coniungi, & meritum remunerari
Victis ire iubens ſatis pudendis,
Villis verſicoloribus tapetas.

Hic tamen aduerte, ſecundum & tertium locum in victoria honori habitos. neque enim tantùm renuntiabatur is victor qui primo loco 7. ſpatia confecerat, ſed & qui ſecundo & tertio, vt Ariſtid. in Panath. ὅτι χρὴ καὶ πρῶτον καὶ δεύτερον καὶ τρίτον αὐ-

τὴν ἐν τοῖς Ἕλλησι κηρύττειν, ὥσπερ ἐν ἅρμασι. id eſt, debet prædicari prima, 2. 3. inter Græcos, vt in curuli certamine fieri ſolet. huius moris argumenta ſunt apud Hom. Virgil. Statium, & alios. hoc idem de primo, ſecundo, & tertio curſu accipi poteſt. In veter. inſcript. vicit 130. ſecundus tulit 88. tertius tulit 7. vt qui primo loco fuerit, viciſſe dicatur abſolutè. alij ſint ſecundarum, & tertiarum palmarum. Nero ampliauit numerum palmarum, ait Sueton. c. 22. Sed quid illud eſt apud Plutarc. in Alcibiade, quem ait viciſſe, & ſecundum, tertium, ac quartum fuiſſe? ex Euripide,

πρῶτα δραμεῖν, καὶ δεύτερα, καὶ τρίτα.

Iſocrates oratione de curru: πρῶτος, καὶ δεύτερος, καὶ τρίτος ἐγένετ' ὁ Ἀλκιβιάδης.

De miſſilibus Circi, ſcortis, Mathematicis, furtis.

Cap. LV.

HOc caput pauca quædam ad Circũ pertinentia ſimul infarciet. Nuces mittebantur Cerealibus, id eſt, miſſilia in Circo. nuces enim diliguntur ſupra alia miſſilia, præ flãma cùm ſint vſtæ quæ ſpar-

gũtur, ait Festus: Plauto in Pœnolo, frictæ nuces populo vendebantur sicut & aqua, & à seruis circumferebantur, vt & cicer, lupini, & fabæ. Horatius l. 2. satyr. ab editoribus donari innuit,

In cicere atque faba bona tu, perdásque lupinus,
Lætus vt in Circo spatiere, aut æneus vt stes.

Epist. ad Pisones emi ostendit.

Nec si quid fracti Ciceris probat, aut nucis emptor
Æquis accipiunt animis, donántve corona.

Martial. lib. 1.

Quod otiosæ Vendit qui madidũ cicer coronæ:

Pers. sat.

Vigila & cicer ingere largè Rixanti populo:

Martial.

Asse cicer tepidum constat, & asse Venus.

Horat. in arte.

Nec si quid fricti ciceris probat aut nucis emptor.

Sat. 6. l. 2.

Neque illi Sepositi ciceris, neque longæ inuidit auenæ.

Plaut. coctum seu tostum cicer. Varro, sexagesi. qui nobis ministrarunt pueri diebus festis cicer viride: frictum cicer, tostũ, coctum, madidum, tepidum, Dusa pro

coĉto accipit. Putē cicer viride interdū, ſæpe coĉtum, nonnunquam friĉtum. l. 1. epiſt. Cic. ad Atticum. e. 1. locus eſt elegās in hanc rem. quæ cum erit abſoluta, ſanè facilè tum & libens ter thermum ciceri cuſili accuderim. reſtituit hūc locum Boſius Lemouix, cicer cuſile accipit pro conſulatu, luditque in voce thermi quæ Græcis lupinum eſt. hoc vult, quæ via cum erit abſoluta, mihi conſuli facilè Thermum conſulem adiecerim. propiùs ad verba loci huius corrupti accedit, ſi legas. ſanè facilè tum, & libens thermum ciceri cuſili accuderim. ludit in voce Ciceronis. Acro in l. 2. ſatyr. Horat. cicer, faba & lupini à Magiſtratibus ludis Floralibus iactabantur, vel in Circo ab Ædilibus. Excidit mihi ſuprà de aqua in Circo illud Lucian. in peregrino. ὕδωρ ἐπήγαγέ τις ἀνὴρ πλούσιος ὀλυμπίᾳ (cum Epictetus viueret) καὶ ἔπαυσε δίψη τοὺς πανηγυρισταὶς ἀπολλυμένους. id eſt, vir quidam opulētus induxit aquā in Olympiam, & ſitim coronæ ſedauit. Plin. l. 35. 33. 19. Cn. Pōpeius ante omnes aquæ per ſemitas decurſu æſtiuum minuit feruorem (in theatro) Vt autem in theatro, ſic & in Circo proſtibula fuerunt. vetus poëta.

Delitiæ populi, magno notißima Circo
Quintia.

Lampridius in Vero omnes de theatro, de Circo, de ſtadio, & omnibus locis & balneis meretrices collegit. In cellis antriſque ſubterraneis proſtabant ad metas maximè Murtias, vnde ganea quaſi γῄϊνα. Hieronymus in c. 2. Iſaiæ. inter ſcorta quoque in fornicibus ſpectaculorum pueri ſteterunt, publicæ libidini expoſiti, donec ſub Conſtantino Imperatore turpitudo deleta eſt. Certè ad omnia pene gymnaſia, & ſpectacula erant popinæ & ganeæ vtrique Veneri; maſculæ & fœminæ. Ganea pathicorum ἐφηβία dici videtur l. 2. c. 4. Mach. ἐὰν ἐπιχωρηθῇ διὰ τῆς ἐξουσίας αὐτοῦ γυμνάσιον, καὶ ἐφηβίαν αὐτῷ συστήσασθαι. quem locum Hieronymus ita vertit: ſi poteſtati eius (Iaſonis) concederetur gymnaſium, & ephebiam ſibi conſtituere, & eos qui Hieroſolymis erant, Antiochenos ſcribere. ἀσμένως γὰρ ὑπ' αὐτὴν τὴν ἀκρόπολιν γυμνάσιον καθίδρυσε, καὶ τοὺς κρατίστους τῶν ἐφήβων ὑποτάσσων ὑπὸ πέτασον ἦγεν. Hieronymus hæc ita reddit. etenim auſus eſt ſub ipſa arce gymnaſium conſtituere, & optimos quoſque epheborum in lupanaribus ponere. Lyranus ἐφηβίαν lupanar

nar vertit. Hesychius πέτασον εἶναι τῶν ἐφήβων φόρημα monet, vt Romæ flauus galerus in prostibulis fuit. Iuuenalis sat. 6.

Et nigrum flauo crinem abscondente galero,
Intrauit calidum veteri centone lupanar.

Hesychius alio loco πέτασον ῥιπίδα ἐκ χοίνων vocat. flabellum interpretor, aut galerum ex viminibus. Fortè vmbella fuit, aut causia Macedonica, quam recentiores Græci καμελαύκιον vocarunt, ἀπὸ τοῦ ἐλαύνειν τὸ καῦμα, quod mollitiem cynædicam arguit. Cedrinus p. 139. ἔστι δὲ καὶ ἑτέρα κατασκευὴ πυργοειδὴς αὐτὴ πίλου τῇ κεφαλῇ τιθεμένη, καλεῖται δὲ παρ' ἰταλοῖς καμέλα, ἐξ οὗ καμελαύκια. Fortè pathicis hic petasus ob mollitiem datus. Malim tamẽ ἐφηβίαν esse gymnasium quò iuuenes confluerent ad palæstram: id enim verba l. 2. c. 4. Machabæorum euincunt. petasum autem palæstritarum galerum. nam & hoc extorquet vox κρατίστους τῶν ἐφήβων, id est fortissimos epheborum: nõ enim dixit καλλίστους τῶν ἐφήβων, quod in cynædis aptius fuit. Sed & in Circo Mathematici, & diuinaculi. Iuu.

Consulit ante phalas.

Horatius l. 1. sat. 6.

Assisto diuinis.

Acro diuinaculis interpretatur. olim quip

pe ad metas Samardæ & Mathematici ſteterant. Samardicis, ait, Acro, aſſiſto aut ſortilegis. vetus interpres Iuuenalis ait, eos ſtetiſſe in ſpina Circi. Cicero l. 1. de diuinat. non vicanos aruſpices, non aſtrologos de Circo, non Iſaicos coniectores, nō interpretes ſomniûm. & in Circo res furto ſubtractæ ſub crepuſculum veniebant. Acro in id Horat. ſat. 6. l. 1.

Fallacem Circum, veſpertinúmque pererro
Sæpe forum.

vnde homo de Circo vilis dicitur. Suet. in Auguſto, Triuiales ex Circo ludios vocat, qui vt alij multi diobolares, quia priuato carerent, in Circo morabantur. apud Ciceronem homo de Circo dicitur vilis & infimæ ſortis. Nicetas de Circo Conſtantinopol. ἦν δὲ ὁ ζιντζιφίτζης ἀνδρείκελον εἰς δέχεσθαι τοῖς τῶν σταδιοδρόμων ἵππων ἀμφιπεριστρεφόμενον ἄντυξι.

De ſingularibus equis, & ſingulatoribus.
CAP. LVI.

ADdam paucula quæ exciderant. In Circo non bigæ modò, trigæ, & quadrigæ agebātur, ſed & ſingulares equi, quos Caſtori & Neptuno ſacros eſſe volunt, à quibus ſingulatores dicti. Seneca

lib. 2. de benefic. cap. 23. pararij in beneficiis, & ſingulatores. à Græcis celetes dicti ſunt equi ſingulares, quæ vox frequens apud Pindarum. Feſto celſus eques dicitur celes, id eſt μονάμπυξ, fræno vno ductus, non iugatus. κέλης ἵππος μονάμπυξ, καὶ δρομικὸς, ὃς νῦν σελλάριος λέγεται, ait ſcholiaſtes Græcus, id eſt celes equus non iugatus, ſed curſor, qui nunc ſellarius dicitur. In veteribus gloſſis, aura exſolitarius ἱππαστής, lego aureax ſolitarius. ſingulator Caballarius, κέλης ἱππεύς. Ariſtophanis interpres in pace, μονάτορες ἵπποι κέλητες. id eſt ſingulares equi celetes. Pollux μονίππους vocat lib. 1. Papias in vocabulario, aureax equus ſolitarius. Tertul. de ſpectacul. res equeſtris retro ſimplex de dorſo agebatur. id eſt, ſinguli ſeſſores erant in ſingulis equis. Ibidem: Itaque Caſtori & Polluci deputatur hæc ſpecies, quibus equos à Mercurio diſtributos Steſichorus docet. Theocr. ἄμφω ἱππῆες κιθαρισταί. Equi ſingularis domituram & agitationem aliàs poſuimus, & de Totila mira narrauimus. à Silio li. 16. videtur depictus multis antè annis.

Milite non illo quiſquam fœlicius acri
Inſultarat equo, vel ſi reſupina citato

Proiectus dorſo ferret cùm membra, vel idem
Si nudo ſtaret tergo, cùm rapta volucri
Transigeret curſu ſonipes certamina campi.

Fuit enim induſtriæ equeſtris in equi currentis dorſo conſiſtere immotum, aut ad terram manum demittere, feſtucas equo currente legere ab humo, quæ Totilas mira varietate faciebat. Manil. lib. 4.

--Et ſtabiles poterit defigere plantas
Per quos vadit equos, ludit per terga volantũ,
Aut ſolo vectatur equo.

Firmicus lib. 8. cap. 6. Aſt erit auriga aut equòrum domitor, aut qui ſaltu quadrigas tranſeat, vel qui in dorſo ſtans equorum mirifica ſe moderatione ſuſtentet, atque apprimè vectus equo militares armaturas exerceat. Equis ſingularibus in Olympia locus fuit & præmia. Plato lib. 8. de legibus. μονίπποις τ' ἆθλα τιθέντες, πώλοις τ' ἀβόλοις. τοξότης δ' ἀφ' ἵππων κρὴς οὐκ ἄχρηστος, οὐδ' ἀκοντιστής. id eſt, equis ſingularibus præmia ponentes, & pullis qui nondum ediderunt dentes. Sagittarius autem ex equo non inutilis eſt Creticus, neq; inutilis iaculator. Equitare antiquis fuit publicum equum mereri, ait Feſtus. Sed celeribus alius locus.

De paribus equis. Cap. LVII.

PAres equi dicti ſunt equi duo, quibus deſultores vſi. nã pares pro duobus vſurpantur, vt notat Seruius in id Virgil.

Et in cælum paribus ſe ſuſtulit alis.

Vnde pararij qui paribus equis vehuntur, apud Senecam lib. 2. de beneficijs, & pararium æs dictum, quòd equitibus duplex ſtipendium pro binis equis datur, ait Feſtus, quibus vſi Romani in prælio, vt altero deficiente tranſilirent in recentem. ἅμιπποι dicũtur Heſychio. ἁμίππους ἐκάλουν δύο ἵππους συνεζευγμένους. id eſt, hamippos vocant equos pares coniunctos, ſine iugo tamen. Suidas. ἄμφιπποι (lego ἅμιπποι) οἱ ἐπὶ δυοῖν ἀστρώτοιν ἵπποιν συνδεδεμένοιν ὀχούμενοι, οἳ μεταπηδῶσι ἀπ' ἄλλου ἐπ' ἄλλον ὅταν ἡ χρεία καλῇ. id eſt, hamippi dicuntur, & deſultores, qui duobus equis iunctis ſella & ephippijs carentibus vehuntur, qui tranſiliunt ab alio in alium cum res vocat. Sueton. in Iulio c. 39. Circenſibus ſpatio Circi ab vtraque parte producto, & in gyrum euripo addito. Quadrigas, bigáſq;, & equos deſultorios agitauerunt nobiliſſimi iuuenes. παρόχους ἵππους vocat Sozomenus lib. 5. hiſtoriæ, quaſi qui ad manum ſint & in promtu.

ἔν τινὶ τῶν παρόχων ἵππων ἐπιβιβάσας τῆς μάχης ὑπεξήγαγε. Desidēte republica combinatos equos vocarunt qui & in Circi prolusione adhibiti. Chrysost. de Circo. μὴ τερπέτω σε τὰ περὶ ἵππικα κομβινεύματα, ἵνα μὴ καταλάβῃ σε τὰ περὶ κρίσεως κινδυνεύματα, εἰ βούλει κομβινεύειν καὶ διαπόστεσθαι. id est, ne te prolusio paribus in equis delectet, ne ante iudicium, legitimúmque certamen in discrimen venias, si paribus equis currere vis. August. Confessionib. lib. 8. c. 6. Treueris cùm Imperator pomeridiano Circensium spectaculo teneretur, atque illic vt fortè combinati spatiabantur. Combinatos dixit par ambulantium. desultores vocati sunt, & vertumni. Propert. lib. 4. c. 2.

Est etiam autumni species vertumnus, & eius
Traijcit alterno qui leue pondus equo.

Id genus exercitationis eo animo suscipiebatur, vt milites ab equo desilire & transilire in hostium equos aut suos recẽtiores ac siccos possent. Desultorij & desultores inde appellati. Liuius l. 23. Numidæ in dextro cornu collocati, sed quibus desultorum in modum binos trahentibus equos inter acerrimam sæpe pugnam in recentem equum ex fesso armatis trans-

ſultare mos erat. tãta velocitas ipſis, támque docile equorum genus eſt. lib. 30. p. 109. equites binos ſecum trahẽtes equos. l. 28. armatos eques frænatos ſtratóſque teneret equos. Seneca in ſuaſoria, deſultorium bellorũ ciuilium Deillium vocat, qui à Dolabella ad Caſſium, à Caſſio ad Antonium, ab Antonio ad Cæſarem trãſierit. Cic. pro Murena, tanquam deſultorius equus in quadrigarum curſum incurriſti. interdum enim deſultores qui in Circum ad nuntiandos miſſus præmiſſi erãt, in quadrigarum currus incurrebant; magno ſuo & occurrentium periculo. Deſultores pileatos præmiſſos in Circum qui nuntiarent miſſus indicat Caſſiodorus l. 3. qui deſultatorios equos vocat (legerem libentiùs deſultorios) quibus non honeſtiſſimi aurigæ, ſed Circenſium miniſtri, miſſus denuntiarent exituros. Sub Iulio Cæſare equos deſultorios agitauerunt nobiliſſimi iuuenes. Sueton. in Iulio, c. 39. Caſtoribus erant ſacri deſultores, & alternis ex equo in equum tranſiliebant, vt alternis è cœlo ad inferos eũtes ac redeuntes Caſtores, ſedémque per vices ſummutantes oſtenderent. Hyginus fabula 80. Pollux ſtellam quam à Ioue accepe-

rat, cum fratre communicauit, ideóq; dicitur Caſtor alterna morte redemtus. vnde etiam Romani ſeruant inſtitutum, cùm deſultorem mittũt, vnus duos equos habet, pileum in capite, ex equo in equum tranſilit, quòd ille ſua & fratris vice fungatur. id genus equitum ætate Homeri, atque adeo heroum in vſu fuit, Iliad. o.

ὡς δ' ὅτ' ἀνὴρ ἵπποισι κελητίζειν εὖ εἰδὼς,
ὅς τ' ἐπεὶ ἐκ πολέων πίσυρας συναγείρεται
ἵππους,
σεύας ἐκ πεδίοιο μέγα προτὶ ἄστυ διώκει,
λαοφόρον καθ' ὁδὸν, πολέες τέ ἑ θηήσαντο
ἀνέρες ἠδὲ γυναῖκες· ὁ δ' ἔμπεδον ἀσφαλὲς αἰεὶ
θρώσκων ἄλλοτ' ἐπ' ἄλλον ἀμείβεται, οἱ δὲ
πέτονται.

id eſt, vt cùm vir equo celete equitare peritus, qui vbi ex vrbibus quatuor congregauit equos, agitans è campo ante magnam vrbẽ inſequitur per viam militarẽ. Ille autem firmiter vſque ſaliens ex alio in alium alternat, illi verò volant. Manil. l. 4.

Nec non alterno deſultor ſidere tergo Quadrupedum.

Quod Heſychius ſuprà poſuit equos hamippos συνεζευγμένους, fraudi fuit nonnullis, qui iugales hamippos eſſe voluerunt, eoſdem cum ſynoride & biga. Sed au-

diant illi Euſtathium Heſychio lucem dãtem: ἅμιπποι κέλητες ἵπποι ὁμοῦ συνεζευγμένοι ἄνευ δίφρου. id eſt, hamippi ſunt equi celetes ſimul iuncti ſine curru. quæ ſequũtur apud Euſtathium ab alijs diſſentiunt. ait enim, ἐφ' ὧν ὁ μὲν τις ἡνιοχῶν, ὁ δ' ὡπλισμένος ἐκάθητο. οἳ καὶ αὐτοὶ διὰ τὸ χωρὶς ἑκάτερος ἱππεύειν, ἅμα δ' ὅμως, ἅμιπποι. Duos ſeſſores facit, vnum famulum inermem, alterum dominum armatum. ſic & Gallos olim tres equos in prælia vel plures duxiſſe Pauſanias docet, quibus famuli inermes inſidebant. Interdum tamen vnus & idem equo inſidens alterum aut tertium adiunctos, loro trahebat. Suidas: οἱ δέ φασι ὅτι ζεύγνυνται μέν τινες ἵπποι. καὶ ὁ ἐπελαύνων αὐτοὺς, τοὺς μὲν ἐποχεῖται, τοὺς δὲ παρέλκεται. πεζοὺς δὲ τοὺς ἁμίππους ὁ Θουκυδίδης καὶ Ξενόφων δηλοῦσι, καὶ μή ποτε πρόδρομοί τινες εἰσιν, οἱ ἅμα τοῖς ἱππεῦσι τεταγμένοι. id eſt, alij dicunt iungi ſolitos aliquot equos, quorum vni ſeſſor inſidebat, alteros adiũctos loro trahebat. Thucydides tamen dixit hamippos, & Xenophon. vide an præcurſores aliqui ſint, qui ſimul cum equitibus deſcriberentur in ordines. Quid ſi Thucydides dixerit hamippos, quia vir virum legat, & ſociatis animis in bella eant? Cum Eu-

ſtathio ſentit Calliſthenes, atque morem cum ætate ſua ſeruatum ait apud Afros zeugitas, vt famulus inermis in altero, eques ornatus in altero ſederet. ſic ille in Alexandro. καὶ τὸ παλαιὸν ἐλέγοντο δύο ἵπποι συνζευγμένοι τῷ τραχήλῳ ἅμιπποι· ἦν δ᾽ ἐπὶ μὲν τοῦ ἑτέρου ἡνίοχος, ἐπὶ δὲ τοῦ ἑτέρου ὁπλίτης. καὶ νῦν δὲ χρῶνται περὶ ἀρχῆ; οἱ Λίβυες οἱ περαγορευόμενοι Ζευγῖται. id eſt, & quidem olim equi duo per collũ coniuncti dicebantur hamippi. erat autẽ in altero auriga, in altero miles armatus. & hodiéque vtuntur Libyes zeugitæ hoc equorũ genere ſtudioſé.

De funariis equis. Cap. LVII.

QVadrigarum currus olim duplici temone erant, perpetuóq;, & qui omnibus equis iniiceretur, iugo: poſtea funarij adhibiti, qui fune per foramina iugi tranſmiſſo in frõte cum duobus iugalibus vincirẽtur. Heroes trigis maximè vſi ſunt, quibus duo equi adiuncti ſub iugum mitterentur, tertius funarius. funes enim per foramina iugi ad vinciendos equos tranſmittebantur. Dicitur ab Homero ζυγὸς ὀμφαλοεὶς. Euſtathius vmbilicum iugi vocat vmbonem quendam ac tumorem in

medio iugo, aut ſculpturam animantium vmbilico non abſimilem. ὀμφάλιον ζυγὸν ἔχοντ' ἐξοχὴν κατὰ τὸ μέσον, ἢ γλύμμα ἀνάλογον τῷ τῶν ζώων ὀμφαλῷ. Quid ſi legas apud Euſtathium ὀμφαλόεντα ζυγόν. Vmbilicus quippe dictus eſt foramen illud. Varro l. 6. de lingua Lat. Delphis foramē eſt thenſarum ſpecie, quem ὄμφαλον vocant. equus funarius παρήορος, παρήορος, παράσειρος dicitur, qui extra currum currit, ὁ ἐκ τοῦ ἅρματος (lego ἔξω) τρέχων, ait Heſychius. Dionyſius Halycarn. ſub finem libri 7. duos, inquit, equos iungunt, quomodo bigæ iungũtur, tertius funarius loro deuinctus, aut fune conſequitur, quem παρήορον veteres dixerũt, quaſi dicas ſuſpenſum ἀπὸ τοῦ παρηωρῆσθαι, καὶ συνεζεῦχθαι, quia fune tertius equus funalis ad duos alios recto temone iunctos adiungeretur, & quaſi ſuſpenderetur. Funalem παρεζευγμένον τοῖς ζευγίταις interpretatur Euſtathius, id eſt fune alligatum adiugales. Funes è iugo ducti, quibus funalis equus vincitur, dicuntur παρηορίαι παρηρτημέναι τῷ ζυγῷ σειραὶ εἰς δεσμὸν τοῦ παρηόρου ἵππου, vt loquitur Euſtath. ad παρήορον illum, & quaſi ſuſpenſum appoſitè alluſit Statius l. 6. Thebaidos.

Flauus Arion

Stat, ſociúmq; iugi comitéſq; vtrinq; laboris
Secum altè ſuſpendit equos.

Funales poſuit Auſonius in epitaphio equi Proſphori.

Pegaſus hinc dexter currat, tibi læuus Arion,
Funis, & ad quartum det tibi Caſtor equum.

Lege *funis eat*. interdum enim vnus tãtùm erat funarius, duo iugales, à quibus equorum trigarios Plinius l. 29. vocat. Interdũ duo iugales, totidem funarij. τετραόρους vocat Euſtathius, id eſt τετρασείρους ἵππους. Suidas iugales & παρασείρους opponit, id eſt funarios. ſic enim ille, ζύγιοι οἱ ὑποβαλλόμενοι τῷ τοῦ ἅρματος ζυγῷ, τουτέστι ὁ μέσος ἀριστερὸς, καὶ μέσος δεξιὸς, καὶ ἁπλῶς ὁ μὴ παράσειρος οὕτως λέγεται. id eſt, iugales ſunt qui iugo ſubijciũtur, id eſt medius dexterior & medius ſiniſterior, & omnino qui non eſt funarius dicitur iugalis. Erant currus in quibus ſub iugum equi duo venirent, pone currum equi duo ſequerentur, quomodo hodiéq; in lecticis ac baſternis fœmineis, quæ ante & retro ab equis ſuſtẽtantur. qui mos non nuperus & nouitius, ſed Homeri ætate frequens. ait enim Iliad. ω.

πρόσθε μὲν ἡμίονοι εἷλκον τετράκυκλον ἀπήνην
τὰς ἰδαῖος ἔλαυνε δαΐφρων, αὐτὰρ ὄπισθεν
ἵπποι τοὺς ὁ γέρων ἔφεπεν μάστιγι φαεινῇ.

id eſt, in fronte quidem muli trahebant currum 4. rotas habentem, quos Idæus prudẽs auriga agebat, ſed pone erant equi quos Priamus ſenex agitabat flagello inſigni. vnde coniicias duos fuiſſe temones quibus equi iugarentur, duas ſedes duobus agitatoribus, quatuórque in curru rotas. Auriga tamen in temone aliquando ſedit. Claudian.

Iungit amor, lætámq; vehẽs per nubila matrẽ
Gemmato temone ſedet.

Eques vt plurimũ currum comitabatur, qui παρίππος dictus. de quo Chryſoſtomus de Circo.

De ſtudio Alendorum equorum.

CAP. LVIII.

IN Græcia olim in pretio erant ij qui ſtudioſi equorum eſſent. Laertius in Empedocle: οἰκίαν ἱπποτροφοῦσαν λαμπρὰν ἦσαν. id eſt, familiæ quæ alerẽt equos erãt illuſtres. vitio vertebatur ſiquis equos nullius pretij aleret. vnde Iſæus p. 55. οὐ γὰρ πώποτε ἐκτήσω ἵππον πλείονος ἄξιον ἢ τριῶν μνῶν. id eſt, nunquam equum habuiſti pluris quàm trium minarum. Talento Romæ generoſi equi emebantur. Varro, ſeſquiuliſſe nunc emunt troſſuli nardo nitidi

vulgò Attico talento equum. mille assibus publicus equus æstimatus. Varro lib. 7. de lingua Latina, equum publicum mille assariorũ esse. Nec dubito alios pluris, alios minoris fuisse pro bonitate equorum. Equitum Romanorum equi probabantur à Censoribus, vt notum est. hoc autem studium honori fuisse, vel ex eo discas, quòd iam olim non viri modò, sed & fœminæ nobiles Spartæ & alijs in vrbibus equos alerent, qui Olympijs currerent, qualis fuit illa Pherenice apud Ælianum lib. 10. variar. c. 1. quæ præter morem mulierum Olympijs spectauit. hoc nomine illustris fuit Alcibiades, vt est apud Thucydidem & Plutarc. Nec enim alius meliores equos aluit, aut septies Olympijs cucurrit, vicitque, secundúsque & quartus fuit. ἑπτὰ γὰρ ἄλλος οὐδεὶς καθῆκεν ὀλυμπιάσι ἰδιώτης, οὐδὲ βασιλεὺς, μόνος δ' ἐκεῖνος· καὶ τὸ νικῆσαι δὲ, καὶ δεύτερον γενέσθαι, καὶ τέταρτον. Eurip. sic ea de re. κάλλιστον ὃ μηδεὶς ἄλλος ἑλλάνων, ἅρματι πρῶτα δραμεῖν, καὶ δεύτερα, καὶ τρίτα, βῆναι δ' ἀπόνητι δὶς στεφθέντα ἐλαίᾳ, κάρυκι βοὰν παραδοῦναι. id est, pulcherrimum est in eo, quod in nullo alio Græcorum, curru victorem esse, ac primo loco, secundo & tertio currere, iréque nullo labore, bis coronatum olea pre-

coni clamorem dare. vtérq; locus difficilis. Alicui enim videri poſſit, Alcibiadem ter aut quater Olympijs viciſſe. Ego ſic interpretór, vt ijſdē ludis Olympijs equi eius primi, ſecundi, & tertij fuerint varijs curſibus. Plutarc. enim ait: αἱ ἱπποτροφίαι περιβόητοι μὲν ἐγένοντο καὶ τῷ πλήθει τῶν ἁρμάτων, id eſt, aluit equos cum ſplendore & nomine, etiam ob multitudinē curruum. huius ſtudij admiratione plurimum ei vel hoſtes ipſi detulerunt. Epheſij enim tabernaculum ei pulchrè inſtructum adornarunt, pabula equis, & hoſtiarum copiā Chiorum vrbs, vinum Lesbij. Plutarch. τοῦτο μὲν τοὶ τὸ λαμπρὸν ἐπιφανέστερον ἐποίησαν ἡ τῶν πολεμίων φιλοτιμία. σκίωνὴν μὲν γὰρ αὐτῷ κεκοσμημένην διαπρεπῶς ἔστησαν ἐφέσιοι, τροφὰς δ' ἵπποις καὶ πλῆθος ἱερείων παρεῖχον ἡ χίων πόλις, οἶνον δὲ λέσβιοι. Nimis efflictim deperijt equum praſinum Verus Imperator, de quo Capitolin. in Vero. Nam & volucri equo praſino aureum ſimulacrum fecerat, quod ſecum portabat, cui quidem paſſas vuas, & nucleos in vicem hordei in præſepe ponebat, quem ſagis fuco tinctis coopertum, in Tiberianam ad ſe adduci iubebat: cui mortuo ſepulcrum in Vaticano fecit. Sic & Adrianus canibus & equis ſepulcra poſuit. Spartian.

Ipsi principes viri equilia sedulò pascebant, vnde equos antiquæ & generosæ notæ ac nominis & ad Circum, & ad bella haberent. Cassiodorus lib. 1. epistol. tanta patrimonij vbertate gloriatus est, vt inter reliqua bona equinis gregibus principes vinceret, & ij cùm in Græcia, tum Italia nobilissimi habebantur, quorũ maiores alendis equis famam quæsissent, Basilius in Iulitta. ἀνιᾶται ὅτι μὴ εὐπατρίδης, μηδ' ἑπτὰ πάππους ἔχειν ἀριθμεῖν εἰς ἄνω ἱπποτρόφοις ἢ μονομάχοις τὸν βίον ἐξαναλώσαντας. id est, dolet, quia non est patricia, neque septem è maioribus suis numerare potest, qui fortunas omnes alendis equis aut gladiatoribus exhauserint. Nonnulli etiam greges equorum de suo nomine appellabant, vt ad posteros sui memoriam equorum propagatione transmitterent, tantus aurigandi furor fuit. Basil. p. 48. ἤδη δέ τινες καὶ ἀγέλας ἵππων τὰς ἑαυτῶν προσηγορίας ἐνσημηνάμενοι, ἐπὶ πολὺ συμπαρεκταθῆναι τῷ βίῳ τὴν μνήμην αὐτῶν ἐπενόησαν. arbitrabantur se ornamento esse festiuitatibus, sacris certaminibus, ac conuentibus publicis, cùm equos benè curatos producerent & citos, ait Philo de Agricultione.

FINIS.

